

...

Abatele
Prévost

Bernardin
de Saint-Pierre

**Tristan
și Iseut
Manon
Lescaut
Paul
și Virginia**

roman

Editura Eminescu

Tristan și Iseut

Abatele Prévost

Manon Lescaut

Bernardin de Saint-Pierre

Paul și Virginia

022

Traducere de Alexandru Rally, Alice Gabrielescu,
Victoria Ursu

Coperta colecției: Val Munteanu
Ilustrația copertei: Victor Feodorov

EDITURA EMINESCU
1970

Cuprins

ROMANUL LUI TRISTAN ȘI ISEUT	4
Prefață	5
Notița lui Bédier	11
I Copilăria lui Tristan	13
II Morholtul din Irlanda	21
III Aflarea Frumoasei-Cu-Părul-De-Aur	27
IV Băutura vrăjită	38
V Brangien dată șerbilor	42
VI Pinul cel mare	47
VII Piticul Frocin	56
VIII Săritura de la schit	61
IX Codrul Morois	69
IX Schimnicul Ogrin	78
X Vadul Întâmplărilor	83
XI Ordalia	90
XII Viersul privighetorii	96
XIII Clopoțelul fermecat	102
XIV Iseut-Cea-Cu-Mâinile-Albe	105
XV Kaherdin	113
XVI Dinas de Lidan	118
XVII Tristan măscărici (nebun)	125
XVIII Moartea	135
MANON LESCAUT	144
Prefața autorului	145
Partea întâi	148
Partea a doua	226
PAUL ȘI VIRGINIA	303

ROMANUL LUI TRISTAN ȘI ISEUT

Reînnoire de
JOSEPH BÉDIER

Prefață de Gaston Paris

Traducere de Alexandru RALLY

Prefață

AM PLĂCEREA DE A ÎNFAȚIȘA cetitorilor cel mai nou poem căruia admirabila legendă a lui Tristan și Iseut i-a dat naștere. De fapt chiar și este un poem, deși scris numai în frumoasă și simplă proză. Domnul Joseph Bédier este vrednicul continuator al vechilor truveri cari au încercat să toarne în vasul de cristal ușor al limbii noastre băutura îmbătătoare din care îndrăgostiții din Cornouailles au sorbit odinioară iubirea și moartea. Spre a zice din nou minunata poveste a fermecării, bucuriilor, mahnirilor și morții lor. Așa precum, ieșită din adâncurile visului celtic, ea răpi și turbură sufletul francezilor din veacul al doisprezecelea, domnia-sa și-a refăcut, prin puterea închipuirii pline de simpatie și a erudiției răbdătoare, tocmai acel suflet însuși, abia de curând deslușit și proaspăt încă față de emoții necunoscute, lăsându-se năpădit de ele fără gândul de a le analiza și adaptând, fără a izbuti în totul, legenda care îl fermecase, la împrejurările existenței sale obișnuite. Dacă ar fi răzbătut până la noi o redactare franceză completă a legendei, domnul Bédier, pentru a o face cunoscută cetitorilor contemporani, s-ar fi mărginit a-i da traducerea fidelă. Soarta ciudată, care a vroit ca ea să nu ajungă până la noi decât în fragmente răzlețite, l-a silit a îndeplini un rol mai activ, în care nu era îndeajuns a fi savant, trebuia a mai fi și poet. Din romanele lui Tristan a căror existență o cunoaștem, și care toate trebuiau să fie de o mare întindere, acelea ale lui Chretien de Troyes și La Chevre au pierit în întregime; din acela al lui Beroul, ne rămân cam trei mii de versuri; tot atâtea din acela al lui Thomas; dintr-un altul, anonim, o mie cinci sute de versuri. Apoi mai sunt niște traduceri străine, din care cei trei ne redau în chip destul de complet în ce privește fondul,

dar nu forma, opera lui Thomas, iar una ne prezintă un poem foarte asemănător aceluia al lui Beroul; unele aluzii, câteodată foarte prețioase; unele mici poeme episodice și în sfârșit, romanul indigest în proză în care s-au păstrat, în mijlocul unor gunoaie mereu sporite de către redactorii succesivi, câteva rămășițe din vechile poeme pierdute. Ce era de făcut, față de această grămadă de dărâmături, vroind a restaura vreuna din clădirile prăbușite? Două soluții erau: să se urmeze pe Thomas ori să se urmeze pe Beroul. Întâia soluție avea avantajul de a duce în chip sigur, mulțumită traducerilor străine, la reconstituirea unei istorisiri întregi și omogene. Dar avea inconvenientul de a nu restitui decât pe cel mai puțin vechi din poemele lui Tristan, acela în care anticul element barbar a fost cu totul asimilat spiritului și operelor societății cavaleresti anglo-franceze. Domnul Bédier a preferat a doua soluție, cu mult mai anevoioasă și prin aceasta chiar mai ispititoare pentru arta și știința sa, și mai prielnică, de asemeni, scopului urmărit; de a face să trăiască iarăși, pentru lumea din zilele noastre, legenda lui Tristan sub forma cea mai veche pe care o luase sau la care, cel puțin, putem noi ajunge în Franța. A început așadar prin a traduce pe cât de fidel a putut fragmentul din Beroul ajuns până la noi, și cuprinzând cam mijlocul istorisirii. Pătrunzându-se astfel bine de spiritul vechiului povestitor, asimilându-și felul naiv de a simți al acestuia, cât și chipul lui simplu de a gândi, până chiar și încâlcirea câteodată copilărească a expunerii sale și grația puțin cam stângace a stilului său, el i-a refăcut acestui trunchi un cap și membre, nu printr-o juxtapunere mecanică, ci printr-un fel de regenerare organică, asemenea cu aceea vădită de anumite vietăți care, schilodite, se reîntregesc, prin puterea lor lăuntrică, pe planul formei lor desăvârșite.

Aceste regenerări izbutesc, se știe, cu atât mai mult cu cât organismul este mai puțin întocmit și mai puțin dezvoltat. Era chiar cazul lui Beroul. El își însușea elemente de toată mâna, adesea destul de nepotrivite între ele și a căror felurime nu-l mira nici nu-l stânjenca, cu atât mai mult cu cât le trecea printr-un fel de acomodare îndestulătoare pentru a le da o omogenitate superficială. Modernul Beroul a putut deci face la fel, cu deosebirea că a dovedit mai multă alegere și gust. În fragmentul anonim care urmează fragmentului lui Beroul, în Thomas și în traducătorii săi, în aluziile și în poemele episodice,

În romanul în proză el însuși, domnia-sa a luat ce-i trebuia spre a făuri din nou părții păstrate, un început, o urmare și un sfârșit, căutând mereu, între variantele multiple ale basmului pe aceea care se potrivea mai bine cu spiritul și cu tonul fragmentului autentic. Apoi – și aceasta este silința cea mai dibace și cea mai gingașă a artei sale – el a încercat de a da tuturor bucăților răzlețe forma și culoarea pe care le-ar fi dat-o Beroul. N-aș putea jura că nu a scris întregul poem în versuri cât mai cu puțință asemenea celor ale lui Beroul spre a le traduce apoi în limba franceză modernă cu tot atâta îngrijire că pentru cele trei mii de versuri ce ni s-au păstrat. Dacă poetul cel vechi ar veni astăzi pe lume, și ar vroi să afle ce s-a făcut cu opera lui, s-ar minuna de a vedea cu câtă pietate, inteligență, muncă și reușită a fost scoasă din prăpastia în care mai plutea o singură fărâmbă și a fost refăcută mai întregă chiar, mai strălucită și mai vioaie decât îi dăduse el drumul pe lume mai întâi.

Așadar cartea domnului Bédier cuprinde un poem francez din mijlocul veacului al doisprezecelea, dar compus la sfârșitul veacului al nouăsprezecelea. Așa chiar se cuvenea să fie înfățișată într-adevăr cetitorilor moderni povestea lui Tristan și Iseut, fiindcă, luând haina franceză a veacului al doisprezecelea, s-a înstăpânit ea pe vremuri peste toate cugetele, fiindcă toate înfățișările pe care le-a îmbrăcat de atunci se trag din acea întâie înfățișare franceză, fiindcă fără voia noastră îl vedem pe Tristan subț platoșa unui cavaler și pe Iseut în lungă rochie dreaptă a statuiilor din catedralele franceze. Ci acest veșmânt francez și cavaleresc nu este veșmântul primitiv; el nu este mai mult al eroilor noștri decât al celor ai Greciei și ai Romei, cu care Evul Mediu îi îmbrăca totodată. Aceasta se vedește prin mai multe trăsături păstrate de adaptatori. Beroul, mai cu seamă, care se fălește de a fi șters unele rămășițe ale barbariei primitive, a lăsat să dăinuiască multe altele; Thomas el însuși, mai grijuliu observator al regulilor curteniei, ne deschide fără voie, ici și colo, ciudate perspective asupra adevăratei firi a eroilor săi și a mediului în care ci se mișcă. Îmbinând arătările adesea foarte fugare ale povestitorilor francezi, ajungem a întrezări ce va fi putut fi la celți acest poem sălbatec, în întregime legănat de mare și învăluit de codru, al cărui erou, mai lesne semizeu decât om, era înfățișat ca meșterul ori chiar născocitorul

tuturor meșteșugurilor barbare, ucigător de cerbi, și de mistreți, învățat sfârtecător de vânaturi, luptător și săritor fără de pereche, corăbier îndrăzneț, iscusit între toți a mânuii harpa și lăuta veche, pricepându-se a imita până la înșelarea de-a binelea, cântecul tuturor păsărilor, și peste acestea toate, în chip firesc, de nebiruit în lupte, împlânzitor de monștri, apărător al credincioșilor săi, neînduplecat față de dușmani, trăind un trai supraomenesc, țintă mereu a admirației, devotamentului și invidiei. Acest tip s-a alcătuit negreșit din vremuri străvechi în lumea celtică; el era întrutotul nemerit să fie întregit prin iubire. Nu am a spune din nou aici care este, în legenda lui Tristan și Iseut, caracterul patimei ce îi înlănțuiește, și ceea ce face din legenda aceasta, în întruchipările ei deosebite, neasemuita epopee a iubirii. Voi reaminti numai că ideea de a simboliza iubirea fără de voie, nebiruită și veșnică, prin băutura aceea a cărei putere – și prin aceasta se deosebește ea de băuturile vrăjite de rând – se prelungește peste viața întreagă și stăruiește chiar și după moarte, și iarăși că ideea aceasta care dăruiește poveștii iubitorilor felul ei de a fi fatal și tainic, își au în chip vădit obârșia în practicile vechii magii celtice. Nu vroesc de asemeni a mai stăruii nici asupra trăsăturilor de moravuri și de simțăminte barbare pe care le-am arătat mai sus, și care fac la fiecare clipă un efect atât de ciudat și de puternic în liniștita istorisire a povestitorilor francezi. Domnul Bédier, firește, le-a cules cu precădere, făcând, spre a întregi opera lui Beroul, munca sa de mozaicar iscusit. Cetitorii le vor deosebi fără greutate și vor simți cât de străină era povestea, pe care poeții francezi ai veacului al doisprezecelea o istorisneau lumii din vremea lor, de mediul în care o răspândeau și cu care în zadar se sileau a o face să se potrivească.

Ceea ce îi atrăgea în povestea lui Tristan și Iseut îi îndemna să încerce a o face să intre, cu toate greutatețile și întunecimile ce le înfățișa, în forma încă de pe atunci consfințită a poemelor în versuri de opt silabe, ceea ce aduse într-adevăr izbânda întreprinderii lor și dăruii acestei istorisiri, deîndată ce fu cunoscută lumii romano-germanice, o popularitate nemaipomenită, este spiritul care o însuflețește de la un capăt la celălalt, care străbate prin toate episoadele, ca și „băutura de dragoste” prin vinele celor doi eroi: ideea fatalității iubirii, care o înalță mai presus de toate legile. Întruchipată în două

făpturi fără pereche ideea aceasta, care răspunde sinițământului tainic ai multor bărbați și femei, s-a înstăpânit cu atât mai mult peste inimi cu cât ea este, aicea, curățată prin suferință și ca și consfințită prin moarte. În mijlocul fragilității obișnuite a dragostelor omenești, a dezamăgirilor înnoite pe care le încearcă iluzia mereu schimbătoare, perechea Tristan și Iseut, ferecată de la început într-un lanț în chip tainic de nedeslegat, bântuită de toate furtunile și înfruntându-le, încercând în zadar de a se desprinde și până la sfârșit dusă la mormânt într-o îmbrățișare din urmă și veșnică, se arăta și se mai arată, întocmai ca una din formele aceluia ideal pe care omul nu se satură de a-l face să plutească pe deasupra realității și ale cărei înfățișări, multe și potrivnice între ele, nu sunt decât niște manifestațiuni deosebite ale râvnei sale îndărătnice către fericire. Dacă forma aceasta este una din cele mai atrăgătoare și mai mișcătoare, ea este și una din cele mai primejdioase: povestea lui Tristan și Iseut a turnat odinioară, fără îndoială, în mai mult decât un suflet o otravă vicleană, și astăzi încă, pregătită de vrăjitorul modern, care i-a adăugat puterea incantațiunii muzicale, băutura de dragoste a turburat negreșit, a rătăcit poate, o seamă de inimi. Dar nu există niciun ideal al cărui farmec să nu aibă primejdiile lui și cu toate acestea n-am putea lipsi viața de ideal fără să n-o osândim la platină ori la întunecată deznădejde. Trebuie să știm, când trecem prin fața peșterilor Sirenelor, să rămânem strâns legați de catarg, fără să renunțăm a asculta cântecul dumnezeiesc care lasă pe muritori să întrevadă fericiri mai mult decât omenești.

De altfel, dacă întreaga atracție din vechiul poem al lui Beroul stăruiește în „reînnoirea” ce se va ceti mai încolo, primejdia ce o putea aduce pentru acei din vremea lui Beroul este cu mult scăzută pentru acei din vremurile noastre. Patimile sunt cu atât mai molipsitoare cu cât ele se înfățișează unor suflete asemănătoare; când se află în joc suflete depărtate și foarte deosebite, dacă nu în fond, cel puțin în condițiile din afară ale îndeletnicirilor lor, patimile își păstrează întreagă măreția și frumusețea, însă își pierd mult din puterea lor de sugestie. Tristan și Iseut ai lui Beroul, înviați de domnul Bédier în veștmintele și purtările lor de altădată, cu felurile lor de a trăi, de a simți și de a grăi pe jumătate medievale, vor fi pentru cetitorii de astăzi întocmai ca personagiile unui vechi

vitraliu, cu mișcări țepene, cu expresii naive, cu fizionomii enigmatice. Dar în spatele acestei icoane, însemnată de pecetea anumită a unei epoci, se vede, ca soarele după vitraliu, strălucind patima, mereu asemenea ei însăși, care luminează și înflăcărează icoana întreagă. Un subiect veșnic de meditații pentru cuget și de turburări pentru inimă înfățișat de niște chipuri al căror arhaism însuși le face a fi interesante, iată tot poemul reînnoitorului lui Beroul. Se află într-aceasta cele de trebuință spre a fermeca pe cetitorii, iubitori totodată de istorie și de poezie. Dar ceea ce n-am putut spune eu, ce se va descoperi cu încântare cetind această operă, va fi farmecul amănuntelor, tainica și legendara frumusețe a unora din episoade, fericita născocite a altora mai moderne, neprevăzutul situațiilor și al simțămintelor, tot ceea ce face din poemul acesta un amestec fără pereche de vechime imemorială și de prospețime într-una nouă, de melancolie celtică și de grație franceză, de puternic realism și de fină psihologie. Nu mă îndoiesc ea va afla pe lângă cei de azi succesul de pe lângă strămoșii noștri din vremea cruciadelor. Ea face parte cu adevărat din acea „literatură a lumii” de care vorbea Goethe; pierise dintr-însa printr-o soartă rea nemeritată: îi suntem datori o recunoștință nesfârșită domnului Joseph Bédicr de a o fi readus în sânul ei.

GASTON PARIS

Notița lui Bédier

DUPĂ CUM A ARĂTAT CU PREA multă bunăvoință domnul G. Paris am căutat a evita orice amestec de vechi cu modern. A înlătura disparatele, anacronismele, falsa strălucire, a verifica *vetusta scribenti nescio quo pacto antiquus fit animus*¹ a izbuti împotriva a sine însuși, cu ajutorul simpatiei istorice și critice, de a nu amesteca niciodată concepțiunile noastre moderne de a simți și gândi cu acele antice, acestea au fost țelul meu, efortarea mea și, fără îndoială, vai! himera mea. Însă textul meu este foarte amestecat, și dacă aș vrea să-mi arăt izvoarele cu de-amănuntul, ar trebui să pun în josul paginilor acestei mici cărți tot atâtea note câte a pus Becq de Fouquières la poeziile lui André Chénier. Îi datoresc cel puțin cetitorului indicațiunile următoare. Fragmentele păstrate din vechile poeme franceze au fost, în cea mai mare parte, publicate de Francisque Michel; *Tristan, recueil de ce qui reste des poèmes relatifs à ses aventuros* (Paris, Techener, 1835-1839²). *Capitolul I* al romanului nostru (*Copilăria*) este mult prescurtat din deosebitele poeme, dar mai cu seamă din Thomas, reprezentat prin remaniatorii săi străini. *Capitolele II și III* sunt tratate după Eilhart de Oberg (ediția Lichtenstein, Strasbourg, 1878).

¹ Acelea vechi care, nu știu prin ce potrivire, îi fac scriitorului *un suflet antic* (lat.).

² Arăt aici edițiile mai recente, care fac parte din publicațiile Societății Vechilor Texte Franceze (Paris, Didot): 1. *Le Roman de Tristan* par Bérout, public par Ernest Muret, 1 vol., in-8° 1904. 2. *Le Roman de Tristan* par Thomas, trouveur anglo-normand du douzième siècle, public par Joseph Bédier, 2 vol., in-8°, 1903 et 1905. – *Les deux poèmes de Tristan fou*, publiés par Joseph Bédier, 1 vol., in-8°, 1908.

Capitolul IV (Băutura) după ansamblul tradiției) mai cu seamă după Eilhart. Câteva trăsături sunt luate de la Gottfried de Strasbourg (ediția W. Golther, Berlin și Stuttgart, 1888). *Capitolul V (Brangien)* după Eilhart. *Capitolul VI (Pinul cel Mare)*. În mijlocul acestui capitol, la sosirea lui Iseut la întâlnirea de subț pin, începe fragmentul din Beroul, pe care îl urmăm cu credință în *capitolele VII, VIII, IX, X, XI*, interpretându-l ici și colo prin poemul lui Eilhart și prin diferite arătări tradiționale. *Capitolul XII (Judecata lui Dumnezeu)*. Rezumat foarte liber din fragmentul anonim care îi urmează fragmentului din Béroul. *Capitolul XIII (Viersul Privighetoarei)*. Cuprins în *estoire* după un poem didactic din secolul al treisprezecelea, *le Domnei des Amanz*. *Capitolul XIV (Clopșelul)*. Scos din Gottfried de Strasbourg. *Capitolele XV-XVI*. Episoadele lui Kariado și al lui Tristan lepros sunt împrumutate de la Thomas; restul este tratat, în genere, după Eilhart. *Capitolul XVIII (Tristan Măscărici)*. Remaniere a unui mic poem francez, episodic și independent. *Capitolul XIX (Moartea)*. Tradus din Thomas, unele episoade sunt împrumutate de la Eilhart și din romanul în proză francez cuprins în ms. 103 al fondului francez al Bibliotecii Naționale.

Copilăria lui Tristan

*Du waerest zware baz genant:
Juvente bele et la riant!³*
(Gottfried de Strasbourg)

BOIERI DUMNEAVOASTRĂ, PLĂCU-VĂ să auziți o poveste frumoasă de dragoste și de moarte? Este despre Tristan și Iseut regina. Ascultați cum cu bucurie mare și cu mare durere se iubiră și dintr-aceasta în aceeași zi muriră, el prin ea și ea prin el.

În vechime regele Marc domnea în Cornouailles. Aflând că dușmanii îl războiau, Rivalen, regele din Loonois trecu peste mare spre a-i veni într-ajutor. El îl sluji cu spada și cu sfatul, ca un credincios jurat al lui, cu atâta osârdie, că Marc îi dădu ca răsplată pe frumoasa Blanchefleur, surora lui, pe care regele Rivalen o iubea cu minunată iubire.

O luă de soție la mânăstirea din Tintagel. Ci abia făcuse el nunta că vechiul său vrăjmaș, ducele Morgan, abătându-se peste Loonois, îi jefui cetățile, ogoarele, târgurile. Rivalen își găti corăbiile în grabă și o luă pe Blanchefleur care era grea, spre țara lui depărtată. Coborî de pe corabie dinaintea castelului său de la Kanoel, încredință pe regina în paza mareșalului Rohalt, căruia toți îi ziceau frumos Rohalt Păstrătorul-de-Credință; apoi, adunându-și boierii, Rivalen plecă să-și poarte războiul.

Blanchefleur îi așteptă îndelung. Vai! n-avea să mai vie

³ Cu adevărat mai bine ți s-ar zice: Junețe frumoasă și voioasă.

îndărăt. Într-o zi află că ducele Morgan îl ucisese prin trădare. Nu îl jeli; nici țipete, nici bocete, numai mâinile și picioarele i se muieră; sufletul îi vru, cu dor mare, a i se smulge din trup. Rohalt se silea să o mângâie:

— Măria-Ta, zicea el, nu dobândești nimic îngrămădind durere peste durere, toți cei cari se nasc nu trebuiesc să moară? Dumnezeu să-i primească pe cei morți și să-i păzească pe cei vii!...

Ci ea nu vroi a-l asculta. Trei zile așteptă să se afle din nou cu dragul ei stăpân. În cea de-a patra zi, aduse pe lume un fecior, și, luându-l în brațe:

— Fătul meu, îi zise, mult timp dorit-am vederea ta, și văd acuma pe ființa cea mai frumoasă pe care va fi purtat-o în pântecele ei vreo femeie. Tristă nasc, tristă e sărbătorirea ta cea dintâi, de pe urma ta tristă sunt de moarte. Și astfel venind pe lume cu tristețe, numele tău fi-va Tristan...

După ce rosti cuvintele acestea, îl sărută și de îndată și muri.

Rohalt Păstrătorul-de-Credință luă la sine pe orfan. Oamenii ducelui Morgan îi împresurau de pe atunci castelul de la Kanoel; cum ar fi putut Rohalt duce mai multă vreme războiul? Se zice cu drept cuvânt: „Cutezanța îngâmfată nu este vitejie”, așadar fu silit a se închina ducelui Morgan. Ci, de teamă ca Morgan să nu pună a sugruma pe feciorul lui Rivalen, mareșalul îl dădu drept copil de-al lui și îl crescă laolaltă cu feciorii săi.

După șapte ani împliniți, când veni vremea de a-l lua din mâinile femeilor, Rohalt îl încredință pe Tristan unui dascăl înțelept, scutierului Gorvenal. Numai în câțiva ani Gorvenaî îl învăță cele ce se potriveau boierilor. Îl învăță a mânui sulita, spada, scutul și arcul, a arunca talgere grele de piatră, a sări dintr-un avânt șanțurile cele mai late; îl învăță a urî toată minciuna și toată mișelia, a ajutama pe cei sărmani, a păzi credința jurată; îl învăță felurite chipuri de cântat, din gură și din harpă și meșteșugul gonaciului; și când călărea copilul printre

scutieri, s-ar fi zis că el, calul și armele lui una se făceau, și n-ar fi fost nicicând deosebite. Văzându-l atât de nobil și de mândru, lat de spete, subțire de mijloc, vânos, credincios și viteaz, cu toții îl lăudau pe Rohalt că avea asemenea fecior. Iară Rohalt, gândindu-se la Rivalen și la Blanchefleur, a căror tinerețe și frumusețe înflorea astfel iarăși, îl îndrăgea pe Tristan ca pe feciorul lui și în taină i se închina ca stăpânului său.

Ci, se întâmplă ca bucuria toată să-i fie răpită, în ziua când niște neguțători din Norvegia, ademenindu-l pe Tristan pe corabia lor, îl luară cu ei ca pe o pradă bună. În vreme ce pluteau către pământuri necunoscute, Tristan se zbătea, la fel ca puiul de lup căzut în capcană. Dar este adevăr dovedit, și corăbierii toți știu aceasta: marea duce în silă corăbiile mișele și nu ajută răpirilor și trădărilor. Ea se umflă mânioasă, învăluie corabia în bezne și o mână opt zile și opt nopți la voia întâmplării. În sfârșit corăbierii zăriră prin negură o coastă zbârlită de stânci de care marea căuta să sfărâme corabia. Ei se pocăiră: cunoscând că mânia mării era iscodită de răpirea, într-un ceas rău, a copilului aceleia, făcură legământ de a-i da drumul și gătiră o luntre spre a-l lăsa la țărm. Îndată se astâmpărară vânturile și valurile, cerul străluci, și în vreme ce corabia norvegienilor se făcea nevăzută în depărtări, talazurile liniștite și răzătoare duseră luntrea cu Tristan pe nisipul unei renii.

Cu mare greu se urcă pe țărmul prăpăstios și luă seama că dincolo de un șes unduios și pustiu o pădure fără capăt se întindea. Tristan se căina, cu părere de rău după Gorvenal, Rohalt tatăl său și țara Loonois, când huictul depărtat al unei vânători cu cornuri și hăitari îi bucură inima. În marginea pădurii se ivi un cerb frumos. Haita și gonacii se năpusteau la vale după el cu mare larmă de glasuri și de cornuri. Ci, pe când câinii se atârnavă ciorchine de greabănul cerbului, acesta, la câțiva pași numai de Tristan, se prăvăli în genunchi, sfârșit. Un gonaci îl străbătu cu țăpușul. În timp ce vânătorii strânși

jumătate roată împrejur sunau din cornuri de răpunerea cerbului, Tristan văzu cu mirare pe capul gonacilor spintecându-i adânc gâtlejul ca și cum ar fi vrut a i-l reteza. El strigă:

— Ce faci, boierule? Cuvine-se oare a sfârteca frumusețe de vânat ca pe un porc înjunghiat? Așa să fie obiceiul prin partea locului?

— Frățioare drag, răspunse gonaciul, ce voi fi făcând eu ca să te mire? Da, retez mai întâi capul cerbului, pe urmă îi voi spinteca trupul în patru sferturi pe care le vom duce, atârinate de oblâncurile șeilor, regelui Marc, stăpânului nostru. Așa se face pe la noi. Așa, din moși strămoși, făcut-am într-una noi cei de aici, din Cornouailles. Dacă totuși vei fi știind tu vreun obicei mai vrednic de cinstire, arată-mi-l: ia cuțitoaia, frățioare drag, noi suntem dornici a-l deprinde de la tine.

Tristan îngenunchie și despoie cerbul înainte de a-l despica, apoi desfăcu dobitocul lăsând cum se cuvine, osul corbesc cu totul slobod, apoi scoase plocoanele mărunte, botul, limba și fuduliile și vâna inimii.

Și gonaciul și hăitașii, aplecați peste umerele lui, îl priveau minunați.

— Prietene, zise capul gonacilor, datina aceasta este prea frumoasă, în care țară ai învățat-o? Zi-ne dar numele și țara ta.

— Boierule, mă cheamă Tristan, și am învățat datina aceasta în țara mea, Loonois.

— Tristan, zise gonaciul, Dumnezeu să-l răsplătească pe tatăl tău, carele ți-a dat o creștere atât de aleasă. Negreșit, va fi fiind el vreun boier mare și puternic?

Ci Tristan, carele prea bine știa să grăiască și așijderi să tacă, răspunse cu vicleșug;

— Nu, boierule, tatăl meu este neguțător. M-am dus într-ascuns de acasă pe o corabie ce pleca să neguțătorească aiurea, căci vroiam să aflu cum se poartă lumea de prin cele țări străine. Dară dacă mă primiți între gonacii voștri, vă voi urma bucuros și îi voi arăta

boieriei tale și alte obiceiuri vânătorești.

— Tristan, mândrețeo, tare mă minunez să fie vreo țară în care feciorii neguțătorilor să știe ce aiurea nu știu feciorii Vitejilor. Ci haide cu noi, fiindcă așa ți-e voia, și fii binevenit. Noi te-om duce la regele Marc, stăpânul nostru.

Tristan isprăvea de împărțit cerbul. El dădu la câini inima, partea din față a căpățânii, fără coarne, și măruntaiele nevrednice, și îi învăță pe vânători cum trebuie făcută împărțeala la câini și sunată adunarea lor. Apoi înfipse în furci bucățile bine înșirate și le încredința la deosebiți gonaci. Unuia capul, altuia dinapoia și mușchii cei mari, acestora umerele și acelora pulpele, aceluilalt grosul mușchilor spinării. Le arătă cum să se așeze doi câte doi spre a călări în alai frumos, după însemnătatea bucăților de vânat puse pe furcă.

Atuncea ei se așternură la drum, tăinuind între ei până ce în sfârșit dădură de un castel frumos. Era înconjurat de pajiști, livezi, ape curgătoare, iezături și țărini. Corăbii multe intrau în portul său. Castelul se înălța, puternic și frumos, la mare, tocmit cu grijă împotriva a orice iureș ori unelte de război; și turnul lui de căpetenie, ridicat de uriași, era clădit din bolovani mari și bine ciopliți, puși pe rând ca la șah, când albaștri și când verzi.

Tristan întrebă cum îi zice castelului.

— Flăcăule mândru, îi zice Tintagel.

— Tintagel, strigă Tristan, binecuvântat să fii de Dumnezeu și binecuvântați să fie și stăpânii tăi!

Boieri dumneavoastră, acolo pe vremuri tatăl lui, Rivalen, o luase cu bucurie mare pe mama lui, Blanchefleur. Dar, vai! Tristan aceasta nu o știa.

Când ajunseră la picioarele turnului celui mare, cornurile și buciumele vânătorilor scoaseră la porți pe boieri și pe regele Marc el însuși.

După ce capul gonacilor îi istorisi întâmplarea, Marc se minună de alaiul cel frumos călare, de cerbul bine împărțit și de priceperea aleasă a datinelor de vânătoare. Dar mai cu seamă se minună de acel copil străin prea

frumos și ochii lui nu se puteau deslipi de la el. De unde să-i fi venit oare această dragoste dintru început? Regele își cerceta inima și n-ajungea a pricepe. Boieri dumneavoastră, sângele lui era care se înduioșa și grăia într-însul ca și dragostea avută odinioară pentru surora lui, Blanchefleur.

Seara, după ce se strânseseră mesele, un cântăreț galez, meșter mare, păși printre boierii adunați și zise cântece din harpă. Tristan ședea așezat la picioarele regelui și pe când harpistul începea un cântec nou, Tristan îi grăi astfel:

— Meștere, cântecul acesta este frumos între toate: bretanii din vechime l-au făcut ca să proslăvească iubirile lui Graclent. Cântecul e blând și dulci îi sunt cuvintele. Meștere, glasul tău e învățat, cântă-l cu luare-aminte!

Galezul cântă, apoi răspunse:

— Flăcăiandre, ce știi tu despre meșteșugul cântatului? Dacă neguțătorii din țara Loonois îi învață pe feciorii lor a cânta din harpă, din vioara veche și din lăută, scoală-te, ia harpa mea, și arată-ți priceperea.

Tristan luă harpa și cântă atâta de frumos că boierii se înduioșară ascultându-l. Și Marc se minuna de harpistul venit din țara Loonois, în care odinioară Rivalen o luase cu el pe Blanchefleur.

După ce se sfârși cântecul, regele tăcu îndelung.

— Fiule, zise el, binecuvântat să fie meșterul carele te-a învățat, și binecuvântat să fii și tu de Dumnezeu! Cântăreții cei buni sunt plăcuți dinaintea Domnului. Glasul lor și cu glasul harpei lor pătrund inima oamenilor, le trezesc amintirile scumpe și îi fac să uite de multe dureri și de multe năpaste. Ești venit spre bucuria noastră la noi în casă. Rămâi mult pe lângă mine, prietene!

— Bucuros, te voi sluji, Doamne, răspunse Tristan, ca harpist, gonaci și credincios jurat al tău.

Așa făcu și vreme de trei ani, o dragoste de o parte și de alta crescă în inimile lor. Ziua Tristan îl urma pe Marc la județe ori la vânat, și noaptea, cum se culca în iatacul

regesc cu apropiatii și credincioșii, dacă regele era mohorât, îi cânta din harpă spre a-i alina mâhnirea. Boierii îl îndrăgeau, și mai presus de toți, precum vă va arăta povestea, seneșalul Dinas de Lidan. Dar cu mai mult drag decât boierii și decât Dinas de Lidan, tot regele îl iubea. Cu toată dragostea lor, Tristan nu se mângâia de a fi pierdut pe Rohalt, tatăl lui, și pe dascălul său, Gorvenal, și țara Loonois.

Boieri dumneavoastră, cade-se povestitorului, carele cată să fie plăcut, a-și feri ascultătorii de prea lungile istorisiri. Câte le avem de înșirat în povestea noastră sunt atâta de frumoase și de felurite, la ce ar mai folosi a le lungi? Vă voi zice dară pe scurt cum, după ce rătăcise îndelung peste mări și țări, Rohalt Păstrătorul-de-Credința coborî în Cornouailles, îl află din nou pe Tristan, și arătându-i regelui rubinul întunecat, dăruit odinioară de el surorii sale Blanchefleur ca scump dar de nuntă, îi zise:

— Măria-ta, acesta este Tristan de Loonois, nepotul domniei-tale, feciorul surorii domniei-talc și al regelui Rivalen.

Ducele Morgan stăpânește moșia lui cu mare nedreptate; s-a împlinit vremea ca ea să fie întoarsă dreptului ei moștenitor.

Iarăși vă voi zice pe scurt, cum Tristan, făcut Viteaz de unchiul său, trecu marca pe corăbiile din Cornouailles, fu recunoscut drept legiuitul lor stăpân de foștii credincioși jurați ai tatălui său, chemă la luptă pe ucigașul lui Rivalen, îl învinse și-l răpuse și își recâștigă moșia.

Apoi el chibzui că regele Marc nu mai putea trăi fericit fără de el, și cum inima lui curată îi arăta întotdeauna ce era mai cuminte de făcut, își adună boierii mari și mici spre a le grăi astfel:

— Boieri din Loonois, am luat îndărăt țara aceasta și l-am răzbunat pe regele Rivalen cu ajutorul lui Dumnezeu și al vostru. Astfel i-am înapoiat tatălui meu dreptul său. Dar doi bărbați, Rohalt și cu regele Marc din Cornouailles, l-au sprijinit pe orfanul și pe copilul rătăcitor, și dator sunt

a le zice și lor tată; același de asemeni nu trebuie să îe înapoiez dreptul lor? Ci omul ales are două lucruri ale sale: pământul și trupul. Așadar, lui Rohalt pe carele îl vedeți aici, îi voi lăsa pământul meu: tată, îl vei ține și feciorul dumitale îl va ține după dumneata. Regelui Marc, îi voi lăsa trupul meu; voi lăsa țara, deși îmi este dragă, și voi merge să-l slujesc pe stăpânul Marc în Cornouailles. Acesta este gândul meu, ci voi sunteți oamenii mei jurați, boierilor din Loonois, și datori îmi sunteți cu sfatul; așadar dacă vreunul din voi are a mă învăța altceva mai bine de făcut, scoale-se și grăiască!

Însă toți boierii îl preamăriră cu lacrimile în ochi, și Tristan, luând cu el pe singur Gorvenal, își îndreptă corabia către tara regelui Marc.

Morholtul din Irlanda

*Tristrem seyd: „Ywis,
Y will defende it as knist.”⁴*
(Sir Tristrem)

CÂND SE ÎNAPOIE ACOLO, MARC ȘI cu toată boierimea sa erau foarte îndurerați. Căci regele Irlandei pregătise o sumedenie de corăbii spre a pustii țara Cornouailles dacă Marc nu avea să se învoiască a plăti din nou, după cincisprezece ani de împotrivire, tributul pe care îl plătiseră odată strămoșii săi. Ci aflați că, după legământul făcut din vechi, irlandezii aveau dreptul de a ridica din Cornouailles în anul întâi trei sute de ocale de aramă, în anul al doilea trei sute de ocale de argint curat și în anul al treilea trei sute de ocale de aur. Însă când venea cel de-al patrulea an luau cu ei trei sute de băieți și trei sute de fete, cu toții în vârstă de cincisprezece ani, trași la sorți de prin casele din Cornouailles. Ci în anul acela, regele trimesese la Tintagel, spre a-i duce porunca, pe un Viteaz uriaș, Morholtul, pe a căruia suroră o luase în căsătorie, și pe carele nimenea nu putuse vreodată a-l învinge la luptă dreaptă, însă regele Marc, prin scrisori pecetluite chemase la curtea lui pe boierii țării spre a ține sfat mare cu ei.

La vremea convenită, după ce se strânsesă toți boierii în sala boltită a palatului și după ce Marc se așeză sub

⁴ Tristan zise : „Voi dovedi aceasta vitejește.”

baldachinul regesc, Morholtul grăi astfel:

— Rege, ascultă cea din urmă dată solia regelui Irlandei, stăpânului meu. El te pofteste a plăti într-un sfârșit tributul datorit. Fiindcă atâta vreme te-ai împotrivit, el îți dă poruncă să-mi aduci, astăzi chiar, trei sute de băieți și trei sute de fete, în vârstă de cincisprezece ani, trași la sorți de prin casele din Cornouailles. Corabia mea, poposită în port la Tintagel, îi va duce spre a fi șerbi nouă. Totuși, în afară de tine, rege Marc, după cuviință, dacă vreunul din boierii tăi vroește a dovedi prin luptă dreptă că regele Irlandei ridică tributul acesta împotriva dreptății, eu voi primi semnul său de luptă. Carele din voi, boieri din Cornouailles, vroește a lupta pentru neatârarea acestei țări?

Boierii se uitaū unul la altul pe ascuns, apoi își plecau capetele... Acela de colea își zicea: „Vezi, sărmane, statul Morholtului din Irlanda: el este mai puternic decât patru bărbați vânoși. Privește spada lui: nu știi tu că prin vrăjitorie a tăiat capul celor mai îndrăzneți luptători, de atâția ani de când regele Irlandei îl trimete pe uriașul acesta cu poruncile lui, prin țările închinatē? Bietul de tine, vrei să-ți cauți moartea? De ce să încerci răbdarea lui Dumnezeu?” Acela de colo se gândea: „V-am crescut oare, feciorii mei dragi, pentru treburile șerbiei, și pe voi, fiicele mele dragi, pentru cele ale preacurviei? Însă, moartea mea nu v-ar mântui nicicum”. Și cu toții tăceau.

Morholtul zise iarăși:

— Carele din voi, boierilor din Cornouailles, primește semnul meu de luptă? Îl poftesc la o bătălie frumoasă; căci, la trei zile cale de-aicea, ne vom duce pe apă, în ostrovul sfântului Samson, în largul mării, în fața Tintagelului. Acolo, Viteazul vostru și cu mine, ne vom lupta singuri, noi doi, și slava de a fi primit lupta se va răsfrânge peste tot neamul lui.

Ei tăceau înainte, și Morholtul aducea cu uliul închis într-o cușcă laolaltă cu niște păsărele: când intră el în cușcă amuțesc cu toatele.

Zise Morholtul a treia oară:

— Ei, boieri dumneavoastră din Cornouailles, fiindcă așa vi se pare a vă sta mai bine, trageți-vă copiii la sorți și îi voi duce cu mine! Dar n-aș fi crezut că țara voastră nu e plină decât de șerbi.

Atuncea Tristan îngenunche la picioarele regelui Marc și zise:

— Măria-Ta, placă-ți a-mi hărăzi acest dar: voia de a mă bate eu.

În zadar vroi regele Marc a-i muta gândul. Prea fraged era: la ce i-ar sluji oare îndrăzneala lui? Ci Tristan își înmână semnul lui de luptă Morholtului și Morholtul îl primi.

La ziua hotărâtă, Tristan se așeză pe un preș de mătășă roșie și puse de îl înzeuară pentru bătălia cea mare. Își trase platoșa cât și coiful de oțel înnegrit. Boierii plângeau de milă pentru Viteaz și de rușine pentru ei înșiși. „A, Tristan, își ziceau ei, boierinaș îndrăzneț, tinerețe mândră, de ce n-am încercat eu mai bine lupta în locul tău! Moartea mea ar cerni mai puțin lumea!” Clopotele băteau și cu toții, cei din boierime și norodul, bătrânii, copiii și femeile, plângând și închinându-se, îl petrecură pe Tristan până la țărmul mării. Tot mai trăgeau nădejde, fiindcă nădejdea în sufletul omului se hrănește din prea puțin.

Tristan se urcă singur într-o luntre și se îndreptă către ostrovul sfântului Samson. Ci Morholtul întinsese o pânză scumpă de purpură și el cel dintâi coborâse la țărmul ostrovului când Tristan ajunse acolo. Morholtul își lega luntrea de mal, când Tristan, coborând pe pământ la rândul lui, își împinse luntrea cu piciorul înspre larg.

— Voinicule, ce faci? îi zise Morholtul, și de ce n-ai oprit ca mine luntrea ta de un pripon?

— Voinicule, la ce folos? răspunse Tristan. Unul din noi doi se va înapoia singur de aicea: numai o luntre nu fi-va de ajuns?

Și amândoi, întărâtându-se la luptă prin vorbe de ocară, se înfundară în ostrov.

Nimenea nu fu de față la apriga lor bătălie, însă de trei ori se păru că adierea de pe mare aducea la țarm strigăte furioase. Atuncea, în semn de durere, femeile cu toatele se închinau făcând mătănii, iară tovarășii Morholtului, strânși în fața cortului lor pe o parte, rânjeau. În sfârșit, pe la ceasul al nouălea, se zări de departe, întinsă, pânda de purpură; luntrea Irlandezului se desprinsese de ostrov și un strigăt de restriște răsună: „Morholtul, Morholtul!” Ci, cum luntrea creștea la vedere, deodată, pe vârful unui val, ea vădi un Viteaz în picioare, la botul luntrei, fiecare din pumnii lui ridica în sus o spadă dreaptă: era Tristan. Îndată douăzeci de luntre zburară să-l întâmpine, iară cei mai tineri se aruncară înnot. Viteazul se avântă pe nisipul țărmului și, în vreme ce mamele îngenunchiate îi sărutau încălțăminte de fier, el le striga tovarășilor Morholtului:

— Boierilor din Irlanda, Morholtul s-a luptat bine. Uitați-vă, spada mea e ciuntită, o bucată din latul ei a rămas înfiptă în țeasta lui. Luați cu domniile-voastre această frântură de oțel, este tributul țării Cornouailles.

Apoi urcă spre Tintagel. Pe unde trecea, copiii mântuiți fâlfâiau cu osanale stâlpări, iar la ferești atârnavă covoare scumpe. Ci, când, în cântece de bucurie, în larma clopotelor, a trâmbițelor și a surlor, atât de răsunătoare că nu s-ar mai fi auzit tunetul lui Dumnezeu, Tristan ajunse la castel, el se prăbuși în brațele regelui Marc și sângele îi gâlgâia din răni.

Cu mare jale tovarășii Morholtului coborâră pe pământul Irlandei. Altădată, când se înapoia în portul Weisefort, Morholtul se bucura de a-și vedea iarăși oamenii adunați ca să-l primească cu urale și pe regina, surora sa, și pe nepoata lui, Iseut-Cea-Bălaie, a căreia frumusețe strălucea de pe atuncea ca zorile la ivirea lor. Cu dragoste îl primeau ele, și dacă era cumva rănit îl vindecau; căci știau balsamurile și fierturile care aduc din

nou în simțiri pe cei răniți ca de moarte. Dar la ce le-ar fi slujit acum leacurile lor vrăjite, ierburile culese la anume ceas, filtrele? El zăcea mort, cusut într-o piele de cerb și fărâma din spada dușmană rămânea tot înfundată în țeasta lui. Iseut-Cea-Bălaie o scoase de acolo spre a o închide într-o cutie de fildeș, mai de preț decât un chivot. Și aplecate peste leșul lui uriaș, zicând fără încetare lauda mortului și aruncând fără oprire blestemul asupra ucigașului, ele boceau mortul la rând cu mulțimea femeilor. Din aceea zi, Iseut-Cea-Bălaie se deprinse a urî numele lui Tristan din Loonois.

Ci, la Tintagel, Tristan lâncezea: un sânge otrăvit se scurgea din rănilile lui. Vracii cunoscuseră că Morholtul înfipsea în carnea lui un țăpuș otrăvit, și fiindcă fierturile și leacurile lor nu-l puteau mântui, îl lăsară în paza Domnului. O duhoare atât de grea se răspândea din rănilile lui că și cei mai dragi prieteni fugeau de el, cu toții, afară de regele Marc, de Gorvenal și de Dinas de Lidan. Singuri ei puteau rămâne la căpătâiul lui și dragostea lor înfrunta grețurile ce le veneau. În sfârșit, Tristan puse să-l ducă într-o colibă clădită la o parte, pe țărm; și întins pe spate, față cu valurile, el își adăsta moartea. Se gândea „M-ai părăsit așadar, o rege Marc, pe mine carele am scăpat de rușine pământul tău? Nu, știu eu bine, unchiule drag, că viața ta ai dăru-i-o pentru a mea, dar ce putere ar avea dragostea ta? Eu trebuie să mor. Dulce e totuși de a privi soarele și inima mea este încă avântată. Voi încerca marea cu întâmplările ei... Vroi să mă poarte departe, singur. Spre care țară? Nu știu, dar acolo unde poate voi afla pe cineva să mă lecuiască. Și într-o bună zi poate îți voi mai sluji ție, unchiule drag, drept cântăreț din harpă și gonaci și credincios jurat.”

Atâta se rugă că regele Marc se plecă dorinței lui. Îl duse într-o luntre fără vâsle și fără pânze, și Tristan vroi să-i fie așezată alături numai harpa lui și atâta. La ce folos pânzele pe care brațele lui nu le-ar fi putut întinde?

La ce folos vâslele? Ca și corăbierul, carele, în timpul unei călătorii îndelungate, aruncă în mare leșul unui vechi tovarăș, tot așa, cu brațele tremurătoare, Gorvenal împinse în larg luntrea în care zăcea feciorul lui scump, și marea o duse cu ea.

Șapte zile și șapte nopți ea mână luntrea ușor. Câteodată Tristan cânta din harpă spre a-și alina restriștea. În sfârșit, marea, fără știrea lui, îl apropie de un țarm. Ci, în noaptea aceea pescarii ieșiseră din port spre a-și asvârli năvoadele în larg și vâsleau, când auziră un cântec blând, îndrăzneț și vioi, care aluneca de-a lungul valurilor. Nemișcați, cu lopețile atârând peste ape, ei ascultau; în amijitul zorilor numai ce zăriră luntrea rătăcitoare „Întocmai așa, își ziseră ei, un cântec ceresc învăluia corabia Sfântului Brandan, când se îndrepta ea către Ostroavele Fericite, pe marea cu laptele înălbită de spumă.” Ei vâsliră ca să ajungă la luntre, care aluneca în voia apei, și nimica nu părea viu pe ea decât glasul harpei; ci, pe măsură ce se învecinau, cântecul slăbi, tăcu și, când o ajunseră mâinile lui Tristan căzuseră fără vlagă pe strunele fremătătoare încă. Ei îl culeseră din luntre și se înturnară în port spre a-l încredința pe rănit stăpânei lor milostive, care ea poate că avea să se priceapă a-l vindeca.

Vai! portul acela era Weisefort, unde zăcea Morholtul și stăpâna lor era Iseut-Cea-Bălaie. Singură ea, meșteră în fierturi vrăjite, îl putea mântui pe Tristan; însă ea singură între femei, îi dorea moartea. Când Tristan, deșteptat prin meșteșugul ei, își veni în simțiri, pricepu că valurile îl aruncaseră pe pământ de primejdie. Ci, îndrăzneț încă spre a-și apăra viața, află repede frumoase vorbe iscusite și viclene. El istorisi că era un cântăreț carele se urcase pe o corabie de neguțători; plutea către Spania spre a deprinde meșteșugul de-a ceti în stele; niște tâlhari de mare încolțiseră corabia: rănit, el fugise cu luntrea. Avu crezământ; niciunul din tovarășii Morholtului nu cunosc

pe frumosul Viteaz din ostrovul sfântului Samson, într-atâta îi schimbase otrava trăsăturile feței, urâtindu-i-le. Ci, peste patruzeci de zile, după ce Iseut-Cea-Cu-Părul-De-Aur îl vindecase, pe când în mâinile și în picioarele lui înzdrăvenite începea a furnica neastâmpărul tinereții, înțelese el că trebuia să fugă și scăpă de acolo, iar după înfruntarea multor primejdii, într-o zi se înfățișă iarăși dinaintea regelui Marc.

III

Aflarea Frumoasei-Cu-Părul-De-Aur

*En po d'ore vos oi paiée
O la parole de cheval,
Dont je n'ai puis en grant dol.⁵
(Lai de la Folie Tristan)*

SE AFLAU LA CURTEA REGELUI

Marc patru boieri, cei mai mișei dintre toți oamenii, cari îl urau pe Tristan cu ură cumplită pentru vitejia lui și pentru dragostea caldă ce i-o purta regele Marc. Și bine le știu numele: Andret, Guenelon, Gondoine și Denoalen; iară ducele Andret era ca și Tristan nepot de-al regelui Marc. Cunoscând ei că regele chibzuia a îmbătrâni fără copii spre a lăsa domnia lui Tristan, li se stârni pizma și, prin minciuni, ațâțau pe boierii cei mari din Cornouailles.

— Ce de minuni în viața lui! ziceau mișeii, dară, boieri dumneavoastră, sunteți oameni cu judecată și fără îndoială vă veți fi dând scama de aceasta. Că l-a răpus pe Morholtul iată mai întâi o minune de seamă; însă prin care fermece putut-a el, mort aproape, să plutească singur pe mare? Carele din noi, boierilor, ar mâna o luntre fără vâsle, nici pânze? Vrăjitorii, doar ei, pot, zice-se. Apoi, în care țară a vrăjilor va fi găsit el leacul rănilor lui?

⁵ În puține ceasuri, te-am amăgit.
Cu spusa cu firul de păr,
De pe urma căreia
Mare durere mi s-a tras.
(Balada despre Nebunia lui Tristan)

Fără doar și poate este un vrăjitor. Da, luntrea lui era fermecată, la fel și spada, și harpa tot fermecate sunt, și zilnic toarnă otravă cu ea în inima regelui Marc! Ce s-a mai priceput a se face stăpân pe inima acestuia prin putere și fermece vrăjitoarești! El va fi rege, boierilor, și pământurile voastre le veți lua cu credință jurată de la un vrăjitor!

Ei încredințară astfel pe cei mai mulți boieri: căci atâtea oameni nu știu că cele ce stau în puterea vrăjitorilor, inima le poate îndeplini prin puterea iubirii și a vitejeiei. De aceea boierii stăruiră foarte pe lângă regele Marc să se însoare cu o fiică de rege, care să-i dăruiască moștenitori; și dacă ar fi cumva să nu le dea ascultare ei s-ar închide în castelele lor spre a se război cu el. Regele se împotriva și se jura în inima lui că atâta vreme cât nepotul său drag avea să trăiască, nicidecum vreo domniță nu-i va împărtăși așternutul. Ci, de partea sa, Tristan, carele răbda cu greu și cu mare rușine prepusul de a-și iubi unchiul cu gând de folos, îl amenință: că dacă regele nu se va pleca voiei boierimei sale, el va părăsi Curtea, și se va duce să slujească pe bogatul rege din Gavoia. Atuncca Marc hotărî cu boierii un răgaz de patruzeci de zile, după scurgerea căruia avea a-și destăinui gândul.

În ziua sorocită, singur în camera sa, el aștepta înfățișarea lor și se gândea cu mâhnire: „Unde să aflăm o domniță atât de îndepărtată și cu neputință de ajuns la ea, spre a mă preface, dar numai preface, că aș fi vrând-o de soție?”

În aceea clipă, prin fereastra deschisă pe mare, două rândunele ce-și clădeau cuiburile intrară certându-se, apoi deodată speriate, se făcură nevăzute. Ci din ciocurile lor scăpase un fir de păr de femeie, mai subțirel decât mătasa și mai lucitor decât o rază de soare.

Marc luându-l în mână, chemă la sine pe boieri și pe Tristan și le zise:

— Spre a vă fi pe plac, boierilor, voi lua muiere, dacă

totuși vă învoiți a-mi căuta și afla pe aleasa mea.

— Firește că ne învoim, Doamne; care este așadar aceia pe care ai ales-o?

— Am ales pe aceia al căreia este firul de păr ce-l vedeți, și bine să știți că pe alta n-o vroiesc.

— Și din ce parte a zării venit-a părul acesta de aur? Cine îl va fi adus? Și din care țară?

— Mi-a venit, boierilor, de la Frumoasa-Cu-Părul-De-Aur, două rândunele mi l-au adus; știu ele din care țară.

Boierii pricepură că fuseseră luați în răs și păcăliți. Ei se uitară la Tristan cu ciudă, căci îl bănuiau că el pusese la cale viclenia aceia. Tristan însă, cântând cu grijă la părul de aur, își aduse aminte de Iseut-Cea-Bălaie. Zâmbi și grăi astfel:

— Măria-ta, foarte rău faci, oare nu vezi bănuielile cu care mă spurcă boierii? În zadar însă pus-ai la cale păcăleala, voi merge eu întru aflarea Frumoasei-Cu-Părul-De-Aur. Și bine să știi că este cu primejdie căutarea ei și mai anevoie îmi va fi a mă înapoia din țară de la ea decât din ostrovul în care l-am ucis pe Morholtul; eu însă vreau de isnov a-mi primejdui, de dragul tău, unchiule scump, trupul și viața în întâmplarea aceasta. Ca să știe boierii că te iubesc din dragoste adevărată eu mă leg cu jurământ anume: ori voi muri în încercarea aceasta, ori voi aduce cu mine aicea în castelul de față, Tintagel, pe Regina cu părul bălai.

Găti o corabie frumoasă, pe care o umplu cu vin, cu miere și cu tot felul de mărfuri bune. Urcă pe corabie, în afară de Gorvenal, pe o sută de tineri Viteji de neam mare, aleși printre cei mai îndrăzneți și îi înveștmântă cu haine de șaiac și de în și cu mantii de aba de rând, ca să aducă a neguțatori: ci subț puntea corăbiei, ei pitiseră straiile cele scumpe de pânză de aur, de mătăasă și de stacoj, ce se potrivesc solilor unui rege puternic.

După ce ieșiră cu corabia în larg, căpitanul întrebă:

— Luminate boierule, către care țară îndrepta-vom

corabia?

— Prietene, către Irlanda ia-o, drept la portul Weisefort.

Căpitanul se înfioră. Nu știa el, Tristan, că, de la răpunerea Morholtului, regele Irlandei prigonea corăbiile din Cornouailles? Pe corăbierii pe cari îi prindea, îi puneă în furci. Căpitanul se supuse totuși, ajungând în țara aceia primejdioasă.

Mai întâi Tristan știu a încredința pe cei din Weisefort că tovarășii săi erau niște neguțători din Anglia veniți a face negoț în chip pașnic. Dar, fiindcă acest ciudat soi de neguțători își petrecea ziua întreagă cu jocurile alese ca tablele și șahul și părea a se pricepe mai bine la aruncatul zarurilor decât la măsurătoarea grâului, Tristan se temu a nu fi dat pe față și nu știa cum să facă pentru a-și începe căutarea.

Ci, într-o dimineață, în zorii zilei, auzi el un glas atât de îngrozitor că s-ar fi zis că era glas drăcesc. Niciodată nu auzise un dobitoc răgind în asemenea chip, atât de cumplit și de nefiresc. Chemă pe o femeie care trecea prin port:

— Spune-mi zise el, de unde să vie glasul acesta pe care l-am auzit? Nu-mi tăinui nimica.

— Firește, boierule, spuneți-oi totul fără de minciună! Este glasul unei fiare și al celei mai cumplite fiare de pe lume. În fiecare zi ea se pogoară din peștera ei și se oprește la porțile târgului nostru. Nimenea nu mai poate ieși nici intra, până nu i se aduce balaurului o fată tânără; și de cum pune ghearele pe ea, o și sfârtecă și o înghite mai iute decât ai rosti o dată: *Tatăl nostru*.

— Femeie, zise Tristan, nu îți râde de mine, ci spune-mi să fie oare cu puțință unui om născut din pânțec de mamă de a-l ucide în luptă?

— Firește, boierule, prea bine nu știu, dar lucru neîndoios este că douăzeci de Viteji vestiți și-au încercat până acuma norocul; căci regele Irlandei a pus crainicii de au strigat lumii că va da mâna fiicei sale, Iseut-Cea-Bălaie, cui îl va ucide pe balaurul; dar acesta i-a înghițit

pe toți.

Tristan lasă femeia și se înapoiază pe corabie. Își ia armele în taină, și frumos ar mai fi fost să iasă din corabia neguțătorilor acelora un armăsar de luptă atâta de ales și un Viteaz așa de falnic. Însă portul era pustiu, căci abia mijiseră zorile, și nimenea nu-l zări pe Viteazul călărind până la poarta ce i-o arătase femeia. Deodată, pe drum, cinci bărbați călări, cu frâiele lăsate din mâini, trecură zorindu-și amarnic caii cu pintenii în fuga lor înspre târg. Tristan înșfăcă în treacăt pe unul din ei de părul lui roșu împletit în cozi, dar cu atâta putere că-l răsturnă pe spetele calului și-l ținu în loc:

— Dumnezeu cu mila, jupâne, din care parte va fi viind balaurul?

Și după ce fugarul îi arătă dincotro, îi dădu drumul.

Scorpia se apropia. Avea cap de șarpe, ochi roșii ca niște cărbuni aprinși, pe frunte două coarne, urechi lungi și păroase, gheare de leu, coadă de șopârlă și trup cu solzi ca de zgriptur.

Tristan își împinse armăsarul cu atâta putere, că zbârlit de spaimă, se năpusti asupra scorpiei. Sulița lui Tristan izbi solzii și zbură în țândări. Pe dată trase Viteazul spada, o ridică în sus și o trânti în capul balaurului dar fără nici a-i zgâria pielea. Scorpia simți totuși izbitura, își aruncă ghearele peste scut, și le înfipse în el și-l smulse din curele. Cu pieptul descoperit, Tristan cercă din nou balaurul cu spada și îl izbi în coastă cu atâta tărie că vui văzduhul. În zadar: nu îl putea răni. Atuncea, balaurul vărsă pe nări două rânduri de flăcări otrăvite: zalele lui Tristan se făcură negre ca tăciunele stins și armăsarul se prăbuși mort. Ci, sărind în picioare, Tristan vârî afund spada lui cea bună pe beregata scorpiei; ea pătrunse toată și îi despică inima în două. Balaurul mai scoase o dată răgetul lui amarnic și muri.

Tristan îi reteză limba și o piti în cingătoare. Apoi, amețit de tot de aburul cel aprig, păși spre a se adăpa către apa stătătoare ce se zărea lucind mai încolo. Însă

otrava dospită de limba balaurului se înfierbântă de trupul său și în ierburile înalte ce mărgineau balta Viteazul căzu fără simțiri.

Ci, aflați că fugarul cu părul roșu împletit, altul nu era decât Aguynucrran-Cel-Roșcovan, seneșalul regelui Irlandei; și că el râvnea la Iseut-Cea-Bălaie. De felul lui era fricos, dar într-atâta de mare este puterea iubirii că în fiecă dimineață se punea la pândă, înarmat, spre a se bate cu balaurul, totuși, de cât de departe ar fi auzit răgetul lui, viteazul nostru o rupea de fugă. În ziua aceea, urmat de patru însoțitori, cuteză a se înturna din cale. Află pe balaurul doborât; calul mort, scutul sfărâmat, și se gândi că biruitorul își va fi trăgând sufletul pe undeva, nu departe. Atunceă tăie capul balaurului îl duse regelui și ceru preafrumoasa răsplată făgăduită.

Regele nu stătu de loc să creadă că făcuse el isprava; însă nevrând a-l năpăstui, adună pe toți boierii săi la Curte; peste trei zile în fața adunării tuturor, șeneșalul Aguynguerran trebuia să facă dovada izbânzii sale.

Când Iseut-Cea-Bălaie află că avea să fie dată acelui fricos, întâi răsă prelung, apoi se căină. A doua zi însă, bănuind înșelătoria, luă cu sine pe slujitorul ei, pe credinciosul Périnis-Cel-Bălan și pe Brangien, tânăra ei slujitoare și tovarășă, și tustrei merseă călări în mare taină înspre bârlogul scorpiei, când deodată Iseut luă seama pe drum la niște urme ciudate: fără îndoială calul care trecuse pe acolo nu fusese potcovit în țară la ea. Apoi găsi scorpiea fără cap și calul mort, care nu era înșeuat după datina irlandeză. Negreșit, un străin ucisese balaurul, însă mai trăia el oare?

Iseut, Périnis și Brangien îl căutară îndelung; în sfârșit în ierburile bălții, Brangien zări lucind coiful voinicului. El mai răsuflă încă, Périnis îl luă pe calul său și îl duse, în taină în cămările femeilor. Acolo, Iseut istorisi mamei sale întâmplarca și îi încredință pe străin. Pe când regina îi scotea platoșa, limba otrăvită a balaurului căzu din

cingătoarea lui. Atuncia regina Irlandei îl aduse în simțiri pe rănit cu ajutorul unei buruieni și îi zise:

— Străine, eu știu că tu ești cu adevărat acela carele a ucis balaurul. Însă seneșalul nostru, un mișel, un fricos, i-a tăiat capul și o cere pe fiica mea ca răsplată. Te vei pricepe tu, peste două zile, a-i dovedi nevrednicia, prin luptă dreaptă?

— Mărită Doamnă, zise Tristan, sorocul este foarte apropiat. Însă, fără îndoială, că vei ști tu să mă vindecî în două zile. Am cucerit-o pe Iseut împotriva balaurului, poate voi cuceri-o împotriva seneșalului.

Atuncia, regina îl găzdui cu dărnicie și pregăti pentru el leacuri meșteșugite. În ziua următoare Iseut-Cea-Bălaie îl scăldă și binișor îi unse trupul cu o alifie pe care mama ei o făcuse. Ea cercetă cu privirea fața rănitului, văzu că era frumos, și începu a se gândi: „Firește, dacă la el vitejia este pereche cu frumusețea, viteazul meu se va lupta strașnic.” Însă Tristan, întărit de căldura apei și de puterea mirodeniilor, se uita la ea și, chibzuind că el o cucerise pe Regina-Cu-Părul-De-Aur; prinse a zâmbi. Iseut luă seama și își zise: „De ce va fi zâmbind străinul acesta? Voi fi săvârșit ceva ce nu se cădea? Voi fi uitat anume ceva datorit oaspetelui meu? Da, a răs poate fiindcă voi fi uitat a-i curăța armele coclite de otrava balaurului.

Se duse deci acolo unde platoșa și armele lui Tristan erau puse la păstrare. „Coiful este din oțel bun și nu îl va lăsa la nevoie. Și platoșa este tare, ușoară, prea vrednică de a fi purtată de un voinic”. Apucă spada de mâner: „Negreșit, iată o spadă frumoasă, tocmai pe potrivă unui boier inimos”.

Ea o trage din teaca bogat împodobită spre a o șterge de sânge. Însă atunci vede că este ciuntită bine. Ia seama la înfățișarea ciuntiturii: să nu fie oare tăișul care s-a spart de țeasta Morholtului? Stă la îndoială, se mai uită o dată, vrea să se încredințeze de prepusul ei. Dă fuga la cămara în care păstra bucata de oțel scoasă nu

demult din țeasta Morholtului. Potrivește așchia la locul spărturii: abia de se mai deosebea locul, atât de bine se potrivea.

Atuncea ea se repezi la Tristan și, învârtind peste capul rănitului spada cea mare strigă:

— Tu ești Tristan din Loonois, cel carele l-a ucis pe Morholtul, unchiul meu drag. Mori dară la rândul tău!

Tristan se sili să-i ție pe loc brațul în zadar, trupul îi era lipsit de vlagă însă mintea lui rămăsese ageră. El grăi deci cu isteție:

— Fie, voi muri; însă ca să-ți cruți tu îndelungate muștrări de cuget, ascultă Domniță, află că nu ai numai puterea, ci și dreptul de a mă ucide. Da, ai drept peste viața mea, fiindcă de două ori mi-ai mântuit-o și mi-ai înapoiat-o. Întâia oară, nu demult; eu eram cântărețul rănit pe care l-ai scăpat de moarte alungând din trupul lui otrava cu care Morholtul își unsese țăpușul. Nu te rușina, fată, de a-mi fi lecuit rănilor: nu le căpătasem oare în luptă dreaptă? Ucisul-l-am eu pe Morholtul mișelește? Nu mă chemase el la luptă? Nu trebuia să-mi apăr sufletul? A doua oară m-ai mântuit, ducându-te să mă scoți din baltă. A, pentru tine, fată, am înfruntat eu balaurul... Ci să lăsăm acestea: vroiam doar a-ți dovedi că scoțându-mă de două ori din primejdie de moarte, ai drept peste viața mea. Ucide-mă așadar, de crezi că este o treabă de laudă și de faimă. Negreșit, când vei fi culcată în brațele seneșalului, ce dulce va fi să-ți fie a te gândi la oaspetele tău rănit, carele își primejduise zilele spre a te cucerii și te cucerise și pe carele îl vei fi ucis în baie, fără apărare.

Iseut strigă:

— Aud cuvinte de minune. De ce să fi vrut omorătorul Morholtului a mă cucerii? A, firește, după cum Morholtul mai înainte încercase de a răpi pe corabia lui pe fetele din Cornouailles, la rândul tău, ca răzbunare, te vei fi fălit de a lua în șerbie pe aceea pe care Morholtul o îndrăgea mai tare dintre toate fetele...

— Nu, Domniță, zise Tristan. Ci, într-o bună zi, două

rândunele au zburat până la Tintagel, aducând un fir din părul tău de aur. Am crezut că soseau a-mi vesti pacea și iubirea. De aceea venit-am să te aflui peste mări; de aceea înfruntatu-l-am pe balaurul și otrava lui. Uită-te la firul de păr cusut printre firele de aur de la haina mea: aurul însuși a pălit, aurul părului a rămas aur.

Iseut se uită la spada cea mare și luă în mână haina. Ea văzu firul de păr de aur și tăcu prelung; apoi își sărută oaspetele pe buze în semn de pace și îl îmbrăcă cu veștminte de preț.

În ziua adunării boierilor, Tristan trimesese în taină pe Périnis, slujitorul lui Iseut, la corabie spre a da de știre soților săi să vie la Curte, îmbrăcați în straie sărbătorești cum se cuvenea solilor unui rege puternic: căci el nădărdia a pune în ziua aceea chiar capăt întâmplării. Gorvenal și cei o sută de Viteji se jeleau de patru zile de pierderea lui Tristan; vestea cea bună îi bucură foarte.

Ei pătrunseră unul câte unul, în sala în care se adunau nenumărați boieri din Irlanda, se așezară într-un rând și pietrele scumpe le șiruiau de-a lungul veștmintelor de stacoj, de mătăasă și de purpură. Irlandezii își ziceau unul altuia: „Cine vor fi fiind acești boieri mari? Cine îi va fi cunoscând? Uitați-vă la mantiile lor de preț, împodobite cu samur și cu aurituri! Uitați-vă la mânerul spezielor, la cataramele blănurilor, cum sclipesc rubinele, berilurile, smaragdele și câte altele căroră nu mai știm cum le va fi zicând! Cine a mai pomenii asemenea măreție? De unde vor fi venit boierii aceștia? Ai cui supuși vor fi fiind?” Dară cei o sută de Viteji tăceau și nu se mișcau de pe locurile lor, oricine ar fi intrat.

După ce regele Irlandei se așeză sub baldachin, senesalul Aguynguerran-Cel-Roșcovan ceru a dovedi cu martori și prin luptă dreaptă că el îl ucisese pe balaurul și că Iseut lui i se cuvenea. Atuncea Iseut se închină dinaintea tatălui-său și grăi:

— Măria-Ta, este un voinic aicea, carele zice că

vroiește a-l arăta de minciunos și de mișel pe seneșalul. Voinicul acestuia, gata de a dovedi că el ți-a mântuit țara de pacoste și că fiica ta nu trebuie a fi dată unui fricos, îmi făgăduiești oare a-i ierta vinile lui cât de mari vor fi fost, și a-i hărăzi pacea și îndurarea ta?

Regele chibzuia și nu se grăbea a da răspuns. Ci boierii lui strigară într-un glas:

— Hărăzește-i-le, Doamne, hărăzeștc-i-le!

Regele zise:

— Și chiar i le hărăzesc!

Ci Iseut îngenunchie la picioarele lui.

— Tată, dă-mi mai întâi sărutarea îndurării și a păcii, în semn că le dăruiești așijderca voinicului aceluia!

După ce primi sărutarea, ea se duse de îl luă pe Tristan și îl aduse de mână în adunare. La vederea lui, cei o sută de Viteji se sculară toți deodată, i se închinară cu brațele cruce la piept, se strânseră lângă el, și astfel Irlandejii văzură că el era stăpânul lor. Atuncea însă mai mulți îl cunoscuseră și un strigăt mare se înălță: „Este Tristan din I.oonois, este ucigașul Morholtului!” Spezile luciră, afară din teacă, și glasuri pline de mânie ziceau mereu: „Să moară!”

Însă Iseut strigă:

— Măria-Ta, sărută-l pe voinicul acesta pe buze, după făgăduință.

Regele îl sărută pe buze și larma se potoli.

Atuncea Tristan arătă limba balaurului și îl chemă la luptă dreaptă pe seneșalul, carele nu se încumetă a primi și își mărturisi înșelătoria. Apoi Tristan grăi astfel:

— Boieri dumneavoastră, l-am ucis pe Morholtul, însă am străbătut marea spre a vă dăruii dreaptă ispășire. Ca să-mi răscumpăr fapta, mi-am pus trupul în primejdie de moarte și v-am mântuit de balaurul și uite că așa am dobândit pe prea frumoasa Iseut-Cea-Bălaie. Dobândind-o așadar o voi duce cu mine pe corabie. Însă, pentru ca peste țările Irlandei și Cornouaillei să nu se mai lățească ura, ci buna înțelegere, aflați că regele Marc, stăpânul

meu, se va însura cu ea. Iacă, aicea de față, o sută de Viteji de neam mare gata a face jurământ că regele Marc vă trimele solie de pace și de iubire, și că dorința lui este de a preacinsti pe Iseut drept scumpa lui soție legiuită, și că toți bărbații din Cornoauilles vor sluji-o ca pe Doamna și pe crăiasa lor.

Sfintele moaște fură aduse cu mare bucurie și cei o sută de Viteji se juruiră că el grăia adevărul.

Regele o luă pe Iseut de mână și îl întrebă pe Tristan dacă o va duce cu credință stăpânului său. Dinaintea celor o sută de Viteji ai lui și dinaintea boierilor din Irlanda, Tristan făcu jurământul.

Iseut-Cea-Bălaie se frământa de rușine și de îngrijorare. Așadar, Tristan, cucerind-o o disprețuia, basmul cel frumos cu Firul-dc-Păr-de-Aur fusese numai minciună, și el o dădea altuia... Însă regele puse mâna dreaptă a lui Iseut în mâna dreaptă a lui Tristan și Tristan o ținu strâns ca senin că pune stăpânire pe ea, în numele regelui din Cornouailles.

Astfel, din dragoste față de regele Marc, prin silnicie și prin vicleșug, Tristan izbândi în aflarea Reginei-Cu-Părul-De-Aur.

IV

Băutura vrăjită

*Neln, 'ezn was nith mit wine,
doch ez im glich woere,
ez was din wernde swaere,
din endelöse berzenot
van der si beide lagen tot.⁶
(Gottfried de Strasbourg)*

CÂND SE APROPIE TIMPUL DE A încredința pe Iseut Vitejilor din Cornouailles, mama ei culese buruieni, flori și rădăcini, le amestecă în niște vin și pregăti o băătură puternică. Desăvârșind-o prin fermece și pricepere tainică, ea o turnă într-un șip mai mare și îi zise într-ascuns lui Brangien:

— Fată, ești sorocită a urma pe Iseut în țara regelui Marc și tu o îndrăgești cu credință. Ia, așadar, șipul acesta cu vin și bine ține minte cuvintele mele. Ascunde-l în așa chip ca să nu-l zărească ochii nimănuia, nici buzele cuiva să-l apropie. Însă când va veni noaptea nunții și clipa când soții au a fi lăsați singuri, tu să torni vinul dres cu ierburi într-un potir și să-i îmbii a-l goli împreună, pe regele Marc și pe regina Iseut. Ia seama, fată, ca ei singuri să se poată înfrupta din băătură, căci iată puterea ei: cei ce beau împreună din ea se vor iubi cu simțurile lor

⁶ Nu, nu dintr-al vinului rost
Din care la fel i-ar fi fost:
Din greul într-una sporit,
Din dorul cel neistovit
Din care-amândoi au murit.

toate și cu tot gândul lor, pe totdeauna, la viață și la moarte.

Brangien făgădui reginei că-i va face voia.

Corabia, spintecând valurile adânci, o purta pe Iseut. Ci, cu cât se depărta de pământul Irlandei, cu atât mai amarnic se tânguia fecioara. Așezată în cortul în care se închisese cu Brangien, slujitoarea ei, Iseut plângea cu gândul la țara sa. Unde vor fi ducând-o străinii aceia? Către cine? Spre care soartă? Când se apropia Tristan de ea și vroia s-o împace cu vorbe blânde, ea se mânia și îl alunga și ura îi umfla inima. Venise el, răpitorul, ucigașul Morholtului; o smulsese prin șiretlicurile lui de lângă mama ei și din țară de la ea; nu o păstrase cel puțin pentru el și iată că acum o ducea, ca pe o pradă, peste apele întinse către pământul dușman! „Sărmana de mine! zicea ea, blestemată fie marea care mă poartă! Mai bine ar fi fost să mor în tara unde m-am născut decât să viețuiesc dincolo!”

Într-o zi, vânturile căzură, și pânzelc atârnavu desumflate de-a lungul catargului. Tristan porunci oamenilor lui să coboare pe țărmul unui ostrov și sătui de mare, cei o sută de Viteji din Cornouailles și cu corăbierii se dădură jos pe pământ. Singură Iseut rămăsese pe corabie cu o slujnică mică. Tristan veni către Regina și încercă a-i liniști inima. Dar, fiindcă soarele dogorea și erau însetați ei cerură de băut. Slujnica cea mică tot căută vreo băutură până dădu peste șipul încredințat lui Brangien de mama lui Iseut. „Am găsit niște vin!” le strigă ea. Nu, nu era vin: era patima și apriga bucurare și chinul fără de capăt și moartea. Copila umplu un potir și îl întinse stăpânei sale. Ea bău cu lăcomie, apoi îl trecu lui Tristan carele îl goli.

În aceea clipă, intră Brangien și îi văzu cum se priveau în tăcere, ca răătăciți și ca răpiți. Văzu dinaintea lor șipul, fugi la botul corăbiei, îl azvârli în unde și gemu:

— Nenorocita de mine! blestemată fie ziua în care m-am născut și blestemată ziua în care m-am urcat pe corabie Iseut; drăguța mea, și dumneata, Tristan, moartea v-ați băut-o!

Din nou corabia plutea spre Tintagel. I se părea lui Tristan că un mă răcine scormonitor, cu ghimpi ascuțiți, cu flori îmbălsămate, își afunda rădăcinile în sângele inimii sale și cu legături tari lega de frumosul trup al lui Iseut trupul și gândul lui întregi și dorul lui tot. El se gândea: „Andret, Dcnoalen, Guenelon și Gondoïne, mișei carii mă învinovăteau de a râvni la țara regelui Marc, o! mai josnic sunt încă, și nu țara lui o râvncsc! Unchiule drag, carele m-ai iubit de orfan mai înainte de a cunoaște în mine sângele surorii tale Blanche fleur, tu carele mă plângeai cu iubire, în vreme ce brațele tale mă purtau până la luntrea fără pânze, nici vâsle, unchiule drag, de ce n-ai izgonit, din ziua dintâi, pe flăcăiandrul rătăcitor pripășit la tine spre a te trăda? A, ce gând mi-a venit? Iseut este femeia ta și eu sunt feciorul tău de suflet. Iseut este femeia ta și ea nu mă poate iubi.”

Iseut îl iubea. Ea vroia a-l urî totuși; nu-i făcuse el ocară de-a o disprețui în chip josnic? Ea vroia a-l urî și nu putea, mâniată în sufletul ei de dragostea aceea mai dureroasă decât ura.

Brangien lua seama la ei cu spaimă, încă mai chinuită, căci singură ea știa răul ce-l cășunase. Două zile de-a rândul îi pândi, îi văzu îndepărtând de la ei orice hrană, orice băutură și orice tihnă; căutându-se ca orbii ce merg dibuind unul către altul, nefericiți când lânzezeau despărțiți, încă mai nefericiți atuncea când, laolaltă, ei se cutremurau dinaintea întâiei mărturisiri.

În ziua a treia, pe când Tristan venea către cortul întins pe corabie, în care Iseut era așezată, ea îl văzu apropiindu-se și îi zise cu umilință:

— Intră, stăpânc.

— Domniță, zise Tristan, de ce să-mi fi zis „stăpâne”? Nu sunt eu dimpotrivă credinciosul tău jurat și supusul

tău, ca să te preacinstesc și să te iubesc ca pe regina și pe Doamna mea?

Iseut răspunse:

— Nu, preabine știi, că ești stăpânul și Domnul meu! Preabine știi, că puterea ta mă stăpânește și că eu îți sunt roabă! A, de ce n-am scormonit mai bine, deunăzi, rănila cântărețului? De ce nu l-am lăsat să piară pe omorătorul scorpiei în ierburile din jurul bălții? De ce nu l-am lovit cu spada ridicată în clipa aceea când zăcea în baie? Vai! Atuncea nu știam ce știu acum.

— Iseut, ce știi acum dară? Și ce te frământă?

— A, tot ce știu mă frământă și tot ce văd. Cerul de sus mă frământă și marea de jos și trupul meu și suflarea din mine!

Ea puse mâna pe umărul lui Tristan, lacrimi îi stinseră lumina ochilor, buzele îi tremurară. El zise din nou:

— Prietenă, ce oare te frământă?

Ea răspunse:

— Iubirea de tine.

Atuncea el își puse buzele pe ale ei.

Ci, cum întâia oară gustau ei doi bucuria iubirii, Brangien, care îi iscodea scoase un țipăt și se aruncă cu brațele întinse la picioarele lor:

— Nefericiților! Opriți-vă și întoarceți-vă, de vă mai stă în putință. Ci nu, calea este fără întoarcere, puterea dragostei vă și mână și niciodată nu veți mai avea parte de bucurie, fără durere. Este vinul cel prefăcut cu ierburi, care vă stăpânește, este băutura de iubire pe care mama ta, Iseut, mi-o încredințase mie. Singur regele Marc trebuia să bea din ea împreună cu tine; însă Cel Viclean și-a făcut râs de noi trei, și potirul l-ați golit voi. Prietene Tristan, Iseut prietenă, ca pedeapsă de veghea cea rea ce am veghiat-o, vă las trupul meu, viața mea; căci, prin fără-de-legea ce-am făptuit-o, din potirul blestemat ați sorbit voi dragostea dimpreună cu moartea!

Iubiții se strânseseră în brațe și în preafrumoasele lor trupuri se zbătea pofta și viața.

Zise Tristan:

— Vie deci moartea!

Și când se făcu seară, pe corabia care alerga mai grabnic spre țara regelui Marc, pe vecie legați, ei se lăsară în voia iubirii.

V

Brangien dată șerbilor

*Sobre totz avrai gran valor,
S'aitals camisa m'es dada,
Cum Iseut det a l'amador,
Que mais non era portata.⁷*
(Rambaut, Comte d'Orange)

REGELE MARC ÎNTÂMPINA PE ISEUT-Cea-Bălaie la țarm. Tristan o luă de mână și o duse dinaintea regelui; regele o luă în stăpânire la rândul său, apucând-o de mână. Cu mare cinste o duse către castelul din Tintagel, iar când ea se arătă în sală, în mijlocul boierilor, frumusețea ei izvorî atâta lumină că pereții luciră, ca loviți de soare-răsare. Atuncea regele Marc lăudă pre rândunelele care, ca un prinos gingaș față de el, îi aduseseră firul de păr de aur; el îi preamări pe Tristan și pe cei o sută de Viteji carii, pe corabia îndrăzneată, plecaseră întru aflarea bucuriei ochilor și inimei sale. Vai! Corabia ți-a adus și ție, bunule rege, apriga durere și chinurile grele.

Peste optsprezece zile, adunând pe toți boierii săi, el luă de soție pe Iseut-Cea-Bălaie. Însă, când veni noaptea, Brangien, spre a ascunde necinstea reginei și a o mântui de la moarte, luă locul lui Iseut în patul căsniciei. Ca

⁷ Peste toți aș avea mai multă vază
De mi s-o da asemenea cămașă
Cum i-a dat Iseut iubitului,
Ce nu mai fusese purtată.

pedeapsă pentru veghea cea rea ce o veghease pe mare și de dragul prietenei sale, ea îi jertfi, credincioasă, curăția trupului său; întunerecul nopții ascunse regelui vicleșugul ei și rușinea lui.

Povestitorii iscodesc aicea că Brangien nu asvârlise în mare șipul de vin prefăcut cu ierburi, nu pe de-a-ntregul băut de iubiți, ci că dimineața după ce stăpâna ei la rândul-i pătrunsese în patul regelui Marc, Brangien turnase într-un potir cât mai rămânea din băutura vrăjită și o dăduse soților, că Marc băuse mult din ea și că Iseut lepădase pe ascuns partea ei. Aflați, însă, boierilor, că acei povestitori au stricat povestea și au măsluit-o. Au iscodit minciuna aceasta din lipsă de înțelegere față de minunata iubire pe care regele Marc a avut-o întotdeauna pentru regină. De bunăseamă, după cum veți auzi puțin mai încolo, niciodată, cu toată mâhnirea, chinul și pedepsele cumplite, Marc nu putu izgoni din inima sa pe Iseut, nici pe Tristan; ci aflați, boierilor, că el nu băuse din vinul dres cu ierburi; nici otravă, nici vrăjitorie, singură duioșia inimei lui alese i-a călăuzit iubirea.

Iseut este regină și pare a trăi în bucurie. Iseut este regină și trăiește în mâhnire. Iseut are dragostea regelui, boierii o preacinstesc, iar norodul o îndrăgește foarte. Iseut își petrece zilele în cămărilor preafrumos zugrăvite și presărate cu flori. Iseut are giuvaerurile alese, macaturile de purpură și covoarele venite din Thessalia, cântecele harpiștilor și pologurile pe care sunt lucrați leopardzi și pajuri, papagali și toate sălbăticiunile mării și ale codrilor. Iseut are iubirea cea fierbinte și voioasă și pe Tristan alături de ea, în voie, ziua și noaptea; căci așa precum cere datina la boierii cei mari, el doarme în iatacul regesc, cu apropiații și cu credincioșii. Iseut tremură totuși. De ce să tremure? Au nu își tăinuiește ea dragostea? Cine să-l bănuiască pe Tristan? Cine să bănuiască pe un fiu? Cine o vede? Cine o pândește? Care martor? Da, un martor o pândește, Brangien, Brangien o iscodește mereu;

Brangien singură îi cunoaște viața, Brangien o are în puterea ei! Doamne! Dacă sătulă, de a face în fiecare zi patul ca o slujnică, patul în care ea s-a culcat cea dintâi, Brangien ar pârî-o regelui! Dacă Tristan ar muri prin mișelia ei! Într-astfel o înnebunește frica pe regină. Nu, nu de la Brangien cea credincioasă, ci de la inima ei vine frământarea. Ascultați, boierilor, marea trădare, ce-a născocit, însă Dumnezeu, cum veți auzi mai încolo, se milostivi de ea. Domniilor voastre așijderi, fie-vă milă!

În ziua aceea, Tristan și cu regele vânau departe, și Tristan nu știa despre această fără-de-lege. Iseut chemă la ea pe doi șerbi și le făgădui a-i slobozi și un dar de douăzeci de bani de aur dacă se juruiau a-i împlini voia. Ei se juruiră.

— Vă voi da, deci, zise ea, pe o fată; o veți duce în codru, departe ori aproape, dar în atare loc ca nimeni să nu afle vreodată întâmplarea; acolo veți ucide-o și îmi veți aduce îndărăt, ca dovadă, limba ei. Însemnați-vă înainte, spre a mi le rosti mie pe urmă, cuvintele pe care le va fi rostit ea. Mergeți, la înapoierea voastră, veți fi oameni slobozi și cuprinși.

Apoi ea chemă pe Brangien.

— Prietenă, vezi cum tânjește și suferă trupul meu, nu te-ai duce în pădure să-mi cauți buruienile ce-mi trebuiesc de leac? Doi șerbi te vor călăuzi; ei știu pe unde cresc buruienile. Mergi dară cu ei, surioară, și să știi bine că te trimet la pădure fiindcă sunt în cumpănă și pentru viața mea!

Șerbii o luară cu ei. Ajunsă în codru, ea vroi a se opri, căci buruienile de leac creșteau în jurul ei din belșug, ci ei o mânară mai încolo.

— Vino, fată, nu este aicea locul nemerit.

Unul din șerbi pășea înaintea ei, cellalt în urmă. Nu mai era cărare bătută, ci doar mărăcini, spini și scaieți învâlmășiți. Atunci acela carele pășea înaintea ei trase spada și se întoarse; ea se trase către cellalt șerb spre a-i cere ajutor; dar și cellalt ținea spada goală în mână și

zise:

— Fată, trebuie să te ucidem.

Brangien căzu pe iarbă și brațele ei încercau să dea la o parte vârfulc speziilor. Ea cerea îndurare cu glas atâta de rugător și de înduioșător că ei ziseră:

— Fată, dacă regina Iseut, stăpâna ta și a noastră, vrea să mori, de bună seamă că i-ai greșit foarte.

Ea răspunse:

— Nu știu, prieteni; îmi aduc aminte numai de o singură vină. Când am plecat din Irlanda, am luat cu noi, fiecare, drept podoaba noastră cea mai de preț, câte o cămașă albă ca neaua, cămăși pentru noaptea nunții. Pe mare, s-a întâmplat că Iseut și-a sfâșiat acea cămașă, iar în noaptea nunții sale i-am împrumutat-o pe a mea. Prieteni, iată cu cât i-am greșit. Dară de vreme ce vrea să mor, duceți-i închinăciunea și dragostea mea și spunți-i că îi mulțumesc pentru tot binele făcut și cinstea mie arătată, de când, copilă mică fiind, răpită de hoții de mare, am fost vândută mamei sale și sortită să o slujesc. Dumnezeu, în mila lui, să-i păzească cinstea, trupul și viața! Fraților, acum loviiți!

Șerbilor li se făcu milă. Ținură sfat între ei și judecând că pentru atare greșeală nu se cuvenea moartea, o legară de un copac.

Pe urmă ucisră un câine tânăr, unul din ei îi tăie limba, o strânsă într-o poală de cămașă, apoi amândoi se înfățișară astfel dinaintea lui Iseut.

— A vorbit? întrebă ea îngrijorată.

— Da, Mărită Doamnă, a vorbit. A zis că erai mâniată de pe urma unei singure vini: ai sfâșiat, pe mare, o cămașă albă ca neaua pe care o aduceați din Irlanda, ea ți-a împrumutat-o pe a ei în noaptea nunții. Aceasta, zicea ea, este singura ei vină. Ți-a mulțumit de toate binefacerile făcute din copilărie, a rugat pe Dumnezeu să-ți ocrotească cinstea și viața. Ea îți trimete închinare și dragoste. Măria Ta, iacă limba ei pe care ți-o aducem.

— Ucigașilor! strigă Iseut, dați-mi îndărăt pe Brangien,

slujitoarea mea dragă! Nu ştiaţi voi că ca era singura mea prietenă? Ucigaşilor, daţi-mi-o îndărăt!

— Măria-Ta, pe drept zicc-se: muierea se schimbă în puţine ceasuri; într-un acelaşi timp muierea râde, plânge, iubeşte şi urăşte. Am ucis-o fiindcă aşa ne-ai poruncit!

— Cum v-aş fi poruncit eu asemenea lucru? Pentru care păcat? Nu era ea tovarăşa mea, cea blândă, credincioasă şi frumoasă? Voi ştiaţi acestea, ucigaşilor: eu o trimesesem ca să-mi culeagă buruieni de leac şi v-am încredinţat-o ca s-o ocrotiţi pe cale. Dar voi arăta că aţi ucis-o şi veţi fi arşi pe cărbuni aprinşi.

— Măria-Ta, află dar că trăieşte şi că noi ţi-o vom aduce îndărăt teafără şi sănătoasă.

Ci ea nu-i credea, şi ca şi răătăcită, rând pe rând îi blestema pe ucigaşi ori se blestema pe sine. Opri pe unul din şerbi pe lângă ea, în vreme ce acellalt se grăbea spre copacul de care Brangien stătea legată.

— Frumoaso, Dumnezeu s-a îndurat de tine şi iată că stăpâna ta te cheamă îndărăt!

Când se arată ea dinaintea lui Iseut, Brangien îngenunchie, cerându-i iertare pentru vinile sale; însă regina se pusese şi ea în genunchi dinaintea ei şi amândouă îmbrăţişate căzură îndelung în nesimţire.

VI

Pinul cel mare

*Isot ma drac, Isot m'amie,
En vos ma mort, en vos ma vie!*⁸
(Gottfried de Strasbourg)

NU DĂ BRANGIEN CEA CREDINCIOASĂ, ci de ei înșiși au a se teme iubirii. Însă cum să stea de veghe inimile lor bete de dragoste? Iubirea îi îmboldește, așa cum setea îl repede pe cerb către râu, la ananghie, ori tot așa precum, după o lungă înfometare, șoimul slobozit se lasă pe pradă. Vai! dragostea nu se poate tăinui. Firește, mulțumită luării-aminte a lui Brangien, nimenea nu o prinsese pe regina în brațele iubitului său; însă la tot ceasul și la tot pasul, fiecare nu vede cum îi frământă pofta, îi strânge, dă pe dinafară din toate simțurile lor, așa precum face vinul nou când fierbe în zăcatoare?

Cei patru mișei de la Curte, cari îl urau pe Tristan pentru vitejia lui, de pe acuma chiar roiesc în jurul reginei.

Au și aflat adevărul despre marea lor dragoste. Se prăpădesc de poftă, de ură și de bucurie. Vor duce regelui știrea, vedea-vor iubirea lui preschimbându-se în mânie, pe Tristan izgonit ori sortit morții și chinul reginei. Se

⁸ *Iseut draga mea, Iseut iubita mea,
În tine-i moartea mea și-n tine-i viața mea!*

temeau totuși de furia lui Tristan, însă până la urmă ura le dovedi spaima; într-o zi, cei patru boieri chemară pe regele Marc la voroavă și Andret îi zise:

— Măria-Ta Doamne, inima ta, negreșit se va mânia și la tuspatriu ne pare prea rău, însă trebuie să-ți descoperim ce am aflat. Ai pus dragostea inimii tale în Tristan și Tristan vrea să te necinstească. În zadar îți proorocisem noi acestea, de dragul unui singur om, nu îți mai pasă de rudeniiile tale și de boierimea întreagă și ne-ai lăsat în părăsire pe noi toți. Află așadar că Tristan o iubește pe regina; e adevăr dovedit, și vorbele au și început a umbla.

Bunul rege se cutremură și răspunse:

— Mișelule! ce ticăloșie gândit-ai oare? Firește că am pus dragostea inimii mele asupra lui Tristan. În ziua când Morholtul v-a chemat la luptă dreaptă, cu toții plecați capetele, tremurând și asemenea cu mușii; însă Tristan îl înfruntă spre cinstea țării acesteia și prin fiecare din rănilile sale sufletul i-ar fi putut zbura. De aceea îl urâți voi și de aceea îl iubesc eu, mai mult ca pe tine, Andret, mai mult ca pe oricare. Dar ce scorniți voi că ați aflat? Ce-ați văzut? Ce-ați auzit?

— Nimica, într-adevăr, Doamne, nimica ce să nu poată vedea ochii tăi, nimica ce să nu poată auzi urechile tale. Privește, ascultă, Măria-Ta, poate mai este vreme încă.

Și, ducându-se, îl lăsară să guste otrava în voie.

Regele Marc nu putu scutura de pe el răutatea lor. La rândul său, călcându-și pe inimă, îl pândi pe nepotul său, o pândi pe regina. Însă Brangien luă aminte, le dădu de știre și în zadar căuta regele a o încerca pe Iseut prin vicleșuguri. El se mânie în curând de atare josnică luptă, și pricepând că nu va mai putea alunga bănuiala, chemă pe Tristan și îi zise:

— Tristan, îndepărtează-te de castelul acesta; și după ce îl vei fi părăsit, să nu te mai încumeți a-i trece șanțurile, nici marginile. Acești mișei te învinuiesc de o

mare trădare. Nu mă întreba nimica; nu aș putea rosti vorbele lor fără a ne pângări pe amândoi. Nu căuta cuvinte care să mă împace, simt eu că ar fi de prisos. Totuși nu-i cred pe mișei: dacă i-aș crede, până acuma nu te-aș fi aruncat cu morții, cu rușine? Dar cuvântul lor răufăcător mi-a turburat inima, și numai plecarea ta ar liniști-o. Du-te, negreșit te voi chema îndărăt în curând, du-te, feciorul meu, la fel de drag.

Când auziră mișei vestea:

— S-a dus, ziseră între ei, a plecat vrăjitorul, alungat ca un tâlhar! Ce se va alege de el acuma? Negreșit, va trece peste mare în căutarea altor isprăvi spre a-și duce slujba lui mișelească vreunui rege depărtat.

Nu, Tristan nu avu puterea de a pleca; și după ce trecu de împrejmuirile castelului și de șanțurile lui, el cunoscuse că nu se putea depărta prea mult; se opri în chiar târgul castelului, la Tintagel, poposi cu Gorvenal la un târgoveț și tânji, chinuit de friguri, mai rănit ca odinioară, în zilele când țăpușul Morholtului îi otrăvisese trupul. Odinioară, când zăcea în coliba ridicată la țărmul mării și când toți fugeau de duhoarea rănilor sale, trei bărbați totuși îl vegheau: Gorvenal, Dinas de Lidan și Marc. Acuma Gorvenal și Dinas de Lidan tot la căpătâiul lui stăteau, însă regele Marc nu mai venea și Tristan gemea. „Firește, unchiule drag, trupul meu răspândește acuma duhoarea unei otrăvi cu mult mai respingătoare și dragostea ta nu mai este în stare a o înfrunta.”

Însă, fără încetare, în pojarul frigurilor dorul îl mâna ca pe un cal năvălaș, către turnurile cele bine străjuite ce o țineau închisă pe regina; calul și călărețul se sfărâmau de zidurile de piatră, însă cal și călăreț, ridicându-se de jos purcedeau fără oprire, iarăși și iarăși, la același iureș.

În dosul turnurilor celor bine străjuite, Iseut-Cea-Bălaie, tânjește și ea, încă mai nefericită, căci printre străinii aceia cari o iscodesc ea trebuie ziua întreagă să se

prefacă și să râdă; iară noaptea, lungită alătura de regele Marc, ea trebuie, nemișcată, să-și stăpânească frământările mădurelor și tresăririle fierbințelii. Vroiește să fugă la Tristan. I se pare că se scoală și că se repede la ușă, însă pe pragul întunecat, mișei au întins capcana unor coase mari: tăișurile ascuțite și rele apucă în treacăt genunchii ei plăpânzi. Ea se vede căzută și din genunchii ei retezați, izvorăsc două fântâni roșii.

Curând iubiții vor muri, dacă nimenea nu-i ajută. Și cine dar îi va ajuta, fără numai Brangien? Cu primejdia vieții sale, ea s-a strecurat până la casa în care tânjește Tristan. Gorvenal îi deschide plin de bucurie și, ca să-i mântuie pe iubiți, ea îl învață pe Tristan un șiretlic.

Nu, boierilor, nîcîcînd nu veți fi auzit pomenindu-se de un șiretlic de iubire mai iscusit.

În spatele castelului din Tintagel, se întindea o livadă mare, închisă cu garduri înalte de pari. Pomi frumoși, fără număr, creșteau acolo, încărcăți de roade și de păsări cântătoare și de ciorchine îmbălsămate. În locul cel mai depărtat de castel, chiar lângă parii împrejmuirii, se înălța un pin mare și drept, al cărui trunchi vânos purta un rămuriș întins. La piciorul lui, un izvor sprinten: apa se lățea într-o fântână bogată, ghizduită cu marmură; apoi, cuprinsă între două maluri înguste, alerga prin livadă și pătrunzând chiar înlăuntrul castelului, străbătea cămările femeilor. Ci, în fiecare seară, Tristan după povața lui Brangien, cioplea cu meșteșug bucățele de scoarță de copac și rămurele. Sărea peste parii ascuțiți și ajuns la pin, dădea drumul surcelelor în fântână. Ușoare ca spuma, ele pluteau și alunecau pe firul apei, și, în cămările femeilor, Iseut pândeia ivirea lor. Îndată, în serile în care Brangien se pricepuse a îndepărta pe regele Marc și pe mișei, Iseut pornea către iubitul ei.

Sosește, sprintenă și totuși temătoare, pândind la tot pasul dacă vreunii dintre mișei nu se vor fi pitind pe după pomi. Însă de cum a zărit-o Tristan, cu brațele deschise

larg se avântă spre ea. Atuncea noaptea îi ocrotește și umbra prielnică a marelui pin.

— Tristan, zicea regina, corăbierii nu se jură ei că acest castel din Tintagel este fermecat, și că, prin vrăjitorie, de două ori pe an, iarna și vara, se pierde făcându-se nevăzut? El a pierit acum. Nu este aici, oare, livada cea minunată de care pomenesc cântecele de dor din harpă: un zid de văzduh îl împrejmuiește de toate părțile; pomii sunt în floare, pământul e îmbălsămat; voinicul huzurește aicea, fără bătrânețe, în brațele iubitei sale, și nicio putere din lume nu poate sfărâma zidul de văzduh?

Dar iată că de pe meterezele turnurilor din Tintagel, răsună trâmbițele străjerilor care vestesc ivirea zorilor.

Nu, zice Tristan, zidul de văzduh s-a și sfărâmat, iacă, și nu este aicea livada cea fermecată. Însă, într-o zi, iubito, ne vom duce împreună în țara binecuvântată de unde nimenea nu se mai înapoiază. Acolo se înalță un castel de marmură albă, la fiecare din mia lui de ferestre lucește o făclie aprinsă; și la fiecare din ele un cântăreț; zice, din gură și din harpă, un cântec fără de sfârșit; soarele nu strălucește acolo și totuși nimănuia nu-i pare rău după lumina lui; acolo este țara fericită a celor cu adevărat Vii.

Ci, pe vârful turnurilor din Tintagel, zorile luminează lespezile mari de piatră, puse pe rând când una albastră, când una verde.

Iseut și-a căpătat iarăși voioșia; bănuiala lui Marc se risipește și mișei pricep, dimpotrivă, că Tristan s-a văzut din nou cu regina. Însă Brangien priveghează atât de bine că în zadar iscodesc ei. Până la urmă, ducele Andret, bătu-l-ar Dumnezeu, le zice tovarășilor săi:

— Boierilor, să ne sfătuim cu Frocin, piticul cocoșat. El știe cele șapte feluri de învățătură, vrăjitoria și tot soiul de fermece. El știe ceti la nașterea pruncilor în cele șapte planete și istorisi de mai dinainte toate amănuntele vieții lor. El află, prin puterea lui Scaraoțchi și a lui Belzebuth,

cele tainice. Ne va desvălui, de va vroi, care sunt șiretlicurile lui Iseut-Cea-Bălaie!

Din ură împotriva frumuseții și a vitejiei, omulețul răutăcios scrisse slovele de vrăjitorie, își aruncă farmecele și sorții, căută la mersul Rariței și la al Luceafărului și grăi:

— Bucurați-vă, boieri, că într-această noapte îi veți putea prinde.

Ei îl mânără dinaintea regelui.

— Măria-Ta, Doamne, zise vrăjitorul, trimete poruncă gonacilor tăi să pună leasa ogarilor și șeaua pe cai; dă de veste că șapte zile și șapte nopți le vei petrece la vânătoare și să mă pui pe mine în furci, dacă în astă noapte chiar nu vei auzi ce fel de vorbe îi zice Tristan reginei.

Regele făcu întocmai, călcându-și pe inimă. După căderea nopții, el își părăsi gonacii în codru, luă pe piticul în șea, la spatele calului, și se înapoie la Tintagel. Printr-o intrare știută de el, pătrunse în livadă și cocoșatul îl duse până sub pinul cel mare.

— Măria-Ta, e bine să te urci într-una din crăcile copacului acestuia. Și ia-ți acolo cu tine arcul cel mare și săgețile: poate îți vor fi de folos. Și rămâi liniștit de tot: nu vei avea mult de așteptat.

— Pleacă, tu, boaita Necuratului.

Și piticul plecă, luând și calul cu el.

Zisese adevărat; regele nu așteptă mult. În noaptea aceea luna strălucea, limpede și frumoasă. Ascuns în desișul ramurilor, regele își văzu nepotul sărind peste parii ascuțiți. Tristan ajunse sub copac și aruncă în apă surcelele și rămurelele. Însă, pe când se aplecase peste fântână ca să le asvârle, desluși resfrânt în apă, chipul regelui. A, de-ar putea el opri surcelele din fuga lor! Ci nu, ele aleargă prea iuți, prin livadă. Acolo, în cămările femeilor, Iseut pândește ivirea lor; acum, firește, le vede și se zorește încoace. Dumnezeu să-i păzească pe iubiți!

Ea vine. Așezat, nemișcat, Tristan se uită la ea și de sus, din copac, el aude scârțâitul săgeții care se proptește în coarda arcului.

Ea vine sprintenă și cu luare-aminte după obiceiul ei, „Ce să fie oare? se gândește ea. De ce nu se avântă, astă-seară, Tristan în întâmpinarea mea? Va fi zărit el pe vreun dușman?”

Stă locului, cercetează cu privirea desișurile negre; deodată la lumina lunii, zărește la rândul ei umbra regelui în fântână. Ea dovedi atuncea cu adevărat istețimea nimerească, neridicând privirea către ramurile copacului: „Doamne, Dumnezeu, zise ea încetișor, dă-mi numai voie să vorbesc eu mai întâi!”

Se apropie încă. Ascultați cum o ia înaintea și cum își prevestește iubitul.

— Boier Tristan, ce-ai îndrăznit a face? Să mă atragi în atare loc la atare ceas? De-atâtea ori m-ai tot chemat, ziceai, ca să-mi spui ruga ta. Și care rugă? Ce aștepti acum de la mine? Am venit în sfârșit, căci n-am putut uita că dacă sunt regină, ție îți datoresc eu aceasta. Iacă-mă, așadar; ce vrei de la mine?

— Regină Iseut, să-ți cer îndurare, ca să-l îmbunezi pe regele!

Ea tremură și plânge. Iar Tristan laudă pe Domnul, carele i-a arătat iubitei lui primejdia.

— Da, regină Iseut, te-am chemat adesea și mereu în zadar, niciodată de când regele m-a izgonit, nu te-ai îndurat a veni la chemarea mea. Ci fie-ți milă de nefericitul de mine, regele mă urăște, nici nu știu de ce, dar poate știi tu, și cine oare i-ar putea domoli mânia, dacă nu tu singură, regină bună, blândă Iseut, în care inima lui se încrede?

— Într-adevăr, boier Tristan, să nu știi cumva, că el ne bănuiește pe noi doi? Și de care fel de trădare! Trebui-va oare, mai mare rușinea! să afli aceasta de la mine? Stăpânul meu crede că eu te-aș fi iubind cu iubire păcătoasă. Știe Dumnezeu totuși, iar dacă mint, să-mi

pedepsească trupul! Niciodată nu mi-am dăruit iubirea vreunui bărbat fără numai aceuia carele m-a luat de fecioară în brațele lui. Și vrei tu, Tristan, să-i cer eu regelui iertarea ta? Dar dacă ar ști el numai atâta: că am venit aicea subț pinul acesta, și mâine chiar mi-ar lepăda cenușa în vânt!

Tristan gemu:

— Unchiule drag, se zice astfel: „Nimenea nu este josnic, dacă nu face josnicie.” În ce inimă, oare, a putut lua naștere asemenea bănuială?

— Boier Tristan, ce vrei adică să zici? Nu, regele, stăpânul meu, nu și-ar fi închipuit, de la el, asemenea josnicie. Însă mișei din țara lui l-au făcut a crede, minciuna aceasta, căci lesne e de amăgit inimile curate. Ei se iubesc, i-au zis, și mișei au prefăcut aceasta în fără-de-lege. Da, mă iubeai, Tristan, de ce să tăgăduim? Nu sunt eu femeia unchiului tău și nu te-am scăpat eu de două ori de la moarte? Da, te iubeam din parte-mi, nu ești doar din stirpea regelui și n-am tot auzit eu pe mama mea zicând că femeia nu-și iubește cu adevărat bărbatul dacă nu iubește seminția stăpânului său? De dragul regelui îmi erai drag, Tristan; acuma încă, dacă te primește din nou la sânul lui, m-aș bucura. Însă, iată că trupul meu tremură, foarte mă tem, mă duc deci, am stat și așa prea mult.

În desişul ramurilor, regelui i se făcu milă și zâmbi cu blândețe. Iseut fugi, Tristan o chemă iarăși:

— Regină Iseut, în numele Mântuitorului, vină-mi într-ajutor, milostivește-te! Nemernicii vroiau a îndepărta de rege pe toți aceia carii îl iubesc, acuma au izbutit și își râd de el. Fie, voi pleca deci afară din țară, în străini, sărman cum m-am pripășit aicea pe vremuri: însă, cel puțin înduplecă-l pe regele, drept răsplată pentru slujbele mele din trecut, ca să mă pot duce fără rușine, departe de aicea, să-mi dea dintr-al lui cât îmi va fi nevoie spre a-mi stinge datoriile, și a-mi scoate calul zălogit și armele.

— Nu, Tristan, n-ar fi trebuit să-mi ceri asemenea lucru.

Eu sunt singură aicea în țară, singură în castelul acesta în care nimenea nu mă iubește, fără sprijin, numai la voia regelui. Dacă îi zic un singur cuvânt în folosul tău, nu vezi tu oare că mă pun în primejdie de moarte rușinoasă și pe mine? Prietene, Dumnezeu să te păzească! Regele te urăște cu totul pe nedrept, însă, în orice țară fi-va să ajungi, Dumnezeu te va îndrăgi.

Ea pleacă și fuge până în camera ei, unde Brangien o ia, tremurând toată, în brațe; regina îi istorisește întâmplarea.

Brangien strigă:

— Iseut, stăpâna mea, Dumnezeu a făcut pentru tine o minune mare. El este un părinte milostiv și nu vrea răul celor pe cari îi știe nevinovați.

Subt pinul cel mare, Tristan sprijinit de lespedea de marmură se căina:

— Dumnezeu să se milostivească de mine și să șteargă nedreptatea cea mare ce o sufăr de la stăpânul meu!

După ce Tristan sări îndărăt peste împrejmuirea de pari, regele zâmbind își zise:

„Nepoate drag, binecuvântat fie ceasul acesta! Iacă-tă călătoria îndelungată ce te pregăteai a face azi de dimineață, a și luat sfârșit!”

Acolo, într-un luminiș al pădurii, Frocin cetea în stele. El deslușea în ele că regele îl amenința cu moartea și se făcea negru la față de spaimă și de rușine, se umfla de ciudă și fugea grabnic în Țara Galilor.

VII

Piticul Frocin

*Wé dem selbin getwerge,
Daz cr den edelin man vorrit!⁹
(Eilart d'Oberg)*

REGELE MARC A FĂCUT PACE CU Tristan. I-a dat învoirea de a veni îndărăt la castel, și, tot ca odinioară, Tristan se culcă în iatacul regelui cu apropiatii și cu credincioșii. După voia lui, intră și iese de-acolo; regelui nu-i mai pasă. Dar cine își poate ascunde multă vreme iubirea? Vai! dragostea nu se poate tăinui!

Marc îi iertase pe mișei, iar mareșalul Dinas de Lidan, aflând într-o zi pe piticul cocoșat rătăcitor și flămând printr-o pădure depărtată, îl aduse înapoi regelui carele se înduioșă de el și îi iertă mârșăvia.

Însă bunătatea lui mai rău stârni ura boierilor; prinzându-l din nou pe Tristan și pe regina, ei se legară cu jurământul acesta: dacă regele nu-l va alunga pe nepotul său din țară, se vor trage în castelele lor bine întărite spre a se război cu el. Deci chemară pe regele la voroavă:

— Doamne, iubește-ne, urăște-ne, cum îți va fi placul: dar noi voim să-l izgonești pe Tristan. El o iubește pe regina și aceasta o vede oricare, însă noi nu vom mai răbda așa ceva.

Regele îi aude, oftează, pleacă fruntea în jos, tace.

⁹ Vai de piticul cocoșat
Că pe Tristan ni l-a trădat !

— Nu, Doamne, nu vom mai răbda aceasta, căci știm acumă că atare știre, până dăunăzi ciudată, nu te mai miră și tu te învoiești la nelegiuirea lor. Ce vei face? Chibzuiește și ține sfat. Cât despre noi, dacă nu îndepărtezi pe nepotul tău fără întoarcere, ne vom trage la moșiile noastre, plecând de la Curtea ta și vom lua cu noi și pe vecinii noștri, neputând suferi ca ei să rămâie cu tine! Aceasta e alegerea ce ți-o lăsăm, alege dar!

— Boierilor, o dată am crezut în cuvintele urâte pe care le spuneți despre Tristan, dar mi-a părut rău. Însă voi sunteți credincioșii mei jurați, și nu vreau să pierd slujbele alor mei. Sfătuiți-mă așadar, aceasta vă cer, vouă carii datori îmi sunteți cu sfatul. Știți bine cât mă feresc eu de orice trufie și nesocotire a dreptei măsuri.

— Așadar, Măria-Ta cheamă aicea pe piticul Frocin. Nu te mai încrezi în el, de pe urma întâmplării cu livada. Totuși, nu cetise în stele că regina avea să vie în seara aceea subț pin? El știe mulțime de lucruri, cere-i sfatul.

Veni în grabă, cocoșatul blestemat: Ascultați ce trădare l-a învățat el pe regele.

— Doamne, poruncește nepotului tău ca mâine, din zori, să plece în goana calului la Carduel spre a duce regelui Artur o scrisoare pecetluită. Doamne, Tristan se culcă lângă patul tău. Ieși din iatac la ceasul somnului dintâi și mă jur pe Dumnezeu și pe legea Romei, că, dacă o iubește cu iubire păcătoasă, va vroi să vie să-i vorbească înaintea plecării sale; însă dacă vine fără să aflu eu și fără să vezi și tu aceasta, atuncea ucide-mă. Cât despre ce va mai fi, lasă-mă pe mine să le potrivesc eu după voia mea și tu păzește-te numai de a vorbi lui Tristan despre solia aceasta mai înainte de vremea de a merge la culcare.

— Da, răspunse Marc, așa să se facă!

Atuncea piticul săvârși o înșelătorie prea urâtă. El intră la un brutar și luă de la el de patru dinari făină de grâu, floare, pe care o ascunse în poala halatului său. A! cui i-ar fi dat în minte asemenea mișelie? La căderea nopții, după

ce regele cinase și oamenii săi adormiseră în sala cea mare învecinată cu iatacul lui, Tristan veni, ca de obicei să fie față când se culca regele.

— Nepoate drag, fă-mi voia, mergi călare la regele Artur la Carduel și du-i să cetească scrisoarea aceasta. Închină-i-te din parte-mi și zăbovește doar o singură zi pe lângă el.

— Doamne, voi duce scrisoarea mâine.

— Da, mâine, înaintea zorilor.

Iată-l pe Tristan în mare frământarc. De la patul lui la patul lui Marc era lățime de o sulită. O dorință fierbinte îl cuprinse de o vorbă cu regina, și îi își făgădui în inima sa, că, spre zori, dacă Marc va fi tot adormit, se va apropia de ca. A, Doamne, ce gând nebunesc!

Piticul se culcă de obicei în iatacul regelui. Când văzu el că adormise toată lumea, se sculă și presără între patul lui Tristan și cel al reginei făina adusă: dacă vreunul din iubiți va trece în patul celuilalt, făina va păstra urma pașilor lui. Și pe când o presăra, Tristan, carele mai veghea, îl văzu:

— Cum adică? Nu intră în obiceiul piticului acestuia de a-mi vrea binele; dar va fi dezamăgit: prost ar fi cine ar lăsa urme de pași!

La miezul nopții, regele se sculă, ieși afară, cu piticul cocoșat după el. Era întuneric în încăpere: nici făclie, nici opaiț aprins. Tristan se ridică în picioare pe patul lui. Doamne! de ce i-a venit gândul acela? El își lipește călcâiele, măsoară din ochi depărtarea, sare și cade pe patul regelui. Vai! Cu o zi mai înainte, în pădure, colții unui mistreț mare îl răniseră la picior și, spre nenorocirea lui, rana nu era legată. În sfortșarea săriturii, ea se deschide, sângeră; dar Tristan nu vede sângelc care picură și înroșește cearceafurile. Și, afară, la lumina lunei, piticul prin meșteșugul lui vrăjitoresc, cunoscă că iubiții erau împreună. El se înfioră de bucurie și zise regelui:

— Du-te, și acuma, dacă nu-i prinzi împreună, pune să mă spânzure!

Vin deci către iatacul regelui; regele, piticul și cei patru mișei. Însă Tristan i-a auzit venind; el se ridică, se avântă și ajunge în patul lui... Vai! din păcate, în treacăt, sângele a curs din rană pe făina presărată.

Iată-l pe regele, pe boierii și pe piticul ducând o lumină. Tristan și Iseut se prefăceau că dorm; ci rămăseseră singuri în iatac, cu Périnis, culcat la picioarele lui Tristan și carele nu se mișca. Însă regele vede pe pat cearceafurile bine înroșite și pe jos, făina stropită cu sânge proaspăt.

Atuncea cei patru boieri, cari îl pizmuiau pe Tristan din pricina vitejiei lui, îl țin strâns pe pat, și amenință și batjocoresc pe regina, o înfruntă și îi făgăduiesc dreaptă judecată. Ei descoperă rana care sângeră:

— Tristan, zice regele, nicio tăgăduire nu s-ar mai prinde de-acuma încolo, mâine veți muri.

El îi strigă:

— Îndură-te, stăpâne! în numele Mântuitorului carele a pățimit pentru noi, stăpâne, fie-ți milă.

— Stăpâne, răzbună-te! răspund mișeii.

— Unchiule drag, nu pentru mine rogu-te fierbinte; ce-mi pasă de moarte? De bunăseamă, dacă n-ar fi temerea de-a te mânia și mai mult le-aș plăti eu scump mișeilor pentru ce mi-au făcut, ei cari, fără ocrotirea ta, n-ar fi îndrăznit a se atinge de trupul meu cu mâinile lor; însă de rușinea și de dragul tău, mă las în voia ta, fă cu mine ce ți-o plăcea. Uite-mă, stăpâne, dar îndurare pentru regina!

Și Tristan se pleacă și se umilește la picioarele regelui.

— Îndurare pentru regina, dacă s-ar afla un bărbat în casa ta, carele s-ar încumeta a rosti minciuna că eu aș fi iubit-o cu păcat, mă va găsi stând împotriva lui la luptă dreaptă. Stăpâne, îndură-te de ea, în numele lui Dumnezeu.

Însă cei patru boieri l-au legat cu frânghii pe el și pe regina. A! să fi știut că nu-i va fi îngăduit a-și dovedi dreptatea prin luptă dreaptă, ar fi trebuit să-l sfâșie de viu mai înainte de a răbda să-l lege în chipul acela josnic.

Căci el se încredea în Dumnezeu și știa bine că, la luptă dreaptă, nimenea n-ar îndrăzni a se măsura cu el. Și, firește, pe bună dreptate se încredea în Dumnezeu. Când se jura el că n-o iubise niciodată cu păcat pe regina, mișei râdeau de atâta semeție și îndrăzneală. Ci eu vă întreb, boieri dumneavoastră, carii știți adevărul despre băutura sorbită pe mare și carii pricepeți totul, minciună era ce zicea el? Nu fapta dovedește fără-de-legea, ci judecata. Oamenii văd fapta, însă Dumnezeu vede inimile și, singur el este adevărat judecător. A lăsat, așadar, ca orice bărbat învinuit să se poată apăra prin luptă dreaptă și el însuși luptă de partea nevinovatului. De aceea Tristan cerea dreptate și luptă și se feri de a-l înfrunta în vreun chip pe regele Marc. Însă, dacă ar fi putut prevedea ce s-a întâmplat mai pe urmă, i-ar fi ucis pe mișei. De ce, Doamne! nu i-a ucis?

VIII

Săritura de la schit

*Qui voit son cors et sa façon,
Trop par avroit le cuer felon
Qui ne avroit d'Iseut pitié.¹⁰*
(Bérout)

PRIN TÂRG ÎN NOAPTEA NEAGRĂ
merge vestea: Tristan și cu regina au fost prinși, regele vrea să-i omoare. Târgoveții bogați și norodul plâng cu toții. „Vai! Mult trebuie să plângem! Tristan, boier viteaz, ai să mori așadar din asemenea josnică vânzare. Și tu, regină bună, regină preacinstită, în care țară se va mai afla o regină atât de frumoasă și de dragă? Asta era isprava fermecelor tale, piticule cocoșat? Să nu vadă vreodată fața lui Dumnezeu acela carele, întâlnindu-te, nu va împlânta țăpușul în trupul tău! Tristan, scump și frumos prieten, când Morholtul, venit spre a ne răpi copiii, puse piciorul pe țărmul nostru, niciunul din boieri nu s-a încumetat a se lupta cu el și cu toții tăceau ca niște muți. Ci tu, Tristan, te-ai luptat pentru noi, toți bărbații din Cornouailles, și l-ai ucis pe Morholtul; și el te-a rănit cu un țăpuș, din care rană moartea era să ți se tragă; pentru noi. Astăzi, amintindu-ne acestea, putea-vom lăsa să fii omorât?”

Jelaniile, țipetele cresc prin târg, cu toții urcă la castel.

¹⁰ *Cine-i vede trupul și făptura
Prea ar avea haină inima
De nu i-ar fi milă de Iseut.*

Dar atâta de cumplită este mânia regelui, că nu este boier cât de puternic și de măreț ar fi el, carele să îndrăznească a rosti o vorbă doar ca să-l înduplece.

Ziua se apropie, noaptea se duce. Înainte de răsăritul soarelui, Marc călărește afară din târg, până la locul unde își ține de obicei judecățile și dreptățile. El poruncește să se sape o groapă în pământ și să fie umplută de curpeni noduroși și tăioși, cât și de spini albi și negri, smulși cu rădăcini cu tot.

În ceasul întâi, el pune să se strige prin toată țara o chemare grabnică pentru toți bărbații din Cornouailles. Ei se adună cu zarvă mare: cu toții plâng, afară de cocoșatul din Tintagel. Atuncea regele le grăi astfel:

— Boierilor, am poruncit ridicarea acestui rug pentru Tristan și pentru regina, căci au păcătuit.

Ci îi strigară cu toții:

— Judecată, Doamne! Judecată mai întâi, după lege și după dreptate. A-i ucide fără dreptă judecată este rușine și fără-de-lege. Stăpâne, răgaz și îndurare pentru ei!

Marc răspunse mânios:

— Nu, nici răgaz, nici milă, nici judecată de niciun fel! Pe Dumnezeu carele a făcut lumea, cine îmi va mai cere asemenea lucru, va arde el mai înainte pe rugul acesta!

Poruncește ațâțarea focului și aducerea mai întâi a lui Tristan de la castel.

Spinii ard, cu toții tac, regele așteaptă.

Ostașii au dat fuga până la cămara în care iubiții stau sub pază strașnică. Ei îl trag pe Tristan, de mâinile lui legate cu frângii. Doamne! josnic lucru să-l lege astfel! El plânge de umilință, dar la ce folos lacrimile? Îl duc cu mare ocară și regina strigă, aproape nebună de îngrijorare:

— Să fiu ucisă eu, prietene, ca să scapi tu, ce bucuroasă aș fi!

Paznicii cu Tristan coboară în afara târgului, către rug. Însă, un călăreț se repede după ei, îi ajunge, sare jos din fuga calului: este Dinas, bunul seneșal. La vestea

Întâmplării el venise în grabă mare de la castelul său din Lidan, și spuma, sudoarea și sângele curg șiroaie de pe calul lui:

— Fiule, mă grăbesc la judecata regelui. Dumnezeu îmi va ajuta poate de a duce într-astfel sfatul ca să vă fiu de ajutor amândorura; de pe acuma el îmi îngăduiește chiar a te ușura întrucâtva. Prieteni, zice el paznicilor, vreau să-l duceți nelegat – și Dinas taie frânghiile de rușine – dacă ar încerca să fugă n-aveți spezile voastre?

Îl sărută pe Tristan pe buze, încalecă din nou și calul îl duce în goană.

Ci, ascultați, cât este Dumnezeu de îndurat. El carele nu vrea moartea păcătosului, se milostivi de lacrimile și de strigarea poporului său, care se ruga la el, pentru iubiții chinuiți. Pe lângă drumul pe care trecea Tristan, în vârful unei stânci, în bătaia viforului, un schit se înălța pe țărmul mării.

Zidul de căpătâi era pus la marginea unui perete de stânci, înalt, cu povârnișuri și grohotișuri; de partea altarului peste prăpastie, se afla un geamlâc, lucrat cu mare meșteșug de un sfânt. Tristan zise celor ce îl mânau:

— Boierilor, uitați schitul de colo, îngăduiți-mi să intru în el. Moartea mea este apropiată, mă voi ruga lui Dumnezeu să se milostivească de mine, carele atâta i-am greșit. Boierilor, schitul altă ieșire nu are decât cea de colo, fiecare din voi are spada lui; știți bine că nu pot trece decât prin ușa aceea și după ce mă voi fi rugat lui Dumnezeu, oricum tot în mâinile voastre mă voi înapoia.

Unul din paznici zise:

— Putem totuși să-l îngăduim!

Îl lăsară să intre acolo. El aleargă prin schit, trece de cor, ajunge la geamlâc, apucă fereastra, o deschide și se avântă... Mai bine căderea aceea decât moartea pe rug, în ochii unei asemenea adunări!

Ci, aflați, boierilor, că Dumnezeu foarte se îndură de el,

vântul se înfundă în straiile lui, îl ridică și îl așează pe o lespede mare la piciorul peretelui de stânci. Oamenii din Cornouailles și astăzi mai zic lespezii aceleia „Săritura lui Tristan”.

Și în fața schitului ceilalți așteptau înaintea. Dar în zadar, căci acum Dumnezeu l-a luat în sfânta-i pază. El fuge. Nisipul mișcător alunecă sub pașii lui. Cade, se întoarce, vede de departe rugul, flacăra arde cu zgomot, fumul se înalță. El fuge.

Cu spada la coapsă, Gorvenal scăpase din castel: regele l-ar fi dat să-l ardă pe rug în locul stăpânului său. Îl ajunge pe Tristan pe câmp și Tristan strigă:

— Frate, Dumnezeu s-a milostivit de mine. A, sărmanul de mine, la ce bun? Dacă nu o am pe Iseut, nu-mi pasă de nimica. Mai bine mă zdrobeam în cădere! Am scăpat, Iseut, și pe tine or să te omoare. Ei o ard pe rug pentru mine, și pentru ea am să mor și eu.

Gorvenal îi zise:

— Stăpâne drag, îmbărbătează-te, nu asculta glasul mâniei. Uite la stufulul acesta des, închis cu un șanț lat, să ne ascundem în el, trec mulți oameni aicea pe drum, cari ne vor da de veste și dacă or arde-o pe Iseut, fiule, mă jur pe Dumnezeu, feciorul Mariei, de a nu mai petrece nicicând o noapte sub acoperiș, până în ziua când o vom fi răzbunat.

— Frate, drag, nu am spada la mine.

— Iată-o, ți-am adus-o eu.

— Bine, frate, nu mă mai tem de nimica, afară numai de Dumnezeu.

— Fiule, îți mai aduc sub mantie, lucru mare care te va bucura, ceste zale tari și ușoare, ca să-ți fie de folos.

— Dă-mi-le, frate drag. Pe Dumnezeul nostru în care cred, acum voi scăpa pe iubita mea.

— Nu, nu te grăbi nicidecum, zise Gorvenal. Dumnezeu, de bunăseamă, îți păstrează vreo răzbunare mai neîndoielnică. Ia gândește-te că este în afară de puterea ta să te apropii de rug, târgoveții îl înconjoară și ei se tem

de regele: cutare ce ar vrea scăparea ta, el cel întâiul te-ar lovi. Fiule, bine zice-se: Nebunia nu este vitejie. Așteaptă...

Ci, atuncea când Tristan sărise de pe peretele de stâncă, un om sărman din popor îl văzuse ridicându-se și fugind. El alergase la Tintagel și se strecurase până în cămară la Iseut;

— Mărită Doamnă, nu mai plânge. Prietenul tău a scăpat!

— Slavă Domnului, zise ea! Acuma, lege-mă ori deslege-mă, cruțe-mă ori omoare-mă, nici că mai îmi pasă!

Dară mișeii strânseseră cu atâta cruzime frânghiile peste brațele ei că țâșnea sângele. Ci, zâmbind, ea zise:

— Dacă aş plânge de durerea aceasta, atuncea când Dumnezeu mi-a scos iubitul din mâinile mișeilor, rău m-aş judeca singură!

Când îi sosi regelui vestea că Tristan scăpase prin geamlâc, el se înverzi de mânie și porunci oamenilor săi de a-i aduce pe Iseut.

O luară; ea se arată în prag, afară din sală, își întinde brațele din care curge sângele. Un vaier se ridică din uliță: „O, Doamne, îndură-te de ea! Regină bună, regină preacinstită, cum au înecat vânzătorii tăi pământul în durere. Blestemați fie!”

Regina e târâtă până la rugul de spini, care arde în flăcări. Atuncea, Dinas, boierul de la Lidan, căzu în genunchi dinaintea regelui:

— Doamne, ascultă-mă, ți-am slujit multă vreme, fără sminteală, cinstit și fără de folos; căci nu e om sărman, nici orfan, nici femeie bătrână, care să-mi dea fie și un dinar pe dregătoria ta de seneșal, pe care am ținut-o toată viața. Ca răsplată pentru mine, primește-o pe regina în mila ta. Vrei s-o arzi pe rug fără judecată, este o fără-de-lege, de vreme ce ea tăgăduiește păcatul de care o învinuiești. Gândește-te bine. Dacă îi arzi trupul pe rug,

nu va mai fi pace în domnia-ta: Tristan a scăpat; el cunoaște câmpurile, pădurile, vadurile, păsurile și este om îndrăzneț. Firește, ești unchiul lui și de ființa ta nu se va atinge el; dară pe toți boierii și pe credincioșii tăi jurați pre câți îi va putea afla, îi va ucide.

Și cei patru mișei se îngălbenesc auzindu-l; ei îl și văd pe Tristan ascuns, pândindu-i.

— Doamne, zice seneșalul, dacă e adevărat că te-am slujit toată viața, dă-mi-o mie pe Iseut; voi răspunde eu de ea ca paznic și chezaș al ei.

Însă regele îl luă de mână pe Dinas și se jură pe numele sfinților că va face dreptate pe loc.

Atuncea Dinas se ridică de jos:

— Doamne, eu mă înapoiez la Lidan și mă lepăd de dregătoria ta.

Iseut îi zâmbește cu tristețe. El încalecă și se depărtează amărât și întunecat, cu fruntea plecată.

Iseut stă dreaptă dinaintea focului. Gloata împrejur strigă, blestemă pe regele, afurisește pe vânători. Lacrimile curg pe fața reginei. E îmbrăcată într-o haină strâmtă de mătăasă cenușie, prin care șerpuiește un fir subțire de aur; în părul care îi cade până la picioare are o plasă de aur. Iar cine s-ar putea uita la ea atâta de frumoasă, fără a-i fi milă ar avea o inimă de mișel. Doamne! cât de strâns îi sunt legate brațele!

Ci, o sută de leproși, schilozi, cu carnea mâncată pe ei și alburie, veniți grabnic cu cârjele și cu toaca bețigașelor din care dau de veste de apropierea lor, se îmbulzesc în fața rugului și pe subt pleoapele umflate ochii lor roșii de sânge se bucurau de ce vedeau.

Ivain, cel mai hâd dintre bolnavi, îi strigă regelui cu glas pițigăiat:

— Doamne, vrei să-ți arunci muierea în foc; este dreptate dreaptă, dar prea scurtă. Focul cel mare o va fi mistuit repede, vântul puternic îi va fi risipit iute cenușa. Iară, când va fi scăzut și murit flacăra, îndată osânda ei

se va fi sfârșit. Vrei să te învăț eu o pedeapsă cu mult mai grea, ca să trăiască, dar în mare necinste și dorindu-și într-una moartea? Maria Ta, vrei?

Regele răspunse:

— Da, viața să-i rămâie, dar cu mare ocară și mai vitregă decât moartea... Cine mă va învăța asemenea osândă, drag foarte îmi va fi.

— Doamne, îți voi spune dară, pe scurt gândul meu. Uite, vezi, am o sută de tovarăși. Dă-ne-o nouă pe Iseut, și să fie a noastră de-a valma! Răul ne ațâță poftele. Dă-ne-o nouă, leproșilor tăi, că nici nu se va fi pomenit asemenea sfârșit pentru o femeie de sus. Uită-te la zdrențele de pe noi cum se lipesc de rănile ce ni se scurg. Ea, care, lângă tine se desfăta cu țesuturi de preț căptușite cu jder, cu giuvaieruri, prin săli împodobite cu marmură, ea, care se bucura de vinațuri bune, de cinste mare, de veselie, când va vedea curtea leproșilor tăi, când va fi să pătrundă în bordeiele noastre și să se culce cu fiecare din noi, atuncea Iseut-Cea-Frumoasă, Cea Bălaie, își va mărturisi păcatul și îi va părea rău după para de spini de colea!

Regele îl aude, se ridică și multă vreme stă nemișcat. În sfârșit, el aleargă la regina și o apucă de mână. Ea strigă:

— Fie-ți milă, Doamne, arde-mă mai bine pe rug, arde-mă în foc!

Regele o dă. Ivain o ia și o sută de leproși se înghesuiesc în jurul ei. La strigătele lor pițigăiate, de lăcomie, toate inimile se topesc de milă; dar Ivain este bucuros. Iseut se duce. Ivain o mână. Alaiul cel hâd coboară afară din târg.

— Au luat-o pe drumul unde stă la pândă Tristan. Gorvenal strigă:

— Fiule, ce vei face? Iată-ți iubita!

Tristan își împinge calul afară din stufiș:

— Ivain, ai întovărășit-o destul, acum las-o dacă ții la viață!

Însă Ivain își leapădă mantia.

— Haideți, fărtaților! Cu ciomegile! Cu cârjele! Să ne arătam vrednicia!

Atuncea să-i fi văzut pe leproși lepădându-și glugile, proptindu-se pe picioarele lor betege, horcăind, răcnind și rotindu-și cârjele: unul amenință, altul mârâie. Însă lui Tristan îi era silă de a-i lovi; povestitorii vor să zică precum că Tristan l-ar fi ucis pe Ivain; e lucru urât, nu, el era prea viteaz ca să omoare asemenea stârpituri. Însă Gorvenal smulgând un lăstar mai gros de stejar lovi cu el țeasta lui Ivain, sângele negru țâșni și curse până la picioarele lui strâmbe.

Tristan o luă astfel din nou pe regina: de-acuma ea nu mai simți niciun rău. El îi tăie frânghiile de la mâini și părăsind câmpia, se înfundară în Codrul Morois. Acolo, în adâncul pădurii, Tristan se simte la adăpost bun, ca după ziduri tari de cetate.

La asfințitul soarelui se opriă la piciorul unui munte, spaima ostenise pe regina, ea își răzimă capul de trupul lui Tristan și adormi.

Dimineața, Gorvenal răpi de la un pădurar arcul acestuia, cu două săgeți, meșteșugit lucrute și țepoase și îl dădu lui Tristan, bunului arcaș, carele află o căprioară și o vână. Gorvenal aduse un vraf de uscături, bătu cremenea, scăpără și cu scânteia ațâță un foc mare de fript vânatul; Tristan tăie crengi, clădi o colibă și o acoperi cu frunziș; lseut o așternu cu un strat gros de ierburi.

Atuncea, în fundul codrului sălbatec, începură fugarii a trăi asprul lor trai, drag totuși.

IX

Codrul Moroia

— *Nous avons perdu le monde, et le monde, nous; que vous-en samble. Tristan, ami?*

— *Amie, quand je vous ai avec moi, que me fault-il dont? Se tous li mondes estoit orendroit avec nous, je ne verroie fors vous seule¹¹*

(Roman en prose de Tristan)

ÎN FUNDUL CODRULUI SĂLBATEC, cu mare greu, ca niște fiare încolțite, rățăceau și arareori îndrăzneau a se înapoia la culcușul din ajun. Nu mănâncă dec'k carnea fiarelor și duc dorul sării. Fețele lor slăbite se gălbejesc, veștmintele de pe ei se zdrențuiesc, sfâșiate de măracini. Ei se iubesc, nu suferă.

Într-o zi, pe când străbăteau acei codri adânci, încă neatinși de secure, ajunseră din întâmplare la schimnicia călugărului Ogrin.

Moșneagul sprijinit în toiag pășea mărunț la soare, în jurul schitului, prin crângul de lemn ușor de arțar.

— Boier Tristan, strigă el, află ce jurământ amarnic s-au jurat cei din Cornouailles. Regele a pus de s-a făcut strigare prin țara toată. Cine te va prinde va primi ca răsplată o sută de mărci de aur și boierii toți s-au legat de

¹¹ — *Noi. am pierdut lumea și lumea pe noi. nu-i așa Tristan, iubitule? — Iubito, când te am cu mine, ce să mai îmi trebuiască? Dacă lumea, toată ar fi într-acest loc cu noi, eu nu te-aș vedea decât pe tine.*
(Romanul în proză al lui Tristan.)

a te prinde și de-a te aduce lui, mort sau viu. Pocăiește-te, Tristan! Dumnezeu iartă păcătosului pocăit.

— Să mă pocăiesc, preacuvioase Ogrin? De care păcat? Cei carii ne judecați, știți voi, oare, ce băutură am sorbit noi pe mare? Da, băutura cea bună care ne îmbată fără seamăn, și mai bine să cerșesc toată viața pe drumuri și să mă hrănesc cu buruieni și cu rădăcini împreună cu Iseut, decât să fiu fără ea rege peste o țară mare.

— Boier Tristan, Dumnezeu să vă ajute, căci pierdurăți și lumea ceasta și ceea lume. Trădătorul stăpânului său trebuie tras și sfârtecat în două de doi cai, ars pe rug, și unde îi cade cenușa, iarbă nu mai crește și aratul este în zadar; copacii și verdeața toată pier de acolo. Tristan, du-o îndărăt pe regina aceluia carele a luat-o după legea Romei!

— Nu mai este a lui; a dat-o leproșilor; de la leproși am cucerit-o. Pe viitor a mea este; nu mă pot despărți de ea, nici ea de mine.

Ogrin se pusese jos; la picioarele lui, Iseut plângea, cu capul pe genunchii omului carele suferă pentru Dumnezeu. Schimnicul îi rostea cuvintele cârții, însă așa, plângând, ea își clătea capul și nu vroia a-l crede.

— Vai, zice Ogrin, ce mângâiere mai poți aduce unor morți? Pocăiește-te, Tristan, fiindcă acela carele trăiește în păcat și fără de căință ca și mort este.

— Nu, sunt viu și nu mă căiesc. Ne vom înapoia în codru, care ne ocrotește și ne apără. Vino, Iseut, iubita mea!

Iseut se ridică, ei se luară de mână. Pătrunseră în ierburile înalte și în hățișuri, copacii își închiseră asupra-le ramurile ci se făcură nevăzuți în desișuri.

Ascultați, boieri, o întâmplare frumoasă. Tristan crescuse un câine, un copoi, frumos, ușor, iute; niciun boier, nici regele nu-i avea perechea la vânat cu arcul. Îi zicea Husdent. Trebuse a-l închide în turnul cel mare, împiedecat de o buturugă, cu lanțul de gât; din ziua în

care încetase de a-și mai vedea stăpânul, el nu mai primea niciun fel de hrană, zgârâia țarina cu laba, urla. Mai multora li se făcu milă.

— Husdent, ziceau ei, niciun dobitoc n-a știut a-și iubi stăpânul ca tine; da, Solomon a zis cu înțelepciune: „Prietenul meu cel adevărat este câinele meu”.

Și regele Marc, amintindu-și de zilele trecute se gândea în inima lui: câinele acesta dovedește multă judecată plângând așa după stăpânul lui, căci mai este cineva în țara toată să fie ca Tristan?

Trei boieri veniră la regele:

— Doamne, pune să-l dezlege pe Husdent! Vom afla lesne dacă mâhnirea lui este după stăpânul său: dacă nu, îl vei vedea, abia deslegat, cu botul căscat, cu limba în vânt, fugărind lumea, s-o muște și dobitoacele.

Îl desleagă. El sare pe ușă și aleargă prin încăperea unde până mai dăunăzi îl afla pe Tristan. Scheaună, geme, dă în sfârșit, de urma stăpânului său. Străbate pas cu pas drumul pe care l-a urmat Tristan către rug. Toți se țin după el. Latră vesel, se cațără pe după peretele de stâncă. Iată-l înlăuntrul schitului, sare pe altar, deodată se avântă prin geamlâc, cade la picioarele stâncii, prinde iar urma pe pietriș, se oprește o clipă în crângul înflorit unde șezuse la pândă Tristan, apoi pleacă drept spre codru. Nu-l vede nimenea fără să-i fie milă de el.

— Măria-Ta, ziseră atuncea Vitejii, să lăsăm urmărirea, ne-ar putea duce la loc de unde înapoierea ar fi anevoie.

Îl lăsară și se înturnară. În pădure câinele latră tare de răsună codrul. De departe, Tristan, regina și Gorvenal l-au auzit.

Husdent este! Ei se înfricoșează: fără îndoială regele îi urmărește; așadar îi caută ca pe fiare cu copoii... Se înfundă în desiș. La margine, Tristan stă gata cu arcul întins. Dar când îl zărește, Husdent își cunoaște stăpânul, și sare până la el, dă din cap și din coadă, se gudură, se rostogolește la picioarele lui. Nu s-a mai văzut asemenea bucurie. Apoi dă fuga la Iseut-Cea-Bălaie, la Gorvenal și

sare bucuros și în jurul calului. Lui Tristan i se făcu milă:

— Vai! spre nenorocul nostru ne-a găsit el! Ce să facă un om încolțit cu câinele acesta, care nu știe să tacă? Prin câmpii și prin păduri, peste tot pământul său, regele ne încolțește: Husdent ne va da de gol cu lătratul lui. A, din dragoste și după firea lui cea aleasă a venit el să-și afle moartea! Trebuie să ne păzim totuși. Ce este de făcut? Sfătuiți-mă!

Iscut îl mângâie ușor pe Husdent și zise:

— Stăpâne, cruță-l! Am auzit zicându-se de un pădurar galez că-și învățase câinele să se ție de urma sângerată a cerbilor răniți fără să latre. Prietene Tristan, ce bucurie ar fi de am izbuti, silindu-ne, din răspuțeri, să-l învățăm așa pe Husdent!

El stătu o clipă pe gânduri, în timp ce Husdent lungea mâinile lui Iseut. Tristan se înduioșă și zise:

— Am să încerc, prea îmi vine greu de a-l ucide.

Curând Tristan pornește la vânat, urnește din loc un pui de capră, îl rănește cu săgeata. Copoiul vrea să ia urma iedului și latră de răsună codrul. Tristan îl silește să tacă lovindu-l, Husdent înalță capul spre stăpânul său, se miră, nu mai îndrăznește să latre, părăsește urma; Tristan îl pune între genunchii săi, apoi își bate ciubota cu nuiaua de castan, cum fac gonacii ca să-și asmuță câinii; la acest semn Husdent dă să latre iar și Tristan iar îl lovește. Tot învățându-l astfel numai după o lună de zile, el l-a și deprins să vâneze pe muștește; când o săgeată rănea vreo căprioară ori vreun ied, Husdent, fără de-a lătra nicio singură dată se ținea după urmă pe zăpadă, pe gheață ori pe iarbă: dacă ajungea fiara prin pădure, știa să însemne locul grămădind uscături și frunziș; dacă o ajungea la loc deschis, grămădea ierburi peste trupul căzut și se întorcea fără niciun lătrat să-i arate stăpânului său locul.

Vara trece, iarna vine. Iubiții trăiră adăpostiți sub o stâncă găunoasă: și pe pământul întepenit de îngheț, li se zbârlește de țurțuri așternutul din frunze veștede. Prin

puterea dragostei lor, niciunul, nici celălalt nu simte în ce restrînge se aflau.

Însă, când se desprimăvăară, ei ridicară subț copacii bătrîni coliba lor de ramuri verzi. Tristan știa de copil meșteșugul de a fluiera ca păsările din pădure; el făcea după voie ca grangurul, ca pițigoiul, ca privighetoarea și ca tot păsăretul, și câteodată pe ramurile colibeii, chemate de fluieratul lui, păsărele multe cu gușa umflată își ciripeau cîntecele la soare.

Iubiții nu mai rătăceau într-una prin codru, căci niciunul din boieri nu îndrăznea să-i urmărească, știind că Tristan l-ar fi spînzurat de crăcile copacilor. Într-o zi totuși, unul din cei patru vînzători, Guenelon, – bătu-l-ar Dumnezeu! – dus de focul vîânătoarei se încumetă a se apropia de codrul Morois. În dimineața aceea, la marginea pădurii, într-o vâlcea, Gorvenal după ce scosese șeaua de pe cal, îl lăsase în voie să pască iarba proaspătă, iar acolo în umbrarul lor, în așternutul de flori, Tristan o ținea strîns la piept pe regina și amîndoi dormeau.

Deodată Gorvenal auzi larma unei haite de copoi: în iureș mare cîinii goneau un cerb, care se adăposti în vâlcea. În depărtare, pe cîmp, se ivi un gonaci; Gorvenal îl cunoscuse; era Guenelon, omul pe care stăpînul său îl ura mai mult decît pe toți ceilalți. Singur, fără scutier, cu pîntenii în burta calului, și biciuindu-l peste greabăn, se grăbea de zor. Pitit după copac, Gorvenal îl pîndește: iute la venit, mai încet va fi la întors.

Trece, Gorvenal sare din ascunziș, apucă frîul calului, și, văzînd din nou în mintea lui atuncea tot răul făcut de acela, îl doboară, îl taie în bucăți, și pleacă ducîndu-i cu el capul retezat.

Acolo, în umbrar, pe patul de flori, Tristan și regina dormeau, strîns îmbrățișați. Gorvenal veni tiptil, cu capul mortului în mînă.

Cînd ceilalți gonaci dădură subț copac de trunchiul fără cap, ei o luară la fugă înnebuniți de spaima morții, ca și

cum, de atuncea chiar, Tristan i-ar fi gonit. Din ziua aceea nimenea nu mai veni să vâneze acolo în codru.

Spre a bucura la deșteptare inima stăpânului său, Gorvenal spânzură capul de căpriorii colibei; frunzișul des îl împresura.

Tristan se deșteptă și văzu, pe jumătate ascuns de frunziș, capul care se uita la el. Îl cunoscuse pe Guenelon; sări în picioare speriat. Dar Gorvenal îl liniști:

— Fii pe pace, e mort. L-am ucis cuastă spadă. Fiule, era dușmanul tău!...

Și Tristan se bucură; a murit cel pe care îl ura.

De atuncea încolo, nimenea nu mai îndrăzni a pătrunde în codrul sălbatec; spaima stă de strajă la intrarea lui, și iubiții domnesc acolo. Tot atuncea făuri Tristan Arcul-Fără-Greș, care lovea întotdeauna ținta, la locul ochit, de va fi fost om ori dobitoc.

Boieri dumneavoastră, era într-o zi de vară, la vremea secerișului, puțin după Rusalii, și păsărelele, la ceasul când cădea rouă, cântau ivirea zorilor. Tristan ieși din colibă, își încinse spada, își găti Arcul-Fără-Greș, apoi porni singur să vâneze prin codru. Mai înainte de înserat, o mare mâhnire îl va podidi. Nu, niciodată n-au fost alți iubiți care să se iubească atâta și de aceea atâta să pătimească.

Deci, când se înapoie Tristan de la vânat, copleșit de căldura cea mare, el o cuprinse pe regina în brațe.

— Prietene, pe unde ai fost?

— După un cerb care m-a ostenit foarte. Privește, curge nădușeala de pe mine, aș vrea să mă culc și să adorm.

Subt umbrarul verde, așternut cu otavă, Iseut se întinse mai întâi. Tristan se culcă lângă ea și puse spada goală între ei. Spre norocul lor rămăseseră îmbrăcați. Regina avea în deget inelul de aur cu smaragde frumoase pe care i-l dăduse Marc în ziua nunții; degetele i se subțiaseră într-atâta că abia se mai ținea inelul. Dormeau așa, unul din brațele lui Tristan petrecut pe după gâtul

iubitei, cellalt peste trupul ei, strâns îmbrățișați, însă buzele lor nu se împreunau. Nicio adiere de vânt, nicio frunză nu se mișca. Prin acoperișul de frunziș, o rază de soare cobora pe obrazul lui Iseut, care strălucea ca gheața.

Ci, un pădurar luă aminte că în codru era un loc cu iarbă bătătorită; cu o seară mai înainte, iubiții dormiseră acolo, dar el nu desluși urma trupurilor, ci ducându-se după pașii însemnați pe iarbă, răzbi până la sălașul lor. Îi văzu dormind, îi cunoscuse și fugi, temându-se de cumplita deșteptare a lui Tristan. Fugi până la Tintagel, la două leghe depărtare de acolo, urcă treptele de la scara sălii, și îl află pe regele în scaun de judecată în mijlocul boierilor săi adunați.

— Prietene, ce cauți aicea, cu sufletul la gură, precum te văd? S-ar zice un gonaci carele a alergat multă vreme după copoi. Vrei, oare, și tu să ne ceri dreptate? Cine te va fi alungat din pădurea mea?

Pădurarul îl luă de o parte, și în șoaptă, îi zise:

— Am văzut pe regina și pe Tristan. Dormeau. Mie mi s-a făcut frică.

— În care loc?

— Într-o colibă din Codrul Moroiois. Dorm unul în brațele celuilalt. Vino de grabă, dacă vrei să te răzbuni.

— Mergi și mă așteaptă la intrarea în codru, la piciorul Crucii Roșii. Nu vorbi nimănui despre ce ai văzut. Am să-ți dăruiesc aur și argint cât vei vroi să-ți iei.

Pădurarul se duse acolo și se așternu la piciorul Crucii Roșii. Blestemată să fie iscoada! Însă va muri cu ocară precum vă va istorisi povestea noastră îndată.

Regele porunci să se pună șeaua pe calul său, își încinse spada, și fără de vreun însoțitor, se strecură afară din cetate. Tot călărind, singur așa, el își aduse aminte de noaptea când își prinsese nepotul, ce iubire vădise atuncea pentru Tristan Iseut-Cea-Frumoasă cu fața luminată! Dacă îi va prinde acum, le va pedepsi păcatul înfricoșat, se va răzbuna pe aceia carii l-au batjocorit...

La Crucea Roșie găsi pe pădurar:

— Treci în față, du-mă repede și de-a dreptul.

Umbra neagră a copacilor bătrâni îi învăluiește. Regele se ține după iscoadă. El se încrede în spada lui, care odinioară lovea cu putere mare. A! Dacă Tristan se trezește, unul din ei doi, știe Dumnezeu carele, va rămâne mort pe locul acela. În sfârșit pădurarul zice în șoaptă:

— Măria-Ta, ne apropiem!

El îi ține scara să descalece și leagă frâul calului de ramurile unui măr pădureț. Se apropiază mai mult, și deodată, într-un luminiș însorit, văzură coliba împodobită cu flori.

Regele descheie mantia lui cu paftale de aur curat, o leapădă, și trupul mândru se arată. Trage spada afară din teacă și mai zice o dată în cugetul lui că vrea să moară dacă nu-l poate omorî. Pădurarul îi calcă pe urme, el îi face semn să se întoarcă din drum.

Pătrunde singur în colibă, cu spada goală și o ridică... A! Ce durere dacă va lovi cu ea! Dar luă seama că buzele lor nu se împreunau și că o spadă goală le despărțea trupurile:

„Doamne, își zise, ce văd? Să-iucid adică? De atâta vreme, dacă s-ar fi iubit cu păcat, de când viețuiesc aicea în codru, ar mai fi pus oare o spadă goală între ei? Și nu știe toată lumea că o spadă goală care desparte două trupuri este cheazășie și strajă pentru curăție? Dacă s-ar iubi cu păcat odihni-s-ar cu atâta nevinovăție? Nu, nu îi voi ucide, ar fi mare păcat de a-i lovi; și dacă l-aș trezi pe cel ce doarme și unul din noi doi ar rămâne mort, multă vreme s-ar vorbi de aceasta, și spre ocara noastră. Ci eu voi face așa ca la deșteptarea lor să știe că i-am găsit adormiți, că nu le-am vrut moartea și că Dumnezeu s-a îndurat de ei.”

Soarele, străbătând coliba, dogorea fața albă a lui Iseut; regele își luă mânușile împodobite cu blană de cacom: „Ea, se gândea el, mi le-a adus altădată din

Irlanda!”... Le așeză în frunziș ca să astupe deschizătura prin care străbătea soarele; apoi trase ușor inelul cu piatra de smaragd pe care îl dăruise reginei; odată trebuise împins tare spre a i-l petrece în deget; acum însă degetele erau atât de subțiate că inelul ieși fără greutate: în locul lui, regele puse inelul pe care odinioară i-l dăruise Iseut. Apoi luă spada care despărțea pe iubiți, aceeași chiar care se ciuntise în țeasta Morholtului; puse în loc pe a lui, ieși din colibă, sări în șa, zicându-i pădurarului:

— Fugi acum și mântuiește-ți sufletul, dacă poți!

Ci, Iseut avu o vedenie în somn: era parcă într-un cort frumos, la mijlocul unei păduri adânci. Doi lei se aruncau, asupra ei și se băteau pe ea... Scoase un țipăt și se trezi: mânușile împodobite cu cacom alb îi căzură în sân. La țipătul ei Tristan se sculă în picioare, vru să-și ia spada de jos și cunoscă, după mânerul ei de aur, spada regelui. Iar regina văzu în degetul ei inelul lui Marc. Ea strigă:

— Vai! nenorocire nouă! Regele ne-a prins!

— Da, zise Tristan, a luat cu el spada mea; era singur, i s-a făcut frică, s-a dus după ajutor, va veni îndărăt, ne va arde pe rug dinaintea norodului. Să fugim!...

Și în zile lungi de mers, împreună cu Gorvenal, ei fugiră spre Țara Galilor, până la marginile Codrului Morois. Câte chinuri le va fi cășunat iubirea!

IX

Schimnicul Ogrin

*'Aspre vie meinent et dure:
Tant s'antraiment de bone amor
L'uns port' l'autre ne sent dolor¹²
(Béroutl)*

PESTE TREI ZILE, DUPĂ CE SE ȚI-
nuse pe urmele unui cerb rănit, la căderea nopții, Tristan
prinse a se gândi:

„Nu, de bună seamă, nu de teamă ne-a cruțat regele.
Luase spada mea, adâncit în somn eram în mâna lui, mă
putea lovi, la ce să mai aducă ajutoare? Și dacă vroia să
mă prindă de viu, de ce, după ce îmi luase spada, să mi-o
lase pe a lui?

A, te-am ghicit, tată: nu de teamă, ci din dragoste și de
milă, ai vrut să ne ierți. Să ne ierți? Cine oare ar putea
ierta, fără de a se înjosi, atare păcat? Nu, nu ne-a iertat,
dar a înțeles că la rug, la săritura de la schit, la pânda
împotriva leproșilor, Dumnezeu ne-a luat în paza sa. El și-
a adus aminte atuncea de copilul carele, odinioară, cânta
din harpă la picioarele lui, și de moșia mea din Loonois
părăsită pentru ci; și de sângeie vărsat pentru mărirea lui.
Și-a adus aminte că nu mărturisisem nicio vină, ci că în
zadar cerusem, după lege, judecată și luptă dreaptă, și
firea lui aleasă l-a aplesat a înțelege ceea ce în jurul său

¹² *Aspră viață duc și grea:
Atâta sc-iubesc din dragoste adevărată,
Că unul prin celălalt nu simte durerea*

oamenii lui nu înțeleg: nu că ar fi să știe ori ar putea vreodată ști adevărul despre dragostea noastră, însă are îndoieli, nădăjduiește, simte, că n-am rostit nicio minciună, dorește să-mi dovedesc dreapta la judecată. A, unchiule drag, să înving în luptă dreaptă, cu ajutorul lui Dumnezeu, și, pentru mărirea ta, să îmbrac iar zalele și să pun coiful!... Ce mi-a dat prin minte? El să ia îndărăț pe Iseut și eu să i-o dau? De ce mai bine nu m-a sugrumat prin somn ? Altă dată, încolțit de el, îl puteam urî și uita: el lepădase pe Iseut leproșilor; nu mai era a lui, a mea era. Iată însă că prin îndurare a trezit dragostea mea și a cucerit-o iarăși pe regina. Regina? ea era regină lângă el, și în codrul acesta viețuiește ca o roabă. Ce-am făcut eu din tinerețele ei? În loc de cămărilor cu mătase pe pereți îi dau o pădure sălbatecă, o colibă în loc de covoarele frumoase, din pricina mea urmează calea aceasta rea. Domnului Dumnezeu, regelui luminii, îi cer iertare și fierbinte rogu-l a-mi da puterea de-a înapoia pe regina Iseut regelui Marc. Nu este ea femeia lui, luată după legea Romei, dinaintea tuturor mai marilor țării?”

Tristan se sprijină în arcul lui și se căinează îndelung în noapte.

În desișul străjuit de spini, care le slujea de adăpost, Iseut-Cea-Bălaie aștepta întoarcerea lui Tristan. La lumina lunii zări inelul strecurat de Marc, lucindu-i în deget. Ea se gândi:

„Cel carele, prin aleasă curtenie mi-a dat inelul acesta de aur, nu este bărbatul mâniat carele m-a lepădat leproșilor, nu, el este stăpânul îndurat carele, din ziua când am pus piciorul în țara lui, m-a primit și m-a ocrotit. Cât îl mai îndrăgea pe Tristan! Însă am venit eu, și ce-am făcut? Tristan n-ar trebui el să trăiască la Curtea regelui, cu o sută de domnișori în juru-i, cari ar ține de casa lui, și l-ar sluji, spre a fi făcuți apoi Viteji? N-ar trebui el, călărind pe la Curțile și conacele boierești să umble în căutarea de fapte vitejești și de prilejuri de faimă? Ci, din pricina mea, uită el de vitejie, alungat de la Curte, încolțit în codru,

ducând viață de fiară sălbatecă...”

Auzi atuncea prin frunzele veștede și prin uscături apropiindu-se pasul lui Tristan. Ieși în întâmpinarea lui ca de obicei ca să-l ușureze de arme. Îi luă din mâini Arcul-Fără-Greș cu săgețile lui și îi desprinse spada de la sold.

— Iubito, zise el, dacă aș putea cădea la învoială cu regele Marc! Dacă ar încuviința să dovedesc prin luptă dreaptă că niciodată, nici cu fapta nici cu vorba, nu te voi fi iubit cu păcat, orice. Viteaz din țară, de la Lidan până la Durham, carele s-ar încumeta a zice altfel ar trebui să se măsoare cu mine la luptă dreaptă. Apoi dacă regele m-ar îngădui la Curte și între ai lui, cum l-aș sluji cu mare cinste ca pe stăpânul și pe părintele meu; și dacă ar vroi mai bine să mă îndepărteze și să te păstreze, aș trece în Frisia ori în Bretania, cu Gorvenal ca singur însoțitor. Însă peste tot locul în care m-aș duce, eu al tău aș rămâne. Iseut, nu m-ar bate gândul la asemenea despărțire, dacă n-ar fi lipsa cumplită pe care o înduri de atâta vreme, tu așa de frumoasă, în pământul acesta pustiu.

— Tristan, adu-ți aminte de schimnicul Ogrin în zăvoiul lui! Să ne înapoiem la el, și fie să putem cerși. Îndurare de la regele ceresc, Tristan, prietene!

Îl deșteptară pe Gorvenal, Iseut se urcă pe cal, pe care Tristan îl luă de frâu, și noaptea întreagă, străbătând cea din urmă dată hugeagurile dragi lor, merseră fără a rosti un cuvânt.

Dimineața se odihniră, apoi merseră iarăși, până ieșiră la schimnicie. Pe pragul schitului, Ogrin cetea într-un ceaslov, îi văzu și, de departe îi chemă cu duioșie:

— Prieteni! Cum vă mână iubirea din suferință în suferință! Cât va mai ține oare nebunia voastră? Haideți! Pocăiți-vă într-un sfârșit!

Tristan îi zise:

— Ascultă, cuvioase Ogrin. Ajută-ne să supunem o învoială regelui. Eu i-aș da îndărăt pe regina. Apoi, aș

pleca departe, în Bretania ori în Frisia; într-o zi, dacă regele m-ar răbda iarăși lângă el, m-aș înapoia și i-aș sluji după datorința mea.

Plecată la genunchii schimnicului, Iseut zise la rândul ei, cu durere:

— Nu vom mai viețui astfel. Nu zic că mă pocăiesc de a fi iubit și de a-l iubi pe Tristan, acum și pururea; însă trupurile noastre fi-vor despărțise de astăzi înainte.

Schimnicul plânse și se închină lui Dumnezeu: „Doamne, împărate atotputernic! Mulțumescu-ți de a-mi fi dat să trăiesc îndestulă vreme spre a veni în ajutorul acestora doi!...” El îi sfătui cu înțelepciune, apoi luă cerneală și hârtie și scrisese scrisoarea prin care Tristan îi spunea regelui învoiala. După ce scrisese toate cuvintele pe care i le rosti Tristan, acesta o pecetului cu inelul său.

— Cine va duce scrisoarea? întrebă schimnicul.

— O voi duce eu însumi.

— Nu, Boier Tristan, nu vei încerca pasul acesta îndrăzneț; eu mă voi duce în locul tău, cunosc prea bine toate cotloanele castelului.

— Lasă, cuvioase Ogrin, regina va rămâne în schimnicia ta; la căderea nopții, mă voi duce eu cu scutierul meu, carele îmi va păzi calul.

Când întunerecul se lăsă peste codru, Tristan porni la drum cu Gorvenal. La porțile Tintagelului, îl părăsi. Pe ziduri, străjile sunau din trâmbițe. El se lăsă în șanțul cel mare și străbătu târgul cu primejdia trupului său. Sări, ca altădată, peste împrejmuirea de pari ascuțiți ai livezii știute, se uită iarăși la lespedea de marmură, la fântână și la pinul cel mare, și se apropie de fereastra după care dormea regele. Îl strigă încet. Marc se trezi:

— Cine ești tu, carele mă chemi la ceasul acesta din noapte?

— Doamne, eu sunt Tristan, îți aduc o scrisoare, o las aici pe gratiile ferestrei. Spânzură răspunsul tău de un braț al Crucii Roșii.

— Pentru numele lui Dumnezeu, nepoate drag,

așteaptă-mă!

El se avântă pe prag, și de trei ori strigă în noapte:

— Tristan, Tristan! Tristan, fiul meu!

Însă Tristan fugise. El ajunsese la locul unde îl aștepta scutierul lui, și dintr-o săritură ușoară, fu în șa:

— Nebunule! îi zise Gorvenal, zorește-te, să fugim pe drumul de colea!

Ajunseră, în sfârșit, la schit unde îl aflară pe schimnicul rugându-se și pe Iseut plângând.

X

Vadul Întâmplărilor

*Oyez, vous tous qui passez par la voie
Venez ça, chascan de vous voie
Sil'est douleur fors que la moie.
C'est Tristan que la mort mestroie.¹³
(Le Lai Mortel)*

MARC PORUNCI SĂ-L DEȘTEPTE PE duhovnicul lui și îi dădu scrisoarea. Preotul rupse ceara pееeții și se închină întâi regelui în numele lui Tristan, apoi după ce deslușî cu îndemânare, cuvintele scrise, îi spuse ce îi dădea de știre Tristan. Marc îl ascultă fără de a rosti un cuvânt, bucurându-se în inima lui, căci iubea încă pe regina.

Adună anume pe boierii lui cei mai cu vază, și după ce fură cu toții întruniți, se făcu liniște și regele grăi:

— Boierilor, am primit scrisoarea de față. Sunt rege peste voi și sunteți credincioșii mei jurați. Ascultați ce veste am primit, pe urmă sfătuiți-mă, după cum vă cer, căci îmi sunteți datori cu sfatul.

Duhovnicul se ridică, desfășură scrisoarea cu amândouă mâinile și, în picioare, în fața regelui:

— Boierilor, zise el, Tristan se închină mai întâi cu

¹³ *Auziți voi toți câți treceți pe cale,
Veniți încoace, vedeți fiecare
De este durere cum este a mea,
E Tristan în stăpânirea morții.
(Cîntecul despre moartea lui Tristan)*

sănătate și cu dragoste regelui și boierimii sale. Doamne, adăugă el, când am ucis balaurul și am cucerit pe fiica regelui Irlandei, mie mi-a fost dată, eram stăpân să o păstrez, dar nu am vrut: am adus-o în țara ta și ți-am dat-o. Însă de abia o luaseși de soție și niște mișei te-au făcut a crede scorniturile lor. În mânia ta, unchiule drag, stăpâne al meu, ai vrut a pune să ne ardă pe rug fără judecată. Însă Dumnezeu s-a îndurat; ne rugasem lui și a mântuit-o pe regina, și pe dreptate a fost; de asemenea eu am sărit de pe stânca înaltă și am scăpat cu voia lui Dumnezeu. Ce voi fi făcut de atuncea vrednic de ocară? Regina era dată leproșilor, i-am venit într-ajutor, am luat-o cu mine: puteam eu să nu sar pentru aceea care era aproape de a muri nevinovată din pricina mea? Am fugit cu ea în codru, puteam eu, ca să ți-o aduc îndărăt să ieși din codru la câmp deschis? Nu porunciseși să fim prinși, vii sau morți? Însă, astăzi ca și atuncea, eu stau gata, stăpâne, de a da cheazășia mea, și de a dovedi prin luptă dreaptă împotriva oricui ar îi, că regina niciodată n-a avut față de mine, vreo dragoste înjosoare pentru tine. Orânduiește lupta: primesc orice potrivnic și dacă nu-mi pot dovedi dreptatea, pune să mă ardă pe rug, dinaintea oamenilor tăi. Însă, de câștig eu cumva, și îți va plăcea să o iei îndărăt pe Iseut cea cu fața luminată, niciunul din boierii tăi nu te va sluji mai bine decât mine; dacă, dimpotrivă, nu-ți pasă de slujba mea, voi trece peste mare și mă voi duce să intru în slujba regelui din Gavoia ori din Frisia, și niciodată nu vei mai auzi de mine. Măria-Ta, Doamne, ține sfat, și dacă nu te învoiești nici într-un chip, voi duce îndărăt pe Iseut în Irlanda, de unde am luat-o, și ea va fi regină în țară la ea.

După ce boierii din Cornouailles auziră că Tristan îi chema să se lupte cu el, ziseră cu toții regelui:

— Doamne, ia-o îndărăt pe regina, niște inși nesăbuiți au defăimat-o pe lângă tine. Cât despre Tristan, el să plece, după cum bine zice, a se război în Gavoia sau pe lângă regele Frisiei. Dă-i de veste să-ți aducă îndărăt pe

regina în anume zi, curând.

Regele de trei ori îi întrebă:

— Nu se scoală nimenea spre a-l învinui pe Tristan?

Cu toții tăceau. Atuncia zise el către duhovnicul: „Scrie așadar o scrisoare cât de repede, ai auzit ce să zici. Acolo, grăbește-te de a o scrie: Iseut a suferit și așa prea mult la tinerețele ei! Și scrisoarea să fie spânzurată de un braț al Crucii Roșii, mai înainte de lăsarea serii. Zorește-te!”

El adăugă:

— Vei mai scrie de asemenea că le trimet amândorura închinare și dragoste.

Către miezul nopții, Tristan străbătu Lunca Albă, află scrisoarea și o duse pecetluită schimnicului Ogrin. Schimnicul îi ceti cuprinsul: Marc se învoia, după sfatul tuturor boierilor de a o primi îndărăt pe Iseut, însă nu de a-l păstra pe Tristan în slujba sa; cât despre el, Tristan, avea a trece dincolo de mare, după ce, peste trei zile, la Vadul Întâmplărilor, va fi dat îndărăt pe regina în mâinile lui Marc.

— Doamne, zise Tristan, ce durere de a te pierde, iubito. Trebuie totuși, fiindcă suferința îndurată din pricina mea, acum a ți-o pot cruța. Când va fi venit clipa de a ne despărți, îți voi face un dar, cheazășie a dragostei mele. Din țara, neștiută încă, în care mă duc, îți voi trimete un sol, acela îmi va spune dorința ta, iubito, și la cea dintâi a ta chemare, din țara aceea depărtată, voi veni grabnic.

Iseut suspină și zise:

— Tristan, lasă-mi-l pe Husdent, câinele tău. Niciodată un copoi de preț nu va fi fost ținut în mai mare cinste. Văzându-l, îmi voi aduce aminte de tine și voi fi mai puțin tristă. Prietene, am un inel de matostat verde, ia-l de dragul meu, poartă-l în deget: dacă vreodată un sol se va zice venit din partea ta, eu nu îl voi crede, orice va face și orice va zice, până nu îmi va fi arătat inelul acela. Însă, de cum îl voi fi văzut nicio putere, nicio opreliște regească, nu mă vor împiedeca de a face tot ceea ce îmi vei fi cerut

atuncea, de fi-va treabă înțeleaptă ori de fi-va nebie curată.

- Iubito, ți-l dau pe Husdent.
- Iubitule, ia acest inel în schimb.
- Și amândoi se sărutară pe buze.

Ci, lăsându-i pe iubiți la schit, Ogrin se călătorise cu toiagul lui până la Târgul Muntelui; de-acolo cumpără cacom și sobol, și nurcă, țesături de mătase, de purpură și de stacoj, o haină mai albă decât floarea crinului, încă un cal buiestraș cu frâul și cu șeaua de aur. Lumea râdea văzându-l cum risipea pentru asemenea cumpărături ciudate și scumpe, bănuții lui strânși de multă vreme; însă moșneagul încărcă pe cal țesăturile de preț și se întoarce la Iseut.

— Mărită Doamnă, veșmintele tale cad în zdrențe, primește darurile acestea, spre a fi mai frumoasă în ziua în care te vei duce la Vadul Întâmplărilor; mă tem numai să nu-ți fie pe plac: eu nu mă pricep la alesul unor asemenea podoabe.

În timpul acesta, regele făcea strigare pretutindenea prin Cornouailles, că peste trei zile, la Vadul Întâmplărilor se va învoi cu regina. Doamne și Viteji se duseră mulțime la această adunare; cu toții doreau a vedea pe regina Iseut, la toți le era dragă, afară de acei mișei cari scăpaseră încă cu viață.

Dară din aceia trei, unul va muri de spadă, celălalt străpuns de săgeată și cel de-al treilea înecat; iar cât despre pădurar, Périnis-Cel-Credincios, cel Bălai, îl va omorî cu ciomagul în codru. Așa Dumnezeu carele urăște toată răutatea și fărădemăsura îi va răzbuna pe iubiți de vrăjmașii lor.

În ziua hotărâtă pentru adunare, la Vadul Întâmplărilor, pajiștea strălucea de departe, împodobită și gătită cu corturile boierești cele scumpe. În codru, Tristan călărea cu Iseut, și, de teama vreunei capcane dușmănești, el își

trăsese platoșa pe subț zdrențele lui. Deodată amândoi se iviră la marginea codrului și văzură în depărtare, printre boieri, pe regele Marc.

— Iubito, zise Tristan, iată-l pe regele, stăpânul tău, pe Vitejii și pe lefegii săi, vin către noi; într-o clipă nu ne vom mai putea vorbi. Pe Dumnezeu cel puternic și preaslăvit, rogu-te fierbinte: cândva dacă îți voi trimete vreo solie, să faci precum îți voi cere!

— Tristan, iubituie, de cum voi vedea iarăși inelul de matostat verde, nici turn, nici cetate întărită nu mă vor împiedeca de a face voia iubitului meu.

— Iseut, Dumnezeu să-ți ție seamă!

Caii lor mergeau alături; el o trase către sine și o strânse în brațe.

— Iubituie, zise Iseut, auzi ruga mea din urmă; ai să ieși din țară, mai așteaptă însă câteva zile; ascunde-te, până vei afla cum se poartă regele față de mine, cu mânia ori cu bunătate!... Eu sunt singură; cine să mă apere de mișei? Mă tem! Pădurarul Orri te va găzdui în taină; strecoară-te noaptea până la crama păraginită și voi trimete acolo; pe Périnis ca să-ți spună dacă cineva îmi face vreun rău.

— Iubito, nimenea nu va îndrăzni. Voi rămâne la Orri, cel ce te va prigoni păzească-se de mine ca de Cel Rău!

Amândouă pâlcurile se apropiaseră și se închinău umil altuia. La o bătaie de arc înaintea alor săi, regele călărea vârtos; cu el era Dinas de Lidan.

După ce boierii îl ajunseră, Tristan, ținând de frâu calul reginei, se închină regelui și îi zise:

— Doamne, îți dau îndărăt pe Iseut-Cca-Bălae. În fața bărbaților țării tale, ceru-ți de a-mi îngădui să mă apăr la scaunul dreptății tale. N-am fost niciodată judecat. Fă să-mi pot arăta dreptatea prin luptă dreaptă, învins, arde-mă în pucioasă, învingător, oprește-mă pe lângă tine; ori, dacă nu te învoiești astfel, voi lua calea unei țări îndepărtate.

Nimenea nu-l înfruntă la luptă pe Tristan. Atuncea Marc

luă la rândul său calul lui Iseut de frâu, și încredințându-l lui Dinas, se trase la o parte spre a ține sfat.

Bucuros, Dinas o preacinsti în tot chipul pe regina cu multă curtenie. Îi scoase de pe umere mantia scumpă de stacoj, și trupul ei se arată mândru de subt haina de mătase. Și regina zâmbi la gândul bătrânului schimnic, carele nu-și cruțase bănuții. Are strai scump, mințile și picioarele gingașe, ochii albaștri, întunecați ca toporașii, iar părul bălai ca lumina soarelui.

Când o văzură mișeii, frumoasă și preacinstită ca și mai înainte vreme, încludați își împinseră caii către regele. Atuncea chiar un boier, André de Nicole, se silea a-l încredința:

— Doamne, zicea el, oprește-l pe Tristan pe lângă tine, vei fi, mulțumită lui, un rege mai temut.

Și puțin câte puțin, el înmuia inima lui Marc. Însă mișeii veniră împotriva și ziseră:

— Doamne, ascultă de sfatul nostru cinstit. Prea s-au vorbit multe despre regina, pe nedrept, așa să fie; însă dacă Tristan și cu ea se întorc împreună la Curtea ta se va vorbi din nou. Lasă-l mai bine pe Tristan să se îndepărteze câtăva vreme; într-o zi, fără îndoială, îl vei chema îndărăt.

Marc așa făcu; trimese poruncă lui Tristan, prin boierii săi, de a se îndepărta fără zăbavă. Atuncea Tristan veni către regina și își luă rămas bun. Ei căutară unul la altul. Regina se rușină de lumea adunată și se înroși.

Însă regelui i se făcu milă și grăind către nepotul său întâia oară:

— Unde te vei duce, îmbrăcat în zdrențe? Ia din vistieria mea cât vei vroi, aur, argint, nură și jder.

— Măria-Ta, zise Tristan, nu voi lua din vistieria ta niciun ban, nicio lețcaie. Așa precum voi putea, mă voi duce să-l slujesc bucuros pe bogatul rege al Frisiei.

El își întoarse calul și coborî spre mare. Iseut îl urmări cu privirea, și câtă vreme îl mai putu zări în depărtare nu-și întoarse capul.

La vestea învoielii, mari și mici, femei și copii, ieșiră mulțime afară din târg într-o întâmpinare a lui Iseut; și tot căinându-se foarte pentru deștărarea lui Tristan, ei o sărbătoreau pe regina lor, aflată din nou. În larma clopotelor, pe ulițele împodobite cu covoare și așternute cu flori, regele, boierii mari și mici, veniră în alai cu ea; porțile Curții regești se deschiseră largi la tot norodul; bogați și săraci se putură așeza și ospăta, și spre a slăvi ziua aceea, Marc, după ce slobozi o sută de șerbi, înmână spada și platoșa la douăzeci de domnișori pe care cu mâna lui chiar îi făcu Viteji.

Între acestea, la căderea nopții, Tristan, după cum îi făgăduise reginei, se furișă la pădurarul Om, carele îl găzdui în taină la crama părăginită. Mișeii să ia seama!

XI

Ordalia

*Dieus i a fait vertuz.*¹⁴
(Bérout)

CURÂND DUPĂ ACEEA, DENOALEN, Andret și Gondoïne se crezură la adăpost de primejdie; negreșit, Tristan își va fi ducând traiul dincolo de mare, într-o țară prea depărtată spre a le mai putea face vreun rău. Așadar într-o zi de vânătoare, pe când regele trăgând cu urechea la lătratul câinilor din haita lui, își ținea calul în loc la mijlocul unei rariște, tustrei călăriră spre el.

— Doamne, ascultă cuvântul nostru. Osândiseși pe regina fără judecată, era nedreptate. Acuma o ierți tot fără judecată: nu este iarăși nedreptate? Niciodată nu s-a desvinovățit și boierii țării tale vă nesocotesc pe amândoi. Sfâtuiește-o mai bine să ceară ea singură judecata lui Dumnezeu. Ce-i pasă, nevinovată fiind, să jure pe moaștele sfinților că nu a păcătuit niciodată? Nevinovată cum este, să apuce cu mâna fierul înroșit în para focului? Astfel cere datina, și prin această încercare ușoară vor fi deci risipite bănuielile din vechi.

Marc răspunse mânios:

— Dumnezeu să vă nimicească, boierilor din Cornouailles, pe voi cari fără oprire îmi căutați rușinea! Din pricina voastră mi-am izgonit nepotul: ce mai vroiți anume? Să izgonesc și pe regina în Irlanda? Care sunt

¹⁴ *Dumnezeu a făcut o minune mare.*

prepusurile voastre cele noi? Cât despre cele vechi nu s-a arătat Tristan gata să se apere? Pentru a o desvinovăți pe regina v-a chemat la luptă dreaptă și cu toții îl auzeați: de ce nu v-ați luat atuncea scuturile și sulitele? Boierilor, ce îmi cereți este împotriva dreptății; temeți-vă deci ca pe acela pe carele l-am izgonit de aici să nu-l chem îndărăt!

Atuncea mișeii tremurară; ei îl și crezură pe Tristan înapoiat, sângerându-le trupurile de tot.

— Doamne, noi te sfătuim cu credință, pentru cinstea ta, cum se cade din partea unor credincioși jurați; însă de acum înainte vom tăcea. Uită-ți mânia, dă-ne iar pacea.

Însă Marc se înălță în scări:

— Afară de pe pământul meu, mișeilor! Pacea nu o veți avea. Din pricina voastră l-am izgonit pe Tristan; la rândul vostru, afară de pe pământul meu!

— Fie, Măria-Ta! Castelele noastre sunt tari, bine împresurate cu pari, pe stânci anevoie de urcat!

Și fără a i se închina, ei își înturnară caili.

Nemaiașteptând nici pe copoi, nici pe gonaci, Marc își zori calul către Tintagel, urcă treptele scării de la sală și regina auzi pasul lui grăbit răsunând pe lespezi.

Ea se sculă să-l întâmpine, îi luă spada, după obiceiul ei, și i se închină până la pământ. Marc o opri de mâini și când o ridică, Iseut înălțând ochii, văzu trăsăturile feței sale alese răvășite de mânie; tot astfel i se arătase altădată, ca scos din minți, dinaintea rugului.

„A, se gândi ea, iubitul meu este descoperit, regele l-a prins”.

Inima i se răci în piept, și fără o vorbă, ea se prăbuși la picioarele regelui. El o luă în brațe și o sărută cu blândețe; încetul cu încetul, ea își venea în fire.

— Prietenă, prietenă, care ți-e supărarea?

— Doamne, mi-e teamă: te-am văzut atâta de mâniat.

— Da, mă înapoiam supărat de la vânătoare.

— A, Doamne, dacă gonacii tăi ne-au necăjit, cade-se oare a pune atâta la inimă supărările de vânătoare ?

Marc zâmbi la zisele acestea:

— Nu, prietenă, gonacii mei nu m-au necăjit, ci trei mișei, cari de multă vreme ne urăsc. Îi știi, Andret, Denoalen și Gondoïne. I-am izgonit de pe pământul meu.

— Doamne, care să fie răul ce ți-l vor fi zis de mine?

— Ce-ți pasă? I-am izgonit!

— Doamne, fiecare are dreptul de a-și vădi gândul. Dară am și eu dreptul de a ști ce ocară mi se aruncă. Și de la cine să aflu, decât de la tine? Singură în țară străină, eu n-am pe nimenea afară de tine, Doamne, spre a mă ocroti.

— Fie. Socoteau ei deci că s-ar cuveni să te desvinovățești prin jurământ și prin încercarea focului. „Regina, ziceau, n-ar trebui ea să ceară singură atare judecată? Asemenea încercări sunt ușoare cui se știe nevinovat. N-ar avea de ce să-i pese... Dumnezeu este judecător adevărat; el ar risipi pe veci învinuirile cele vechi”. Dară să lăsăm acestea. I-am izgonit, zicu-ți.

Iseut se cutremură, ea căută la regele:

— Doamne, trimete să-i cheme îndărăt la Curtea ta. Mă voi desvinovăți prin jurământ.

— Când?

— Peste zece zile.

— Sorocul este tare apropiat.

— Este chiar prea depărtat. Însă eu cer ca până atuncea să dai de veste regelui Artur să încalece și să vie cu Dumnealui Gauvain, cu Girflet, cu Ké seneșalul și cu o sută de Viteji de ai săi până la marginea țării tale, la Lunca Albă, pe malul râului care desparte domniile voastre. Acolo, de față cu ei, vreau să-mi fac jurământul și nu față numai de boierii tăi: căci, de îndată după ce voi fi jurat, boierii tăi îți vor cere să mă supui unei alte încercări, și niciodată chinurile noastre nu vor lua sfârșit, însă nu se vor mai încumeta la așa ceva dacă Artur și cu Vitejii lui vor sta cheazășie judecății.

În, vreme ce crainicii regești, solii lui Marc pe lângă regele Artur, se grăbeau spre Carduel, Iseut trimese în taină la Tristan pe slujitorul ei Périnis-Cel-Bălan, Cel

Credincios.

Périnis merse tot pe subt pădure, ocolind cărările bătute, până dădu de coliba lui Orri pădurarul, unde Tristan adăsta de atâtea zile. Périnis povesti cele întâmplăte, noua mișelie, sorocul judecății, ceasul și locul hotărât:

— Stăpâne „Doamna mea îți dă de veste că la ziua anumită, îmbrăcat în strai de pelerin, schimbat și prefăcut astfel ca nimenea să nu te poată cunoaște și fără arme, să fii la Lunca Albă: ea va trebui, spre a ajunge la locul judecății, să treacă nu cu luntrea, pe malul celălalt, unde vor fi Vitejii regelui Artur – acolo s-o aștepți. Fără îndoială, atuncea îi vei putea fi de ajutor. Doamna mea se teme de ziua judecății; totuși ea se încrede în Dumnezeu, carele a mai scos-o altădată din mâinile leproșilor.

— Du-te îndărăt la regina, Périnis, prietene drag, și spune-i că îi voi face voia.

Ci, boierilor, pe când se înapoia Périnis la Tintagel, se întâmplă că găsi într-un tufiș chiar pe pădurarul carele, nu de mult, dând peste iubiții adormiți, îi pârâse regelui. Într-o zi beat fiind, se lăudase cu trădarea lui. Omul după ce își săpase în țarină o groapă adâncă, o acoperise meșteșugit cu crengi, ca să prindă în capcană lupi și mistreți. El văzu pe slujitorul reginei aruncându-se asupra lui și vroi să fugă. Însă Périnis îl încolți la marginea capcanei:

— Iscoadă, care ai vândut-o pe regina, de ce dai să fugi? Rămâi aicea, lângă groapa ta, pe care singur ți-ai dat osteneala să o sapi!

Bâta se învârti pe sus, șuierând. Bâta și țeasta se frânseră în același timp, iar Périnis-Cel-Bălan, Cel Credincios, împinse cu piciorul leșul în groapa acoperită cu crengi.

În ziua sorocită pentru judecată, regele Marc și cu boierii din Cornouailles, ducându-se călare până la Lunca Albă, ajunseră în alai rânduie la râu, și, strânși de-alungul

celuilalt mal, Vitejii regelui Artur, le închină ră steagurile lor strălucitoare.

În față, așezat la malul râului, un pelerin zdrențuros, învăluit în mantia din care atârnavă scoicile, semn al călătoriei sfințite, întindea strachina de lemn și cerea de pomană cu glas ascuțit și jalnic.

Prin puterea vâslelor, luntrele din Cornouailles se apropiau. Când fură lângă mal, lseut întrebă pe Vitejii cari o înconjurau:

— Boieri, cum am să pot ajunge la mal, fără să-mi mânjese poalele în tina de coala? Ar trebui să mă treacă cineva.

Unul din Viteji îl strigă pe pelerin:

— Prietene, suflecă-ți mantia, intră în apă și du-o pe regina, dacă nu te temi, slăbit de ani cum ești, să cazi cu ea la jumătatea drumului.

Omul luă pe regina în brațe. Ea îi zise în șoaptă: „Iubitule!”

Apoi tot în șoaptă: „Dă-ți drumul jos pe nisip.”

Ajuns la mal, el se împiedecă și căzu, ținând-o pe regina strâns în brațe. Scutierii și luntrașii, apucând vâslele, alungau pe sârmanul ins.

— Lăsați-l, zise regina, negreșit că lunga lui călătorie sfințită l-a slăbit de tot.

Și desprinzând o pafta de aur curat o asvârli pelerinului.

În fața cortului lui Artur, o pânză scumpă de Niceea era întinsă pe iarba verde, și Sfintele Moaște, scoase din chivote și din racle, stăteau pregătite. Dumnealui Gauvain, cu Girflet și cu Ké seneșalul le păzeau.

Regina, după ce se rugase lui Dumnezeu, scoase giuvaericele de la gât și de la brațe și le împărți la calici, își desprinse mantia de purpură și gulerul de preț și le dăru; își dăru polca și scurteica și pantofii împodobiți cu pietre scumpe. Păstră pe trup numai o tunică lungă fără mâneci, și cu brațele și cu picioarele goale, păși dinaintea celor doi regi. În jur boierii se uitau la ea și lăcrămau.

Lângă sfintele moaște ardea un foc. Tremurând ea întinse mâna către osemintele sfinților și rosti:

— Rege din Logres și tu rege din Cornouailles, și Dumneata Gouvain și tu boier Ké și tu boier Girflet și voi toți, cari îmi veți fi chezași, pe aceste sfinte trupuri, care se află în lume, mă jur că niciodată un bărbat născut din femeie nu m-a ținut în brațe, fără numai de regele Marc, stăpânul meu, și de sărmanul peregrin, carele adinioarea s-a împiedecat și a căzut cu mine, sub ochii voștri. Rege Marc, placu-ți jurământul acesta?

— Da, regină, și. Dumnezeu să-și arate dreptul lui județ!

— Amin, zise regina.

Ea se apropie de foc, galbenă la față, își afundă mâna în jăratec, apucă drugul de fier, merse nouă pași ducându-l, apoi după ce îl lepădă, își desfăcu brațele în cruce, cu palmele deschise. Și fiecare văzu că era carnea ei mai teafără ca pruna prunului.

Atuncea din toate piepturile o mare strigare de slavă se înalță către Cel de Sus.

XII

Viersul privighetorii

*Tristram defors e chante e gient
Cum russinol que prent congé
En fin d'esté od grant pitié.¹⁵
(Le Domnei des Amanz)*

DUPĂ CE TRISTAN ÎNAPOIAT ÎN coliba pădurarului Orri, își lepădase toiagul și mantia de peregrin, cunoscându el lămurit în inima lui, că venise ziua să-și ție legământul făcut regelui Marc de a se depărta de țara Cornouailles.

De ce mai zăbovea el? Regina se desvinovățise, regele o îndrăgea. Artur la nevoie ar lua-o sub ocrotirea lui, și pe viitor, nicio mișelie nu ar mai putea prinde împotriva ei. De ce să mai dea târcoale în jur de Tintagel, de-acuma? Își primejduia viața în zadar și viața pădurarului și liniștea lui Iseut. Firește, avea să plece, și cea din urmă dată, sub mantia peregrinului, la Lunca Albă, mai simțise el frumosul trup al lui Iseut înfiorându-se în brațele lui.

Trei zile încă mai zăbovi, neputându-se desprinde de țara în care viețuia regina. Însă, când veni ziua a patra, ei își luă rămas-bun de la pădurarii carele îl găzduise, și îi zise lui Gorvenal:

— Prietene drag, iată ceasul drumului celui lung; voi

¹⁵ *Tristan pe afară și cântă și geme
Ca privighetoarea luându-și bun rămas
La sfârșitul verii cu mare jale.*

purcede către Țara Galilor.

Se așternură la drum, mohorâți, în noapte. Însă calea lor ducea de-alungul livezii cuprinse cu pari ascuțiți, în care odată Tristan își aștepta iubita. Noaptea strălucea, limpede. La un cot al drumului, nu departe de gardul de țăruși, el văzu înălțându-se către cer trunchiul pinului celui mare.

— Frate drag, așteaptă-mă în crângul învecinat; curând voi fi îndărăt.

— Unde te duci Nebunule, vrei fără încetare să-ți cauți moartea?

Însă, chiar în clipa aceea, Tristan sărise peste gardul de țăruși. El păși subț pinul cel mare, lângă lespedea de marmură albă. La ce ar folosi acum să asvârle în fântână surcele cioplite cu meșteșug? Iseut n-ar mai veni! Cu pași mlădioși și prevăzători, pe cărarea pe care altădată o urma regina, el îndrăzni să se apropie de castel.

În iatacul său și în brațele regelui Marc adormit, Iseut veghea. Deodată, prin fereastra întredeschisă, în care bătea lumina lunii pline, pătrunse viersul unei privighetori.

Iseut asculta viersul răsunător care fermeca noaptea și se înălța plângător, de nu s-ar fi aflat inimă cât de crudă, inimă de ucigaș chiar să n-o înduioșeze. Regina se gândea: „De unde vine cântecul...” Deodată pricepu: „A, Tristan este! Așa, în Codrul Morois, făcea el ca pasărele amatoare spre a mă desfăta. Pleacă și, iată își ia rămas bun. Cum se mai tânguiește! Întocmai ca privighetoarea când cu mare jale își ia rămas bun la sfârșitul verii. Iubitule, niciodată n-oi mai auzi glasul tău!”

Cântecul se înfioră mai înfocat.

„A, ce-mi ceri? Să viu? Nu! Adu-ți aminte de Ogrin, schimnicul, și de legământul făcut. Taci, moartea ne paște... Ce ne pasă de moarte? Mă chemi, mă vrei, viu!”

Ea se desprinsese din brațele regelui Marc și aruncă o mantie imblănită cu nură peste trupul ei aproape gol.

Trebuia să străbată sala învecinată, în care în fiecare noapte zece Viteji vegheau pe rând: în timp ce cinci din ei dormeau, ceilalți cinci, înarmați în fața ușilor și a ferestrelor, străjuiau pe afară. Însă, din întâmplare, adormiseră cu toții, cinci pe paturi și cinci pe jos, pe lespezi. Iseut pași peste trupurile lor, ridică drugul de la ușă, care făcu sgomot, dar fără a trezi pe vreunul din străjeri. Ea trecu de prag. Și cântărețul tăcu.

Subt copaci, fără de a rosti cuvânt, el o strânse la pieptul sau; brațele li se împletiră în jurul trupurilor și până în zori, ca și cum ar fi fost cusuți cu ațe tari, nu-și desfăcură strânsoarea. În pofida regelui și a străjerilor, iubiții se bucurară de dragostea lor.

Noaptea aceea îi scoase din minți; și în zilele ce urmară, pe când regele părăsise Tintagelul spre a ține scaun de judecată la Saint-Lubin, Tristan înapoiat la Orri, îndrăzni în fiecare dimineață a se strecura prin livadă până la cămarile femeilor.

Un șerb îi prinse și se duse la Andret, Denoalen și Gondoine:

— Boierilor, fiara pe care o credeai hainită s-a întors la bârlogul ei.

— Cine?

— Tristan.

— Când l-ai văzut?

— Azi de dimineață, și l-am cunoscut bine. Și veți putea la fel să-l vedeți mâine în zori, cu spada la coapsă, cu arcul într-o mână, și cu două săgeți în cealaltă.

— Și unde îl vom vedea?

— Printr-o anume fereastră, știută mie. Însă, dacă vi-l arăt, cât îmi veți da?

— O marcă de argint și vei fi un ins bogat.

— Atuncea, ascultați, zise șerbul. Se poate vedea în camera reginei printr-o fereastră strâmtă, de sus, tăiată în zidul de deasupra. Însă o perdea mare întinsă prin încăperea astupă deschizătura. Mâine, unul din trei, să

pătrundă fără sfială în livadă, să taie o ramură lungă de spin și să o ascută la vârf, să se cațere atuncea până la fereastra de sus și să înfigă ramura ca o frigare în postavul perdelei și va putea astfel să o dea cu ușurință la o parte, și să-mi ardeți mie trupul pe rug, boierilor, dacă atuncea, de după perdea, nu veți vedea cele ce v-am zis eu.

Andret, Gondoïne și Denoalen se sfătuiră carele din ei să se bucure întâiul de vederea aceea; și se înțelesesă, în sfârșit, să fie întâi Gondoïne. Ei se despărțiră; a doua zi, își dădură din nou întâlnire, în zori. Mâine la răsăritul soarelui, boierilor, păziți-vă de Tristan.

A doua zi, de cu noapte, Tristan părăsind coliba pădurarului Orri, se târî spre castel prin stușișurile înțesate cu măracini. Pe când ieșea dintr-un hugeag, uitându-se spre luminiș, îl zări pe Gondoïne carele venea de la conacul său, Tristan se piti iar în măracini și se puse la pândă.

„A, Doamne! Fă ca acela carele pășește înapoi să nu mă zărească înainte de clipa prielnică!”

Cu spada în pumn, el așteptă; însă din întâmplare, Gondoïne o luă pe alt drum și se îndepărtă: Tristan ieși din stușiș desamăgit, își încorda arcul, ochi; vai, omul și apucase a ieși afară din bătaia arcului.

În clipa aceea, iată-l venind de departe, coborând încet cărarea în buiestrul unui căluț negru, pe Denoalen, urmat de doi copoi. Tristan îl pândi, ascuns de după un măr. Îl văzu ațâțându-și copoii să scoată un mistreț dintr-un desiș. Dară mai înainte ca să-l fi urnit copoii din bârlogul lui, stăpânul lor va fi fost rănit cu asemenea rană că niciun vraci nu se va învrednici să-l vindece. Când Denoalen ajunse lângă el, Tristan își lepădă mantia, sări și se ridică în fața dușmanului său. Vânzătorul dădu să fugă; în zadar, nici nu avu vreme să strige: „Mă rănești!” Căzu de pe cal, Tristan îi reteză capul, tăie pletele care îi cădeau în jurul obrazului și le puse în cingătoare: vroia să le arate lui Iseut spre a bucura inima iubitei sale. „Vai!

zicea el, ce se va fi făcut Gondoïne? A scăpat, de ce n-am putut să-i plătesc tot așa simbrie?”

Își șterse spada, o puse la loc în teacă, târî peste stârv un trunchi de copac, și, lăsând trupul însângerat, plecă cu cușma pe ureche, spre iubita lui.

La castelul din Tintagel, Gondoïne ajunsese înaintea lui: cățarat pe fereștriuca de sus, el își înfipsese nuiua de spin în perdea, dăduse la o parte o bucată din postav și privea prin încăperea așternută cu flori. La început nu-l văzu decât pe Périnis, apoi pe Brangien, mai ținând încă în mână pieptenele cu care pieptănase pe regina cu părul de aur.

Ci Iseut intră și apoi Tristan. El ducea într-o mână arcul lui de inimă de lemn cu două săgeți. În cealaltă ținea două plete lungi bărbătești.

Dădu drumul mantiei de pe el, și trupul lui mândru se arată. Iseut Cea-Bălae i se închină, și pe când se ridica iar, înălțându-și creștetul, văzu pe perdea umbra capului lui Gondoïne. Tristan îi zicea:

— Vezi tu aste preafrumoase plete? Ale lui Denoalen sunt! Te-am răzbunat. Nu are să mai cumpere și nici să vândă deacuma vreodată nici scut, nici sulită!

— Bine, stăpâne, dar încordează-ți arcul, rogu-te, aș vrea să văd dacă e ușor de întins.

Tristan îl întinse mirat, înțelegând pe jumătate. Iseut luă una din cele două săgeți, o potrivî, se uită dacă era întinsă coarda cum trebuia, și zise iute în șoaptă:

— Văd ceva ce nu îmi place. Ochește bine, Tristan!

El se așeză pentru tragere, înălță capul și văzu pe partea de sus a perdelei, umbra capului lui Gondoïne. „Dumnezeu își zise el, să călăuzească această săgeată!” Grăi, se întoarce înspre perete și slobozi arcul. Săgeata cea lungă șuieră prin văzduh, nici șoimii, nici rândunica nu zboară atâta de iute, crapă ochiul vânzătorului, străbate prin creier ca prin carnea unui măr, și se oprește, zbârnâind în oasele țestei. Fără un strigăt, Gondoïne se prăbușește și cade într-un par.

Atuncea Iseut zise lui Tristan:

— Fugi acuma, dragul meu! Vezi dar, mișei! Îți știu ascunzătoarea! Andret a rămas în viață, el o va destăinui regelui; nu mai poți rămâne în pace în coliba pădurarului! Fugi, dragul meu! Périnis-Cel-Credincios va ascunde leșul în pădure, așa încât regele nu va mai afla nimica. Însă tu, fugi din țara aceasta, pentru mântuirea ta și a mea!

— Cum am să mai pot trăi?

— Da, dragul meu Tristan, viețile noastre sunt împletite și țesute laolaltă. Și eu cum am să mai pot trăi? Trupul îmi rămâne aicea, dar îmi iei cu tine inima.

— Iseut, draga mea, plec, nu știu în care țară. Dar dacă, vreodată vedea-vei inelul de matostat verde, face-vor ce-ți voi fi cerut atuncea?

— Da, și asta o știi, dacă văd cumva inelul de matostat verde, nici turn, nici cetate cât de tare, nici opreliște regească, nu mă vor împiedeca de a îndeplini voia iubitului meu, de fi-va nebunie curată ori lucru înțelept.

— Iubito, Dumnezeuul născut la Bethleem să-ți ție seamă!

— Iubitule, Dumnezeu să te aibă în pază!

XIII

Clopoțelul fermecat

*Ne membre vus, ma bele à mie,
D'une petite druerie?"¹⁶
(La Folie Tristan)*

TRISTAN CAUTĂ ADĂPOST ÎN ȚARA Galilor, pe pământul bunului duce Gilain. Ducele era tânăr, puternic și bun la suflet; el îl primi ca pe un oaspete binevenit. Spre a-l cinsti și a-l desfăta nu-și cruță ostenele, însă nici isprăvile de vitejie, nici petrecerile nu putură alina mâhnirea lui Tristan.

Într-o zi, pe când stătea așezat alături de tânărul duce, inima lui era atât de îndurerată că suspină fără chiar de a-și da seama. Ducele, ca să-i amăgească amarul, porunci să se aducă la ei în cămară jocul lui cel mai plăcut, care prin vrăjitorie, în ceasurile triste, îi încânta ochii și inima. Pe o masă așternută cu o purpură frumoasă și bogată, fu așezat cățelul său Petit-Crû. Era un câine fermecat: îl avea ducele din ostrovul Availon; o zână i-l trimesese ca dar de dragoste. Nimeni nu i-ar putea arăta, prin cuvinte cât de meșteșugite, firea și frumusețea. Părul lui avea atâtea ape minunate și schimbăcioase că nimenea n-ar fi știut a spune de care culoare era; gâtul lui părea mai întâi alb ca neaua, spatele mai verde ca foaia de trifoi, o latură îi era roșie ca

¹⁶ *Nu-ți aduci aminte, frumoasa mea.
De-o drăgălășenie mărunță?*

stacojul, cealaltă galbenă ca șofranul, burta o avea sinilie ca nu mai știi ce piatră scumpă; dosul îi era trandafiriu; însă, dacă te uitala el mai multă vreme, toate acele culori jucau dinaintea ochilor și se preschimbau rând pe rând, albe și verzi, galbene și purpurii, închise și deschise. Purta la gât, atârnat de un lăntșor de aur, un clopoțel atâta de vesel, de limpede și de blând că, ascultându-l, inima lui Tristan se înduioșă, se împăca și mâhnirea lui se topi. Nu își mai aduse aminte de atâtea amaruri îndurate pentru regina, căci asemenea era puterea minunată a clopoțelului: inima, ascultându-i clinchetul cel dulce, limpede și voios, uita de orice supărări. Și pe când Tristan, mișcat de vrajă, mângâia pe micul dobitoc fermecat care îi înlătura toată mâhnirea și a căruia blană, la pipăit, părea mai dulce decât mătasea cea mai rară, el se gândea că ar fi acesta un dar pentru Iseut. Însă ce să facă? Duclei Gilain Petit-Crû îi era drag mai presus de orice, și nimenea nu l-ar fi căpătat de la el nici prin viclenie, nici prin rugă.

Într-o zi, Tristan îi zise duclei:

— Mărite Duce, anume ce i-ai da aceluia ce ar scăpa pământul țării tale de uriașul Urgan-Cel-Păros, carele îți ia tributuri atâta de grele?

— Într-adevăr, învingătorului i-aș da să aleagă din toate bogățiile mele, pe aceea pe care ar socoti-o el mai de preț, dar nu se va încumeta nimenea să-l înfrunte pe uriașul.

— Iată, cuvinte minunate, răspunse Tristan. Ci binele nu vine niciodată altfel într-o țară decât prin fapte vitejești, și pentru tot aurul Paviei, nu m-aș lepăda de dorința de a-l înfrunta pe uriașul.

— Atuncea, zise ducele Gilain, Dumnezeuul născut din Fecioară să te ajute și să te păzească de moarte!

Tristan îl ajunse pe Urgan-Cel-Păros în sălașul lui. Multă vreme se luptară cu îndârjire. În sfârșit vitejia fu mai tare decât puterea, și spada sprintenă dovedi măciuca grea, și Tristan învinse și după ce reteză pumnul drept al uriașului

Îl duse ducelui:

— Mărite Duce, după făgăduință, dă-mi-l pe Petit-Crû, cățelul tău fermecat.

— Prietene, ce-mi ceri? Lasă-mi-l și ia mai bine pe surora mea și cu jumătate din pământul stăpânit de mine.

— Mărite Duce, surora ți-e frumoasă și frumoasă ți-e și stăpânirea; dar spre a-ți dobândi cățelul vrăjit l-am înfruntat eu pe Urgan-Cel-Păros. Adu-ți aminte de făgăduința ta!

— Ia-l atunci: dar să știi că mi-ai răpit bucuria ochilor și veselia inimii!

Tristan încredință cățelul unui cântăreț din Țara Galilor, înțelept și iscusit, carele îl duse din partea lui în Cornouailles. Cântărețul sosi la Tintagel și îl înmână în taină lui Brangien. Regina se bucură mult, dădu că răsplată zece mii de mărci de aur cântărețului și îi spuse regelui că regina Irlandei, mama ei, îi trimesese acel dar de preț. Ea puse pe un meșter giuvaergiu să-i facă o cușcă scumpă, bătută cu aur și cu nestemate și peste tot locul unde se ducea, îl lua pe cățel în amintirea iubitului său. Și de câte ori se uita la el mahnirea, năduful, părerile de rău se ștergeau din inima ei.

Mai întâi nu pricepu minunea: dacă atâta dulceață afla în a se uita la el, era, gândea ea, fiindcă îi venea de la Tristan: negreșit era gândul iubitului său care îi adormea într-astfel supărarea. Însă, într-o bună zi cunoscă că era o vrajă și că numai clinchetul clopoțelului îi încânta inima.

„A, se gândi ea, cade-se că eu să am parte de ușurare în vreme ce Tristan este nefericit? Ar fi putut păstra cățelul fermecat și uita într-astfel de orice durere; prin curtenie aleasă plăcutu-i-a mai mult a mi-l trimete, dăruindu-mi mie bucuria lui și întorcându-se la amarul său. Nu se cade a fi așa, Tristan, vroi și eu să sufăr cât timp vei suferi tu!”

Luă clopoțelul vrăjit, sună din el încă odată, îl desprinse încetișor, apoi prin fereastra deschisă, îl asvârli în mare.

XIV

Iseut-Cea-Cu-Mâinile-Albe

*Ire de femme est a duter,
Mult s'en deit bien ebaseuns garder.
Cum de leger vient lur amur.
De leger revient lur baür.¹⁷
(Thomas de Bretagne)*

IUBIȚII NU PUTEAU NICI TRĂI NICI muri unul fără cellalt. Despărțiți, nu era nici viața, nici moartea, ci viața și moartea totdeodată.

Pe cele mări, prin cele ostroave și prin cele țări, Tristan vru să fugă de restriștea sa. Veni din nou în Loonois, unde ducele Rohalt Păstrătorul-de-Credință își primi feciorul cu lacrimi de înduioșare; însă, neputând răbda traiul în huzur pe pământul său, Tristan începu a rătăci prin cele ducate și regate, în căutare de isprăvi de vitejie. Din Loonois în Frisia, din Frisia în Gavoia, din Țara Nemțească în Țara Spaniolească, el sluji la mulți domni, duse la bun sfârșit umile cuceriri. Vai! vreme de doi ani nicio știre nu-i mai sosi din Gornouailles, niciun prieten, nicio solie.

Atuncea prinse a crede că Iseut nu-l mai iubea și că îl uitase.

Ci, se întâmplă că, într-o zi, călărind singur cu Gorvenal, intra pe pământul Bretaniei. Ei străbătură o

¹⁷ *Mânia de muiere-i de temut.
Bine păzească-sc toii de ea,
Cum din puțin le vine dragostea
Din puțin le vine și ura.*

câmpie pustiiță; peste tot ziduri dărâmate, sate bejenite, câmpuri pârjolite, și caii lor călcau tot în tăciuni și în cenușă. Pe câmpul în pârlăgă, Tristan se gândi: „Sunt istovit și sătul. La ce-mi mai folosesc isprăvile vitejești? Iubita mea e departe, de ce n-a trimes după mine prin țările ce le cutreieram? Nicio veste de la ea. La Tintagel, regele o preacinstește și o răsfată; ea huzurește. Negreșit, clopoțelul cățelului fermecat își îndeplinește bine vraja. Ea mă uită, și puțin îi mai pasă de dorurile și de bucuriile de odinioară, puțin îi mai pasă de sărmanul carele rătăcește prin pământul acesta cernit. La rândul meu, nu voi uita niciodată pe aceea care mă uită. Niciodată nu se va afla cine să-mi vindece rănila?”

Vreme de două zile, Tristan și Gorvenal trecură câmpii și târgurile fără de-a vedea țiipenie de om, ori de cocoș, ori de câine. În ziua a treia, la ceasul al nouălea, se apropiara de un deal, pe care se înălța un paraclis vechi și pe aproape sălașul unui schimnic. Schimnicul nu purta veștminte țesute, ci o piele de capră cu niște zdrențe de lână pe spinare. Așternut în țarină, cu genunchii goi și cu coatele rupte, el se ruga Mariei Magdalenei să-i dea în minte rugăciunile mântuitoare. Ură bun venit celor ce soseau, și pe când Gorvenal ducea caii să-i adăpostească, luă armele și zalele de pe Tristan, apoi aduse de mâncare. Nu le dădu bucate alese, ci apă de izvor și pâine frământată cu cenușă. După cină, înnoptându-se și stând ei în jurul focului, Tristan întrebă care era pământul acela pustiiț.

— Boierule, zise schimnicul, este țara Bretoniei, stăpânită de ducele Hoël. Era până dăunăzi o țară mândră, bogată în pășuni și în ogoare, ici mori, colo meri, dincolo gospodării. Însă comitele Rioul de la Nantes a făcut stricăciuni mari, oamenii lui au pus foc pretutindena, și au ridicat prăzi de peste tot locul, de s-au îmbogățit pe multă vreme, că așa este la război.

— Cuvioase, zise Tristan, de ce contele Rioul l-a prigonit astfel pe stăpânul vostru, Hoël?

— Îți voi istorisi dar, boierule, temeiul războiului. Afla că Riol era în supușenia ducelui Hoël. Ci ducele are o fiică prea frumoasă între fiicele Domnilor celor mari și comitele Riol o vroia de nevastă. Dară tatăl ei nu vroia o da cuiva închinat lui, și comitele Riol a încercat a o lua cu sila. Mulți Viteji au murit din cearta aceasta.

Tristan întrebă:

— Ducele Hoël își mai poate duce războiul?

— Cu mare greutate, boierule. Totuși, castelul care i-a mai rămas, Carhaix, se mai ține încă, fiindcă zidurile lui sunt tari și tare este inima feciorului ducelui Hoël, Kaherdin, Viteazul Vitejilor. Însă vrăjmașul îi strânge și îi înfometează: vor mai putea ei ține multă vreme?

Tristan întrebă la ce depărtare era castelul de la Carhaix.

— Boierule, la jumătate de leghe numai.

Se despărțiră și merseară la culcare. Dimineața, după ce schimnicul sluji de utrenie și după ce împărțiră pâinea de orz și de cenușă, Tristan își luă rămas bun de la schimnicul și purcese călare către Carhaix.

Când poposi la picioarele zidurilor închise, văzu un pâlc de oșteni în picioare pe drumul străjilor și întrebă de ducele. Hoël se afla cu oștenii aceia, împreună cu feciorul său Kaherdin. El se arătă și Tristan îi zise:

— Eu sunt Tristan, regele peste Loonois și Marc, regele din Cornouailles îmi este unchi. Am aflat, Mărité Duce, că supușii tăi s-au răsculat și am venit să-ți aduc ajutorul meu.

— Vai, boier Tristan, vezi-ți de drum și Dumnezeu să te răsplătească! Cum să te primim la noi? Nu mai avem merinde; grâu deloc, numai bob și orz ca să ne ținem sufletele.

— Ce-mi pasă? zise Tristan. Am trăit în codru, doi ani, cu ierburi, cu rădăcini și cu vânat și să știți că mi se părea bun traiul acela. Poruncește să-mi deschidă poarta.

Kaherdin zise atunci:

— Primește-l, tată, fiindcă are atâta virtute și atâta

vitejie, ca să împartă cu noi bunele și relele.

Îl primiră cu cinste. Kaherdin își duse oaspetele să vadă zidurile cele tari și turnul de căpetenie, apărute bine cu metereze strașnice în care se adăposteau la pândă arcașii. De pe ferăstruici îi arătă în câmpie, mai departe, corturile întinse de ducele Riol. După ce se înapoiară la pragul castelului, Kaherdin îi zise lui Tristan:

— Acuma, cinstite prietene, să ne urcăm în sală, unde se află mama și cu surora mea.

Amândoi ținându-se de mână intrară în cămara femeilor. Mama și fiica așezate pe un covor, împodobeau cu fir de aur o pânză de Anglia și cântau un cântec de dor: ele ziceau cum frumoasa Doette stă la răcoare, la umbra unui măcieș și îl adastă și îl dorește pe Doon, iubitul ei, carele într-atâta zăbovește. Tristan se închină lor și ele se închinară lui și amândoi Vitejii se așezară lângă ele. Kaherdin, arătând ghergheful la care lucra mama lui:

— Vezi, zise, cinstite prietene, ce îndemânatecă este mama: cum știe ea a împodobi patrafire și stofe, ca să înzestreze cu ele mânăstirile sărace! Și cum mâinile surorii mele aleargă cu firul de aur pe mătasa albă! Pe legea mea, surioară dragă, se vede că pe drept porți numele de Iseut-Cea-Cu-Mâinile-Albe!

Atuncea Tristan, aflând că o chema Iseut, surâse și o privi mai cu duioșie.

Ci, comitele Riol își făcuse tabăra la jumătate leghe de Carhaix, și de multe zile oamenii ducelui Hoël nu se mai încumetau a trece de marginile castelului spre a se lupta cu el. Însă, de a doua zi, Tristan, Kaherdin și doisprezece Viteji tineri ieșiră din Carhaix cu platoșele puse, cu coifurile bine prinse, și călăriră pe subt niște brădet până în apropierea corturilor dușmane; apoi, avântându-se din ascunzătoarea de unde iscodiseră un timp, ei răpiră un șir de care ale comitelui Riol. Începând din ziua aceea, schimbând mereu șiretlicurile și vitejiile, ei îi răsturnau

corturile rău păzite, îi jefuiau carele cu merinde, îi răneau și îi ucideau oamenii: și niciodată nu se înapoiau la Carhaix fără pradă. Prin acestea, Tristan și Kaherdin începură a se apropia până ce își jurară prietenie și frăție de cruce. Niciodată nu își călcară acest legământ, după cum povestea vă va istorisi mai la vale.

Ci, pe când se înapoiau din acele raite, tăinuind între ei de vitejie și de curtenie, adesea Kaherdin lăuda față de scumpul său tovarăș pe surora lui, Iseut-Cea-Cu-Măinile-Albe, cea frumoasă și neprihănită

Într-o dimineață, pe la răsăritul soarelui, un străjer coborî în grabă din turn și fugi prin săli strigând:

— Boierilor, destul cu somnul! Sculați-vă, Rioli vine să ia cetatea!!

Vitejii și târgoveții își luară armele și își puseră zalele și dară fuga la ziduri; ei văzură, în câmpie, lucind coifurile și fluturând steagurile de mătase și toată oastea lui Rioli care înainta în alai frumos rânduit. Ducele Hoël și cu Kaherdin deslășurară numaidecât dinaintea porților cetele lor de Viteji. Ajunși la o bătaie de arc, ei dădură pînteni cailor, cu sulițele plecate și săgețile cădeau peste ei ca ploaia lui April.

Însă Tristan își luă armele și se pregătea la rândul său cu acei pe cari straja îi trezise mai la urmă. El își încheie nasturii, își petrece tunica, își pune apărătorile de piele de la fluierile picioarelor și pîntenii de aur, își îmbracă zalele, își prinde coiful de ele; încalecă, dă pînteni calului până în câmpie și se arată, cu scutul pe piept, strigând: „Carhaix!”

La timp sosise: oamenii lui Hoël și dădeau îndărăt către castel. Atuncea să fi văzut vălmășagul cailor doborâți și al oștenilor răniți, loviturile date de Vitejii tineri, și iarba cum sângera sub pașii lor. În fața tuturor, Kaherdin se opri mândru, văzând ivindu-se împotriva lui pe un boier viteaz, pe fratele comitelui Rioli. Amândoi se izbiră cu sulițele în bătaie. Cel din Nantes o frânse pe a sa fără a-l clinti pe

Kaherdin carele dintr-o lovitură meșteșugită sfărâma scutul potrivnicului său și îi înfipse în coastă fierul negru până la steguleț. Scos din șea Viteazul dădu drumul scărilor și căzu.

La strigătul fratelui său, ducele Riol se avântă împotriva lui Kaherdin, lăsând frâul slobod pe gâtul calului. Însă Tristan îi tăie calea. Când se izbiră, sulița lui Tristan se rupse în pumn și cea a lui Riol întâlnind pieptul calului dușman pătrunse în carne și îl întinse mort pe pajiște. Tristan sări iute în picioare, cu spada ascuțită în mână.

— Mișelule! zise el, moarte rușinoasă cui lasă stăpânul ca să ucidă calul! Nu vei ieși viu din astă luptă!

— Eu zic că minți! răspunse Riol, împingându-și calul asupra lui.

Însă Tristan se feri, și înălțând brațul, repezi cu putere latul spezii sale peste coiful lui Riol, și cercul coifului se clinti și apărătoarea de nas căzu. Sulița alunecă de pe umărul Viteazului lovind în coasta calului, care șovăi o dată și se prăbuși la rândul sau. Riol izbuti a se desbăra de cal și se ridică; în picioare acum amândoi, cu scuturile găurite și sparte, cu zalele și ele greu încercate, se măsoară unul cu altul; Tristan îl lovește pe Riol peste vârful coifului. Coiful se descercuește iar și subț greaua izbitură boierul cade pe genunchi și în mâini.

— Ridică-te dacă poți, îi strigă Tristan, într-un ceas rău ai venit aicea la luptă, moartea ți s-a tras!

Riol se ridică iar în picioare, dar Tristan îl doboară din nou dintr-o lovitură care îi frânge în două coiful, și îi lasă creștetul descoperit. Riol ceru îndurare și cruțarea vieții, și Tristan îi primi spada. El o luă la timp, căci din toate părțile cei din Nantes se năpusteau într-ajutorul stăpânului lor. Însă acesta se și dăduse prins.

Riol făgădui de a se duce singur în prinsoarea ducelui Hoël, de a-i jura din nou supunere și credință, de a face la loc târgurile și satele arse. Din porunca lui, băătăia se potoli și oastea lui se depărtă.

După ce învingătorii se înapoiară la Carhaix, Kaherdin îi

zise tatălui său:

— Tată, chcamă-l pe Tristan și oprește-l pe lângă tine; nu este mai mare Viteaz ca el, și țara ta are nevoie de un boier atât de temut.

Sfătuindu-se cu oamenii săi, ducele Hoël îl chemă pe Tristan:

— Prietene, nu te pot îndrăgi îndeajuns, căci mi-ai scăpat moșia. Vreau deci să mă plătesc față de tine. Fiica mea Iseut-Cea-Cu-Mâinile-Albe este din sămânță de duci, de regi și de regine. Ia-o, ți-o dau.

— Mărite Duce, o iau, zise Tristan.

A, boierilor, de ce a rostit el cuvântul acela? Căci, dintr-acel cuvânt muri.

Au hotărât ziua și sorocul convenit. Ducele vine cu prietenii săi și Tristan cu ai lui. Duhovnicul slujește. În fața tuturor, la ușa mănastirii, după legea sfântă a bisericii, Tristan se însoară cu Iseut-Cea-Cu-Mâinile-Albe. Nunta fu măreață și îmbelșugată. Însă la căderea nopții, pe când oamenii lui Tristan îl dezbrăcau, se întâmplă că, scoțând o mânecă prea strâmtă, inelul de matostat verde căzu, inelul lui Iseut-Cea-Bălaie. El sună argintiu pe lespezi.

Tristan se uită și vede. Atuneca dragostea lui cea veche se trezește și Tristan își cunoaște nemernicia.

Își aduce aminte de ziua când Iseut-Cea-Bălaie îi dăduse inelul acela; era în codrul, în care, pentru el, dusesese ea aprigul trai. Și culcat alături de cealaltă Iseut, el văzu iar colibă din codrul Morois. Prin ce pierdere de minți își învinovățise el în inima lui, iubita de trădare? Nu, ea îndura înainte pentru el tot amarul și singur el o trădase.

Însă îi era milă și de Iseut, soția lui, cea frumoasă și neprihănită. Amândouă Iseut îl iubiseră într-un ceas rău. Amândorura le jurase credință mincinoasă.

Totuși, Iseut-Cea-Cu-Mâinile-Albe, se mira de a-l auzi suspinând, întins alături de ea. Cam rușinată, îi zise în sfârșit:

— Stăpâne drag, greșitu-ți-am cu ceva? De ce nu mă săruți nicio singură dată? Spune-mi, ca să-mi cunosc vina, și mă voi îndrepta dacă îmi stă în putință.

— Prietenă, zise Tristan, nu te mânia, însă am făcut un legământ. Odinioară, în altă țară, am înfruntat un balaur și era să pier, când mi-am adus aminte de Maica Domnului; i-am făgăduit că, scăpat cu ajutorul ei, dacă îmi voi lua soție, vreme de un an întreg mă voi feri de a o îmbrățișa ori de a mă atinge de ea.

— Fie deci, zise Iseut-Cea-Cu-Mâinile-Albe, voi răbda liniștită.

Însă când slujitoarele, a doua zi de dimineață îi potrivă marama femeii măritate, ea zâmbi cu amărăciune, și se gândi că n-avea nicidecum dreptul la atare podoabă.

XV

Kaherdin

*La dame chante dulcement,
Sa voix acorde a l'estrument.
Le mains sont belles, li lais bons,,
Dulce la voix ct bas li tons.¹⁸*
(Thomas)

PESTE CÂTEVA ZILE, DUCELE HOËL, seneșalul său și cu toți gonacii, Tristan, Iseut-Cea-Cu-Mâinile-Albe și Kaherdin ieșiră împreună din castel ca să vâneze în codru. Pe un drumeag strâmt Tristan călărea la stânga lui Kaherdin, carele cu mâna dreaptă ținea de frâu calul lui Iseut-Cea-Cu-Mâinile-Albe. Iar calul călca într-un ochi de apă. Copita lui asvârli apa în sus pe sub vestmintele lui Iseut, care fu udată toată și simți răcoreala apei până mai sus de genunchi. Ea scoase un țipăt ușor, și dând dintr-o dată piteni calului, îl împinse înainte râzând atât de tare și de lămurit încât Kaherdin, zorind după ea și ajungând-o, o întrebă:

— Surioară dragă, de ce râzi?

— De un gând ce mi-a venit, frățioare. Când apa din băltoacă a sărit la mine i-am zis: „Apă, ești mai îndrăzneță de cât a fost vreodată Tristan cel îndrăzneț!” De aceea am râs. Dar și așa, frățioare, am vorbit prea mult și mă căiesc.

¹⁸ *Ci Doamna cântă blând
Își potrivește glasul cu struna;
Mâinile îi sunt frumoase și cântecul bun,
Glasul dulce și potolit.*

Kaherdin, mirat, stăruie atâta că până la urmă ea îi spuse adevărul despre nunta ei. Atuncea Tristan îi ajunse și tustrei călărire pe tăcute până la căsuța de vânătoare. Acolo, Kaherdin chemă de o parte pe Tristan și îi zise:

— Boier Tristan, surora mea, adinioarea mi-a mărturisit adevărul despre căsătoria ei. Te socoteam la un fel cu noi și tovarăș bun. Dar te-ai purtat cu strâmbătate și mi-ai făcut neamul de ocară. Pe viitor, dacă nu te porți drept, află că va trebui să te lupți împotriva mea.

Tristan îi răspunse:

— Da, am venit printre voi, spre nefericirea voastră. Însă află ahtul inimii mele, prietene, frate și tovarășe drag, și poate inima ta se va împăca. Află că, spre chinul meu, am pe altă Iseut, mai frumoasă ca toate femeile, care a suferit și suferă pentru mine multe amaruri. Negreșit, surora ta mă iubește și mă preacinstește, însă, din dragoste pentru mine, cealaltă Iseut se poartă mai cinstit încă decât surora ta față de mine, cu un câine, dar de-al meu. Vino, să lăsăm vânătoarea acuma, mergi cu mine unde te voi duce; îți voi istorisi cazna vieții mele.

Tristan întoarse calul și îi dădu piteni. Kaherdin împinse pe al său pe urma lui. Fără a rosti vreun cuvânt, ei călărire întins până în inima pădurii. Acolo, Tristan își destăinuie viața lui Kaherdin. Îi istorisi cum pe mare sorbise iubirea și moartea; îi istorisi de vânzarea boierilor și a piticului, de regina mânată la rug, lepădată leproșilor și de dragostea lor din codrul sălbatec; de cum o dăduse îndărăt regelui Marc, și de cum, fugind de ea, vroise a iubi pe Iseut-Cea-Cu-Mâinile-Albe; și cum știa de acum înainte că nu mai putea nici trăi, nici muri fără regina.

Kaherdin tace și se minunează. El simte mânia din el, cum fără voie se potolește.

— Prietene, zice el până la urmă, aud cuvinte de minune, și mi-ai înduișat inima căci ai trecut prin asemenea cumpene, de care Dumnezeu să ne păzească pe fiecare, bărbat ori femeie! Să ne înapoiem la Carhaix, peste trei zile, dacă pot, îți voi spune gândul meu.

În cămara ei, la Tintagel, Iseut-Cea-Bălaie suspină după Tristan, pe carele îl dorește și-l cheamă. A-l iubi mereu, n-are alt gând, altă nădejde, altă vrere. În el este dorul ei tot, și de doi ani nu mai știe nimica de el. Unde să fie? În care țară? Va mai fi trăind oare?

În cămara ei Iseut-Cea-Bălaie stă așezată și scoate un cântec de lume. Ea zice cum Guron a fost prins și ucis din pricina dragostei față de aceea pe care o iubea mai presus de orice, și cum prin vicleșug boierul dădu soției sale inima lui Guron să o mănânce și durerea acesteia.

Regina cântă duios; ea își potrivește glasul cu harpa. Măinile îi sunt frumoase, cântecul e bun, glasul scăzut și duios.

Dar iată că sosește Kariado, boier bogat dintr-un ostrov îndepărtat. Venise la Tintagel spre a curta pe regina și de mai multe ori de la plecarea lui Tristan îi vorbise de dragoste. Însă regina nu-l lua în seamă, socotind nebunie vorbele lui. Era chipeș, viteaz, mândru și trufaș, cu spor la limbă, dar era mai la locul lui în cămările femeilor decât pe câmpul de bătălie: Ei o află pe Iseut care își cânta cântecul și îi zise râzând:

— Doamna mea, ce cântec trist, trist ca al cucuvelei, ai mai scos. Nu se zice oare că ea cântă ca să vestească moartea? Moartea mea negreșit o vestește cântecul tău: căci eu mor de dragoste după tine!

— Fie, îi zise Iseut. Mă învoiesc, cântecul înseamnă moartea Domniei-Tale, căci niciodată n-ai venit aicea fără de vreo veste dureroasă. Domnia-Ta ai fost mereu cucuvea și huhurez la clevetit pe Tristan. Astăzi ce veste rea îmi mai îndrugi?

Kariado îi răspunse:

— Mărită Doamnă, ești mâniată, și nu prea știu de ce; însă nebun ar fi cui i-ar păsa de zisele Domniei-Tale. Orice ar fi să fie cu moartea ce îmi prevestește cucuveaua, iată știrea cea nefericită pe care ți-o aduce huhurezul: Tristan, prietenul Domniei-Tale, este pierdut pentru Măria-Ta,

regină Iseut. A luat nevastă în altă țară. Pe viitor vei putea să-ți muți gândul aiurea, căci îți disprețuește dragostea. A luat de nevastă cu mare cinste pe Iseut-Cea-Cu-Mâinile-Albe, fiica ducelui Bretaniei.

Kariado pleacă supărat. Iseut-Cea-Bălaie lasă capul în jos și începe a plânge.

A treia zi, Kaherdin îl chemă pe Tristan:

— Prietene, am chibzuit în inima mea. Da, dacă mi-ai spus adevărat, traiul pe care îl duci la noi aici este nesăbuintă și nebunie, și nimica bun nu poate veni de la el, nici pentru tine, nici pentru surora mea, Iseut-Cea-Cu-Mâinile-Albe. Așadar, ascultă-mi cuvântul. Vom pluti împreună spre Tintagel; o vei vedea din nou pe regina, și vei afla în chip doveditor dacă ei îi pare rău după tine și dacă îți păstrează credință. Iară, dacă te va fi uitat cumva, atuncea poate vei îndrăgi-o pe surora mea Iseut, cea neprihănită și frumoasă. Eu voi merge acolo cu tine; nu-ți sunt de o scamă și tovarășul tău?

— Frate, grăi Tristan, bine zice-se: „Inima unui om face cât aurul unei țări.”

Curând Tristan și Kaherdin luară toiagul și mantia peregrinilor, ca și cum ar fi plecat a se închina sfintelor moaște de prin cele țări străine. Își luară bun-rămas de la ducele Hoël. Tristan se însoțea numai cu Gorvenal și Kaherdin cu un singur scutier. În taină ei gătiră o corabie și tusepatru plutiră către Cornouailles.

Vântul le fu ușor și prielnic, încât ei coborâră la țărm într-o dimineață înainte de răsăritul soarelui, la loc ferit și pustiu, învecinat cu castelul de la Lidan. Acolo, negreșit, bunul seneșal avea să-i găzduiască pricepându-se a le tăinui venirea.

În zori, cei patru soți urcau către Lidan, când văzură venind în spatele lor pe un bărbat carele mergea pe același drum, cu calul la pas. Se ascuseră pe sub pădure, iar călărețul trecu fără a-i vedea căci moțăia în șea. Tristan îl cunoscu.

— Frate, îi zise el lui Kaherdin, este chiar Dinas de Lidan. Negreșit că vine de la iubita lui și mai visează încă la ea; ar fi lipsă de curtenie de a-l trezi, ci tu urmează-mă de departe.

Ajunse pe Dinas, luă binișor calul de frâu și umblă fără zgomot alături de el. În sfârșit o poticneala de-a calului îl deșteptă pe somnoros. El deschide ochii, îl vede pe Tristan, stă la îndoială:

— Tu ești, tu ești, Tristan! Dumnezeu să binecuvânteze ceasul acesta în care te văd din nou: atâta vreme l-am așteptat.

— Prietene, Dumnezeu să te ajute! Ce vești îmi dai despre regina?

— Vai! Aspre vești. Regele o iubește și îi face toate voile; însă de la deșțărarea ta lânțezește și jelește după tine. A, de ce te-ai întors lângă ea? Oare cauți moartea ta și a ei? Tristan, fie-ți milă de regina, nu-i strica liniștea.

— Prietene, zise Tristan, dă-mi un dar: ascunde-mă la Lidan, du-i solia mea și ajută-mă să o mai văd o dată, o singură dată.

Dinas răspunse:

— Mi-e milă de Doamna noastră, nu vreau să-ți duc solia decât dacă voi ști că ți-a rămas dragă mai presus de toate femeile.

— A, boierule, spune-i că mi-a rămas dragă mai presus de toate femeile, și adevărat va fi!

— Așadar, urmează-mă, Tristan. Te voi ajuta în strâmtoarea ta.

La Lidan, seneșalul îi găzdui pe Tristan, pe Gorvenal, pe Kaherdin și pe scutierul său, și după ce Tristan îi istorisi de-a fir a păr câte i se întâmplaseră în anii din urmă, Dinas se duse la Tintagel după vești de la Curte. Află că peste trei zile regina Iseut, Regele Marc cu toată Curtea, cu toți scutierii și cu toți gonacii aveau să părăsească Tintagel spre a poposi la Castelul de la Lunca Albă, unde vânători mari erau puse la cale. Atuncea Tristan încredința seneșalului inelul său de matostat verde și cu

solia ce avea de dus reginei.

XVI

Dinas de Lidan

*„Bele amie, si est de nus;
Ne vus sans mei, ne jo sans vus.”¹⁹*
(Marie de France)

DINAS SE ÎNAPOIE AȘADAR LA TINTAGEL, urcă treptele și intră în sală. Subt baldachin regele Marc și Iseut-Cea-Băiaie stăteau și jucau șah. Dinas șezu pe un scăunel lângă regina, ca și cum s-ar fi uitat la joc, și de două ori, prefăcându-se a-i arăta cum să joace, își puse mâna pe tabla de șah: la a doua dată, Iseut cunoscuse inelul de matostat din degetul lui. Atuncea nu mai vru să joace. Atinse ușor brațul lui Dinas, în așa fel că mai mulți pioni căzură învâlmășiți.

— Uite, seneșale, zise ea, mi-ai încurcat jocul, și încă în așa chip, că nu mai putem juca înainte.

Marc părăsește sala, Iseut se duce în cămară la ea și trimete după seneșal:

— Prietene, ai o solie de la Tristan?

— Da, Măria-Ta, este la Lidan, ascuns la mine în castel.

— Adevărat că și-a luat nevastă în Bretania?

— Mărită Doamnă, ți s-a spus adevărul. Însă el se juruiește că nu te-a trădat nicidecum; că nicio zi nu a încetat de-a te iubi mai presus de orice femeie; că va muri, dacă nu te va mai vedea o dată cel puțin; ci îți cere

¹⁹ *Frumoasa mea, așa e cu noi;
Nici tu fără mine, nici eu fără tine.*

să primești a-l întâlni după făgăduința pe care i-ai făcut-o în cea din urmă zi când a vorbit cu tine.

Regina tăcu o bucată de vreme, cu gândul la cealaltă Iseut. În sfârșit răspunse:

— Da, în cea din urmă zi când a vorbit cu mine, i-am zis, mi-aduc aminte: „Dacă vreodată mai văd inelul de matostat verde, nici turn, nici cetate întărită, nici opreliște regească nu mă vor împiedeca de a face voia iubitului meu, de fi-va nebunie curată ori lucru înțelept”.

— Măria-Ta peste două zile, Curtea trebuie să părăsească Tintagel spre a se duce la Lunca Albă; Tristan îți dă de știre, că va sta ascuns pe drum, într-un tufiș de mărăcini. Te roagă să te milostivești de el.

— Am zis, nici turn, nici cetate cât de tare, nu mă vor împiedeca de a face voia iubitului meu.

A treia zi, pe când toată Curtea lui Marc se pregătea să plece din Tintagel, Tristan și Gorvenal, Kaherdin și scutierul său își puseră zalele, își luară speziile și scuturile și, pe cărări tănuite, apucară calea locului hotărât. Prin pădure, două drumuri duceau la Lunca Albă: unul frumos și bine pietruit pe unde avea să treacă alaiul, cellalt în stare proastă și părăsit. Tristan și Kaherdin lăsară pe acesta din urmă pe scutierii lor ca să-i așeze acolo, păzindu-le caii și scuturile. Ei înșiși se strecurară în hățiș, spre a se ascunde în tufe. Dinaintea hățișului, pe drumul mare Tristan puse o rămurea de alun pe care se încolăcea un fir de carpen alb.

Peste puțin alaiul se ivi pe drum. Mai întâi aliotmanul regelui Marc. Vin frumos rânduiți sameșii și ține-caii, bucătarii și paharnicii, vin duhovnicii și vin gonacii, mânând copoi și ogarii, apoi păsărarii ținând șoimii pe pumnul drept și apoi Vitejii și boierii; merg domol, doi câte doi, chipeși la vedere, pe cai cu șei și frâie scumpe, de catifea presărată cu aurituri. Apoi trecu regele Marc și Kaherdin se minună văzând pe apropiații lui, câte doi de-a dreapta, și câte doi de-a stânga, înveșmântați cu toții în țesături cu aur sau cu stacoj.

Iată că înaintează și alaiul reginei. Spălătoresele și fetele în casă merg în frunte, pe urmă nevestele și fiicele boierilor mari și mici. Ele trec una câte una, fiecare însoțită de câte un viteaz tânăr. În sfârșit se apropie un cal sireap călărit de femeia cea mai frumoasă văzută de ochii lui Kaherdin, ea e bine făcută la trup și la chip, cu șoldurile puțin cam joase, cu sprâncenile frumos arcuite, cu ochii răsători, cu dinții mărunți, e învestmântată într-o rochie de mătase roșie, o plasă subțire de fir de aur cu pietre scumpe îi împodobește creștetul.

— Regina e, zice Kaherdin în șoaptă.

— Regina? zice Tristan, nu, este Camille, slujitoarea ei.

Atuncea se arată pe un cal sur o altă domnișoară, mai albă ca neaua în Făurar, mai mult roșie decât rumenă la față, ochii limpezi îi scilipesc ca steaua în fântână.

— Acum o văd, e regina! zise Kaherdin.

— Ei nu, zise Tristan, este Brangien-Cea-Credincioasă!

Ci drumul se luminează dintr-odată, ca și cum soarele ar fi năpădit prin frunzișul copacilor bătrâni, și Iseut-Cea-Bălaie se arată. Ducele Andret, bățul-ar Dumnezeu, călărea de-a dreapta ei.

În aceea clipă se înălțară din stufiș ciripituri de pitulice și de ciocârlie, și Tristan cuprindea în ele toată dragostea lui. Regina a înțeles semnul dat de iubitul ei. Ia aminte la rămureaua de alun de pe jos pe care se încolăcește strâns un fir de carpen alb, și se gândește în inima ei: „Așa-i cu noi, iubitele, nici tu fără mine, nici eu fără tine”. Își oprește calul, descalecă, se duce la o iapă care căra o cușcă împodobită cu pietre scumpe; acolo, pe un covoraș de purpură, era culcat cățelul Petit-Crû: ea îl ia în brațe, îl alintă cu mâna, îl mângâie cu mantia ei de cacom, se joacă cu el în tot felul. Apoi, punându-l la loc în cușcă se întoarce către stufișul de măracini și zice cu glas tare:

— Voi, păsărelelor de aici din crâng, care m-ați bucurat cu cântecele voastre, vă tocmesc pentru mine. În vreme ce stăpânul meu Marc va *călări până la Lunca Albă*, eu voi trage la castelul meu de la Saint-Lubin.

Păsărelelor, însoțiți-mă până acolo; astă seară vă voi răsplăti cu dărnicie ca pe niște cântăreți faimoși.

Tristan ia aminte la cuvintele acestea și se bucură. Însă, de pe acuma, Andret Cel Mișel, intrase la bănuieli. El ajută pe regina să se urce în șea, încăleca din nou, și alaiul se depărtează.

Ci, ascultați o întâmplare prea nefericită. În vreme ce trecea alaiul regesc, dincolo, pe celălalt drum, unde Gorvenal și cu scutierul lui Kaherdin păzeau caii stăpânilor, se ivi un Viteaz înarmat, anume Bléhéri. Îl cunoscuse de departe pe Gorvenal și scutul lui Tristan: „Ce-mi văzură ochii? se gândi el; este Gorvenal și celălalt Tristan, el însuși.” Dădu pîteni calului către ei și strigă „Tristan”! Ci pe dată cei doi scutieri își întoarseră caii și fugiră. Bléhéri, avântat în urmărirea lor, striga mereu:

— Tristan, oprește-te, rogu-te, în numele vitejiei tale. Dar scutierii nu se uitară îndărăt. Atuncea Bléhéri strigă:

— Tristan, oprește-te, rogu-te în numele lui Iseut-Cea-Bălaie!

De trei ori strigă el după fugari în numele lui Iseut-Cea-Bălaie. În zadar, ei se făcură nevăzuți, și Bléhéri nu putu ajunge decât pe unul din caii lor pe care îl luă ca pradă. Sosi la castelul din Saint-Lubin puțin după venirea reginei. Și aflând-o singură, îi zise:

— Măria-Ta Doamnă, Tristan e în țară. L-am văzut pe drumeagul părăsit de la Tintagel. A luat-o la fugă. De trei ori i-am strigat să stea, rugându-l în numele lui Iseut-Cea-Bălaie dar i se făcuse frică, n-a îndrăznit să mă aștepte.

— Boierule, rostești minciună și nesăbuintă, cum să fie Tristan în țară? Cum să fugă el dinaintea Domniei Tale? Cum să nu se fi oprit dacă va fi fost rugat în numele meu?

— Totuși, Măria-Ta Doamnă, l-am văzut, ca dovadă că i-am luat unul din cai. Poți să-l vezi gata înșăuat, colo pe arie.

Însă Bléhéri o văzu pe regina mâniaasă. Fu îndurerat de aceasta, căci îi iubea pe Tristan și pe regina. El se duse

părându-i rău de cele ce istorisise.

Atuncea, Iseut plânse și zise: „Nefericita de mine! Am trăit prea mult, fiindcă am ajuns să văd ziua în care Tristan își râde de mine și mă înjosește! Odinioară, rugat în numele meu, ce dușman n-ar fi înfruntat? El e viteaz, dacă deci a fugit dinaintea lui Bléhéri, dacă n-a vroit a se opri fiind rugat în numele iubitei lui, ei, aceasta înseamnă că cealaltă Iseut îl stăpânește! De ce s-a mai întors aicea? M-a trădat, ba chiar și-a făcut răs de numele meu. Nu erau îndeajuns chinurile mele cele vechi? Ducă-se deci îndărăt, înjosit la rîndul lui, la Iseut-Cea-Cu-Mâinile-Albe!

Chemă pe Périnis-Cel-Credincios, și îi istorisi cele spuse de Bléhéri. Mai adăugă:

— Prietene, caută-l pe Tristan, pr drumeagul părăsit care mână de la Tintagel la Saint-Lubin. Îi vei zice că nu mă închin lui, și că să nu se încumete a se apropia de mine, căci voi pune să-l alunge paznicii și rîndașii.

Périnis plecă în căutare până ce îi află pe Tristan și pe Kaherdin. El le duse solia reginei.

— Frate, strigă Tristan, ce-ai zis oare? Cum să fi fugit dinaintea lui Bléhéri, fiindcă vezi că nici nu avem caii noștri cu noi? Gorvenal și cu cellalt scutier îi păzeau, nu i-am aflat la locul hotărât și îi căutăm încă.

În clipa aceea se înapoiată Gorvenal și cu scutierul lui Kaherdin; ei își istorisiră pățania.

— Périnis, prietene drag, zise Tristan, întoarce-te grabnic la stăpâna ta. Spune-i că mă închin ei cu dragoste, și că nu mi-am călcat credința pe care i-o datoram; că mi-e dragă mai presus de orice femeie din lume, spune-i să te trimeată din nou la mine cu iertarea, ci, voi aștepta aicea înapoierea ta.

Permis se întoarce deci la regina și îi istorisi ce văzuse și ce auzise. Însă ca nu-l crezu:

— A, Périnis, erai supusul și omul meu de credință și tatăl meu te sortise de copil, să mă slujești. Însă Tristan vrăjitorul te-a câștigat cu amăgirile și cu darurile lui. Tu de asemenea m-ai trădat, pleacă!

Périnis îngenunchie în fața ei:

— Stăpână, aud vorbe aspre. Niciodată în viața mea n-am avut o mai mare mâhnire. De mine însă prea puțin îmi pasă; mă doare de tine, stăpână, că aduci asemenea ocară stăpânului meu Tristan, și prea târziu fi-va când îți va părea rău.

— Pleacă, nu te cred! Și tu, Périnis, Périnis-Cel-Credincios m-ai trădat!

Tristan așteaptă mult venirea lui Périnis cu iertarea reginei. Périnis nu veni.

Dimineața, Tristan se înveșmântă cu o mantie zdrențuroasă, își sulemeneste obrazul pe alocuri cu roșu și cu fiertură de nucă, așa că ajunge a semăna cu un bolnav ros de lepră. Ia în mână o strachină de lemn vărgat, pentru strâns pomeni, și cu hârâitoarea cu care leproșii toacă spre a vesti apropierea lor molipsitoare.

Pătrunde pe ulițele din Saint-Lubin și cu glas prefăcut cerșește de la toată lumea. Va putea oare zări, numai, pe regina?

Ea iese în sfârșit din castel; Brangien și cu femeile ei, slujitorii și paznici o însoțesc. Ea se îndreaptă către biserică. Leprosul se ține de alai, își bate toaca și se milogește cu glas jalnic.

— Mărită-Doamnă, fie-ți milă de mine și ajută-mă, nu știi cât de sărman sunt!

Însă regina cheamă pe slujitori și pe paznici:

— Alungați-l pe acest lepros! le zise.

Slujitorii îl îmbrâncesc, îl lovesc. El se împotrivește și strigă .

— Măria-Ta! Fie-ți milă!

Atuncea Iseut începu a râde. Râsul ei mai răsuna încă pe când pătrundea în biserică. Auzind-o râzând leprosul plecă. Regina făcu câțiva pași în biserică, apoi picioarele n-o mai ținură, căzu cu capul de pământ și cu brațele în cruce.

În aceeași zi, Tristan își luă rămas bun de la Dinas, deznădăjduit într-atâta că părea a-și fi pierdut mințile, și corabia lui se îndreptă înspre Bretania.

Vai! În curând reginei îi păru rău. Când află de la Dinas de Lidan că Tristan plecase atâta de îndurerat, ea începu a crede că Périnis îi spusese adevărat; că Tristan nu fugise la chemarea numelui ei și că ea îl alungase foarte pe nedrept. „Ce! se gândea ea, te-am izgonit pe tine Tristan iubitul meu! Mă urăști de-acuma înainte și niciodată n-am să te mai văd. Niciodată nu vei afla, nici de adâncă mea părere de rău, nici de pedeapsa ce vreau să-mi dau ca dovadă pentru tine de muștrările mele de cuget!”

Din ziua aceea, spre a se pedepsi de greșeala și de nebunia sa, Iseut-Cea-Bălaie puse pe pielea ei gingașă numai cămăși aspre de păr de capră, care o rodeau cumplit și pe care le purta mereu ca ispășire.

XVII

Tristan măscărici (nebun)

*El beivre fu la nostre mort*²⁰
(Thomas)

TRISTAN REVĂZU BRETANIA, CARHAIX, pe ducele Hoël și pe soția lui, Iseut-Cea-Cu-Mâinile-Albe. Toți îl primiră cu drag, însă Iseut-Cea-Bălaie îl gonise; nimic nu-i mai era nimic. Multă vreme tânji departe de ea, apoi într-o zi se gândi că vroia să o mai vadă o dată, chiar de-ar pune iarăși paznicii și slugile să-l bată cu rușine. Departe de ea, știa moartea lui neapărată și apropiată; mai bine să moară dintr-o dată, decât cu încetul, zi cu zi. Cine trăiește în durere, este asemenea unui mort. Tristan dorește moartea; dar cel puțin să afle regina că va fi murit din dragoste pentru ea; să afle, și moartea îi va fi ușoară.

Plecă de la Carhaix, fără a da de veste nimănuia, nici rudelor, nici prietenilor, nici măcar lui Kaherdin, dragului său tovarăș. Plecă în straie ponosite, pe jos; căci nimenea nu ia seama la calicii de pe drumul mare. Merse până ajunse la țărmul mării.

În port, o corabie frunțașă de neguțători se călătorea; corăbierii tocmai întindeau pânzele și ridicau ancora ca să pornească în larg.

— Dumnezeu să vă păzească, jupânilor, și să vă dea călătorie norocoasă! Încotro pleca-veți?

²⁰ *Băutura fu a noastră moarte.*

— Către Tintagel.

— Către Tintagel. A, jupânilor, luați-mă și pe mine!

Se urcă pe corabie. Un vânt prielnic umflă pânza, corabia alerga pe valuri. Cinci nopți și cinci zile au plutit drept spre Cornouailles și într-a șasea zi lăsară ancora în portul de la Tintagel.

Dincolo de port, castelul se înălța pe mare, bine ferecat de toate părțile, nu puteai ajunge înuntru decât printr-o singură poartă de fier, și doi străjeri încercați o păzeau ziua și noaptea. Cum să pătrundă el acolo?

Tristan coborî de pe corabie și se așeză pe țărm. Află de la un trecător că Marc era la castel și că venise ca să ție o adunare mare la Curte.

— Dar unde se află regina? Și Brangien, prea frumoasa ei slujitoare?

— Ele sunt tot la Tintagel, și de curând le-am văzut. Regina Iseut părea mohorâtă, cum este ca de obicei.

Auzind numele lui Iseut, Tristan suspină și se gândi, că nici prin vicleșug, nici prin vitejie nu ar izbuti să o vadă pe Iseut; căci regele Marc l-ar omorî...

„Dar ce îmi pasă dacă m-ar omorî? Iseut, nu trebuie să mor din dragoste pentru tine? Și ce alta fac, zi cu zi, decât să mor? Dar tu, Iseut, dacă totuși m-ai ști aicea, te-ai îndupleca numai să vorbești cu iubitul tău? Nu ai pune străjile să mă alunge? Da, voi încerca un vicleșug... Mă voi preface în măscărici și în nebun de Curte, și nebunia aceasta va fi cumințenia mea. Unul mă va crede prostit de tot, carele fi-va mai puțin înțelept ca mine, altul mă va lua de nebun adevărat, carele acasă la el avea-va pe cineva și mai nebun.

Un pescar venea înspre el, îmbrăcat într-o scurtă de aba mițoasă, cu glugă mare. Tristan îl vede, îi face semn, îl ia de-o parte:

— Prietene, 'vrei tu să schimbi straiete tale cu ale mele? Dă-mi haina ta, îmi place foarte.

Pescarul se uită la straietele lui Tristan, le află totuși mai bune ca ale sale și le luă repede, plecând pe loc, fericit de

schimbul făcut.

Atuncea Tristan își tunse până la piele frumoasa lui chică bălaie, însemnându-și pe scăfârlie o cruce. Se unse pe obraji cu o fiertură de buruiană vrăjită adusă de la el din țară și îndată chipul lui se preschimbă într-atâta că nimenea nu l-ar mai fi putut cunoaște. Smulse dintr-un gard un par de castan, făcu din el o ghioagă și atârându-și-o de gât, cu picioarele goale, merse drept la castel.

Portarul crezu, fără îndoială, că era smintit și îi zise:

— Apropie-te, unde ai fost atâta vreme?

Tristan își prefăcu glasul și răspunse:

— La nunta starețului de la Muntele Sfânt, carele îmi este prieten. El s-a însurat cu o stareță, o cucoană mare cu vâl pe față; de la Besancon până la Muntele Sfânt, toți popii, stareții, călugării și călugărașii au fost poftiți la nunta aceea și cu toții pe răzoare, cu toiege și cu cârje, sar și joacă și dănțuiesc la timbra copacilor bătrâni. Ci eu, i-am lăsat ca să viu aicea, căci astăzi trebuie să slujesc la masa regelui.

Portarul îi zise:

— Intră deci, boierule, feciorul lui Urgan Părosul, ești mare și păros ca el, și semeni leit cu tătânul tău.

Când pătrunse în târg, rotindu-și ghioaga, slugile și scutierii se îmbulziră pe drumul lui, fugărindu-l ca pe un lup:

— Ia te uită, nebunul! Huo! Huo! și iar hu!

Dau în el cu pietre, îl lovesc cu bețele, însă el le ține piept, sărind într-un picior și fără pă sare: dacă se repede unul la el pe la stânga, el se rotește și lovește la dreapta.

În mijlocul râsetelor și al huiduielilor cu gloata după el, ajunge la pragul porții, unde sub baldachin, cu regina alături, ședea regele Marc. El se apropie de poartă, își spânzură ghioaga de gât și intră. Regele îl văzu și zise:

— Iacă un hâtru nostim, să vie mai aproape!

Îl aduc regelui, cu ghioaga de gât.

— Prietene, fii binevenit!

Tristan răspunse, cu ciudatul lui glas prefăcut:

— Doamne, mare și îndurat între toți regii, știam eu, că la vederea mea inima ta se va topi de duiosie. Dumnezeu să te păzească, Măria-ta!

— Prietene, ce vei fi căutând pe la noi?

— Pe Iseut pe care atâta am iubit-o. Am o suroră pe care ți-o aduc, prea frumoasa Brunehaut. De regină ești sătul, încearc-o pe ceastălaltă; să facem schimb, dă-mi-o pe Iseut, o iau și am să-ți slujesc din dragoste.

Regele râse și îi zise măscăriciului:

— Dacă ți-o dau pe regina, ce vrei tu să faci cu ea? Unde ai s-o duci?

— Sus acolo, între cer și nouri, în casa mea de sticlă. Soarele o străbate cu lumina lui, vânturile nu o pot clinti; acolo o voi duce pe regina într-o cămară de cleștar, toată împodobită cu trandafiri, luminoasă dimineața în bătaia soarelui.

Regele și boierii își ziseră unul altuia:

— Iacă un măscărici bun, priceput la șagă!

Tristan se așezase pe un covor și se uita cu drag la regina.

— Prietene, îi zise Marc, de unde tragi tu nădejde că Doamna mea va lua seama la un nebun hâd ca tine?

— Măria-Ta, dreptul meu este; pentru ea făcut-am munci grele, și de pe urma ei ajuns-am nebun.

— Cine să fii tu dar?

— Eu sunt Tristan, cel carele atâta a iubit-o pe regina și carele va s-o iubească până la moarte.

Auzind numele acela, Iseut suspină, se schimbă la față și mânioasă îi zise:

— Pleacă! Cine ți-a dat drumul aicea? Pleacă, măscărici prost!

Măscăriciul luă seama la mânia ei și zise:

— Regină Iseut, nu îți mai aduci aminte de ziua în care rănit de spada otrăvită a Morholtului, cu harpa în luntre cu mine, am fost dus la țărmul vostru? M-ai vindecat atuncea. Nu îți mai aduci aminte, Măria-Ta?

Iseut răspunse:

— Pleacă de aici, nebunule, nici șăgile tale nu îmi plac, nici tu!

Îndată nebunul se întoarce către boieri, îi goni spre ușa strigându-le:

— Afară, voi, nebunilor! Lăsați-mă singur să tăinuiesc cu Iseut; căci am venit aicea să mă drăgostesc cu ea.

Regele râde. Iseut se înroșește:

— Stăpâne alungă-l pe măscărici.

Însă măscăriciul grăi din nou, cu glasul lui ciudat!

— Regină Iseut, nu îți mai aduci aminte de balaurul cel mare pe care l-am ucis în țară la tine? L-am ascuns limba în cingătoare, și ars de otrava lui, am căzut lângă mlaștină. Eram pe atuncea un Viteaz minunat și mă păștea moartea când mi-ai venit în ajutor.

Iseut răspunse:

— Taci, că-i hulești pe Viteji, tu ești numai un nebun din născare. Blestemați fie corăbierii cari te-au adus aicea, în loc să te fi aruncat în mare!

Măscăriciul chicoti:

— Regină Iseut, nu îți mai aduci aminte de baia în care vroiai să mă ucizi cu spada mea? Și de basmul cu firul de păr de aur care te-a împăcat? Și de cum te-am apărat de seneșalul cel mișel?

— Taci, povestitorule fără haz! De ce vii aicea să ne înșiri năzdrăvăniile tale? Te-ai îmbătat aseară, fără îndoială, și ai visat acestea toate în beția ta?

— Adevărat că sunt beat și de asemenea beție că niciodată beția asta nu se va risipi. Regină Iseut, nu îți mai aduci aminte de ziua aceea atâta de frumoasă și de călduroasă din largul mării? Îți era sete, nu îți mai aduci aminte, domniță? Amândoi am băut din același potir. De atuncea beat am fost mereu și de rea beție...

Când auzi Iseut cuvintele acestea pe care numai ea le putea înțelege, își ascunse fața în mantia ei, se sculă și dădu să plece. Însă regele o ținu de mantia de cacom silind-o să se așeze la loc alături de el:

— Așteaptă puțin, Iseut, draga mea, să-i auzim

nebuniile până la capăt. Nebunule, ce meserie știi?

— Am slujit la regi și la domni.

— Adevărat să fie? Știi tu vâna cu câinii? Cu șoimii?

— Firește, când îmi vine poftă de vânat în pădure, știu să prind, cu ogarii cocoarele care zboară prin nouri; cu copoii lebedele, găștele sălbatece, tărcate și albe, hulubii sălbateci; cu arcul vânez bătlanii și pescărușii negri!

Toți râseră cu poftă, și regele întrebă:

— Și ce prinzi tu, frățioare, când mergi la vânatul de baltă?

— Iau tot ce aflu, iau cu ereții, după soiul lor, urși mari, mistreți, căprioare și iezi, vulpi și iepuri. Și când mă întorc la gazdă, mă pricep să învățesc ghioaga, să împart cărbunii între scutierii mei, să-mi strunesc harpa și să cânt din gură, și să iubesc reginele și să arunc în pârlăie surcelele cioplite cu meșteșug. În adevăr, nu sunt eu cântăreț isteț? Astăzi s-a văzut ce bine mă pricep a învăța ghioaga.

Și lovi cu ghioaga împrejur.

— Plecați de aici, strigă el, boieri din Cornouailles! De ce mai stați? Nu v-ați ospătat? Nu v-ați săturat?

Regele, după ce făcu destul haz de măscărici, porunci să-i fie adus calul și șoimii și luă la vânat pe Viteji și pe scutieri.

— Doamne, îi zise Iseut, mă simt ostenită și nici nu mi-e bine. Îngăduiește-mi a merge să mă odihnesc la mine în cămară, nu mai pot răbda să ascult năzdrăvăniile acestea.

Se duse îngândurată, la ea în cămară, se așeză pe pat și se întristă foarte:

— Sărmana de mine! de ce m-am mai născut? Mi-e inima îndurerată și îngrijorată. Brangien, surioară, viața mea e atâta de aspră și de grea, că mai bună ar fi moartea. Este aici un măscărici, tuns în cruce, venit la noi într-un ceas rău; nebunul acesta, să fie vrăjitor ori ghicitor, căci îmi știe din fir a păr ființa și viața; știe lucruri pe care nimenea nu le știe, fără numai de tine și de mine

și de Tristan; le știe păcătosul, prin fermece și vrăjitorie.

Brangien răspunse:

— Nu va fi fiind însuși Tristan?

— Nu, căci Tristan este chipeș, și este cel mai bun Viteaz, iară omul acela este hâd și schilod. Urgisit să fie el de Dumnezeu, afurisit să fie ceasul în care s-a născut și blestemată corabia care l-a adus, în loc de a-l îneca în larg, în valurile cele adânci!

— Potolește-te, stăpâna mea, zise Brangien. Prea din cale afară te pricepi azi să sudui și să ocărăști și să blestemi! Dar poate că fi-va omul acela vreun sol de-al lui Tristan?

— N-aș crede, nu l-am cunoscut. Ci mergi de adu-l încă, draga mea, vorbește cu el, vezi singură de nu-l vei cunoaște cumva.

Brangien se duse în sala în care nebunul, așezat pe o laviță, rămăsese singur. Tristan o cunoscuse, dădu drumul ghioagei și îi zise:

— Brangien, cinstită Brangien, în; numele lui Dumnezeu, rogu-te, îndură-te de mine!

— Măscărici urâcios, care dractie-a învățat numele meu?

— Frumoaso, de multă vreme l-am aflat! Pe capul meu care a fost odată bălai, dacă dreapta judecată mi-a zburat din el, numai tu, frumoaso, ești vinovată. Nu trebuia să păzești tu băutura pe care am sorbit-o în largul mării? Am sorbit-o pe arșiță, dintr-un potir de argint și l-am întins și lui Iseut. De asta singură tu ai știut, frumoaso, nu îți mai aduci aminte?

— Nu! răspunse Brangien, și, foarte turburată se trase către camera lui Iseut, dar nebunul se repezi după ea, strigând: „Îndurare!”

El intră, o vede pe Iseut, se avântă către ea, cu brațele deschise, dă s-o strângă la piept, însă, rușinată, trecând-o sudori de teamă, ea se dă îndărăt și în lături, iar el, văzând că se ferește de apropierea lui, tremură de rușine și de mânie, se trage la perete, lângă intrare, și cu glasul

tot prefăcut:

— Firește, zice el, prea mult am trăit de vreme ce am apucat a vedea ziua când Iseut se ferește de mine, nu vrea să mă mai iubească, mă socoate prea josnic! A, Iseut, cel ce bine iubește târziu uită! A, Iseut este un lucru frumos și neprețuit izvorul cu apă multă care curge și se răspândește în unde pline și limpezi, dar din ziua când se usucă, nu mai înseamnă chiar nimica; la fel e și cu iubirea care se istovește.

Iseut răspunse:

— Frate, mă uit la tine, stau la îndoială, tremur și nu mai știu, nu te cunosc a fi Tristan.

— Regină Iseut, eu sunt Tristan cel ce atâta te-a iubit. Nu îți mai aduci aminte de piticul carele presărase floare de făină de grâu între paturile noastre? Și de săritura ce-am făcut-o, și de sângele care mi-a curs de la rană? Și de darul ce ți-am trimes, cățelul Petit-Crû, cu clopoțelul fermecat? Nu îți mai aduci aminte de surcelele meșteșugit cioplite pe care le azvârleam în șipotul fântânii?

Iseut se uită la el, suspină, nu mai știe ce să zică și ce să creadă, vede bine că le știe pe toate; dar ar fi nebunie de a mărturisi că el este Tristan, și Tristan îi zice:

— Doamna și stăpâna noastră regina, prea bine știu că te-ai tras îndărăt de la mine și eu te învinovățesc de trădare. Dar am știut zile, frumoaso, când totuși mă iubeai cu iubire adevărată. Era în codrul adânc, în coliba de frunziș. Îți mai aduci aminte de ziua în care ți-am dăruit pe câinele meu cel bun, Husdent? A, acela m-a iubit întotdeauna, și, de dragul meu, ar lăsa-o pe Iseut-Cea-Bălaic. Unde este? Ce l-ai făcut? El, cel puțin, m-ar cunoaște?

— El te-ar cunoaște? Ce nebunie rostești, căci de când a plecat Tristan, stă acolo, culcat în cușca lui și se repede la tot omul carele se apropie. Brangien, adu-l înapoi!

Brangien îl aduce.

— Aicea, Husdent, zice Tristan, al meu erai, te iau

îndărăt!

Când Husdent îi aude glasul, zboară cu leasă cu tot din mâinile lui Brangien, aleargă la stăpânul lui, i se rostogolește la picioare, îi linge mâinile, latră de bucurie.

— Husdent, strigă măscăriciul, binecuvântată să fie silința ce mi-am dat-o să te cresc! Tu m-ai primit mai cu drag decât aceea pe care atâta o iubeam. Ea nu mai vrea să mă cunoască! Va cunoaște oare inelul acesta, pe care mi l-a dat odinioară, cu plânsete și săruturi, la ziua despărțirii? Inelul acesta mic de matostat nu m-a părăsit nicidecum: adesea i-am cerut să-mi dea tărie în chinurile mele, adesea i-am scaldat piatra în lacrimi fierbinți.

Iseut a văzut inelul. Ea își desface larg brațele:

— Iacă-mă. Ia-mă, Tristan!

Atuncea Tristan încetă de a-și preface glasul:

— Iubito, cum ai putut atâta vreme să nu mă cunoști, mai mult decât câinele? Ce însemnătate are acest inel? Nu simți tu că mi-ar fi fost cu mult mai dulce de a fi cunoscut numai la amintirea iubirii noastre trecute? Ce însemnătate are sunetul glasului meu? Bătaia inimii mele s-o fi auzit!

— Iubitule, zise Iseut, poate că am auzit-o mai curând decât crezi; însă suntem înconjurați de viclenii; trebuiam eu oare, ca și câinele acesta să-mi urmez dorința, putând astfel să te dau pe față și să te văd ucis chiar sub ochii mei? Mă păzeam și te păzeam. Nici amintirea vieții trecute, nici sunetul glasului tău, nici inelul acesta nu-mi dovedesc nimica, ele pot fi joacele răutăcioase ale unui vrăjitor. Mă supun totuși la vederea acestui inel: n-am făcut jurământ că, de îndată ce îl voi vedea din nou, chiar de va fi să mă pierd pe mine, voi face totdeauna cele ce îmi vei trimite vorbă, de fi-va lucru cuminte ori nebunie curată? Iacă-mă, ia-mă Tristan!

Căzu fără simțire la pieptul iubitului său. Când își veni în fire, Tristan o ținea îmbrățișată și îi săruta ochii și fața... Intră cu ea subt pologul patului. Are în brațe pe regina.

Că să-și râdă de nebun, slujitorii îl găzduiră sub treptele scării de la sală, ca un câine în cușca lui. Răbda cu blândețe batjocurile și loviturile, căci uneori luându-și la loc chipul și frumusețea de altădată, trecea din bârlogul său în iatacul reginei.

Însă după scurgerea câtorva zile, două fete în casă bănuiră înșelătoria; ele dădură de știre lui Andret, carele puse de pază trei iscoade bine înarmate în fața cămărilor femeilor. Când Tristan vroi a trece pragul:

— Înapoi, nebunule, îi strigară ei, întoarce-te să te culci în așternutul tău de paie!

— Ei ce? boierilor, le zise măscăriciul, nu trebuie să mă duc să o îmbrățișez azi noapte pe regina? Nu știți voi că ea mă iubește și că mă așteaptă?

Tristan roti ghioaga, ei se temură și îl lăsară, să treacă.

O luă pe Iseut în brațe:

— Iubito, trebuie să fug de pe acuma, căci în curând voi fi dat pe față. Trebuie să fug și negreșit, nu, niciodată nu mă voi mai înapoia. Moartea mi-e apropiată; departe de tine, voi muri de dorul tău.

— Iubitule, închide-ți brațele și strânge-mă atâta de tare, că în îmbrățișarea aceasta, inimile amândoua să ni se rumpă și sufletele să ne zboare din trupuri. Ia-mă în țara fericită de care vorbeai odată: în țara în care nimenea nu vine îndărăt, în care cântăreți de seamă cântă cântece, fără de sfârșit. Ia-mă!

— Da, te voi duce în țara fericită a celor cu adevărat Vii. Se împlinește vremea, n-am sorbit noi de pe acuma toată restriștea și toată bucuria? Se împlinește vremea, și când va fi văleatul, dacă te chem, Iseut, veni-vei?

— Iubitule, cheamă-mă, prea bine știi că voi veni.

— Iubito, Dumnezeu să te răsplătească!

După ce trecu pragul, iscoadele se aruncară asupra lui. Însă nebunul izbucni în râs, roti ghioaga și zise:

— Mă alungați, boierilor; la ce folos? Nu mai am ce face

aicea, fiindcă Doamna, stăpâna mea, mă trimete departe să pregătesc casa limpede pe care i-am făgăduit-o, casa de cleștar, împodobită cu trandafiri, luminoasă dimineață în bătaia soarelui!

— Du-te dar, nebunule, într-un ceas rău.

Slujitorii se dădură la o parte și nebunul, fără grabă, se duse jucând într-un picior.

XVIII

Moartea

*Amor condusse noi ad una morte*²¹
(Dante, Inf. cp. V)

DE ABIA SE INAPOIASE ÎN BRETAGNIA Mică, la Carhaix, și se întâmplă că Tristan, spre a-i fi de ajutor dragului său tovarăș Kaherdin, se război cu un boier cu numele Bédalis. El căzu într-o capcană întinsă de Bédalis cu frații săi. Tristan ucise pe cei șapte frați, dar fu el însuși rănit de o suliță, și sulița era otrăvită.

Se înapoie cu mare greutate la castelul din Carhaix și puse să i se oblojească rănilor. Vracii veniră mulțime, însă niciunul nu se pricepu a lecu-i otrava, căci nici nu-i dădură de urmă. Nu știură a face nicio cataplasma spre a trage otrava afară; în zadar își pisează și își macină rădăcinile știute de ei, culeg ierburi, le fierb și fac băuturi din ele. Lui Tristan îi merge tot mai rău, otrava se răspândește în trup, el se îngălbenește la față și oasele lui încep a se arăta.

Simți că viața i se ducea, înțelese că avea să moară. Atuncea vroi să o mai vadă o dată pe Iseut-Cea-Bălaie, însă cum să meargă la ea? Este atâta de slab că marea l-ar omorî, și chiar dacă ar ajunge în Cornouailles cum să scape acolo de dușmanii lui? Se tânguiește, otrava îl apasă, așteaptă moartea.

²¹ *Iubirea ne-a mânat, la una și aceeași moarte*
(Dante, Infernul, cântul V)

Îl chemă pe Kaherdin în taină ca să-i descopere durerea lui, căci ei doi se iubeau cu credință. Nu vroi să rămână nimenea în încăpere cu el, afară de Kaherdin, și nimenea să nu steie prin sălile învecinate. Iseut, femeia lui, se minună în inima ei de această ciudată voie. Se sperie foarte și vroi să asculte ce vorbeau între ei. Vine deci să-și lipească urechea de peretele de lângă patul lui Tristan, Ascultă; unul din oamenii ei de încredere face de pază afară ca să nu dea nimenea peste ea.

Tristan își adună puterile, se ridică în capul oaselor, se sprijină de perete; Kaherdin se așază lângă el, și amândoi plâng împreună înduioșați. Își plâng cinstita lor tovărășie de luptă, atât de curând curmată și marea lor prietenie și iubirea frățească, și fiecare îl jelește pe celălalt.

— Prietene drag, zice Tristan, mă aflu pe pământ străin, unde n-am nici rudă, nici prieten, fără numai de tine; singur tu aicea, în țară, mi-ai adus bucurie și mângâiere. Îmi pierd viața, aș vrea s-o mai văd o dată pe Iseut-Cea-Bălaie. Dar cum, prin ce vicleșug să-i dau de știre restriștea mea? A, dacă aș ști un sol, carele să primească a merge la ea, cum ar veni, căci mă iubește! Kaherdin, drag tovarăș, în numele prieteniei noastre, în numele inimii tale alese și al frăției noastre de cruce, fierbinte rogu-te, încearcă aceasta și dacă duci solia mea, mă voi închina ție și mă voi face supusul tău credincios și te voi îndrăgi mai presus de orice pe lume.

Kaherdin îl vede pe Tristan plângând, pierzându-și nădejdea și jelindu-se; inima lui se înduioșează, el răspunde cu blândețe și cu dragoste.

— Tristan iubit, nu mai plânge, îți voi face voia întocmai. Firește, prietene, de dragul tău mă voi pune în primejdie de moarte. Nicio cumpănă, nicio temere nu mă vor împiedeca de a face tot ce îmi va sta în putință. Spune-mi ce vroești a vesti reginei și mă voi găti de drum.

Tristan răspunse:

— Prietene, îți mulțumesc! Ci ascultă ruga mea. La

inelul acesta; e un semn tainic între ea și mine. Și când vei ajunge în țara ei dă-te la Curte drept neguțător. Arătându-i mătasuri, arată-i inelul; îndată ea va căuta un vicleșug spre a sta de vorbă cu tine în taină. Atuncea spune-i că inima mea i se închină; că singură ea mă poate alina; spune-i că, dacă nu vine, eu mor; spune-i să-și aducă aminte de petrecerile noastre trecute și de marile supărări și de marile tristeți, și de bucuriile și de durerile iubirii noastre credincioase și duioase, și să-și aducă aminte de băutura pe care am sorbit-o împreună pe mare; a, moartea noastră am sorbit-o atuncea! Să-și aducă aminte de jurământul ce i-am făcut de a nu o iubi decât pe ea și că m-am ținut de făgăduiala aceea.

Pe după perete, Iseut-Cea-Cu-Mâinile-Albe auzi cuvintele acelea, aproape că îi veni să-și piardă simțirea.

— Grăbește-te, tovarășe al meu, și înapoiază-te la mine repede; dacă zăbovești, nu mă vei mai vedea! Ia-ți un soroc de patruzeci de zile și adu-o pe Iseut-Cea-Bălaie. Tăinuiește-ți plecarea față de surora ta, ori spune-i că mergi să aduci un vraci. Ia corabia mea cea frumoasă, ia cu tine două pânze, una albă și alta neagră. Dacă vii cu regina Iseut, întinde la întoarcere pânza albă, dacă vii fără de ea, întinde-o pe cea neagră. Prietene, nu mai am nimica a-ți zice; Dumnezeu să te călăuzească și să te aducă îndărăt, sănătos și teafăr!

Suspină, plânge și se jelește și Kaherdin la fel plânge, îl îmbrățișează pe Tristan și își ia rămas-bun.

La cel dintâi vânt prielnic el plecă. Corăbierii ridicară ancorele, întinzând pânza și porniră cu vânt ușor iar corabia despică valurile mari și adânci. Duceau cu ei mărfuri scumpe, mătăsării vopsite în culori rare, văsărie de Tours, vinațuri de Poitou, șoimi de Spania; și prin atare vicleșug Kaherdin trăgea nădejde să răzbată până la Iseut. Opt zile și opt nopți, despica ră valurile și plutiră spre Cornouailles cu toate pânzele întinse din plin.

Mânia muierească e lucru de temut și oricare trebuie să

se păzească de ea. Acolo unde muierea va fi iubit mai mult, acolo tocmai se va răzbuna mai cumplit. Iute vine dragostea muierilor și iute vine ura lor, care o dată iscată, mai mult ține ca dragostea. Ele știu a stăpâni iubirea, însă nu și ura. În picioare lângă perete, Iseut-Cea-Cu-Mâinile-Albe auzise cuvânt cu cuvânt. Îl iubise atâta pe Tristan!... Aflase, în sfârșit, de iubirea lui pentru alta. Luă aminte cele auzite: dacă într-o zi va putea, cum se va mai răzbuna ea pe cine îl îndrăgește mai mult pe lume! Totuși, nicidecum nu se dădu pe față, și de îndată ce se deschiseră ușile ea intră la Tristan în iatac și ascunzându-și mânia, urmă a-l sluji și a-l îngriji cât mai bine, precum se cade cui iubește. Îi vorbea cu blândețe, îl săruta pe buze și îl cerceta dacă în curând Kaherdin avea să se înapoieze cu vraciul după carele se dusesese și trebuia să-l lecuiască. Însă ea mereu îi să căuta răzbunarea.

Kaherdin pluti fără oprire, până aruncară ancora în port la Tintagel. Luă pe pumn un șoim mare, luă un postav de preț, o cupă meșteșugit lucrată; le dăruî regelui Marc și ceru frumos pacea și învoirea de a neguțatori prin țara lui, fără frica de a fi păgubit cumva de vreun dregător sau de vreun boier. Și regele îi dădu toate învoirile de față cu întreagă Curtea lui.

Atuncea Kaherdin înfățișă reginei o pafta de aur curat:

— Măria-Ta Doamnă, zise el, e de aur de cel bun, și trăgând afară din deget inelul de matostat verde al lui Tristan îl puse alături de giuvaer: „Iată, Măria-Ta, aurul paftalei este mai bogat, deși aurul acestui inel este aur bun”.

Când Iseut cunoscă inelul de matostat verde, inima ei se opri și ea se schimbă la față, și temându-se de cele ce avea să audă îl trase pe Kaherdin de-o parte, lângă o fereastră, ca și cum ar fi vrut să se uite mai bine la pafta și să o tocmească.

Kaherdin îi zise doar atâta:

— Preaînălțată Doamnă, Tristan a fost rănit de o spadă

otrăvită și va muri. Îți dă de știre că singură tu îi poți aduce alinare. Îți amintește de necazurile și de durerile cele mari, îndurate cu tine laolaltă. Ține inelul, ți-l dăruiește.

Iseut răspunse pierdută:

— Prietene, te voi urma. Măine, dimineață, corabia să fie gata de plecare!

A doua zi dis-de-dimineață, regina zise că vroia să vâneze cu șoimii și porunci să-i aducă păsările și câinii. Însă ducele Andret, carele n-o slăbea din ochi, o însoți. Când ajunseră în câmpie, nu departe de țărmul mării, zbură în fața lor un fazan. Andret slobozi șoimul ca să-l prindă; însă vremea era frumoasă și limpede; fazanul își luă zborul și se făcu nevăzut.

— Uite, boier Andret, zise regina, șoimul s-a lăsat acolo, în port, pe catargul unei corăbii pe care n-o știam. A cui să fie corabia aceea?

— Mărită Doamnă, zice Andret, aceea este corabia neguțătorului din Bretania carele ți-a adus ieri paftaua de aur. Să mergem acolo ca să prindem șoimul.

Kaherdin întinsese o scândură de trecere de la corabie la țărm. El veni întru întâmpinarea reginei.

— Preaînălțată Doamnă, placu-ți a veni pe corabie spre a-ți arăta mărfurile mele cele de preț?

— Bucuroasă! zise regina.

Ea descalecă, se duce drept la scândură, trece pe ea, intră în corabie. Andret vrea s-o urmeze și pune picioarele pe scândură; însă Kaherdin de la marginea corăbiei îl lovește cu vâsla și Andret se împiedică și cade în mare. Dă să înoate, Kaherdin îl lovește mereu cu vâsla și îl afundă în valuri, strigându-i:

— Mori, vânzătorule! Iată-ți plata a tot răul ce l-ai făcut lui Tristan și reginei Iseut!

Așa i-a răzbunat Dumnezeu pe iubiți de mișei carii atâta îi urâseră! Tuspatriu au murit: Guenelon, Gondoine, Denoalen, Andret.

Ancora era ridicată, catargul înălțat, pânza întinsă.

Vântul proaspăt al dimineții foșnea în pânze și le umfla. Afară din port, înspre largul mării, alb și sclipitor la soare, corabia se avântă.

La Carhaix, Tristan lâncezește. Tânjește după venirea lui Iseut. Nimica nu-l mai alină și mai are suflare numai fiindcă așteaptă. În fiecare zi, trimetea la țarm să pândească sosirea corăbiei și să vadă cum arată pânza ei; nicio altă dorință nu-i muncea inima într-atâta. În curând puse să-l ducă pe coasta stâncoasă de la Penmarch, și cât stătea soarele pe cer, privea departe pe mare.

Ascultați, boierilor, o întâmplare dureroasă, duioasă pentru toți cei ce iubesc. Iseut se și apropia, începuse a se zări în depărtare peretele de stânci de la Pcnmarch, corabia înainta mai veselă. Un vânt de furtună crește deodată, lovește drept în pânză și răsucește corabia în loc. Corăbierii se zbat în furtună și fără voia lor plutesc îndărăt. Vântul suflă cu turbare, valurile adânci se mișcă amenințătoare, văzduhul se întunecă, marea se înegrește, ploaia cade șiroaie. Otgoanele de tot felul se rump, corăbierii strâng pânza și lasă corabia în voia valurilor și a vântului. Ei uitaseră, din păcate, să urce pe corabie luntrea legată la spatele corăbiei și care se ținea pe urma acesteia. Un val o fărâcă și o duce.

Iseut strigă:

„Vai, sărmana de mine! Dumnezeu nu vrea să mai trăiesc îndeajuns ca să-l văd pe Tristan, iubitul meu, o dată încă, numai o dată, el vrea să mă înec aicea, în marea aceasta. Tristan, dacă aș mai fi vorbit cu tine o singură dată, puțin mi-ar fi păsat de moarte apoi. Tristan, dacă nu răzbat până la tine înseamnă că Dumnezeu nu vrea și iacă marea mea durere. Moartea nu mi-e nimica: fiindcă astfel este voia Domnului, mă plec; însă, iubitule, când vei afla de ea vei muri și tu, prea bine știu. Iubirea noastră e în așa fel că tu nu poți muri fără mine, nici eu fără tine. Văd moartea ta dinaintea ochilor în același timp cu a mea. Vai, iubitule! nu mi-am putut împlini dorința: de

a muri în brațele tale, de a fi pusă într-o raclă cu tine; iată că am dat greș. Voi muri singură și fără tine, voi pieri fără urmă în mare. Poate nu vei ști de moartea mea, vei mai trăi încă, așteptând mereu venirea mea. Dacă va vrea Dumnezeu te vei lecuși poate... A, sau poate după mine vei iubi pe altă femeie, o vei iubi pe Iseut-Cea-Cu-Mâinile-Albe! Nu știu ce va fi cu tine; de partea mea, dacă te-aș ști mort, nici că aș mai trăi. Să ne dea Dumnezeu, iubitele, ca ori să te lecuesc ori să murim amândoi dintr-aceeași durere!”

Așa gema regina, cât ținu furtuna. Însă după cinci zile furtuna se potoli. În vârful catargului Kaherdin înălță bucuros pânda albă, ca Tristan să cunoască de cât mai departe cum arată. Kaherdin și zărește Bretania... Vai! aproape îndată după aceea, liniștea urmă furtunii, marea se făcu blândă și întinsă fără o cută, vântul încetă de a umfla pânzele și corăbierii încercară zadarnic în sus și în jos, înainte și îndărăt. Zăreau coasta în depărtare, însă furtuna le dusesese luntrea și astfel nu puteau ajunge la țărm. În noaptea a treia, Iseut visă că ținea în poală capul unui mistreț uriaș care îi mânjea straiul de sânge și cunoscă prin aceasta că nu avea să-și mai vadă iubitul de viu.

Tristan era prea slab, de-acuma înainte, spre a mai putea sta de veghe pe peretele de stânci de la Penmarch și de lungi zile, închis departe de țărm, el plângea după Iseut, care nu mai venea. Îndurerat și sfârșit, se tânguește, suspină, se frământă; puțin lipsește să nu moară de dor.

În sfârșit vântul începu a adia din nou și pânda cea albă se ivi. Atuncea Iseut-Cea-Cu-Mâinle-Albe se răzbună.

Ea vine la patul lui Tristan și îi zice:

— Prietene, Kaherdin sosește. Am văzut corabia lui pe mare; înaintează foarte cu greu, totuși am cunoscut-o, fie ca ea să-ți aducă ceea ce trebuie ca să te vindece!

Tristan tresare:

— A, draga mea, nu te înșeli cumva că este corabia lui? Spune-mi așadar cum este pânza?

— Am-văzut-o bine, au întins-o și au suit-o sus de tot, căci au vânt slab. Află că pânza este de tot neagră.

Tristan se întoarse cu fața la perete și zise:

— Nu îmi pot ține suflarea mai mult!

Mai zise de trei ori: „Iseut, iubito!” La a patra oară își dete sufletul.

Atuncea, prin casă, plâneră Vitejii, tovarăși ai lui Tristan.

Îl luară din pat, îl întinseră pe un covor de preț și acoperiră trupul lui cu un giulgiu.

Pe mare vântul se stârnișe și bătea pânza în plin că împinse corabia până la țarm. Iseut-Cea-Bălaie coborî. Auzi tânguiri mari pe ulițe și clopotele bătând în dungă la mânăstiri și la biserici. Întrebă pe cei din partea locului de ce atâtea clopote și atâta jale.

Un moșneag îi zise:

— Stăpână, avem o durere mare. Tristan cel cinstit, cel viteaz a murit. Era milostiv cu cei lipsiți și ajutara pe cei pătimiși. Aceasta este cea mai mare nenorocire ce s-a abătut vreodată peste țara noastră.

Iseut îl aude, nu poate rosti niciun cuvânt. Urcă la castel, merge pe uliță, cu vâlul răvășit. Bretonii se minunau privind-o: niciodată nu văzuseră ei o femeie atâta de frumoasă. Cine să fie? De unde să vie?

Lângă Tristan, Iseut-Cea-Cu-Mâinile-Albe, înebunită de răul ce îl pricinuisă, țipa într-una peste leșul lui Tristan. Cealaltă Iseut intră și îi zise:

— Mărită Doamnă, ridică-te și lasă-mă să mă apropiu. Am mai mult drept ca să-l plâng decât Domnia Ta, crede-mă. L-am iubit mai mult.

Ea se întoarse cu fața la Răsărit și se rugă lui Dumnezeu. Apoi descoperi puțin trupul, se întinse de-alungul iubitului ei, îi sărută gura și fața și îl îmbrățișă strâns; trup peste trup, gură peste gură, astfel își dete ea

duhul, muri lângă el de durere pentru el.

Când regele Marc află de moartea iubiților, el trecu peste mare și, ajuns în Bretania, puse de se făuriră două coșciuge, unul de calcedoniu pentru Iseut și unul de beril pentru Tristan. Luă trupurile lor dragi pe corabia lui la Tintagel. Lângă o bisericuță de-a stânga și de-a dreapta altarului, le îngropă în două morminte. Ci peste noapte din mormântul lui Tristan cresc un mărăcine mare, verde și cu frunză deasă, cu ramuri lungi cu flori îmbălsămate, care, ridicându-se peste bisericuță, se înfundă în groapa lui Iseut. Cei din partea locului tăiară mărăcinele; a doua zi renăștea tot atât de verde și de înflorit, tot atât de viu, și se înfunda iar în mormântul lui Iseut-Cea-Bălaie. De trei ori vrură a-l nimici; în zadar. În sfârșit istorisiră minunea regelui Marc; regele opri pe viitor de-a se mai tăia mărăcinele.

Boieri dumneavoastră, bunii truveri de altădată, Bérout și Thomas și dumnealui Eilhart și meșterul Gottfried, au istorisit povestea aceasta pentru toți cei ce iubesc, nu pentru ceilalți. Ei vă trimet prin mine, închinarea lor. Se închină celor îngândurați și celor fericiți, nemulțumiților și dornicilor, aceloră veseli și aceloră turburați, tuturor iubiților. Fie să poată ei afla alinare aicea împotriva nestatorniciei, împotriva nedreptății, împotriva dezamăgirii, împotriva mâhnirii, împotriva tuturor relelor iubirii!

ABATELE PRÉVOST

MANON LESCAUT

Traducere de Alice Gabrielescu

Prefața autorului

AȘ FI PUTUT SĂ INTERCALEZ ÎN

Memoriile mele și aventurile cavalerului des Grieux, dar neexistând între ele o legătură strânsă, mi s-a părut că lectorul va câștiga citindu-le separat. O istorisire atât de lungă ar fi întrerupt prea mult timp șirul propriilor mele întâmplări. Oricât de departe sunt de a mă crede un scriitor desăvârșit, știu totuși că o narațiune nu trebuie să fie împănata cu episoade străine, care ar face-o greoaie și încâlcită. Este preceptul lui Horațiu:

*„Ut jam nune dicat jam nune debentia dici,
Pleraque differat, ac praesens în tempus omittat.”²²*

De altfel, nici n-ar fi nevoie să recurgem la o autoritate atât de înaltă pentru a dovedi un adevăr atât de simplu: căci izvorul acestei reguli este doar bunul-simț.

Dacă cititorul a găsit lucruri plăcute și interesante în povestirea vieții mele, citez să-i făgăduiesc că nu va fi mai puțin satisfăcut de această adăogire. Va găsi în purtarea domnului des Grieux un cutremurător exemplu de putere a patimilor. Am zugrăvit un om orbit, un tânăr care se depărtează de o viață fericită ca să se arunce de bunăvoie în cele mai cumplite nenorociri; un tânăr care, deși înzestrat cu un mănunchi de calități și merite strălucite, preferă o viață obscură, rătăcitoare, tuturor

²² Pentru ca acum să spună cele-ce trebuiau spuse acum. Și pe cele mai multe să le îndepărteze (lat.).

bunurilor pe care i le-ar oferi averea și natura; un om care își prevede nenorocirile și nu le ocolește; suferă și se simte covârșit de ele, dar nu se folosește de niciunul din leacurile ce i se întind neîncetat și care în orice clipă i-ar putea curma chinurile; în sfârșit, un caracter contradictoriu, un amestec de virtuți și vicii, un contrast permanent între simțămintele frumoase și faptele urâte. Acesta este fondul tabloului pe care-l prezint. Oamenii cu judecată nu vor privi niciodată o lucrare de acest fel ca fiind o muncă zadarnică. În afară de plăcerea lecturii, mai sunt și destule întâmplări care pot servi la cunoașterea moravurilor și, după părerea mea, aduci un mare serviciu publicului dacă, distrându-l, îl și instruiști.

Nu poți cugeta asupra preceptelor de morală fără să rămâi uimit că le vezi și prețuite, și lăsate în părăsire, te întrebi care să fie pricina acestei ciudățenii sufletești care îl face pe om să admire ideile de mai bine, de perfecțiune, dar de care totuși se îndepărtează în viața de zi cu zi. Dacă persoanele înzestrate cu duh mult și cu purtări alese ar sta să cugete care este subiectul cel mai obișnuit al convorbirilor lor, sau al visărilor lor solitare, le va fi ușor să observe că îndeobște se învârtesc în jurul câtorva considerații morale. Cele mai plăcute clipe din viața lor le petrec singure sau cu un prieten, depănând păreri, pornite din inimă, despre farmecul virtuții, despre dulceața prieteniei, despre mijloacele de a dobândi fericirea, cercetând slăbiciunile firești care ne depărtează de ea și remediile care pot să le vindece. Horațiu și Boileau au scris că acest schimb de idei adaugă una din cele mai frumoase trăsături în plăsmuirea imaginii unei vieți fericite. Cum se întâmplă, așadar, că din aceste înalte meditații cazi atât de ușor la nivelul omenesc obișnuit? Ar însemna că mă înșel dacă explicația pe care o dau nu va lămuri bine această contradicție dintre ideile și purtarea noastră, și anume că toate preceptele de morală, nefiind decât principii vagi, generale, ne este foarte greu să le aplicăm, după caz, în desfășurarea

faptelor și zugrăvirea moravurilor. Să luăm un exemplu: sufletele alese înțeleg că blândețea, umanitatea sunt virtuți plăcute și se simt îmboldite să le practice; dar se simt oare tot astfel și în clipa când ar trebui să le și practice? Nu, atunci ele stau pe loc, întrebându-se: „Ar fi un prilej bun într-adevăr? Dar pot să cunosc exact măsura nevoii? Nu mă înșel asupra obiectului?” O sută de îndoieli îl opresc pe omul bun. Se teme să nu devină o victimă arătându-se prea darnic, să nu treacă drept un om slab dovedindu-se prea duios, prea simțitor, într-un cuvânt se teme să nu depășească limita îndeplinindu-și datoria cuprinsă în mod obscur în noțiunile generale de umanitate și blândețe. În această nesiguranță, numai experiența sau exemplul pot să călăuzească mai potrivit îmboldul inimii. Dar experiența nu e la îndemâna oricui, ea atârnă de diferitele situații în care o aruncă soarta. Nu mai rămâne decât exemplul; el poate sluji ca regulă, unei mari mulțimi de oameni, în practicarea virtuții. Pentru ei, așa cred, lucrări ca aceasta de față pot fi de mare folos, atunci, cel puțin, când au fost scrise de un om cu sufletul drept și cu bun-simț. Fiecare fapt descris deschide o zare de lumină, dă o povață care înlocuiește experiența; fiecare întâmplare se înfățișează ca un model după care te poți forma; mai rămâne să te afli în situații pe potrivă. Întreaga lucrare devine astfel un tratat de morală, care poate fi aplicat cu plăcere.

Pe vreun cititor sever îl va supăra poate faptul că la vârsta mea mai iau condeiul ca să descriu aventuri de dragoste și soartă crudă; dar dacă raționamentul meu de mai sus e întemeiat, el mă justifică, iar dacă e fără temei, atunci pot avea o singură scuză: am greșit.

Partea întâi

SUNT NEVOIT SĂ-MI ÎNCEP POVESTIREA din ziua aceea de demult când am întâlnit pentru prima oară pe cavalerul des Grieux. Acesta s-a întâmplat cu vreo cinci sau șase luni înainte de plecarea mea în Spania. Trăiam într-o singurătate din care arareori mă smulgeam; din plăcerea de a o servi totuși pe fiica mea, întreprindeam uneori mici călătorii, scurtându-le pe cât îmi sta în putință.

Mă întorceam astfel într-o zi din Rouen, unde mă dusesem, rugat de fiica mea, ca să solicit prin Parlamentul Normandiei o recunoaștere de drepturi asupra unor pământuri rămase moștenire de la bunicu-meu dinspre mamă, drepturi pe care eu le cedasem ei. Apucând prin Evreux – unde am poposit în prima noapte – am ajuns a doua zi pe la vremea prânzului în Passy, cale de cinci-șase leghe de acolo. Intrând în acest orașel, am fost cuprins de mirare văzând cât de agitați erau locuitorii săi: ieșeau alergând de prin case și se înghesuiau la poarta unui han de rând, în fața căruia se opriseră două căruțe cu coviltir. Judecând după caii încă nedeshămați, albi de spumă și ruți de oboseală, probabil că de-abia sosiseră. M-am oprit o clipă ca să întreb din ce pricină se iscase tărahoiul; dar nu m-am putut lămuri mai de loc; gloata ațâțată nu lua aminte la întrebările mele, ci alerga spre han, îmbrâncindu-se și îngrămădindu-se de-a valma. În sfârșit, am văzut ivindu-se în poartă un poteraș cu bandulieră pe piept, cu flintă la umăr, căruia i-am făcut semn să se apropie. L-am rugat apoi să-mi spună pricina

învălmășelii.

— Ce să fie, domnule, nimica toată! mi-a răspuns el. Ia, niște femei pierdute, pe care le ducem, eu și tovarășii mei, la Le Havre-de-Grâce, de unde o să le imbarcăm spre America. Printre ele sunt unele mai nurlui, și asta îi ațâță pesemne pe oameniiăștia...

Mi-aș fi văzut îndată de drum, după lămurirea poterașului, dacă nu m-ar fi oprit vaietele unei bătrâne care tocmai ieșea din han, împreunându-și mâinile și strigând că ceea ce se petrece înăuntru e o adevărată barbarie, ceva care-ți încrâncenă carnea de groază și de milă.

— Dar ce se petrece? am întrebat-o eu.

— Alelei, domnule, mi-a răspuns ea, întră numai, și ai să vezi! Ți se rupe inima, zău așa!

Curiozitatea m-a făcut să descalec; lăsând calul în grija rândașului, am intrat în han, străbătând cu multă greutate prin gloata adunată. O priveliște în adevăr mișcătoare mi se înfățișă ochilor. Printre cele douăsprezece femei ușoare, legate de mijloc cu lanțuri, șase câte șase, se afla una care avea o figură și o ținută atât de puțin potrivite în acel loc, încât în orice altă împrejurare putea fi luată drept o femeie de cea mai bună condiție. N-o urâțeau nici tristețea chipului, nici îmbrăcămintea murdară; vederea ei îmi inspira milă și respect. Pe cât îi îngăduia lanțul, tânăra se șilea să-și întoarcă fața, nevoind să fie văzută. Silința ei de a se ascunde era atât de firească, încât părea că izvorăște dintr-o modestie înnăscută.

Cei șase poterași care însoțeau jalnica ceată se aflau și ei acolo; am luat la o parte pe mai-marele lor și i-am cerut câteva lămuriri cu privire la fata aceea frumoasă. Dar mare lucru n-am putut afla.

— Am scos-o de la „Hôpital”²³ mi-a spus el, din ordinul domnului locotenent-general de poliție. Nu prea pare să fi fost închisă pentru fapte bune. Am tot întrebat-o pe drum,

²³ Închisoare de femei din Paris.

dar se încăpățânează să tacă. Totuși, deși n-am primit ordin s-o cruț mai mult ca pe celelalte, mă port mai frumos cu ea fiindcă îmi pare a fi ceva mai cumsecade decât cârdașele ei. Îl vedeți pe tânărul de colo? adăugă poterașul. El v-ar putea lămuri mai bine ca mine de ce a căzut năpasta pe capul fetei. Se ține scai de ea din Paris și plânge într-una. Trebuie să fie frate-su, sau poate drăguțul ei...

Mi-am întors privirea spre colțul camerei. Tânărul ședea jos și părea cufundat într-o adâncă visare. Niciodată n-am văzut o mai vie întruchipare a durerii. Era foarte simplu îmbrăcat, însă pe omul de viță nobilă, care a primit o creștere aleasă, îl recunoști dintr-o aruncătură de ochi. M-am apropiat de el; s-a sculat în picioare și, privindu-l atunci în față, am descoperit în ochii lui, în trăsăturile chipului și în toate mișcările sale atâta delicatețe și noblețe, încât m-am simțit, fără voie, îmboldit să-l ajut într-un fel.

— Nu vreau să te supăr prea mult, i-am spus așezându-mă lângă el. Fii bun și satisfă-mi curiozitatea: aș vrea să știu cine e fata aceea frumoasă, care nu pare de loc făcută pentru jalnica stare în care o văd?

Tânărul mi-a răspuns, fără ocoluri, că nu putea să-mi mărturisească cine era fata fără a dezvălui și cine era el, iar el avea motive puternice să rămână necunoscut.

— O să vă spun, totuși, ceea ce n-am putut să ascund nici mișeilor ăstora, a urmat el arătând spre poterași, și anume că o iubesc. O iubesc cu o patimă năprasnică, din care pricină sunt omul cel mai nenorocit de pe pământ. Ce n-am încercat, la Paris, ca să obțin eliberarea ei? Rugăminți, uneltiri, forță, toate s-au dovedit zadarnice. M-am hotărât să mă duc după ea, fie și până la capătul lumii. O să mă imbarc pe corabie și voi trece o dată cu ea în America. Dar cruzimea cea mai mare o dovedesc acești nemernici de paznici, care nu-mi îngăduie nici măcar să mă apropiu de ea. Îmi făcusem planul să-i atac fățiș la câteva leghe de Paris. Mă întovărășisem în acest scop cu

patru oameni, care mi-au făgăduit ajutor în schimbul unei mari sume de bani. Dar m-au trădat, m-au lăsat singur în încăierare și au fugit pe-aci încolo, cu banii mei. Neputând izbuti prin forță, am fost silit să mă supun. Am propus poterașilor să mă lase să merg cu ei, oferindu-le în schimb o răsplată. Pofta de câștig i-a înduplecat; au cerut să fie plătiți ori de câte ori îmi vor face hatârul să mă lase să vorbesc cu iubita mea. În puțină vreme punga mi s-a golit, și acum, fiindcă nu mai am un ban, nemernicii mă îndepărtează cu grosolănie ori de câte ori fac un pas spre ea. Adineauri, când am îndrăznit să mă apropii totuși, cu toate amenințările lor, au avut neobrăzarea să ridice asupra mea țeava puștii. Ca să le potolesc lăcomia și să-mi pot continua drumul, măcar pe jos, mă văd silit să vând mârtoaga pe care am venit călare până aici.

Deși vorbea cu destulă liniște, totuși, la sfârșit, i-au picurat câteva lacrimi din ochi. Aventura aceasta mi s-a părut foarte ciudată și nespus de înduioșătoare.

— Nu stăruie să-mi dezvălui tainele dumitale, i-am spus, dar, dacă pot să-ți fiu de folos în vreun fel, sunt gata să te ajut din toată inima.

— Ah, a oftat tânărul, nu mai văd mijind în fața mea nicio rază de nădejde! Trebuie să-mi îndur soarta, oricât de aspră ar fi. Plec în America; acolo, cel puțin, voi fi liber să trăiesc cu cine mi-e drag. Am scris unui prieten al meu și voi găsi la Le Havre-de-Grâce ajutorul solicitat. Mă întreb, însă, cum o să ajung până acolo și cum să fac să ușurez cât de puțin, pe drum, traiul acestei sărmâne ființe? a adăugat el privind cu tristețe spre iubita lui.

— Ei bine, am să te scap eu din încurcătură, i-am spus. Uite câțiva bani, te rog primește-i. Îmi pare rău că nu-ți pot fi de folos și în alt fel.

I-am dat patru ludovici de aur, ferindu-mă ca nu cumva să bage de seamă paznicii; era ușor de închipuit că, știindu-l cu atâția bani, aceștia i-ar vinde și mai scump hatârurile lor. Îmi veni apoi în minte să mă învoiesc cu poterașii, astfel ca tânărul îndrăgostit să poată vorbi

oricând cu iubita lui până la Le Havre-de-Grâce. Am făcut semn șefului lor să se apropie și i-am spus ce vreau. Cu toată trufia lui, mi-a răspuns totuși rușinat:

— Nu, domnule, n-avem nimic împotriva să schimbe o vorbă, două cu fata, numai că el ar pofti să nu se mai dezlipească de dânsa. Asta ne stingherește și socotim că e drept să plătească pentru supărarea ce ne-o face.

— la spune, l-am întrebat, cât ar trebui să ți se dea ca să nu mai simți că te supără?

A avut îndrăzneala să-mi ceară doi ludovici. l-am dat numaidecât.

— Dar bagă de seamă, i-am spus, să nu-mi umbli cu șoalda! Eu las tânărului adresa mea, ca să-mi dea de veste la nevoie, și să știi că am destulă putere ca să fac să fii pedepsit!

Tânărul necunoscut m-a costat așadar șase ludovici. Recunoștința și politețea cu care mi-a mulțumit m-au încredințat pe deplin că era un om de seamă și că merita dărnicia mea. La plecare am adresat câteva cuvinte iubitei sale: mi-a răspuns cu o atât de dulce modestie, cu o sfială atât de încântătoare, încât, plecând de la han, nu m-am putut opri să nu cuget în fel și chip asupra neînțelesei naturi femeiești.

Întors acasă, în singurătatea mea, n-am mai avut de unde să aflu urmarea acestei aventuri. Au trecut aproape doi ani, în care timp o uitasem cu totul, când întâmplarea mi-a dat prilejul să-i aflu într-o bună zi toate amănuntele.

Mă întorceam de la Londra cu marchizul de... elevul meu. La Calais am tras, dacă-mi aduc bine aminte, la „Leul de aur”, unde, din diferite pricini, am rămas toată ziua și noaptea următoare. În timpul după-amiezii, mergând pe stradă, mi s-a părut că zăresc pe tânărul acela din Passy; era prost îmbrăcat și mult mai palid la față. Mantaua veche pe care o ținea pe braț arăta că abia sosise în oraș. Prea era însă frumos la chip ca să nu poată fi recunoscut îndată, astfel că am tresărit văzându-l.

— Trebuie să vorbesc cu tânărul acela, i-am spus

marchizului.

Recunoscându-mă la rândul său, bucuria care i-a înșuflețit chipul a fost mai grăitoare decât orice vorbe.

— A, domnule, a rostit el apoi, sărutându-mi mâna, mă bucur că pot să vă exprim încă o dată recunoștința mea neclintită.

L-am întrebat de unde venea. Mi-a răspuns că sosise cu o corabie din Le Havre-de-Grâce, unde debarcase de curând, revenind din America.

— Pare-mi-se că nu prea stai bine cu arginții, i-am spus. Știi ce? Du-te la hanul unde am tras, la „Leul de aur”. Vin și eu numaidecât.

M-am dus repede, într-adevăr, plin de nerăbdare să-i aflu amănunțit necazurile și peripețiile călătoriei în America. L-am luat cu vorbe blânde și am poruncit hangiului să aibă grijă să nu-i lipsească nimic. N-a mai așteptat să-l îmboldesc ca să-mi istorisească povestea vieții sale.

— Domnule, mi-a spus el, vă purtați cu atâta noblețe față de mine, încât aș da dovadă de cea mai josnică nerecunoștință dacă v-aș ascunde ceva. Am să vă mărturisesc nu numai necazurile și suferințele mele, dar și păcatele în care am alunecat, precum și slăbiciunile mele cele mai rușinoase. Mă veți osândi, știu, dar sunt sigur că în același timp mă veți plânge.

Trebuie să-i înștiințez pe cititori că am scris povestirea acestui tânăr îndată după ce am auzit-o; pot fi astfel siguri că e cât se poate de exactă și de fidel redată; e exactă până și în relatarea cugetărilor și simțămintelor pe care tânărul mi le-a dezvăluit cu deplină bunăvoință. Iată, așadar, povestirea lui, la care nu voi adăuga până la sfârșit nimic de la mine.

Aveam 17 ani și îmi sfârșisem studiile de filosofie la Amiens, unde mă trimiseseră părinții, coborâtori dintr-o familie din cele mai de seamă din P... Duceam o viață atât de cuminte și de ordonată, încât profesorii mă dădeu

drept pildă în tot colegiul; nu doar că mă sileam peste măsură să merit lauda lor, dar sunt din fire blajin și liniștit. Mi-era drag să învăț, iar dezgustul firesc ce-l arătasem de câteva ori pentru viciu îmi era socotit drept virtute. Numele bun al familiei, studiile strălucite, precum și înfățișarea mea m-au făcut, cunoscut și prețuit de toți oamenii de vază din oraș.

Exercițiile publice mi le-am terminat cu atât de strălucite calificative, încât episcopul, care era de față, mi-a propus să aleg cariera ecleziastică, unde, fără îndoială, spunea el, voi dobândi mai multe onoruri decât în Ordinul Maltei, pentru care mă destinaseră părinții. Din îndemnul lor, purtam încă de pe atunci crucea ordinului și numele de cavalier des Grieux.

Venise vacanța și mă pregăteam să ma întorc acasă, la tata, care îmi făgăduise să mă trimită în curând la Academie. Plecând din Amiens, aveam o singură părere de rău: lăsam acolo un prieten de care fusesem totdeauna strâns legat. Era cu câțiva ani mai în vârstă ca mine; fuseserăm crescuți împreună. Dar familia lui având prea puțină avere, el se văzuse silit să intre în tagma preoțească; trebuia să mai rămână la Amiens pentru a urma studiile ce se cereau în cariera aceasta, Prietenul meu era înzestrat cu mari calități. Îl veți cunoaște mai bine din cele pe care le voi arăta în cursul povestirii mele, și mai ales prin zelul și generozitatea sa în prietenie, care întrec cele mai celebre exemple din antichitate. Dacă i-aș fi ascultat atunci povețele, aș fi răms cuminte și aș fi trăit fericit. Măcar dacă m-ar fi convins muștrările lui, atunci când alunecam în prăpastia patimii, tot aș mai fi salvat ceva din naufragiul soartei și reputației mele. Dar el n-a cules alt rod al zelului și sfortărilor sale decât durerea de a vedea că sunt zadarnice și uneori prost răsplătite de un nerecunoscător care le lua drept ofense și le găsea stânjenitoare.

Hotărâsem ziua plecării din Amiens. A, de ce n-am fixat-o cu o zi mai curând! Aș fi adus acasă neatinsă

nevinovăția mea... În ajunul zilei în care trebuia să plec din oraș, pe când mă plimbam cu prietenul meu, care se numea Tiberge, am văzut sosind diligența din Arras și ne-am luat pe urmele ei până la ospătăria unde trag de obicei vehiculele acestea; nu ne mâna decât curiozitatea. Din diligență s-au dat jos câteva femei care s-au împrăștiat îndată; una însă, foarte tânără, a rămas singură în curte, în timp ce un bărbat bătrân, care părea însoțitorul ei, se îngrijea să-i scoată lucrurile dintre bagaje. Fata aceea mi s-a părut atât de fermecătoare, încât eu, care niciodată n-am stat să mă gândesc la deosebirea dintre sexe și nici nu mă uitasem mai lung la vreo fată, eu, cel admirat de toți pentru cumințenia și cumpătarea mea, m-am pomenit înflăcărat deodată până la extaz. Aveam un cusur, eram din cale-afară de sfios și mă pierdeam ușor cu firea; de astă dată sficiunea nu m-a oprit, dimpotrivă, am pășit repede spre cuceritoarea inimii melc. Deși mai tânără decât mine, mi-a răspuns la salut fără să pară stânjenită. Am întrebat-o ce o aduce la Amiens și dacă are cunoștințe în oraș; mi-a răspuns cu naivitate că au trimis-o părinții să se călugărească. Dragostea, deși pătrunsese abia de câteva minute în inima mea, îmi ascuțise totuși mintea; mi-am dat seama că planul părinților fetei dădea o lovitură de moarte dorințelor mele. I-am vorbit în așa fel încât să înțeleagă ce simt pentru ea și a înțeles, căci avea mai multă experiență decât mine. Părinții o trimiteau la mănăstire împotriva voinței ei, pesemne ca să pună frâu poftelor plăceri care de pe-atunci începuse s-o cuprindă și care a pricinuit în urmă toate nenorocirile ei și ale mele. Am combătut cruda hotărâre a părinților ei cu toate argumentele pe care dragostea mea născândă și elocvența mea scolastică mi le-au putut sugera. Nu s-a arătat nici supărată, nici disprețuitoare; mi-a spus, după o clipă de tăcere, că prevede limpede cât va fi de nenorocită călugărindu-se, dar că, după toate semnele, asta era voia Domnului, deoarece acesta nu-i lăsase nicio

portită de scăpare. Dulceața privirilor ei, umbra de tristețe ce-i întunecase fața când a rostit aceste cuvinte, sau mai degrabă puterea destinului meu, care mă trăgea în prăpastie, m-au făcut să nu mai stau pe gânduri nicio clipă. Am asigurat-o că dacă ar voi să pună temei pe cuvântul meu de onoare și pe nețarmurita iubire ce mi-o inspira, mi-aș primejdi viața ca să o smulg de sub tirania părinților și să o fac fericită. M-am mirat de mii de ori pe urmă de unde îmi venise atâta îndrăzneală și ușurință în vorbire. Dar dacă amorul n-ar fi făcător de minuni, n-ar face nimeni din el o divinitate. Câte nu i-am spus! Îmi ieșeau din gură cele mai înfocate cuvinte. Frumoasa necunoscută știa că la o vârstă atât de fragedă omul nu înșală; mi-a spus deschis că dacă văd vreo posibilitate de scăpare, s-ar simți îndatorată față de mine cu ceva mai de preț chiar decât viața. I-am repetat că sunt gata să fac orice, dar neavând destulă experiență să nascocesc dintr-o dată mijloacele de a o ajuta, m-am mărginit la asigurări verbale, care nu puteau fi de mare folos nici pentru ea, nici pentru mine. Când a mai venit spre noi și bătrâiorul ei Argus, toate speranțele mele s-ar fi împotmolit dacă ea n-ar fi avut destulă iscusință ca să umple și lipsurile minții mele. De aceea, am rămas ca o stană auzind-o că-mi spune „vere” și mărturisindu-mi cât e de fericită că m-a întâlnit la Amiens; fără să pară de loc tulburată, a adăugat, de față cu însoțitorul ei, că își amână pe a doua zi intrarea în mănăstire, ca să aibă plăcerea să ia masa de seară cu mine. Am înțeles îndată rostul acestei șiretenii și i-am propus să tragă la un anume han. Știam că hangiul, stabilit la Amiens după ce fusese mulți ani vizitiu la noi acasă îmi era devotat trup și suflet. Am condus-o eu însumi acolo, în timp ce bătrânelul cam bombănea, iar prietenul meu Tiberge, care mergea mai în urmă și care nu pricepuse o iotă din tot ce vedea, nu scotea nicio vorbă. Tiberge nu auzise convorbirea noastră; în timp ce eu îi vorbeam de dragoste iubitei mele, el se plimba prin curte. Temându-mă însă de

înțelepciunea lui, m-am descotorosit de el rugându-l să-mi facă nu știu ce serviciu. Așa că, ajungând la han, am avut plăcerea să pot vorbi singur cu stăpâna inimii mele.

Mă simțeam altul, îmi dădeam seama că nu mai sunt copil, îmi înfloreau în inimă mii de sentimente plăcute, de care niciodată nu avusesem idee; o moleșeală dulce mi se răspândea prin vine, mă aflam într-un fel de extaz care îmi luase graiul și care nu se mai exprima decât prin ochii mei. Domnișoara Manon Lescaut (așa îmi spusese că o cheamă) părea cât se poate de mulțumită de efectul farmecelor sale. Am putut desluși că nu era nici ea mai puțin tulburată. Mi-a mărturisit că mă găsea simpatic și că ar fi încântată să-mi datoreze libertatea. A voit să știe cine sunt, și când i-am spus, a devenit și mai afectuoasă; ea se trăgea dintr-o familie de rând și, bineînțeles, era măgulită că putuse cuceri un adorator ca mine.

Dar cum să putem fi unul al altuia? Ne-am gândit în fel și chip, fără să găsim altă cale decât fuga! Trebuia să înșelăm vigilența însoțitorului, cruțându-l de răspundere, deși nu era decât un servitor. Așa că aranjaram astfel: să toclesc, peste noapte, o trăsură de poștă, cu care să mă întorc în faptul zorilor la han, până a nu se trezi bătrânul; apoi să ne strecurăm binișor și s-o pornim întins spre Paris, unde ne vom cununa îndată ce vom sosi. Aveam la mine vreo cincizeci de taleri de argint (rodul micilor mele economii), iar Manon avea aproape îndoit. Ca niște copii fără experiență ce eram ne-am închipuit că atâta bănet n-are să sece niciodată și că vom duce la bun sfârșit tot ceea ce pusesem la cale.

Am mâncat cu o plăcere necunoscută până atunci, apoi m-am retras ca să-mi pun în aplicare planul. Mi-a fost destul de ușor, deoarece, trebuind să mă întorc acasă a doua zi, bagajele îmi erau deja făcute. N-am întâmpinat nicio greutate ca să-mi transport cufărul la trăsura de poștă, tocmită să fie gata de plecare la 5 dimineața, oră la care se deschideau porțile orașului; o piedică însă la care nu mă așteptam era cât pe-acți să strice totul.

Tiberge, duși numai cu trei ani mai în vârstă decât mine, era un băiat cu mintea coaptă și cu purtări așezate. Mă iubea nemaipomenit de mult. Stăruințele mele pe lângă o fată atât de frumoasă ca Manon, apoi grija ce avusesem s-o conduc la han și pe el să-l îndepărtiez îl făcură să bănuiască că m-am îndrăgostit. Necutezând să vină la hanul unde mă lăsase, de teamă să nu mă jignească, se duse să mă aștepte acasă, unde l-am găsit la întoarcere, deși se făcuse ora 10 seara. Prezența lui m-a supărat; a băgat repede de seamă stânjenirea mea, așa că mi-a spus fără ocoluri:

— Sunt sigur că plănuiești ceva, ceva ce vrei să-mi ascunzi; fața însă te dă de gol.

I-am răspuns, cam răstit, că nu sunt dator să-i aduc la cunoștință tot ce fac.

— Nu, a replicat el, dar m-ai socotit totdeauna prieten, și prietenia cere puțină încredere și sinceritate.

A stăruit apoi atât de mult să-mi dau pe față secretul, încât i-am mărturisit tot focul din inima mea; de altminteri, niciodată nu-i tănuisem nimic. M-a ascultat cu o umbră de nemulțumire care mă făcu să tremur; îmi părea rău că-i dezvăluisem prosteste planul de fugă. Mi-a spus fățiș că îmi este prea bun prieten ca să nu se împotrivească din răspuțuri la fuga mea, că mai întâi îmi va vorbi, îmi va arăta toate motivele ce m-ar putea face să renunț; dar că dacă eu stăruiesc în ticăloasa mea hotărâre, atunci va da de știre celor ce pot, cu siguranță, să mă împiedice. Și mi-a ținut un logos întreg, mai bine de un sfert de ceas, sfârșind din nou cu amenințarea că mă va denunța dacă nu-i făgăduiesc pe cuvânt de onoare că o să mă port cuminte și cu judecată. Eram deznădăjduit la culme că m-am dat de gol tocmai când nu trebuia. Numai că iubirea îmi deschisese mintea în ultimele două-trei ceasuri; dându-mi seama că nu-i dezvăluisem când anume trebuia să pun în practică planul de a fugi, m-am hotărât să-l înșel printr-un echivoc.

— Tiberge, i-am spus, până azi am crezut că-mi ești

prieten, și prin mărturisirea mea am voit să te pun la încercare. E adevărat că iubesc, nu te-am înșelat, dar în ce privește fuga, știu că nu-i o treabă în care să te avânți la noroc. Vino să mă ieși mâine dimineață la ora nouă, vom merge împreună, ca s-o cunoști și tu pe Manon – cred că va fi cu puțință – și ai să judeci singur dacă merită sau nu să fac pasul acesta pentru ea.

Tiberge m-a lăsat singur, după mii de asigurări de prietenie. Toată noaptea nu m-am gândit decât la cele ce aveam de făcut la revărsatul zorilor; dimineața, m-am dus la hanul unde trăsesese Manon și am găsit-o așteptându-mă. Pândind de la fereastra camerei, care dădea spre stradă, mă văzuse și alergase să-mi deschidă. Am ieșit fără să facem zgomot. Ea nu avea alt bagaj decât o boccea cu rufe, pe care i-am luat-o s-o duc eu. Trăsura era gata de plecare, așa că în scurt timp ne-am depărtat binișor de oraș.

Voi povesti mai târziu ce a făcut Tiberge când a văzut ca îl înșelasem. Zelul său de salvator nu s-a potolit de loc. Veți vedea până unde a mers și câte lacrimi a trebuit să vărs gândindu-mă care i-a fost răsplata.

Am zorit caii într-atât că, înainte de a se înnopta, eram la Saint-Denis. Călărisem tot timpul alături de trăsura, așa că n-am putut vorbi cu Manon decât în răstimpul cât se schimbau caii; când ne-am văzut la o distanță atât de mică de Paris, adică aproape în siguranță, am hotărât să ne odihnim la han și să mâncăm ceva, căci nu luasem nimic în gură de la plecarea din Amiens. Eram nebun de dragoste pentru Manon și ea știu să mă încredințeze că nu mă iubea mai puțin. Lacom de dezmierdări, nu aveam nici măcar răbdarea să așteptăm până vom fi singuri. Surugiii și gazdele se uitau la noi și băgai de seamă că se cruceau văzând doi copii de vârsta noastră care se iubeau cu atâta furie. Acolo, la Saint-Denis, planurile noastre de căsătorie au fost uitate; am încălcat drepturile bisericii și ne-am pomenit soț și soție fără să ne gândim.

Un lucru e sigur: așa cum sunt eu, iubitor și statornic,

aș fi fost fericit toată viața dacă Manon mi-ar fi rămas credincioasă. Pe măsură ce o cunoșteam mai bine, îi descopeream alte și alte calități. Deșteptăciunea, bunătatea, drăgălășenia și frumusețea ei alcătuiau un lanț puternic în jurul meu și atât de plin de farmec, încât socoteam că ar fi un adevărat noroc să nu mă mai eliberez niciodată din el. Groaznică schimbare! Ceea ce m-a dus la deznădejde a putut să-mi dea fericirea! Sunt astăzi cel mai nenorocit dintre oameni tocmai prin statornicia mea, care ar fi trebuit să-mi facă viața plăcută și să-mi aducă răsplata deplină în dragoste.

La Paris am închiriat un apartament mobilat în strada V... alături, spre nefericirea mea, de casa domnului de B... ilustru fermier-gencral. Se scurseră trei săptămâni; trăiam atât de cufundat în pasiunea mea, încât aproape nici nu mă mai gândeam la familie și nici la mâhnirea ce-o fi simțit-o tata în urma dispariției mele.

Totuși, cum nu era desfrâu în purtarea mea, iar Manon se purta și ea cu multă modestie, liniștea în care trăiam amândoi m-a făcut să-mi aduc aminte de îndatoririle ce le aveam. Am hotărât, dacă se va putea, să mă împac cu tata. Iubita mea era atât de drăguță, încât nu mă îndoiam că avea să-i placă și lui dacă voi izbuti să-l fac s-o vadă și să-i cunoască înțelepciunea și celelalte merite. Pe scurt, mă legănam cu nădejdea că-mi va da voie să mă căsătoresc cu ea; aflasem între timp că, fără consimțământul tatii, lucrul nu era cu puțință.

Am vorbit cu Manon despre planul meu, făcând-o să înțeleagă că nu numai iubirea și datoria cereau să ne căsătorim, dar și nevoia de bani era un motiv de care trebuia să ținem seama; micul nostru capital se știrbise mult și îmi pierise credința că avea să țină cât lumea. Manon a primit cu răceală propunerea mea. Închipuindu-mi că împotrivirile ei izvorăsc numai din dragostea pentru mine și din teama că m-ar putea pierde atunci când tata, aflând unde ne ascundem, n-ar voi să consimtă la unirea noastră, nu mi-a fulgerat prin minte nici cea mai mică

bănuială a crudei lovituri ce-mi pregătea. În privința banilor mi-a răspuns că ne-au mai rămas destui ca să trăim câteva săptămâni, iar după asta va căpăta ea alții de la niște rude din provincie, care o iubeau. Împotrivirea și-a îndulcit-o cu mângâieri atât de duioase și pasionate, încât bietul de mine, care nu trăiam decât prin ea și nu mă îndoiam câtuși de puțin de sinceritatea ei, am aprobat tot ce spunea și hotăra.

Lăsasem toți banii în seama ei, precum și grija de a plăti cheltuielile casei. După câțva timp am observat că masa noastră devenea tot mai îmbelșugată, iar Manon își făcea rochii noi și scumpe. Știind bine că trebuie să ne fi rămas abia vreo doisprezece sau cincisprezece pistoli, mi-am arătat mirarea: cum de ne-am îmbogățit așa, din senin? Ea m-a rugat, râzând, să nu-mi fac griji.

— Nu ți-am făgăduit, mi-a spus, că am să fac rost de bani?

Eram prea naiv în iubirea mea ca să mă alarmez.

Într-o zi, ieșind de acasă după prânz și înștiințând-o pe Manon că voi rămâne în oraș mai mult ca de obicei, la întoarcere a trebuit să aștept la ușă, spre mirarea mea, vreo două-trei minute. Servitoarea era o fetișcană cam de aceeași vârstă cu noi. Când mi-a deschis, în sfârșit, ușa, am întrebat-o de ce întârziase. Mi-a răspuns, încurcată, că nu m-a auzit bătând. Cum nu bătusem decât o singură dată, i-am spus:

— Dacă nu m-ai auzit, cum de-ai venit să-mi deschizi? Întrebarea mea a zăpăcit-o; nefiind destul de deșteaptă ca să ticluiască un răspuns, a început să se smiorcăie și să-mi spună că nu era vina ei, că doamna o oprise să deschidă ușa până ce nu va ieși domnul de B... pe scara cealaltă, care dădea în birou. Am rămas încremenit, tulburat la culme; nu m-am mai simțit în stare să intru în casă. Sub pretext că mai am câteva treburi, i-am poruncit slujnicuței să-i spună stăpânei sale că mă întorc degrabă, dar să nu cumva să se dea de gol că mi-a vorbit despre domnul de B...

Într-atât mă uluise vestea, încât lacrimi mari au început să-mi curgă din ochi când coboram scara, fără să-mi pot da seama ce anume mă făcea să plâng. Am intrat în prima cafenea din drum și acolo m-am așezat la o masă, cu capul sprijinit în mâini, ca să mă gândesc în liniște la ceea ce mi se întâmplase. Abia îndrăzneam să-mi amintesc de vorbele slujnicei; am avut o nălucire, îmi ziceam, și de două-trei ori m-am sculat, cu gândul să mă întorc acasă, fără să arăt că aflasem ceva. Mi se părea atât de necrezut că Manon să mă fi înșelat, încât mă temeam să n-o nedreptățesc bănuind-o. O adoram, nu încăpea îndoială, dar nu-i dădusem mai multe dovezi de dragoste decât promisem eu de la ea. Atunci, de ce aș fi învinovățit-o că era mai puțin sinceră și mai puțin statornică decât mine? Ce motiv ar fi avut să mă înșele? Abia cu trei ore înainte mă copleșise cu mângâierile ei dulci și le promisese într-un extaz furtunos pe ale mele; nu-mi cunoșteam nici propria mea inimă așa cum i-o cunoșteam pe a ei.

„Nu, nu, repetam, nu e cu putință ca Manon să mă fi înșelat! Știe că o ador. Știe doar că numai pentru ea trăiesc. Și asta nu-i un motiv să mă urască.”

Totuși, vizita domnului de B... și ieșirea lui din casă pe ascuns mă nelinișteau cumplit. Mi-am amintit că Manon făcuse unele cumpărături mai presus de puterile noastre. Puteai deci adúlmea dărnicia unui nou amant. Apoi, încrederea ce-o arătase în niște bani care trebuiau să-i vină de nu știu unde, era ea oare îndreptățită? Mă căzneau zadarnic să dau la toate aceste enigme o dezlegare după dorința inimii. Pe de altă parte, n-o pierdusem din ochi pe Manon de când ne aflam la Paris. Eram pururi unul lângă altul, la treburi, plimbări, distracții. O, Doamne, cea mai scurtă despărțire ne-ar fi îndurerat! Neconținut trebuia să ne spunem că ne iubim, am fi murit de îngrijorare fără aceste asigurări. Așa că nu-mi puteam imagina când a găsit Manon timp ca să se ocupe de altcineva în afară de mine. În cele din urmă

crezui că am găsit cheia misterului. „Domnul de B..., mi-am zis, face afaceri mari, e om cu relații întinse, poate că rudele iubitei mele s-au servit de mijlocirea lui ca să-i trimită bani. Poate că Manon a mai primit ajutoare prin el, și azi o fi venit să-i aducă altele. Dar de ce nu mi-a spus? Înadins, pesemne, ca să-mi facă o surpriză plăcută. Poate că până acum mi-ar fi povestit totul dacă aș fi intrat în casă, ca de obicei, în loc să vin aici și să-mi fac inimă rea; orișicum, când voi începe vorba, cu siguranță că n-are să-mi mai ascundă nimic.”

Gândul acesta le-a alungat pe toate celelalte, și tristețea mi s-a micșorat dintr-o dată. M-am întors degrabă acasă; am sărutat-o pe Manon cu duioșia obișnuită. M-a primit și ea la fel. Mă ispitea gândul să-mi dau pe față presupunerile pe care le aveam și pe care le socoteam din ce în ce mai întemeiate, dar m-am stăpânit, în nădejdea că ea însăși mi-o va lua înainte, povestindu-mi tot ceea ce se petrecuse.

Ni s-a servit cina. M-am așezat la masă silindu-mă să par vesel; dar la flacăra lumânării, pusă între mine și Manon. Mi s-a părut că deslușesc pe chipul și în ochii ei o umbră de tristețe. Pe dată m-am posomorât și eu. Mai băgai de seamă că privirile ei se pironneau asupra-mi în alt chip decât cel obișnuit. Ochii ei aveau ceva dulce și tânjitor, dar nu puteam să-mi dau seama ce anume era; dragoste, milă? Am privit-o și eu tot atât de adânc, și poate că Manon a înțeles mai repede decât mine ce furtună îmi zguduia inima. Nu ne mai gândeam nici la vorbă, nici la mâncare. Deodată din ochii ei frumoși văzui picurând lacrimi: mincinoase lacrimi!

— Ah, Doamne, am strigat, plângi, Manon?! Plângi scumpo? Ești atât de îndurerată și nu-mi spui și mie de ce?

Nu mi-a răspuns decât prin câteva suspine, care mi-au sporit și mai mult neliniștea. M-am ridicat de pe scaun tremurând; am implorat-o cu toată înfocarea să-mi dezvăluie pricina lacrimilor; ștergându-i-le, plângeam și

eu, eram mai mult mort decât viu. Și pe un barbar l-ar fi înduișat teama și mâhnirea mea...

În timp ce stăruiam astfel pe lângă Manon, am auzit zgomot de pași pe scară. Urcau mai multe persoane. Cineva a bătut ușor la ușă. Manon m-a sărutat, apoi, smulgându-se din brațele mele, a intrat repede în birou, încuindu-se înăuntru. Mi-am închipuit că nu voia să-și arate tulburarea față de străinii care băteau afară. Am mers să le deschid eu însumi. Abia crăpasem ușa, și m-am văzut înhățat de trei vlăjgani; i-am recunoscut îndată: erau servitorii tatălui meu. Nu mi-au făcut niciun rău; pe când doi dintre ei mă țineau de braț, al treilea îmi cerceta buzunarele, din care a scos doar un briceag, singura armă ce-o aveam asupra mea. Mi-au cerut iertare pentru lipsa de respect ce-mi arătau. Mi-au spus, firește, că se purtau astfel din ordinul tatălui meu și m-au înștiințat că fratele meu cel mare mă așteaptă jos, în caleașcă. Eram atât de tulburat, încât m-am lăsat dus fără împotrivire, fără murmur. Într-adevăr, fratele meu mă aștepta jos. M-au urcat în caleașcă alături de el, iar vizitiul, după cum i se poruncise, ne-a dus în trapul cailor până la Saint-Denis. Fratele meu m-a îmbrățișat cu drag, dar fără să lege vorbă cu mine, astfel că am avut, pe drum, tot răgazul să mă gândesc la nenorocirea ce mă copleșise.

La început mă zbătui în întuneric, un întuneric deplin; nicio lumină care să poată face drum unei cât de mici presupuneri. Eram trădat, crud trădat. Dar de către cine? Cel dintâi îmi veni în minte Tiberge. „A, trădătorule! mi-am zis. S-a sfârșit cu tine dacă bănuiala mea se adevărește!” Dar îndată mi-am dat seama că el nu-mi cunoștea ascunzătoarea, așa că nu de la el o aflase tata. S-o învinuiesc pe Manon? Inima mea nu îndrăznea să se încarce cu un asemenea păcat. Tristețea de care o văzusem copleșită, lacrimile ei, sărutul duios ce mi-l dăduse trecând în cealaltă cameră îmi păreau, ce-i drept, cam suspecte, dar mă simțeam îndemnat să iau totul ca pe o presimțire a nenorocirii noastre comune, și în timp

ce blestemam întâmplarea care mă smulsese de lângă Manon, avui naivitatea să-mi închipui că ea era mai de plâns ca mine. Rezultatul frământărilor mele fu credința că mă zărise pe străzile Parisului cine știe ce cunoscut care, la rându-i, încunoștințase pe tatăl meu. Gândul acesta m-a mai mângâiat un pic; am socotit că voi scăpa doar cu câteva dojeni, cu câteva pedepse aplicate de autoritatea părintească. Am hotărât să sufăr totul cu răbdare, să făgăduiesc tot ce mi se va cere, ca să grăbesc astfel întoarcerea mea la Paris și să redau viața și bucuria scumpei mele Manon.

Am ajuns, în puțină vreme, la Saint-Denis. Fratele meu, mirat că nu suflu o vorbă, își închipuia desigur că amușisem de frică. A încercat să mă liniștească, spunându-mi să nu mă aștept la o severitate prea mare din partea tatii, cu condiția ca și eu să reintru de bunăvoie pe făgașul datoriei și să merit astfel dragostea lui. A hotărât să rămânem peste noapte la Saint-Denis, dar, precaut, i-a culcat în camera mea și pe cei trei lachei. Mai cumplit, însă, m-a îndurerat faptul că hanul la care am tras era același unde ne oprisem, eu și Manon, în drumul nostru de la Amiens la Paris. Hangiul și servitorii m-au recunoscut, ghicind în același timp și ce mi se întâmplase. L-am auzit chiar pe hangiul spunând:

— Ha! Păi ăsta-i domnișorul cel drăguț care a trecut acum șase²⁴ săptămâni pe aici cu o domnișorică de care părea amoretat lulea! Ce mai puicuță! Bieții copilandri, ce se mai drăgosteau! Pe legea mea, mare păcat că i-au despărțit!

Mă prefăcui că nu-l aud, încercând să-mi ascund pe cât puteam fața.

Fratele meu avea la Saint-Denis o trăsurică de două locuri; am purces la drum dis-de-diminează, și a doua zi, seara, am ajuns acasă. A vorbit el mai întâi cu tatăl meu, ca să-l mai îmblânzească, spunându-i cât de ușor m-am lăsat adus, așa că tata m-a primit mai puțin aspru decât

²⁴ În realitate, e vorba de o lună de zile, și nu de șase săptămâni.

mă așteptam. S-a mulțumit să-mi facă numai câteva muștrări în privința greșelii făptuite, plecând fără să-i fi cerut voie. A spus că mi se cădea ce am pățit dacă m-am dat pe mâna unei femei necunoscute; că el avusese o părere mai bună despre mine, socotindu-mă mai prudent, dar trăgea nădejde că pozna aceasta mă va cuminți. Din câte mi-a spus, n-am dat atenție decât vorbelor care se potriveau cu planurile mele; am mulțumit tatii că era atât de bun să mă ierte și i-am făgăduit că voi avea de-acum înainte o purtare mai supusă, mai corectă. În adâncul inimii, însă, triumfam; după cum mergeau lucrurile, eram sigur că voi putea s-o șterg de-acasă chiar înainte de a se crăpa de ziuă.

Ne-am așezat la masă. Toți făceau haz de cucerirea mea din Amiens și de fuga mea cu o iubită atât de „credincioasă”. Primeam împunsăturile cu liniște, eram aproape bucuros că pot vorbi despre lucruri de care mintea îmi era încă plină. Dar tata scăpă câteva cuvinte care mă făcură să ciulesc urechea: vorbea despre perfidia omenească și despre așa-zisul serviciu ce i-l făcuse domnul de B... Am încremenit auzind din gura tatii numele acesta și l-am rugat smerit să mă lămurească. El și-a întors mirat capul spre fratele meu, întrebându-l dacă nu mi-a spus pe drum toată povestea. Fratele meu a răspuns că am fost atât de liniștit tot timpul, încât nu mai crezuse necesar să-mi aplice acest leac ca să mă vindec de nebunia mea. Am băgat de seamă că tata stătea la îndoială dacă trebuia sau nu să-mi spună tot. Am stăruit însă cu atâta hotărâre, încât mi-a făcut pe voie, mai bine zis m-a ucis fără milă cu groaznica lui istorisire.

M-a întrebat, mai întâi, dacă am avut tot timpul naivitatea să cred că fata aceea mă iubea. I-am răspuns semeț că sunt atât de sigur de asta, încât nimic n-ar putea să-mi clatine încrederea.

— Ha-ha-ha! a izbucnit în râs tata. Minunat răspuns! Ești un mare găgăuță și-mi place că te văd astfel! Ar fi păcat, sărmane cavalerie, să intri în Ordinul Maltei când te

arăți atât de înclinat să devii un soț răbdător, un n-aude, n-a vede.

A mai adăugat o droaie de glume de soiul ăsta, lovind în ceea ce numea el nătângia și credulitatea mea. În sfârșit, fiindcă eu tăceam cu încăpățănare, și-a urmat vorba începută, spunându-mi că, după socoteala lui, Manon nu m-a iubit decât douăsprezece zile de la plecarea noastră din Amiens.

— Uite, a adăugat el, știu că ai plecat luna trecută în ziua de 28, iar acum ne aflăm, după trecere de o lună, în 29; domnul de B... mi-a scris acum unsprezece zile. Bănuiesc că i-au trebuit măcar opt zile ca să lege o cunoștință mai strânsă cu iubita ta, astfel, scoțând unsprezece plus opt din treizeci și una de zile, câte sunt de la 28 ale lunii trecute până astăzi, rămân douăsprezece, poate ceva mai mult, poate ceva mai puțin.

Hohotele de răs reîncepură. Ascultam cu inima încleștată de durere, temându-mă că nu-mi voi putea păstra cumpătul până la sfârșitul acestei triste comedii.

— Află deci, a reluat tata, fiindcă, după câte văd, habar, n-ai, că domnul de B... a cucerit inima domniței tale. El susține că ți-a luat-o împins numai de dorința cu totul dezinteresată de a-mi face mie un serviciu, dar e lesne de înțeles că-și bate joc de mine. Tocmai de la unul ca el să mă aștept la simțăminte nobile, mai ales că nici nu mă cunoaște! A aflat de la ea că ești fiul meu și, ca să se descotorosească de prezența ta, mi-a scris unde stai și în ce neorânduială trăiești, dându-mi să înțeleg că numai cu forța aș putea să te aduc acasă. S-a oferit chiar să-mi înlesnească mijlocul de a te înhăța mai ușor de guler; călăuzit de el și de însăși iubita ta, fratele tău a putut găsi clipa potrivită când să te ia pe sus. Așa că acum fii mândru de durata biruinței tale. Știi să învingi destul de repede, cavaler, dar nu prea ești în stare să-ți și păstrezi cuceririle...

N-am mai avut putere să mai ascult cuvântarea tatii;

fiecare vorbă îmi străpungea inima. M-am sculat de la masă, dar n-am făcut nici patru pași ca să ies din cameră, și am căzut jos, țeapăn, fără cunoștință. Ajutoare grabnice m-au readus în simțiri. Am deschis ochii ca să vărs jalnice și mișcătoare lacrimi... Tata, care m-a iubit mult întotdeauna, încerca, plin de duioșie, să-mi aline durerea. Îl ascultam fără să-l aud. M-am aruncat la picioarele lui, l-am rugat, împreunându-mi mâinile, să mă lase să mă întorc la Paris, ca să împlânt pumnalul în nemernicul de B...

— Nu, nu, ziceam, n-a putut cuceri el inima lui Manon; poate a forțat-o, poate a vrăjit-o cu farmece sau cu otrăvuri! Manon mă iubește, eu să nu știu asta? Fără îndoială că a amenințat-o cu pumnalul în mână, silind-o astfel să mă părăsească. Ce n-o fi încercat ca să-mi răpească o iubită atât de fermecătoare? O, Dumnezeuule! E cu putință că mă fi înșelat Manon, să fi încetat de a mă mai iubi?

Fiindcă mereu spuneam că trebuie să mă întorc fără zăbavă la Paris și mereu mă tot sculam în picioare să plec, tata a înțeles că, în exaltarea mea, nu cu vorbe m-ar putea opri. M-a dus deci într-o cameră la etaj, punând doi servitori să mă păzească și poruncindu-le să nu mă piardă din ochi. Nu-mi puteam stăpâni tulburarea. Mi-aș fi dat de o mie de ori viața ca să mă pot întoarce la Paris măcar pentru un sfert de oră. Am înțeles însă că nu-mi va fi ușor să ies din cameră, prea dădusem pe față ceea ce simțeam. Am măsurat din ochi înălțimea la care se aflau ferestrele; nicio putință de scăpare nu se vedea pe această cale. Atunci am încercat să-i iau cu binele pe servitori. M-am legat cu mii de jurăminte că am să-i îmbogățesc într-o zi, numai să mă lase să fug. Am stăruit în fel și chip, i-am luat cu laude, apoi cu amenințări, dar toate încercările mele au fost zadarnice. Atunci mi-am pierdut orice nădejde; m-am hotărât să mor și m-am aruncat pe pat, cu gândul să nu-l mai părăsesc decât o dată cu viața.

Am stat în pat toată noaptea și ziua următoare. A treia zi mi s-a adus de mâncare; n-am primit. După amiază tata a venit să mă vadă; a încercat să-mi aline suferințele cu cele mai blânde consolări, apoi mi-a poruncit atât de hotărât să mă mânc ceva, încât m-am supus numai din respect față de el. Au trecut astfel câteva zile, timp în care n-am mâncat decât de față cu tata, ca să-l ascult. El nu înceta să-mi aducă mereu alte și alte argumente ca să mă întorcă pe calea bunului-simț și să-mi insufle dispreț pentru necredincioasa Manon. Bineînțeles că n-o mai stimam; cum să stimezi pe cea mai schimbătoare și mai vicleană dintre femei? Dar imaginea ei, trăsăturile ei pline de farmec le mai purtam încă în fundul inimii; le simțeam bine înfipte, acolo.

— Pot să mor, îi spuneam tatii, ba chiar ar trebui să mor după atâta rușine și durere, dar de-o mie de ori dacă aş muri, și tot n-aş putea s-o uit pe Manon!

Tata se mira că mă vede atât de zdrobit; cunoscând, pe de altă parte, principiile mele asupra onoarei și neîndoindu-se că trădarea nu-mi poate insufla decât dispreț, și-a închipuit că statornicia mea provine mai degrabă dintr-o atracție pentru femei în general, nu numaidecât din dragostea pentru Manon. S-a agățat atât de tare de presupunerea aceasta, încât, într-o zi, urmând imboldul duioasei iubiri ce mi-o păstra, și-a dat-o pe față.

— Cavalere, mi-a spus, plănuisem să te fac să porți crucea Ordinului de Malta, dar văd că ai alte înclinări: te atrag femeile frumoase. Sunt de părere să-ți căutăm una pe plac. Bineînțeles, spune-mi mai întâi ce crezi tu în privința asta.

I-am răspuns că niciun fel de femei nu-mi mai sunt pe plac și că, după nenorocirea ce mă lovise, le uram pe toate la fel.

— Am să-ți caut una, a stăruit tata zâmbind, care să semene cu Manon, dar care să-ți fie mai credincioasă.

— Ah, tată, dacă vrei să fii bun cu mine, i-am spus, dă-mi-o pe ea! Fii sigur, dragă tată, că Manon nu m-a trădat,

nu-i în stare de o faptă atât de crudă și de lașă. Ticălosul de B... ne-a înșelat, și pe dumneata, și pe mine, și pe ea. De-ai ști ce fată drăguță și sinceră e Manon, dacă ai cunoaște-o, ai iubi-o și dumneata!

— Copil ce ești... a suspinat tata. Cum poți să fii atât de orb după tot ce ți-am povestit? Ea însăși te-a dat pe mâna fratelui tău. Până și numele ar trebui să i-l uiți. Judecă mai cuminte și profită de bunătatea ce ți-o arăt.

Recunoșteam prea bine că are dreptate. Fără voie, însă, eram pornit să iau partea necredincioasei mele.

— Vai, am reluat după o clipă de tăcere, nu-i decât prea adevărat că sunt victima celei mai lașe trădări! Da, urmai, și-mi curgeau lacrimile de necaz, văd bine că nu sunt decât un copil. Nu le-a fost greu să-mi înșele încrederea. Dar știu eu ce am de făcut ca să mă răzbun!

Tata a voit să știe și el ce planuri îmi făcusem.

— Mă duc la Paris, i-am spus, dau foc casei lui de B... ca să ardă de viu, cu perfida de Manon cu tot!

Furia mea l-a făcut pe tata să râdă și să ia apoi măsuri ca să fiu și mai îndeaproape păzit în închisoarea mea. Am stat acolo șase luni întregi. În prima lună nu s-a schimbat nimic în starea mea. Ură și dragoste, speranță și deznădejde; mă clătinam între aceste sentimente după înfățișarea ce o lua Manon în gândul meu. Aci vedeam în ea cea mai drăguță și mai bună dintre toate fetele și mă topeam de dorul ei; aci o priveam ca pe o amantă lașă, vicleană, și mă legam cu jurăminte să n-o caut decât pentru a o pedepsi. Mi s-au dat cărți de citit, și ele mi-au mai liniștit întrucâtva sufletul. Am recitit toți autorii mei preferați, am dobândit cunoștințe noi, și iarăși m-a cuprins vechea mea pasiune pentru studiu. Veți vedea cât mi-a folosit asta mai pe urmă. Ascuțimea în gândire pe care o datoram dragostei m-a ajutat să fac lumină în multe pasaje din Horațiu și Vergiliu, căre mai înainte mi se păruseră obscure. Am scris un comentariu amoros asupra cărții a patra din *Eneida*, pe care am de gând să-l public odată; mă legăn cu iluzia că cititorii îl vor prețui.

„Vai, îmi ziceam scriindu-l, o inimă ca a mea i-ar fi trebuit credincioasei Didona.”

Într-o zi a venit să mă vadă în închisorea mea Tiberge. M-a îmbrățișat cu atâta căldură, că am rămas uimit. Încă nu-mi dăduse dovezi de marea dragoste ce-mi purta, astfel că nu vedeam în afecțiunea lui decât o simplă prietenie, așa cum se încheagă adesea între doi tineri de aproape aceeași vârstă. Mi s-a părut atât de schimbat după cele cinci sau șase luni de când nu-l mai văzusem, atât de matur, încât figura lui, felul cum vorbea îmi inspirară respect. Mi-a vorbit mai mult ca un sfătuitoare cu judecată decât ca un vechi prieten de școală; deplângea rătăcirea în care căzusem și se bucura de vindecarea mea, pe care o socotea aproape deplină; la sfârșit m-a îndemnat să mă folosesc de această greșală de tinerețe ca să deschid ochii bine asupra deșertăciunii plăcerilor. L-am privit cu uimire, și el a băgat de seamă.

— Scumpul meu cavalier, mi-a zis, nu-ți spun nimic care să nu fie întemeiat pe adevăr, nimic de care să nu mă fi încredințat eu însumi, după o adâncă cercetare. Am fost tot atât de aplecat spre voluptate ca și tine, dar cerul mi-a dăruit totodată și înclinarea spre virtute. Mintea mi-a slujit să judec și să compar roadele uneia cu plăcerile celeilalte și n-a trebuit prea mult să descopăr deosebirea. Ajutorul cerului s-a adăugat la cugetările mele; am căpătat pentru toate cele lumești un dispreț fără seamăn. Și știi ce mă mai împiedică acum să-mi caut refugiul în singurătate? Numai și numai caldă prietenie care mă leagă de tine. Știu ce inimă bună, ce minte luminată ai; nu există nimic mai de seamă de care să nu fii capabil. Otrava plăcerilor te-a depărtat de drumul tău. Ce pierdere pentru virtute! Fuga ta din Antiens m-a îndurerat atât de mult, încât de atunci n-am mai avut o clipă de mulțumire; judecă singur după demersurile pe care am fost silit să le fac după această fugă...

Mi-a povestit apoi cum, îndată ce a înțeles că l-am înșelat și că fugisem cu fata aceea, el a plecat călare în

urmărirea mea, dar nu i-a fost cu putință să mă ajungă, deoarece eu aveam un avans de patru sau cinci ore de drum; totuși, sosise la Saint-Denis numai cu jumătate de ceas după plecarea mea de acolo, și fiind sigur că m-am oprit la Paris, și-a pierdut șase săptămâni căutându-mă în zadar; s-a dus prin toate locurile unde și-a închipuit că mă poate găsi și, în sfârșit, într-o seară, la „Comedie”, a recunoscut-o pe iubita mea; era îmbrăcată atât de luxos, cu podoabe atât de sclipitoare, încât și-a închipuit pe dată că belșugul ei se datora unui nou amant; a urmărit-o cu careta până acasă și a aflat de la un servitor că e întreținută darnicului domn de B...

— Nu m-am mulțumit cu atât, a urmat el. M-am dus din nou a doua zi, ca să aflu din gura ei ce deveniseși, dar când am pomenit de tine, ea a ieșit din odaie, astfel că a trebuit să mă întorc în provincie fără alte lămuriri. Aici am aflat ce ți se întâmplase și cât de crunt sufereai, dar n-am încercat să te văd până nu m-am asigurat că te voi găsi mai liniștit.

— Așadar, ai văzut-o pe Manon! i-am răspuns, suspinând. O, ești mai fericit decât mine, eu sunt osândit să n-o mai văd niciodată!

Tiberge m-a dojenit pentru suspinele mele, care dovedeau un rest de slăbiciune. S-a priceput apoi să mă încante cu laude asupra caracterului și înclinărilor mele, încât a făcut să se nască în mine, de la prima lui vizită, o mare dorință: să mă lipsesc, ca și el, de toate plăcerile lumești și să intru în rândurile preoțimii.

Atât de bună mi s-a părut ideea aceasta, încât, de îndată ce am rămas singur, nu m-am mai gândit la altceva. Îmi aminteam de vorbele episcopului din Amiens, care și el îmi dăduse același sfat, precum și de bunele lui prevestiri asupra viitorului meu dacă-mi voi alege cariera ecleziastică. Mă simțeam cuprins de evlavie. „Voi duce o viață cuminte, îmi ziceam, o viață creștinească; mă voi ocupa numai cu studiul și cu religia, care nu-mi vor lăsa timp să mă gândesc la periculoasele plăceri ale dragostei.

Voi disprețui lucrurile după care e ahtiat omul de rând; simt că inima mea nu va dori decât ceea ce poate stima, astfel că voi avea și dorințe și griji puține.”

Mi-am făurit îndată, pe acest temei, un sistem de viață pașnică, singuratică. Intrau în acest vis o casă retrasă, o pădurice și un râuleț cu apă dulce la marginea unei grădini; o bibliotecă alcătuită din cărți alese; o mână de prieteni virtuoși și cu bun-simț, o masă bine servită, dar ușoară și cumpătată. Mai adăugam un schimb de scrisori cu vreun prieten care s-ar afla la Paris și mi-ar comunica noutăți, nu atât pentru a-mi satisface curiozitatea, cât mai ales pentru a-mi crea o distracție din nebunele frământări omenesti. „Nu voi fi oare fericit? mă întrebam; nu-mi vor fi satisfăcute astfel toate dorințele?” Fără îndoială că planul meu îmi măgulea la culme înclinările, dar, la sfârșit, după ce-i orânduisem înțelepțește toate amănuntele, am simțit că inima mea tânjește după încă ceva: pentru a mă simți pe deplin fericit în acea fermecătoare singurătate, trebuia să fiu acolo cu Manon.

Cum Tiberge venea destul de des pe la mine și cum stăruia într-una asupra ideii pe care mi-o sugerase, am prins o clipă potrivită ca să i-o dezvălui și tatălui meu. Mi-a răspuns că el totdeauna a lăsat copiilor libertate în alegerea carierei și că orice aș vrea să devin, el își va păstra numai dreptul de a mă ajuta cu sfaturi. Și mi-a dat multe, pline de înțelepciune, tinzând să nu mă dezguste de proiectul meu, ci să mă facă să-mi dau bine seama încotro merg. Începutul noului an școlar se apropia; m-am înțeles cu Tiberge să intrăm împreună la seminarul „Saint-Sulpice”, el ca să-și termine studiile teologice, iar eu ca să le încep. Meritele lui erau bine cunoscute de episcopul diocezei, care i-a acordat, înainte de plecarea noastră, un beneficiu însemnat.

Tata, socotindu-mă pe deplin vindecat de pasiunea mea, nu m-a împiedicat în niciun fel să plec. Am ajuns la Paris. Haina bisericească a înlocuit Crucea Maltei; mă numeam de aici înainte abatele în loc de cavalerul des

Grioux. M-am așternut pe carte cu atâta sânguință, încât, la puține luni, am făcut progrese uimitoare. Învățam până la miezul nopții, iar ziua nu pierdeam nicio clipă. Am căpătat un renume atât de strălucit, încât primeam felicitări și pentru demnitățile viitoare pe care toți erau siguri că le voi dobândi; apoi, deși nu cerusem nimic, mi-am văzut numele trecut pe foaia de beneficii. Evlavia nu mi era nici ea mai prejos; depuneam același zel pentru îndeplinirea oricărei îndatoriri religioase. Tiberge era încântat, socotind asta drept opera lui; de câteva ori l-am prins chiar vărsând lacrimi de bucurie pentru ceea ce numea el convertirea mea.

Niciodată nu m-am mirat că hotărârile omenești sunt supuse schimbării; o pasiune le face să se nască, o alta le poate nimici; dar când mă gândesc la sfințenia acelor hotărâri care m-au mânat la „Saint-Sulpice” și la bucuria lăuntrică ce o simțeam îndeplinindu-le, mă îngrozesc de ușurința cu care am putut să le calc. Dacă e adevărat că ajutoarele cerești au în orice clipă o putere egală cu aceea a patimilor împotriva cărora luptă, atunci explicați-mi prin ce funestă înrâurire te trezești deodată aruncat departe de datoriile tale, fără să fii în stare de cea mai mică împotrivire și fără să simți cea mai mică remușcare? Mă credeam cu desăvârșire izbăvit de slăbiciunile dragostei; mi se părea că aș prefera lectura unei pagini din sfântul Augustin sau un sfert de oră petrecut în meditații creștine oricăror desfătări ale simțurilor, fără să fac excepție pentru cele pe care mi le-ar fi dăruit Manon. Și, totuși, o singură clipă nefericită mi-a fost de ajuns ca să mă prăbușesc din nou, și de astă dată căderea mi-a fost fără întoarcere; trezindu-mă din nou în prăpastie, la aceeași adâncime din care abia ieșisem, am fost târât în alte nelegiuiri, care m-au împins tot mai mult spre fundul abisului.

Stătusem aproape un an la Paris fără a încerca să aflu ceva despre Manon. La început mă duruse înfrângerea aceasta, dar povețele lui Tiberge pe care le aveam mereu

În minte, precum și propriile mele cugetări m-au ridicat deasupra patimii. Ultimele luni ale anului s-au scurs într-o liniște deplină; mă credeam astfel pe cale să uit pentru totdeauna făptura aceea frumoasă și vicleană.

Sosi vremea să susțin un exercițiu public la Școala de teologie. Am rugat câteva persoane de vază să mă onoreze cu prezența lor; numele meu s-a răspândit astfel prin toate cartierele Parisului și a ajuns și la urechile necredincioasei mele. Alăturat titlului de abate, ea nu l-a recunoscut din capul locului, dar un dram de curiozitate, s-au poate de remușcare că mă înșelase (n-am putut niciodată să deslușesc care din aceste două simțăminte), i-a deșteptat interesul pentru un nume atât de asemănător cu al meu și a venit la Sorbona cu alte câteva prietene. A fost de față când mi-am ținut conferința și fără îndoială că nu i-a fost de loc greu să mă recunoască.

Eu însă habar n-aveam de prezența ei. Se știe că în asemenea săli se află un cafas anume rânduit pentru femei, unde ele stau ascunse după gratii. M-am întors la „Saint-Sulpice” acoperit de glorie și încărcat de laude.

Aproape îndată după întoarcerea mea – era ceasul 6 seara – am fost înștiințat că o doamnă vrea să mă vadă; m-am dus repede în vorbitor și... Dumnezeu! ce-mi văzură ochii?! Manon! Era ea, dar mai drăgălașă și mai strălucitoare de frumusețe ca oricând. Mergea pe 18 ani, iar farmecele ei, împlinite acum, nu se puteau descrie. Era atât de fină, atât de dulce, de galeșă., era Amorul însuși. Chipul și toată făptura ei păreau o plăsmuire de basm.

Am rămas buimăcit văzând-o; n-am putut să-mi fac pe loc o părere despre scopul vizitei ei, astfel că așteptam, cu ochii în jos și tremurând, să mă lămurească de ce venise. Dar Manon era tot atât de încurcată ca și mine; văzând că tac mereu, și-a dus mâna la ochi, ca să-și ascundă lacrimile, și a început să vorbească cu multă sfială; recunoștea că prin necredința ei merita s-o urăsc, dar, dacă e adevărat că am nutrit cândva puțină dragoste

pentru ea, am dat totuși dovadă de prea multă asprime lăsând să treacă aproape doi ani fără să-mi dau osteneala să aflu ceva despre soarta ei și că mă dovedeam încă și mai rău, în clipa de față, căci o văd în ce stare se află și nu-i spun nicio vorbă. Nu pot descrie zbuciumul inimii mele în timp ce o ascultam.

S-a așezat. Eu am rămas în picioare, cu corpul pe jumătate întors, neîndrăznind s-o privesc în față. De câteva ori am dat să-i răspund, dar n-am avut puterea să rostesc o frază întreagă. În sfârșit, cu o sforțare cumplită am izbucnit, plin de durere:

— Perfidă Manon! Ah, perfido! Perfido!

Mi-a repetat, plângând și mai tare, că nu vrea de loc să se apere și să-și justifice perfidia.

— Dar ce vrei? am întrebat-o.

— Vreau să mor, a răspuns ea, dacă nu-mi dai din nou inima ta, fără de care mi-e peste putință să mai trăiesc!

— Cere-mi atunci viața, necredincioaso! am spus și m-au podidit și pe mine lacrimile; nu mi le mai puteam opri. Cere-mi viața, atât mi-a mai rămas să-ți jertfesc, căci inima-mi n-a încetat niciodată să fie a ta.

Abia rostii aceste cuvinte, că ea se și avântă spre mine să mă îmbrățișeze. Mă copleși cu mii de mângâieri pătimase, mă alintă cu toate cuvintele pe care le născoceste dragostea ca să exprime simțămintele cele mai dulci și mai vii. Îi răspundeam însă molatec. Într-adevăr, ce săritură de la starea de liniște pe care mi-o cucerisem la tumultul înflăcărat pe care-l simțeam renăscând. Mă înspăimânta. Tremuram, ca atunci când te afli noaptea într-un ținut izolat; te crezi azvârlit pe un alt tărâm, te cuprinde o groază tainică, din care nu-ți revii decât după ce ai privit îndelung împrejurimile și le-ai recunoscut.

Ne-am așezat alături, unul lângă celălalt. I-am luat mâinile într-ale mele.

— Nu, Manon, i-am spus, și ochii mei o priveau cu tristețe, nu m-am așteptat la neagra trădare cu care mi-ai

răsplătit iubirea. Nu ți-a fost greu să înșeli o inimă aflată în deplina ta stăpânire, o inimă a cărei singură preocupare era să-ți placă și să te asculte? Spune-mi acum dacă ai mai găsit vreuna tot atât de duioasă și de supusă. Nu, nu, natura nu zămislește multe inimi ca a mea. Cel puțin ai regretat-o vreodată? Și ce trebuie să cred despre bunătatea pe care vii iarăși să o reverși asupra-i ca s-o alini? Văd prea bine că ești mai fermecătoare ca oricând, dar, în numele tuturor suferințelor îndurate pentru tine, frumoasă Manon, spune-mi, îmi vei fi mai credincioasă?

Mi-a răspuns cu vorbe atât de înduioșătoare prin căința ce-o arăta și mi-a făcut atâtea făgăduieli și jurăminte că va fi credincioasă, încât m-am cutremurat, de mișcat ce eram.

— Scumpă Manon, i-am spus, amestecând cuvintele de dragoste cu expresii teologice, ești prea încântătoare pentru o făptură omenească; desfătarea îmi biruie inima. Tot ce mi se spune la „Saint-Sulpice” despre libertatea voinței sunt născociri. Prevăd că îmi voi pierde și norocul, și reputația pentru tine. Îmi citesc soarta în ochii tăi frumoși; dar dragostea ta m-ar mângâia de toate pierderile! Bogăție? Nu vreau să știu de ea! Gloria? Nu-i decât fum! Planurile unele de viață cucernică? Închipuiri nebunești! Pe scurt, toate bunurile, în afară de cele pe care le-am dori împreună, îmi par de disprețuit, deoarece n-ar putea să înfrunte nicio clipă în inima mea o singură privire a ochilor tăi.

Făgăduindu-i să aștern vâlul. Uitării peste greșelile ei din trecut, am voit totuși să aflu cum s-a lăsat ademenită de de B... Mi-a povestit că a zărit-o de la fereastra casei lui, și că numaidecât s-a îndrăgostit de ea; că i-a făcut o declarație în stil „fermier-general”, arătându-i printr-o scrisoare că plata va fi proporțională cu favorurile acordate; ea capitulase, la început, fără alt scop decât de a smulge de la el o sumă mai mare de bani cu care să putem trăi fără griji, dar că pe urmă a amețit-o cu

făgăduieli atât de mărețe, încât, treptat, s-a lăsat înduplecată; aş fi putut să-mi dau seama totuşi de remuşcările ei după durerea ce nu şi-o putuse stăpâni în ziua despărţirii noastre; mi-a spus apoi că, în pofida vieţii de huzur datorată lui de B... ea n-a gustat nicio clipă de fericire alături de el, nu numai pentru că îi lipseau delicateţea şi manierele mele plăcute, ci mai ales pentru că, în mijlocul plăcerilor pe care el i le procura neîncetat, ea purta în fundul inimii amintirea dragostei mele şi remuşcarea necredinţei ei. Mi-a vorbit apoi de Tiberge şi de tulburarea ce-i pricinuisese vizita lui.

— O împunsătură de sabie în inimă, a adăugat ea, mi-ar fi răscolit mai puţin sângele. I-am întors spatele, n-am putut să îndur prezenţa lui nicio clipă.

Manon mi-a povestit apoi cum a aflat despre şederea mea la Paris, despre schimbarea carierei şi despre conferinţele mele de la Sorbona. M-a asigurat că în timpul discuţiilor s-a simţit atât de zguduită, încât i-a fost nespus de greu să-şi oprească nu numai lacrimile, dar şi gemetele şi ţipetele, că nu de puţine ori ele fuseseră gata să izbucnească. În sfârşit, mi-a spus că a ieşit din sală cea din urmă, ca să-şi ascundă tulburarea, apoi, dând ascultare numai imboldului inimii şi furiei dorinţelor ei, a venit la seminar, hotărâtă să moară dacă nu mă va îndupleca să o iert.

Pe care om, oricât de rău la suflet, nu l-ar mişca o căinţă atât de duioasă şi de vie? În ce mă priveşte, am simţit în clipa aceea că aş jertfi pentru Manon toate episcopatele lumii creştine. Am întrebat-o cum crede ea că ne putem orândui mai bine viaţa; mi-a răspuns că deocamdată trebuie să ieşim neîntârziat din seminar ca să vorbim despre toate acestea într-un loc mai sigur. M-am supus fără să murmur la tot ceea ce voia. S-a urcat în caretă, spunându-mi că mă va aştepta în colţul străzii. O clipă mai târziu am plecat şi eu, ferindu-mă de ochii portarului. M-am urcat lângă ea. Am trecut mai întâi pe la

un telal, unde am îmbrăcat iar o haină cu ceaprazuri și spadă. Manon a plătit tot; eu n-aveam niciun ban la mine; de teamă ca nu cumva să întâmpin vreo piedică la ieșirea din „Saint-Sulpice”, mă oprise să mă mai urc în camera mea ca să-mi iau banii. De fapt nici nu aveam cine știe ce comoară, iar pe Manon o îmbogățise destul dărnicia lui de B... ca să disprețuiască puținul ce mă făcea să-l pierd. Ne-am sfătuit chiar acolo, în dugheana negustorului, asupra celor ce aveam de făcut. Voind să-mi pară și mai mare sacrificiul ce-l făcea părăsindu-l pe de B... pentru mine, se hotărâse să nu-l cruțe de loc.

— Mobilele i le las, mi-a spus ea, sunt ale lui; dar am să iau, cum e și drept, bijuteriile și banii, cam vreo șaizeci de mii de franci, pe care i-am obținut de la el în doi ani. Nu i-am dat niciun drept asupra mea, astfel că putem rămâne la Paris fără teamă, închiriind o locuință bună, unde vom putea trăi fericiți,

I-am arătat că, în timp ce ea nu era de loc în primejdie, pe mine mă pândeau în schimb una foarte mare, căci mai curând sau mai târziu voi fi recunoscut și voi trăi mereu cu teama unei noi răpiri. Mi-a dat să înțeleg că i-ar părea totuși rău să plece din Paris. Atât de mult mă temeam să n-o măhnesc, încât n-am mai ținut seama de nicio primejdie numai ca să-i fiu pe plac. Am găsit totuși o cale de mijloc: să închiriem o casă într-un sat aproape de Paris, de unde ne-ar fi fost ușor să venim în oraș la nevoie, sau pentru distracții. Am ales Chaillot, care nu-i departe. Manon s-a întors numaidecât acasă; eu am plecat s-o aștept în grădina Tuilleries, la poarta cea mică. O oră mai târziu, s-a înapoiat într-o trăsură de stradă, însoțită de o servitoare și de câteva cufere, în care își băgase toată îmbrăcămintea și toate lucrurile de preț pe care le-avea.

Curând am ajuns și la Chaillot... }n prima noapte am tras la han, ca să ne putem căuta în voie o casă sau un apartament pe gustul nostru. Am și găsit una chiar a doua zi.

La început am fost sigur că se va aşterne înaintea mea o fericire lungă, de nezdruccinat. Manon era întruchiparea blândeţii şi a supunerii; găsea pentru mine atenţii atât de delicate, încât mă socoteam pe deplin despăgubit de toate suferinţele. Fiindcă ne alesesem amândoi cu oarecare experienţă, am stat să chibzuim asupra trăinicieii averii noastre. Şaizeci de mii de franci nu era o sumă care să dureze toată viaţa. Dar nici nu eram înclinaţi să ne restrângem prea mult cheltuielile. Nici eu nici Manon nu aveam ca însuşire de frunte economia. Iată deci ce plan de viaţă am propus:

— Cu şaizeci de mii de franci putem trăi zece ani, draga mea. Două mii de taleri pe an ne ajung dacă rămânem la Chaillot. Vom duce o viaţă cuviincioasă, dar simplă. Singura cheltuială mai mare o vom face pentru întreţinerea unei carete şi pentru spectacole. O să stabilim o regulă: ție îți place opera; vom merge de două ori pe săptămână. La jocul de cărți ne vom mărgini să pierdem doar câte doi pistoli. E peste putință ca în timpul ăstor zece ani să nu se întâmple o schimbare în familia mea; tata e bătrân, s-ar putea să moară. Îmi voi lua atunci partea de moștenire ce mi se cuvine și vom trăi fără să ne mai temem de nimic.

Programul acesta n-ar fi însemnat cea mai mare nebulie din viața mea dacă am fi fost destul de cuminiți ca să nu-i încălcăm marginile. Dar nici măcar o lună nu ne-am ținut de ele. Manon era robită de plăceri, iar eu – de Manon. Neconținut se iveau noi prilejuri de a cheltui, dar, departe de a-mi părea rău de banii pe care ea îi risipea uneori fără socoteală, eu, cel dintâi, eram gata să-i procur tot ce credeam că i-ar face plăcere. N-a trecut mult, și șederea noastră la Chaillot n-a mai mulțumit-o. Se apropia iarna; toată lumea se întorcea în oraș. Satele din jur rămâneau pustii. Manon a propus să ne luăm din nou o casă la Paris; n-am consimțit, dar, ca să-i fac întrucâtva pe voie, i-am spus că am putea închiria un apartament mobilat unde să dormim atunci când plecăm

prea târziu de la reuniunile ce le frecventam de câteva ori pe săptămână; asta era și pricina pentru care ea dorea să părăsim casa din Chaillot, greutatea de a ne întoarce atât de târziu noaptea acasă. Ne-am luat astfel în sarcină două locuințe, una în oraș, alta la țară. Schimbarea aceasta a pus vârf dezordinii în care trăiam, dând naștere la două întâmplări care aveau să ne aducă ruina.

Manon avea un frate la Paris, ofițer de gardă. Din nefericire, locuința lui s-a nimerit să fie pe aceeași stradă cu a noastră. Și-a recunoscut sora văzând-o la fereastră într-o dimineață și numaidecât a pătruns în casă. Era un om brutal și fără principii de onoare. A dat buzna în cameră înjurând în draci; cunoștea o parte din aventurile soră-si și i-a aruncat în față o ploaie de ocări și învinuiri.

Eu nu eram acasă, ieșisem cu câteva clipe înainte, ceea ce a fost fără îndoială o fericire pentru el, sau pentru mine, căci n-aș fi putut să-i rabd insultele. La întoarcere, tristețea lui Manon m-a făcut să bănuiesc că se întâmplase ceva; mi-a povestit ce pățise, repetându-mi și amenințările brutale ale fratelui ei. M-am înfuriat atât de tare, încât fui gata să alerg și să mă răzbun dacă ea nu m-ar fi oprit cu lacrimile ei.

În timp ce vorbeam amândoi despre întâmplarea asta, ofițerul s-a întors și a intrat din nou în cameră, fără măcar să se anunțe. Eu n-am știut cine este, altfel nu l-aș fi întâmpinat cu politețea mea obișnuită. Ne-a salutat cu surâsul pe buze și a avut timpul să-i spună lui Manon că vine să-i ceară scuze pentru mânioasa izbucnire de adineauri; își închipuise că duce o viață dezordonată, de aceea se înfuriase, dar cercetând pe unul din servitorii noștri, aflase despre mine amănunte atât de plăcute, încât dorea să trăim în bună înțelegere. Deși era destul de jignitor să se informeze despre noi printr-un lacheu, i-am primit totuși complimentele cu toată politețea. Credeam că-i fac astfel plăcere lui Manon; ea păru încântată văzându-și fratele pornit să se împace. L-am oprit la cină. Peste puțin a devenit atât de prietenos,

Încât, auzindu-ne vorbind despre întoarcerea la Chaillot, a ținut să ne întovărășească; am fost nevoiți să-i oferim un loc în caretă. Din clipa aceea am devenit robii lui; și-a făcut un obicei să vină mereu să ne vadă și găsea atâta plăcere în treaba asta, încât în curând, socotind casa noastră ca și a lui, începu să se poarte ca un adevărat stăpân. Îmi zicea „frate”, și în numele acestei frății ne-a adus în casa din Chaillot o droaie de prieteni, ca să-i ospăteze pe socoteala noastră. Și-a făcut haine scumpe cu banii noștri, ba ne-a silit să-i plătim și datoriile. Îi înduram tirania ca să n-o supăr pe Manon și închideam ochii prefăcându-mă că nu văd cum o jumulește, storcându-i sume mari de bani. E adevărat că atunci când îl atingea aripa norocului, căci era mare jucător de cărți, avea bunătatea să-i întoarcă o parte din banii primiți; averea noastră era prea modestă ca să poată susține mult timp cheltuielile atât de fără măsură. Mă pregăteam să am o explicație cu el și să-i spun hotărât să ne lase în pace, când o întâmplare nenorocită mi-a evitat supărarea aceasta, pricinuindu-ne o alta, care ne-a azvârlit de-a dreptul în prăpastie.

Rămăsesem într-o noapte la Paris, cum făceam destul de des. Servitoarea, care în asemenea împrejurări rămânea singură la Chaillot, a venit dis-de-dimineață să ne înștiințeze că peste noapte izbucnise un foc în casă și că numai cu multă greutate l-au stins. Am întrebat-o dacă mobilele suferiseră stricăciuni; mi-a răspuns că în harababura ce se iscase, cu liota de oameni străini veniți în ajutor, nu mai știa bine ce s-a întâmplat. Tremuram de teamă, cu gândul la banii noștri, pe care-i țineam încuiați într-o casetă. Am plecat repede la Chaillot. Grabă de prisos: caseta pierise.

Am simțit atunci că poți iubi banii fără să fii un avar. Paguba aceasta mi-a străpuns sufletul cu o durere atât de vie încât credeam că-mi voi pierde mințile. Am înțeles numaidecât la ce alte nenorociri trebuia să mă aștept; cea dintâi, lipsă de bani, era cea mai mică. O cunoșteam

pe Manon, știam bine că oricât de credincioasă și atașată îmi era în răstimpurile norocoase, nu puteam să mă bizui pe ea când sărăceam. Iubea prea mult belșugul și plăcerile ca să mi le jertfească.

„Am s-o pierd, îmi ziceam. Nefericitule cavalier, ai să pierzi încă o dată tot ceea ce iubești!”

Gândul acesta m-a aruncat într-o deznădejde fără margini; preț de câteva minute am stat în cumpănă: oare n-aș face mai bine să-mi curm suferințele prin moarte? Îmi păstrasem totuși atâta judecată ca să vreau mai întâi să cercetez dacă nu-mi rămânea în adevăr nicio altă cale de scăpare. Cerul a făcut să-mi vină în minte o idee care îmi curmă disperarea; am început să cred că nu-mi va fi cu neputință să-i ascund lui Manon pierderea banilor; în urmă, printr-o stratagemă oarecare sau printr-o întâmplare norocoasă, voi putea s-o întrețin mulțumitor, împiedicând-o să le simtă lipsa.

„Am socotit – îmi spuneam ca să-mi adorm mâhnirea – că douăzeci de mii de taleri ne vor ajunge zece ani. Să presupunem că cei zece ani s-au scurs, și niciuna din schimbările ce le așteptam în familie nu s-a întâmplat. Ce hotărâre aș lua? Prea bine nu știu, dar ce mă împiedică să fac azi ceea ce ar fi trebuit să fac atunci? câți bărbați de aici, din Paris, care nu au nici inteligența și nici calitățile mele, se descurcă totuși în viață datorită talentelor lor, așa cum le au? Providența – adăugai eu, cugetând asupra atâtor schimbări survenite în cursul unei vieți – n-a rânduit oare lucrurile cu înțelepciune? Iată, cea mai mare parte dintre nobili sau bogați sunt niște proști, e limpede pentru oricine cunoaște cât de puțin lumea. Și în asta e cuprinsă o dreptate, căci dacă la bogățiile lor s-ar adăuga deșteptăciunea, prea ar fi ei fericiți, iar restul oamenilor, prea amărâți. Calitățile trupești și sufletești au fost dăruite acestora din urmă ca mijloace pentru a scăpa de nenorociri și sărăcie. Unii din ei își trag pe turta lor o parte din spuza bogaților, măgulindu-le pofta de plăceri și făcându-i astfel să joace cum vor ei, alții îi slujesc

luminându-le mintea prin învățătură, străduindu-se să facă din ei oameni de ispravă. Vorbind drept, rareori izbutesc; dar scopul divinei înțelepciuni nu-i acesta; totul este ca deșteptii să culeagă rodul eforturilor lor, adică să trăiască pe spinarea celor pe care îi instruiesc. Și, ori din ce unghi ai privi lucrurile, prostia bogaților și a nobililor este, pentru mărunții vieții, un capital aducător de bune venituri.”

Cu gândurile acestea mi-a venit inima la loc și mi s-a limpezit capul. Am luat hotărârea să mă sfătuiesc mai întâi cu domnul Lescaut, fratele lui Manon. El cunoștea Parisul pe degete și avusesem destule prilejuri să-mi dau seama că cea mai rotundă parte din veniturile sale nu și-o scotea nici din averea proprie, nici din solda regelui. Îmi mai rămăseseră doar douăzeci de pistoli, aflați, din fericire, în buzunar. I-am arătat punga, povestindu-i nenorocirea întâmplată și temerile mele, apoi l-am întrebat dacă aveam de ales numai între a muri de foame și a-mi zbură creierii de disperare. Mi-a răspuns că numai proștii își iau viața; iar de murit de foame, da, mulți oameni deștepti n-au altă cale când nu vor să-și pună la bătaie talentele; în ce mă privește, trebuia să văd eu singur ce aș fi în stare să fac; din partea lui, mă asigura că-mi va da sfaturi și ajutor în orice aș întreprinde.

— Vorbe vagi, domnule Lescaut, i-am spus. Nevoile mele cer un leac pentru clipa de față. Altfel, ce să-i spun lui Manon?

— Fiindcă veni vorba de Manon, a zis el, ce te împiedică să-i vorbești? Cu ea totdeauna poți să pui capăt oricăror temeri, oricând vei vrea. O fată ca Manon ar trebui să ne întrețină pe câteștrei, pe dumneata, pe ea și pe mine.

Tăindu-mi răspunsul, cuvenit acestei obrăznicii, mi-a spus că îmi garanta până-n seară o mie de taleri, pe care să-i împărțim între noi, cu condiția să-i urmez sfatul, și anume: cunoștea un mare nobil, foarte darnic la capitolul plăcerilor; era sigur că acela ar da ușor o mie de taleri

dacă o fată ca Manon s-ar lăsa iubită de el. L-am oprit să mai urmeze.

— Domnule, aveam o părere mai bună despre dumneata! Mi-am închipuit să-mi acorzi prietenia în virtutea altor simțăminte, cu totul opuse celor pe care le dai acum pe față.

Mi-a mărturisit, fără rușine, că totdeauna a cugetat astfel; de vreme ce soră-sa, a călcat legile sexului, deși de hatârul bărbatului celui mai scump inimii lui, el nu s-a împăcat cu Manon decât în nădejdea că va trage foloase din proasta ei purtare. Mi-a fost ușor să înțeleg că până atunci nu fuseserăm decât paiațele lui.

Cu toată tulburarea pricinuită de asemenea cuvinte, aveam prea mare nevoie de omul ăsta, așa că i-am răspuns râzând că-i păstrez sfatul că pe o ultimă resursă pentru ziua când vom fi la aman. L-am rugat să-mi arate deocamdată altă cale. Mi-a propus să profit de tinerețea mea și de figura atrăgătoare cu care m-a dăruit natura ca să intru în relații cu vreo doamnă în vârstă și darnică; nici soluția aceasta nu mi-era pe plac, căci i-aș fi fost necredincios iubitei mele. I-am vorbit despre jocul de cărți ca fiind mijlocul cel mai lesnicios și mai potrivit în situația în care mă aflam. Mi-a răspuns că da, într-adevăr, jocul de cărți e un mijloc bun, numai că se impune o lămurire: dacă te apuci să joci cum se joacă, trăgând nădejde numai în noroc, cum fac cei mai mulți, apoi asta e cea mai sigură cale spre prăpastie; dacă te folosești însă de micile tertipuri care ajută unui om dibaci să cârmească pe drumul său roata norocului, atunci e bine, dar dacă te încumeți la asemenea joc singur, fără să fii susținut de nimeni, atunci îndeletnicirea devine periculoasă; mai este însă și o a treia cale, aceea a asociației, însă tinerețea mea îl face să se teamă că domnii confederați vor socoti că nu am toate calitățile cerute de ligă. Totuși, mi-a făgăduit că se va pune chezaș pentru mine și, lucru la care nu m-aș fi așteptat din partea lui, s-a oferit să-mi împrumute bani când nevoia mă va strâmtora. I-am cerut

să-mi facă numai atâta bine deocamdată: să nu sufle o vorbă către Manon despre paguba suferită și despre ceea ce vorbisem împreună.

Am ieșit din casa lui și mai puțin mulțumit decât intrasem. Mă căiam mai ales că am fost atât de neprevăzător să-i încredințez taina mea. Tot ce făcuse sau avea să facă pentru mine puteam să capăt fără nicio introducere. Mă chinuia o groază de moarte: să nu-și calce cumva făgăduința și să-i dezvăluie totul lui Manon. De asemenea, eram îndreptățit să mă tem și de altceva: potrivit ideilor sale, – putea să-și bage în cap gândul de a trage foloase de pe urma soră-si, așa cum spusese, fie răpind-o din brațele mele, fie sfătuind-o să mă părăsească pentru a se dăruie vreunui amant mai bogat și mai norocos. Temerile acestea făcură să mi se vânture prin cap fel de fel de gânduri; din păcate, ele n-au dus la altceva decât că m-au chinuit și mi-au stârnit din nou disperarea de dimineață. Mi-a venit în minte de câteva ori să scriu tatii, să mă prefac, ca întâia oară, că m-am schimbat și că mă supun lui numai ca să capăt un ajutor bănesc. Mi-am amintit însă că, bun la inimă cum era, tata mă ținuse totuși la popreală șase luni, ca într-o celulă, pentru cea dintâi greșală; acum, după scandalul cu fuga mea de la „Saint-Sulpice”, eram sigur că se va purta cu mine mult mai aspru. Din învălmășeala aceasta de gânduri am ales în sfârșit unul care mi-a liniștit pe dată cugetul; m-am mirat chiar cum de nu-mi venise mai curând: să mă adresez lui Tiberge, prietenul pe care eram sigur că-l voi găsi pururi însuflețit de râvna de a-mi fi folositor.

Nimic nu-i mai de admirat și nu dă mai mult preț virtuții decât încrederea cu care bați la poarta inimii unor oameni al căror caracter sincer îl cunoști. Simți că nu ai a te teme de nimic. Dacă uneori n-au putința să te ajute, cel puțin ești sigur că vei fi întâmpinat cu bunătate și milă. Față de acești prieteni, inima ta, închisă cu grijă celorlalți oameni, se deschide larg, așa cum floarea își desface petalele în

bătaia soarelui.

Socotind drept o ocrotire a cerului faptul că mi-am amintit de Tiberge tocmai la timp, m-am hotărât să fac tot posibilul ca să-l văd neapărat în ziua aceea. M-am întors îndată acasă și i-am scris un bilet prin care îl rugam să vină într-un anumit loc ca să stăm de vorbă. I-am recomandat tăcere și discreție, spunându-i că-mi făcea prin asta, în situația în care mă aflam, un serviciu din cele mai mari. Bucuria ce-mi insufla speranța că-l voi vedea pe Tiberge mi-a șters de pe față urmele mâhnirii pe care, desigur, Manon ar fi observat-o numaidecât. I-am vorbit despre nenorocirea de la Chaillot ca despre un lucru de nimic, un fleac de care nu trebuie să se neliniștească; cum Parisul era pentru ea locul cel mai plăcut din lume, n-a fost de loc supărată auzindu-mă că ar fi mai nimerit, să rămânem pe loc până se vor repara la Chaillot micile stricăciuni pricinuite de incendiu. Peste un ceas am primit răspunsul lui Tiberge, care îmi făgăduia că vine la locul întâlnirii; am alergat acolo, plin de nerăbdare. Mă simțeam totuși puțin rușinat să mă arăt ochilor unui prieten a cărui prezență avea să fie o muștrare adusă traiului meu dezordonat; dar părerea ce-o aveam despre bunătatea inimii lui, precum și gândul la Manon au dat pînteni îndrăzelii mele.

Îl rugasem să vină în grădina de la Palais-Royal. Sosise înaintea mea. Cum m-a zărit, a venit repede să mă îmbrățișeze; m-a ținut strâns în brațe mult timp și mi-am simțit obrazul scăldat de lacrimile sale. I-am spus că vin rușinat înaintea lui, că inima mi-e plină de simțămîntul nerecunoștinței; că-l rugam, mai înainte de toate, să-mi răspundă dacă pot să-l mai numesc prietenul meu după ce meritasem cu vârf și îndesat să pierd stima și iubirea lui. Mi-a răspuns cu toată duioșia că nimic nu l-ar putea face să renunțe la calitatea de prieten, că tocmai nenorocirile mele, sau, dacă-i dau voie să vorbească fără ocol, tocmai greșelile mele și viața dezordonată pe care o duc i-au mărit dragostea pentru mine, dragoste care însă

acum era amestecată cu o durere vie, așa cum simți pentru o ființă scumpă pe care o vezi că se pierde și pe care nu poți s-o ajuți.

Ne-am așezat pe o bancă. Oftând din adâncul inimii, i-am spus:

— Ah, scumpul meu Tiberge, mila ce o ai pentru mine trebuie să fie neasemuit de mare de vreme ce mă asiguri că e pe măsura suferințelor mele. Mi-e rușine să-ți dezvălui aceste simțăminte, căci, mărturisesc, pricina lor nu e câtuși de puțin glorioasă; urmările sunt însă nespuse de triste, încât te-ar fi înduioșat chiar dacă nu m-ai fi iubit atât de mult.

Mi-a cerut, ca o dovadă de prietenie, să-i povestesc, fără să ascund nimic, tot ce mi s-a întâmplat de la plecarea mea din „Saint-Sulpice”. I-am făcut pe voie și, departe de a ascunde adevărul sau de a căuta să-mi micșorez greșelile ca să le fac mai lesne iertate, i-am vorbit despre iubirea mea cu tot focul ce-l aprinsese patima în mine. I-am înfățișat-o ca o amarnică lovitură a destinului, care tabără să doboare un nevolnic și a cărui îndârjire nici înțelepciunii nu-i este cu putință să o prevadă, nici virtuții să se apere de ea. I-am zugrăvit un tablou viu al zbaterilor și temerilor mele, al disperării ce mă cuprinsese cu două ceasuri înainte de a-l vedea și în care mă voi cufunda din nou dacă și prietenii mă părăseau tot atât de nemilos ca și soarta; în sfârșit, i-am înduioșat în așa măsură pe bunul Tiberge, încât părea tot atât de copleșit de milă pe cât eram eu de suferință. Nu mai obosea îmbrățișându-mă și îndemnându-mă să-mi fac curaj și să mă mângâi, dar, fiindcă stăruia în părerea lui că trebuie să mă despart de Manon, i-am făcut să înțeleagă că tocmai despărțirea aceasta o priveam drept cea mai mare nenorocire ce mi se putea întâmpla, că eram gata să sufăr orice, nu numai cea mai crâncenă sărăcie, dar și moartea în chinuri decât să mă supun unui leac mai greu de îndurat decât toate relele la un loc.

— Lămurește-mă atunci, mi-a spus el, ce fel de ajutor

aș putea să-ți dau dacă la toate sfaturile mele te răzvrătești astfel?

Nu îndrăzneam să-i mărturisesc că aveam nevoie de punga lui. În cele din urmă a ghicit și, după ce mi-a mărturisit că mă înțelege, a rămas îngândurat câțva timp, ca un om care se află într-o mare îndoială. Apoi s-a grăbit să-mi spună:

— Să nu crezi că am stat pe gânduri din pricină că mi s-ar fi răcit zelul și prietenia. Dar dă-ți seama în ce cumpănă mă pui: ori să nu-ți dau singurul ajutor ce vrei să-l primești, ori să-mi calc datoria dacă ți-l dau. Nu înseamnă oare că mă fac părtaș la viața ta de păcat dacă te ajut să mergi pe calea aceasta? Totuși, urmă el după o scurtă gândire, pot să-mi închipui că zbuluciumul în care te-a aruncat sărăcia nu-ți lasă destulă libertate ca să alegi calea cea mai bună: numai cu cugetul liniștit poți prețui cumințenia și adevărul. Am să-ți fac rost de ceva bani. Dă-mi voie însă, scumpe cavaliere, adăugă îmbrățișându-mă, să-ți pun o condiție, numai una: îmi vei da adresa ta și mă vei lăsa cel puțin să mă străduiesc a te aduce pe calea virtuții; calea asta tu o iubești, te-a depărtat de ea numai violența patimii.

M-am învoit din inimă la tot ce dorea și l-am rugat să deplângă, împreună cu mine, drăceasca răutate a sorții care mă face să nesocotesc sfaturile unui prieten atât de virtuos. M-a condus la un bancher pe care-l cunoștea, acesta mi-a împrumutat o sută de pistoli cu polița pe numele lui, căci Tiberge nu prea avea bani peșin. Bogat nu era, cum am mai spus; beneficiul ce i se dăduse aducea o mie de taleri anual, dar fiind primul an, nu-și primise încă venitul; îmi împrumuta astfel bani în contul sumei ce o avea de încasat...

Câtă generozitate îmi dovedea! Până într-atât de mișcat m-am simțit, încât am început să deplâng orbirea fatalei patimi care mă făcea să-mi calc toate îndatoririle. Timp de câteva clipe virtutea a găsit puterea de a se răzvrăti în inima mea împotriva iubirii care mă robise, și,

Într-o străfulgerare de secundă, mi-am văzut întreaga rușine și josnicie, a lanțurilor mele. Dar lupta a fost slabă și a durat puțin, și apoi, la vederea lui Manon, aș fi sărit și din cer. Când m-am aflat din nou lângă ea, m-am mirat nespus cum de am putut să mă rușinez, fie chiar pentru o clipă, de o dragoste atât de firească pentru o ființă atât de fermecătoare.

Manon avea o fire ciudată. Nicio femeie n-a iubit banii mai puțin ca ea; dar nu putea să-și afle liniștea dacă se gândea că-i vor lipsi. Îi trebuiau neconținut plăceri și distracții. Dacă ele n-ar fi costat nimic, ea nici nu s-ar fi atins de bani. Nici măcar nu întreba cât am cheltuit din banii noștri și cât ne-a mai rămas, totul era să-și petreacă plăcut ziua; altfel, nu avea nici patima jocului de cărți și nici n-o orbea fastul celor care cheltuiesc mult. Cu nimic n-o mulțumeam mai ușor decât căutându-i în fiecare zi petreceri pe gustul ei. Avea neapărată nevoie să fie ocupată cu distracții; fără ele, era greu să-i prevezi toanele și înclinările. Deși mă iubea din inimă, și eram singurul, după cum recunoștea, care o puteam face să guste din plin dulceața dragostei, eram aproape sigur că sentimentele ei vor slăbi în fața sărăciei. Dacă aș fi avut avere, nu cine știe cât de mare, m-ar fi preferat lumii întregi, dar nu mă îndoiam de loc că mă va părăsi pentru un alt de B... de îndată ce nu-i voi mai putea oferi decât statornicia și credința mea.

M-am hotărât, așadar, să-mi restrâng cheltuielile proprii, ca să pot face față celor ale ei; preferam să mă lipsesc până și de lucrurile strict necesare decât să tai din prisosul ei. Mai mult ca orice mă înspăimânta întreținerea caretei; nu vedeam cum voi putea ține cai și vizitiu. Am dezvăluit domnului Lescaut îngrijorarea mea. Nu i-am ascuns că am primit o sută de pistoli de la un prieten; mi-a repetat că, dacă stăruie să-mi încerc norocul la joc, avea oarecare speranțe să fiu admis în Liga cavalerilor de industrie, cu recomandăția lui, dar va trebui să jertfesc măcar o sută de franci ca să dau o masă asociaților.

Oricât mi-era de scârbă să înșel pe cineva, m-am lăsat târât totuși de cruda nevoie.

Domnul Lescaut m-a prezentat, chiar în acea seară, drept o rudă a sa; a adăugat că eram cu atât mai dornic de a izbuti cu cât aveau nevoie de cele mai mari favoruri ale norocului. Totuși, ca să arate că sărăcia mea nu era a unui om de nimic, le-a spus că mă pregăteam să le dau un supeu. Invitația a fost primită. I-am ospătat măreț. Au vorbit o bucată de vreme despre drăgălășenia chipului meu și despre manierele mele frumoase; erau de părere că se poate aștepta mult de la mine, căci datorită fizionomiei mele, care arăta a fi a unui om cinstit, nimeni nu va bănuși că umblu cu vicleșuguri. La sfârșit au adus mulțumiri domnului Lescaut că a procurat ordinului lor un novice atât de merituos și au însărcinat pe un cavaler de-al lor să-mi dea, timp de câteva zile, instrucțiunile necesare.

Principalul teatru al strălucitelor mele isprăvi avea să fie hotelul „Transilvania”; acolo se juca într-o sală „faraonul”, iar în galerii diferite, jocuri de cărți și zaruri. Liga aceasta lucra în folosul prințului de R... care locuia atunci la Clagny și care, ca mai toți ofițerii din regimentul lui, făcea parte din societatea noastră. Să mărturisesc, spre rușinea mea, că mi-am însușit repede știința profesorului? Am căpătat, mai ales, multă dibăcie în schimbarea și filarea cărților; le făceam să dispară atât de ușor sub perechea mea de manșete late, încât luam ochii și celor mai atenți; am ruinat astfel, fără să-mi pese, o droaie de jucători cinstiți. Deosebita mea îndemânare a dat ghes norocului; în câteva săptămâni am adunat sume foarte mari, în afară de cele pe care le împărțeam cinstit cu asociații mei. Nu m-am mai temut atunci să-i fac cunoscut lui Manon pierderea de la Chaillot, și, pentru a o consola de supărătura veste, am închiriat o casă mobilată, unde ne-am stabilit cu ifose de bogătași trăind în huzur și siguranță.

Tiberge nu pregetase în acest timp să vină adesea pe

la mine. Nu mai sfârșea făcându-mi morală; mereu și mereu îmi arăta, că greșesc față de conștiința, de onoarea, de viitorul meu. Ascultam sfaturile lui cu răbdare de prieten, și cu toate că nici ghid n-aveam să le urmez, îi eram recunoscător pentru râvna a cărei sursă o cunoșteam atât de bine. Uneori glumeam pe seama lui cu Manon de față; îl îndemnam să nu fie mai aspru decât atâția alți preoți și episcopi care se pricepeau de minune să împace un beneficiu ecleziastic cu o amantă.

— Privește, îi ziceam, arătându-i ochii iubitei mele privește și spune-mi dacă există vreo greșeală pe care n-ar îndreptăți-o un scop atât de frumos!

El se înarma cu răbdare. A stăruit multă vreme, apoi, văzând că belșugul meu crește, că nu numai că i-am înapoiat cei o sută de pistoli, dar că am mai închiriat încă o casă și că mi-am dublat cheltuielile, ca să mă afund din nou, mai adânc poate, în viața de plăceri, și-a schimbat și tonul, și purtarea. S-a plâns de nesimțirea mea și m-a amenințat cu toate pedepsele, care n-au întârziat să se abată asupra-mi.

— E peste putință, mi-a spus, să-ți fi venit pe o cale cinstită banii, cu care îți întreții dezmățul. I-ai câștigat pe nedrept și tot astfel îi vei pierde. Dumnezeu te-ar pedepsi și mai groaznic dacă te-ar lăsa să te bucuri de ei în pace. Toate sfaturile mele, adăugă el, nu ți-au folosit; prevăd că în curând le vei găsi supărătoare. Fie ca plăcerile tale vinovate să se destrame ca umbra! Fie ca belșugul și banii tăi să piară fără întoarcere! Iar tu să rămâi singur și gol, ca să simți deșertăciunea bunurilor care te-au amețit nebunește! Atunci mă vei găsi din nou gata să te iubesc și să te ajut; dar astăzi rup orice legătură cu tine: urăsc viața pe care o duci!

Această predică apostolică mi-a ținut-o în camera mea, de față cu Manon. S-a sculat să plece. Am vrut să-l rețin, dar m-a oprit Manon, spunându-mi că omul acesta e nebun; mai bine să se ducă.

Totuși, vorbele lui m-au tulburat. Îmi însemn astfel

clipele când inima mea a simțit pornirea unei întoarceri spre bine, fiindcă acelor clipe le-am datorat mai târziu tăria mea în împrejurările cele mai nenorocite ale vieții. Mângâierile iubitei mele mi-au risipit într-o clipă mâhnirea pricinuită de această scenă. Ne-am dus înainte traiul nostru de dragoste și petreceri. Creșterea bogăției ne lega și mai strâns unul de altul; Venus și Fortuna m-au avut sclavi mai fericiți ca noi. O, zei! De ce să numim lumea un sălaș al durerilor, când în ea poți să guști cele mai dulci desfătări? Partea lor slabă este să trec, vai, prea repede! Dacă ar putea dura mereu ți-ai mai dori alte fericiți? Au avut și ale noastre soarta obișnuită, adică au durat puțin și au fost urmate de o amară căință.

Câștigasem la jocul de cărți sume atât de mari, încât mă gândeam să plasez undeva o parte din ele. Servitorii noștri, cu deosebire valetul meu și camerista lui Manon, față de care vorbeam fără teamă, știau ce norocoși fusesem. Camerista era o fetișcană frumușică; valetul se îndrăgostise de ea; aveau de-a face cu stăpâni tineri și îngăduitori, ușor de înșelat, după credința lor. Și-au făcut un plan și l-au îndeplinit întocmai, un plan atât de nefericit pentru noi, încât ne-a aruncat într-o stare de plâns, din care n-am mai putut să ne ridicăm niciodată.

Într-o seară domnul Lescaut ne oferise un supeu, așa că ne-am întors acasă după miezul nopții. Am strigat pe valet, a strigat-o și Manon pe cameristă; nu s-a ivit niciunul, nici altul. Ni s-a spus că n-au fost văzuți de pe la ceasurile 8, când încărcaseră într-o birjă câteva cufere și plecaseră, spunând că îndeplinesc o poruncă dată de mine. Am presimțit pe dată o parte din adevăr, dar bănuielile mi-au fost întrecute de ceea ce mi-a fost dat să văd intrând în casă. Broasca de la birou fusese forțată, toți banii luați, precum și hainele. Pe când mă gândeam, încremenit, la cele întâmplare, Manon veni fuga să mă înștiințeze că și în camerele ei au dat iama hoții. Năpasta ce ne cădea pe cap îmi păru atât de crudă, încât numai printr-o cumplită efortare m-am putut opri să nu încep să

plâng și să țin. Teama de a transmite și lui Manon disperarea mea m-a făcut să iau o înfățișare liniștită. I-am spus, glumind, că mă voi răzbuna eu pe vreun prost la hotelul „Transilvania”. Dar îmi păru atât de lovită de nenorocirea întâmplată, încât mai multă putere a avut tristețea ei să mă îndurereze pe mine decât bucuria mea prefăcută să-i aline ei mâhnirea.

— Suntem pierduți! suspină ea, cu lacrimi în ochi.

În zadar m-am silit să-i potolesc durerea cu mângâieri; plângeam și eu, trăgându-mi deznădejdea și spaima. Într-adevăr, eram cu totul ruinați, nu mai aveam nici măcar o cămașă. În cele din urmă, am trimis după domnul Lescaut. El m-a sfătuit să mă duc chiar atunci la locotenentul de poliție și la prim-magistratul militar al Parisului. M-am dus, dar a fost spre marea mea nenorocire; pe lângă că demersul meu și cele făcute în urmă de cei doi ofițeri de justiție n-au dat roadele dorite, dar în lipsa mea, Lescaut a avut timp să stea de vorbă cu soră-sa și să-i insuflă o hotărâre scârnăvă. I-a vorbit despre domnul de G. M., un crai bătrân, care-și plătea plăcerile cu dărnicie; i-a jucat atât de viu pe dinaintea ochilor toate foloasele ce le-ar putea trage dacă s-ar lăsa în mâna lui, încât, amețită cum era de ghinionul nostru, s-a potrivit ușor la tot ce se străduia el să-i bage în cap. Acest onorabil târg s-a încheiat înaintea întoarcerii mele; întâlnirea fusese fixată pe a doua zi, după ce Lescaut l-ar fi înștiințat pe domnul de G. M... Pe Lescaut l-am găsit încă acasă, mă aștepta dar Manon se culcase și poruncise lacheului să-mi spună că are nevoie de odihnă și mă roagă s-o las singură în noaptea aceea. Lescaut a plecat după ce mi-a oferit câțiva pistoli; i-am primit.

Se făcuse aproape ceasul 4 când m-am culcat; dar am stat încă multă vreme trează, căutând în minte noi mijloace de a-mi reface averea; am adormit atât de târziu, încât n-am putut să mă trezesc a doua zi decât pe la amiază. M-am sculat repede, ca să aflu cum se simte Manon; mi s-a spus că ieșise cu o oră înainte, împreună

cu fratele ei, care venise să o ia într-un cupeu închiriat. Deși plimbarea această, în tovărășia lui Lescaut, mi s-a părut cam suspectă, m-am silit totuși să-mi țin în frâu bănuielile. Trecură astfel câteva ore, pe care le-am petrecut citind. În cele din urmă, nemaiputând să-mi stăpânesc neliniștea, am început să mă plimb prin casă cu pași mari. În camera lui Manon am zărit o scrisoare pecetluită. Era pe adresa mea și scrisă de mâna ei. Am deschis-o cu un tremur de moarte. Iată ce cuprindea:

„Îți jur, scumpul meu cavaler, ca tu ești idolul inimii mele, că numai pe tine din lumea întreagă te pot iubi așa cum te iubesc. Dar vezi și tu, biet suflet scump, ce prostească virtute este fidelitatea în starea de plâns în care ne găsim. Crezi că te mai poți gândi la dezmierdări când îți lipsește pâinea? Foamea mi-ar juca într-o zi un renghi fatal: mi-aș putea da ultima suflare crezând că scot un suspin de dragoste. Te ador, bizuie-te pe asta, dar lasă-mi mie câțva timp grija de a ne reface. Nenorocire celui care-mi va cădea în plasă! Pentru asta mă zbat, ca să-l fac bogat și fericit pe cavalerul meu! Fratele îți va da vești despre Manon a ta; îți va spune cât a plâns fiind nevoită să te părăsească.”

Am rămas, după citirea scrisorii, într-o stare greu de descris, căci nici chiar azi nu-mi dau seama ce simțăminte mi-au răscolit atunci inima. M-am aflat într-una din acele situații care nu putea fi asemuită cu niciuna din cele prin care trecusem. E imposibil de explicat altora, pentru că ei habar n-au de așa ceva; tu singur abia dacă poți descâlci asemenea lucruri; fiind unice în felul lor, nu se leagă în memorie cu altele și nu pot fi nici alăturate de alte simțăminte cunoscute. Totuși, de orice natură ar fi fost ale mele, cuprindeau laolaltă durere, ciudă, gelozie și rușine. Bine ar fi fost dacă n-ar fi cuprins și mai multă dragoste ca oricând!

„Mă iubește, bine, cred, îmi ziceam, că doar ar trebui

să fie un monstru ca să mă urască... Pot să existe oare drepturi asupra unei inimi pe care eu să nu le fi dobândit? Ce-mi mai rămăsese să fac pentru ea, după toate jertfele mele? Totuși, m-a părăsit, și nerecunoscătoarea se crede apărută de imputările mele spunându-mi că nu încetează de a mă iubi. Se teme că va suferi de foame. Dumnezeu mare! Ce simțiri grosolane! Și ce urât răspunde la delicatețea mea! Nu m-am temut eu, care de bunăvoie mă expun foamei, lipsindu-mă de avere și de dulceața traiului din casa tatălui meu; eu, care am renunțat până și la strictul necesar, numai ca să-i satisfac ei capriciile și toanele! Mă adoră, zice ea. Dacă m-ai adora, ingrato, știi bine cui i-ai fi cerut sfaturi, sau cel puțin nu m-ai fi părăsit fără să-ți iei rămas bun! Pe mine să mă întrebi ce crudă durere poți simți când te desparți de ființa adorată! Ar fi trebuit să-mi pierd mințile ca să fac pasul ăsta de bunăvoie.”

Văicărelile mele au fost întrerupte de o vizită la care nu mă așteptam: vizita lui Lescaut.

— Călăule, i-am strigat scoțând sabia din teacă, unde e Manon? Ce-ai făcut cu ea?

Furia mea l-a înspăimântat. Mi-a răspuns cu blândețe că dacă astfel primesc eu pe omul care vine să-mi spună că mi-a făcut un mare serviciu, cel mai mare serviciu pe care putea să mi-l facă, atunci se retrage și nu-mi va mai pune piciorul în casă niciodată. Am alergat la ușă și am încuiat-o.

— Să nu-ți închipui, i-am spus întorcându-mă spre el, că am să mai fiu victima dumitale și ai să mă mai duci de nas cu povești. Apără-ți viață sau ajută-mă s-o găsesc pe Manon!

— Hei! lute mai ești! a răspuns el. Doar de asta am și venit. Îți aduc vestea unei bucurii care nici nu-ți trece prin cap și pentru care vei recunoaște că-mi datorezi și mie ceva.

Am cerut să fiu lămurit pe loc. Mi-a povestit că Manon, neputând îndura teama că va cădea din nou în sărăcie și

mai cu seamă gândul că va fi nevoită să se lipsească de caretă, îl rugase să o prezinte domnului de G. M., care trecea drept un bărbat foarte darnic. Șiretul s-a ferit să-mi spună că sfatul pornise de la el, că el însuși netezise surorii sale calea spre acel om.

— Am condus-o la el azi-dimineață, a urmat Lescaut. E un om de ispravă; a rămas încântat de Manon și a invitat-o la țară, ca să-i țină tovărășie timp de câteva zile cât va sta el acolo. Eu, a adăugat Lescaut, am cuprins dintr-o ochire folosul pe care-l poți trage dumneata din cunoștința asta și, cu oarecare dibăcie, i-am dat a înțelege bătrânului că Manon suferise pagube nespuse de mari; m-am priceput să-i stimulez atât de bine dărnicia, încât a și scos, drept început, două sute de pistoli; i-am spus că e un dar frumos pentru prezent, dar că în viitor soră-mea va trebui să facă față la nevoi mult mai mari, căci își luase în sarcină grija unui frate al nostru mai mic, care ne rămăsese pe cap după moartea părinților, și, dacă o crede pe Manon vrednică de stima lui, n-are s-o lase să sufere pentru bietul copil, pe care ea îl privea ca pe o jumătate din ființa sa. Basmul meu l-a dat gata. Și-a luat îndatorirea să închirieze o casă comodă pentru dumneata și Manon, căci dumneata însuși ești bietul frățior orfan. A făgăduit să vă mobileze bine casa și să vă dea în fiecare lună patru sute de livre, mari și late, care, dacă socotesc bine, fac patru mii opt sute la sfârșitul unui an. Înainte de a pleca la țară, a dat ordin intendentului să caute casa și să pregătească totul până la întoarcerea lui. Atunci ai s-o vezi și dumneata pe Manon, care m-a însărcinat să te sărut de o mie de ori în locul ei și să te asigur că te iubește mai mult ca oricând.

M-am așezat pe scaun visând la bizara întorsătură a soartei. Mă aflam prins între simțăminte potrivnice și, ca urmare, într-o nesiguranță căreia era greu să-i pun capăt; am stat astfel multă vreme, fără să răspund nimic la întrebările cu care mă tot pisa. Din nou, în clipa aceea, onoarea și virtutea m-au făcut să am remușcări cumplite,

iar ochii minții mi s-au îndreptat cu suspine către Amiens, către casa părintească, „Saint-Sulpice” și toate locurile unde dusesem un trai nevinovat. Ce distanță uriașă mă despărțea de viața aceea fericită! De-abia mai zăream mijind, undeva departe, o umbră plină de dorințe și de păreri de rău, care mă atrăgea, dar care era prea slabă ca să-mi impună și eforturile de a mă apropia.

„Prin ce fatalitate, îmi ziceam, am devenit un răufăcător?! Dragostea e o pasiune nevinovată; cum de s-a schimbat pentru mine într-un izvor de nenorociri și de necinste? Cine m-a împiedicat să trăiesc în liniște și virtute cu iubita mea? De ce nu ne-am cununat înainte de a ne lăsa în voia dorințelor? Tatăl meu, care mă iubea cu atâta duiosie, n-ar fi consimțit oare la căsătorie dacă l-aș fi împresurat cu stăruințele mele legitime? A! tata ar fi îndrăgit-o și el pe iubita mea ca pe o copilă încântătoare, vrednică de a fi soția fiului său; aș fi trăit astăzi fericit, aș fi avut și dragostea lui Manon, și afecțiunea tatălui meu, și stima oamenilor cinstiți, și binefacerile averii, și cugetul împăcat. Nenorocită soartă! Ce rol mârșav mi se propune acum să joc! Cum? Să împart cu... Dar mai pot sta oare în cumpănă, când Manon a hotărât astfel, și când, dacă nu mă învoiesc, o pierd?

— Domnule Lescaut, am rostit închizând strâns pleoapele, ca pentru a îndepărta dureroasele cugetări, dacă scopul dumitale a fost să-mi faci un bine, primește mulțumirile mele. Ai fi putut să alegi o cale mai cinstită, dar târgul s-a încheiat, nu-i așa? Deci, să nu ne mai gândim decât la foloasele lui și la felul cum să ne îndeplinim planurile.

Lescaut, după furia mea de la început, urmată de lungă tăcere, nu mai știa ce să creadă și a fost încântat văzând că iau o altă hotărâre decât aceea de care pesemne se teme. Căci nu era de fel curajos, am avut dovezi depline despre asta mai târziu.

— Da, da, s-a grăbit el să-mi răspundă, ți-am făcut un strașnic serviciu, și ai să vezi că din treaba asta vom

trage foloase mai mari decât te aștepți!

Am stat apoi să chibzuim în ce mod ne-am putea feri de bănuielile care l-ar cuprinde, cine știe cum, pe domnul de G. M. Când va vedea un „frățior” mai mare și mai în vârstă decât și-l închipuise. N-am găsit altă soluție decât să iau o mutră prostuță, de provincial, să-l fac să creadă că mă pregătesc de intrare în tagma bisericească și că, pentru asta, mă duc la colegiu în fiecare zi. Tot împreună am hotărât ca atunci când mă voi duce să-l salut, să mă îmbrac cât mai sărăcăcios.

G. M. s-a întors în oraș peste trei-patru zile și a condus-o el însuși pe Manon în casa pe care intendentul avusese grijă să i-o pregătească. Ea a înștiințat îndată despre întoarcerea ei pe Lescaut, acesta m-a înștiințat la rândul lui pe mine și împreună ne-am dus să o vedem. Babalâcul îndrăgostit nu era acasă.

Cu toate că mă plecasem cu resemnare în fața voinței ei, în clipa revederii nu mi-am putut stăpâni zvâcnetul inimii. I-am părut trist și moleșit. Bucuria că o revăd nu putea birui durerea că mă înșelase; ea, dimpotrivă, plutea de fericire că mă vede. M-a muștrat pentru răceala mea; nu m-am putut opri să n-o numesc perfidă, necredincioasă, și-mi însoțeam vorbele cu oftaturi adânci. A încercat mai întâi să glumească, făcându-mă prost, dar văzând că privirile mi se ațintesc cu aceeași tristețe asupra ei și înțelegând greutatea cu care înduram o schimbare atât de potrivnică firii și dorințelor mele, a trecut în camera de alături. O clipă mai târziu m-am dus și eu după ea. Am găsit-o scăldată în lacrimi; am întrebat-o din ce pricină plânge.

— Nu-i greu de înțeles, mi-a răspuns ea; cum vrei să trăiesc dacă vederea mea nu-ți mai aduce pe față decât durere și încruntare? O oră întreagă de când ești aici, și nu m-ai dezmiardat de loc, iar mângâierile mele le-ai primit cu măreția unui sultan în harem.

— Ascultă, Manon, i-am spus, îmbrățișând-o, nu pot să-ți ascund că inima mi-e îndurerată de moarte. Nu mai

stau să vorbesc acum de neliniștea ce mi-a iscat-o fuga ta, nici de cruzimea ce-ai avut-o să mă părăsești fără un cuvânt de mângâiere, după ce ți-ai petrecut noaptea singură. Farmecul ființei tale m-ar face să uit și mai multe încă. Dar crezi oare că pot să mă gândesc fără suspine și fără lacrimi – vărsai chiar atunci câteva – la trista, la nenorocita viață pe care vrei să o duc în casa asta? Să lăsăm deoparte originea și onoarea mea; atât de slabe motive nu se pot lua la întrecere cu o dragoste ca aceea pe care o nutresc față de tine. Dar nu-ți închipui oare cum geme, cum suferă dragostea aceasta atât de rău răsplătită, tratată cu atâta cruzime de o iubită aspră și nerecunoscătoare?

Manon m-a întrerupt:

— Vreau să-ți spun, cavaliere, să nu mă mai chinuiești degeaba cu învinuiri care, atunci când vin de la tine, îmi străpung inima. Văd ce te jignește. Sperasem că vei încuviința planul prin care am fi putut să ne restabilim puțin averea; și tocmai ca să te cruț am pornit la îndeplinirea lui fără să te fac părtaș; dar renunț la acest plan dacă tu nu-l aprobi.

A adăugat că nu cerea decât puțină bunăvoință pentru restul zilei aceleia, că primise de la bătrânul ei adorator două sute de pistoli, dar aștepta să-i mai aducă seara un colier de perle, împreună cu alte giuvaere, precum și o jumătate din pensiunea anuală ce-i făgăduise.

— Lasă-mă numai atâta vreme cât să-mi primesc darurile, a spus ea; îți jur că nu poate să se laude cu nicio favoare din parte-mi, căci l-am tot amânat până la întoarcerea în Paris. E adevărat că mi-a sărutat mâinile mai mult de un milion de ori; e drept, așadar, să plătească plăcerea asta, și nu va fi prea scump plătită cu cinci sau șase sute de mii de franci dacă te gândești la bogățiile lui și la vârsta pe care-o are!

Hotărârea ei de a-l părăsi pe de G. M. mi-a făcut mai multă plăcere decât nădejdea în cele cinci mii de livre. Am putut să-mi dau seama atunci că nu-mi pierdusem cu

totul simțul onoarei, deoarece eram din cale-afară de mulțumit să ies din mocirla acestei ticăloșii. Eram însă născut pentru bucurii scurte și pentru dureri de lungă durată. Soarta nu mă izbăvea de căderea într-o prăpastie decât pentru a mă arunca în alta. După ce i-am arătat lui Manon, prin mii de dezmierdări, cât mă simțeam de fericit de faptul că-și schimbase planul, i-am spus că trebuie să-l înștiințăm și pe domnul Lescaut și să hotărâm împreună ce vom face. Acesta a cârtit la început, dar cele patru sau cinci mi de livre în bani peșin l-au făcut, până la urmă, să fie de acord cu noi. Am hotărât să luăm cu toții masa de seară cu domnul de G. M. Și asta din două pricini: întâia, pentru plăcerea unei scene nostime, în care eu voi avea rolul unui școlar, frate cu Manon; cealaltă, ca să împiedicăm pe berbantul bătrân de a-și lua prea tare vânt față de iubita mea, în virtutea dreptului pe care credea că și l-a cucerit plătind înainte cu atâta dărnicie. Eu și cu Lescaut trebuia să ne retragem în clipa când el va voi să treacă în dormitor, unde socotea să-și petreacă noaptea; Manon mi-a făgăduit însă că și-o va petrece cu mine, părăsind casa în loc să se ducă după el. Lescaut se însărcina să țină gata în poartă o caretă. La ceasul hotărât pentru supeu își făcu apariția și domnul de G. M.; Lescaut și soră-sa l-au primit în sufragerie. Cel dintâi compliment al bătrânului a fost să ofere frumoasei lui un colier, brățări și cercei cu mărgăritare, podoabe care prețuiau cel puțin o mie de taleri. După asta, i-a numărat suma de două mii patru sute de livre în frumoși ludovici de aur: jumătate din pensiunea pe un an. Și-a presărat darul cu câteva floricele galante, în stilul vechi de curte. Manon n-a putut să-i refuze câteva sărutări; prin asta își cucerea mai vârtos dreptul asupra banilor ce i se înmânau. Stam la ușă și ciuleam urechea, așteptând ca Lescaut să mă cheme înăuntru. După ce Manon și-a strâns giuvaerurile și banii, Lescaut m-a luat de mână și, ducându-mă până în fața domnului de G. M. mi-a poruncit să fac o reverență. Am făcut două sau trei, ploconindu-mă

până la pământ.

— Scuzați, domnule, i-a spus Lescaut, nu-i decât un copil neștiutor. După cum vedeți, n-a căpătat aici pe departe deprinderi pariziene, dar tragem nădejdea să-l dăm pe brazdă. Și, întorcându-se către mine, a adăugat: Vei avea onoarea să-l întâlnești deseori aici pe domnul, încearcă să-l iei drept model.

Bătrânul amarez părea că se uită la mine cu plăcere. M-a mângâiat pe obraji cu două trei palmuțe, spunându-mi că sunt băiat frumos, dar să umblu cu ochii în patru prin Paris, unde tinerii sunt ușor târâți spre desfrâu. Lescaut l-a asigurat că eram din fire grozav de cuminte, că nu doream decât să mă fac popă și că cea mai mare plăcere a mea era să meșteresc biserițe.

— Seamănă cu Manon, a mai spus bătrânul apucându-mă de bărbie.

Am răspuns râzând ca un nerod:

— Păi da, domnule, că doar carnea mea și a ei se ating de aproape; d-aia o și iubesc pe soră-mea, Manon, ca și cum eu aș fi ea...

— L-ați auzit? a spus bătrânul către Lescaut. Are ceva în cap băiatul. Păcat că nu s-a frecat mai mult cu oamenii.

— Da' ce, domnule, i-am dat eu înainte cu vorba, parcă n-am văzut cu destui oameni și la noi, la biserică, mai proști decât mine? Cred că și la Paris oi găsi din ăștia cu duiumul.

— la te uită, s-a mirat bătrânul, știi că pentru un flăcăiaș din provincie se pricepe de minune să le zică?!

Conversația noastră a continuat pe aceeași strună în tot timpul supeului. De câteva ori Manon, șăgalnică de felul ei, a fost gata să dea drumul unor hohote de râs și să strice totul. Am adus vorba, pe când mâncam, de pățaniile unui craidon înșelat, și astfel i-am istorisit propria lui poveste, prevestindu-i soarta care-l amenința. Lescaut și Manon tremurau ascultându-mă, mai ales când am început să descriu și cum arăta bătrânul acela; era întocmai portretul celui de față, dar amorul propriu l-a

împiedicat să se recunoască; la sfârșit am zugrăvit cu atâta dibăcie ultimele trăsături ale celui craidon, încât el însuși l-a găsit caraghios. Veți vedea îndată că nu fără temei lungesc vorba asupra acestei scene ridicole.

În sfârșit, fiindcă venise ora culcării, el pomeni ceva de dragostea și de nerăbdarea lui. Atunci, eu și Lescaut ne-am retras. Un servitor l-a condus pe bătrân în camera de dormit, în timpul acesta, Manon, pretextând o nevoie, a ieșit afară și a dat fuga la poartă, unde ne opriserăm noi. Careta, care aștepta cu trei-patru case mai jos, a înaintat și ne-a luat. Ne-am depărtat de cartierul acela într-o clipă.

Deși în ochii mei fapta aceasta era o adevărată pungășie, nu mi-o reproșam, totuși, ca fiind cea mai necinstită; mai mult mă mustrase cugetul pentru banii cei câștigasem la joc. Dar am profitat tot atât de puțin de amândouă, și tocmai cea mai ușoară din aceste două fapte rele a fost cel mai aspru pedepsită. Domnul de G. M. n-a întârziat să-și dea seama că-l trăsesem pe sfoară. Nu știu dacă a făcut, chiar în acea seară, vreun demers ca să ne găsească; dar a avut destulă trecere ca să nu piardă mult timp bătând pe la uși, iar noi, – destulă nechibzuință bizuindu-ne pe întinderea Parisului și pe depărtarea dintre cartierul nostru și al lui. Nu numai că a fost curând informat unde locuiam și în ce situație ne găseam, dar a aflat și cine eram eu, viața pe care o dusesem la Paris, vechea legătură a lui Manon cu de B. și cum îl înșelase ea; într-un cuvânt a aflat toate părțile scandaloase ale vieții noastre.

Ca urmare, s-a hotărât să intervină ca să fim băgați la arest și tratați nu atât ca niște criminali, cât drept cei mai mari desfrânați.

Eram încă în pat când un subofițer de poliție a intrat în camera noastră cu o jumătate de duzină de guarzi. Au pus mâna mai întâi pe banii noștri, mai bine zis ai lui G. M., apoi ne-au silit să ne sculăm, în mare grabă, și ne-au dus la poartă, unde așteptau două carete; într-una din ele a fost urcată biata Manon, luată fără nicio explicație, cu

cealaltă m-au dus pe mine la „Saint-Lazare”.

Numai dacă ai trecut prin astfel de nenorociri poți ști în ce disperare te aruncă! Asprii guarzi nu-mi dăduseră voie nici să o sărut pe Manon, nici să-i spun vreo vorbă. Multă vreme n-am putut să aflu unde au dus-o! De fapt a fost o fericire că n-am știut de la început; o catastrofă atât de groaznică m-ar fi făcut să-mi pierd mințile, poate și viața.

Nefericita mea Manon mi-a fost răpită astfel de sub ochi și dusă într-un loc pe care mi-e groază să-l numesc. Ce soartă pentru o făptură atât de fermecătoare, căreia i s-ar fi convenit cel dintâi tron din lume dacă toți oamenii ar fi privit-o cu ochii mei și ar fi avut inima mea. Nu s-au purtat sălbatic cu dânsa, dar a fost închisă singură într-o celulă și condamnată să execute în fiecare zi o câtime anumită de muncă, aceasta fiind o condiție ca să-și poată căpăta hrana; cine știe ce mâncări dezgustătoare! N-am aflat acest amănunt decât mult timp în urmă, după ce eu însumi am suferit câteva luni o aspră și plictisitoare pedeapsă. Deoarece guarzii n-au numit locul unde mă duceau, mi-am cunoscut soarta abia când am ajuns la „Saint-Lazare”. Aș fi ales mai degrabă moartea în acea clipă decât prăpastia în care mă simțem căzând. Îmi făcusem o părere groaznică despre acea casă. Spaima mi s-a mărit și mai mult când, la intrare, paznicii m-au mai cercetat încă o dată, ca să se asigure că nu mi-a rămas vreo armă sau vreun alt mijloc de apărare. Starețul s-a ivit de îndată: fusese înștiințat de sosirea mea și m-a salutat cu multă blândețe.

— Părinte, i-am spus, fără umiliri! Decât să sufăr vreuna, mai bine îmi iau viața de o mie de ori.

— Nu, nu, domnule, mi-a răspuns el, poartă-te și dumneata bine și o să fim mulțumiți unul de altul.

M-a poftit să mă urc într-o cameră de sus; l-am urmat fără cârtire. Guarzii ne-au însoțit până la ușă; starețul a intrat cu mine și le-a făcut semn să plece.

— Cum văd, sunt prizonierul dumneavoastră, i-am zis. Ei bine, părinte, ce aveți de gând cu mine?

S-a arătat încântat că devenisem mai rezonabil și mi-a spus că datoria lui era să-mi insuflă dragostea de virtute și de religie, iar a mea, să dau ascultare sfaturilor și îndemnurilor lui; numai să vreau să-i întorc cât de cât atențiile ce le va avea pentru mine, și voi găsi destulă plăcere în singurătatea mea.

— A, plăcere!... am suspinat. Nu știți, părinte, că mie numai un singur lucru poate să-mi mai facă plăcere?

— Ba știu, a răspuns el. Dar trag nădejde că înclinarea dumitale se va schimba.

Vorbele acestea m-au făcut să înțeleg că îmi cunoștea faptele, și poate și numele. L-am rugat să mă lămurească. Mi-a spus că, bineînțeles, era informat despre toate.

Pentru mine aceasta a fost cea mai aspră dintre toate pedepsele. M-am pornit pe plâns; am vărsat un râu de lacrimi, dând toate semnele celei mai cumplite disperări. Nu izbuteam să îndur umilirea că voi ajunge de pomină printre cunoștințele mele, că voi fi rușinea familiei. Am trăit opt zile în cea mai cumplită descurajare, fără să pot să ascult pe nimeni, fără să mă gândesc la altceva decât la ocara abătută asupra-mi. Nici gândul la Manon nu-mi mai putea spori o durere atât de mare; păstram amintirea ei în minte, dar numai ca un sirnțământ care precedase această nouă suferință; stăpână peste sufletul meu era acum rușinea, care-mi zăpăcea mințile.

Puține persoane cunosc forța acestor neobișnuite porniri ale inimii. Îndeobște, oamenii sunt supuși numai la patru sau cinci pasiuni, în cercul cărora își trăiesc viața și la care se reduc toate frământările lor. Luați-le iubirea și ura, plăcerea și durerea, speranța și teama, și ei nu vor mai simți nimic. Dar firile mai sensibile pot fi mișcate în mii de feluri. S-ar părea că acești oameni au mai mult de cinci simțuri, că pot primi idei și senzații care depășesc marginile obișnuite ale naturii; și fiindcă au conștiința grandorii care-i înalță deasupra a tot ce-i vulgar, de nimic altceva nu sunt mai mândri. Iată pricina pentru care ei îndură atât de greu disprețul și batjocura, iată de ce

rușinea este pentru ei un simțământ din cele mai violente.

Sufeream de această tristă superioritate la „Saint-Lazare”. Tristețea mea i-a părut starețului atât de copleșitoare, încât, temându-se de urmări, a crezut de datoria lui să-mi arate multă blândețe și îngăduință. Mă vizita de două și de trei ori pe zi; mă lua adesea cu el, să dăm o raită prin grădină; mereu plin de zel, îmi dădea îndemnuri și sfaturi numai spre binele meu. Îl primeam cu supunere blândă, îi arătam recunoștință, iar el trăgea nădejde că mă va converti.

— Ești din fire atât de blajin, și de binevoitor, mi-a spus el într-o zi, încât nu pot înțelege greșelile de care ești învinuit. Două lucruri mă miră: primul, cum înzestrat cu atât de frumoase calități, te-ai putut deda desfrâului, iar celălalt, care mă uimește și mai mult, cum poți asculta cu atâta voie bună sfaturile și învățăturile mele după ce ai trăit atâta vreme în dezmăț. Dacă e pocăință, atunci ești un luminos exemplu de marea îndurare a cerului; dacă e bunătate firească, atunci caracterul dumitale e minunat și mă face să sper că nu va fi nevoie să te ținem prea mult aici până să te aducem pe făgașul unei vieți cinstite și ordonate.

Am fost încântat văzând că arc o părere atât de bună despre mine. M-am hotărât să i-o întăresc și mai mult printr-o purtare care să-l mulțumească pe deplin, încredințat fiind că era mijlocul cel mai sigur ca să-mi scurtez timpul de arest. I-am cerut cărți; m-a lăsat să aleg ce voiam și a rămas mirat văzând că mă hotărâsc pentru autori serioși. M-am prefăcut că-i studiez cu cea mai mare râvnă; în felul acesta clădeam starețului, cu orice prilej, dovezi de schimbarea mea, așa cum dorea el.

Adevărul e că această schimbare nu era decât aparentă. Trebuie să mărturisesc că am jucat la „Saint-Lazare” rolul unui ipocrit. În loc să studiez, când rămâneam singur, îmi treceam vremea gemând și tânguindu-mă de vrăjmășia soartei; blestemam

Închisoarea și tirania care mă țineau acolo. Când mi-am mai scuturat puțin deznădejdea în care mă azvârlise rușinea, am căzut iarăși în gheare suferințelor dragostei. Lipsa lui Manon, faptul că nu știam nimic despre ea, teama că poate n-o voi mai vedea niciodată erau singurele puncte în jurul cărora se învârteau tristețile mele meditații. Mi-o imaginam în brațele lui de G. M.; gândul acesta l-am avut de la început, căci, departe de a bănuși că și ea a fost supusă aceleiași pedepse ca și mine, eram sigur că m-a înlăturat numai ca să o poată el iubi în liniște. Astfel îmi treceam zilele și nopțile, care îmi păreau că durează o eternitate; nu speram să scap decât prin prefăcătorie; observam cu atenție fața starețului în timp ce-mi vorbea, ca să înțeleg ce gândește el despre mine; devenise un obiect de studiu, străduindu-mă în același timp să-i plac, socotindu-l arbitrul destinului meu. Mi-a fost ușor să recunosc că-mi era cu totul binevoitor și nu m-am mai îndoit că va fi bucuros să-mi facă un serviciu.

Într-o zi mi-am luat îndrăzneala să-l întreb dacă eliberarea mea atârână de el. Mi-a răspuns că stăpân absolut nu era, dar avea nădejde că, pe mărturia lui, domnul de G. M., la a cărei cerere mă arestase locotenentul-general de poliție, va consimți să mi se redea libertatea.

— Pot oare să sper, am urmat încetișor, că aceste două luni de arest ce le-am îndurat îi vor părea o ispășire îndestulătoare?

Mi-a făgăduit să-i vorbească, dacă așa doream. L-am rugat stăruitor să-mi facă acest bine. Două zile în urmă m-a înștiințat că de G. M. a fost atât de mișcat de vorbele lui bune despre mine, încât nu numai că părea înclinat să mă lase să văd din nou lumina zilei, dar arătase chiar dorința să mă cunoască mai îndeaproape, gândindu-se să vină la închisoare să mă vadă.

Deși prezența lui nu putea să-mi fie plăcută, am primit totuși vestea ca un semn că intrasem pe calea libertății.

A venit, într-adevăr, la „Saint-Lazare”. Mi s-a părut mai

impunător și mai puțin prost decât acasă la Manon. Mi-a ținut un logos cu tâlc asupra urâtei mele purtări. A adăugat, pesemne ca să-și justifice propriul său dezmăț, că tot omul are slăbiciuni și că îi este îngăduit să-și procure unele plăceri pe care trupul le cere, dar că potlogăriile și minciuna mișelnică, nu merită decât pedeapsă. Îl ascultam cu o mutră supusă care părea a-l mulțumi; nu m-am arătat jignit nici măcar la auzul câtorva glume batjocoritoare pe care le-a făcut pe seama frăției mele cu Lescaut și cu Manon și pe seama „biseriçuțelor” pe care trebuia să le fi meșterit în număr destul de mare la „Saint-Lazare”, de vreme ce găseam atâta plăcere în această „pioasă” îndeletnicire. Dar totodată i-a scăpat din gură, spre nefericirea lui și a mea, că și Manon o fi făcut câteva bisericuțe frumușele la „Hôpital”. Cu toate că numele acestei închisori de femei m-a cutremurat de groază, am mai avut puterea să-l rog cu blândețe pe de G. M. să mă lămurească totuși despre ce e vorba.

— Hei, da, a răspuns el, de două luni învață regulile cumințeniei acolo, la „Hôpital” și-i doresc să fi tras tot atâta folos cât și dumneata aici, la „Saint-Lazare”.

De-aș fi fost amenințat cu închisoarea pe viață sau chiar moartea de s-ar fi ivit înainte-mi, nu mi-aș fi putut stăpâni furia la auzul îngrozitoare vești. M-am aruncat asupra lui de G. M. cu o turbare de nebun, încât mi-am pierdut dintr-o dată jumătate din putere. Mi-a mai rămas însă destulă ca să-l trântesc pe nemernic jos și să-l apuc de beregată. L-aș fi găuit dacă zgomotul căderii și câteva țipete ascuțite pe care abia a putut să le scoată n-ar fi atras în cameră pe stareț și câțiva călugări, care l-au scăpat din mâinile mele. Eu însumi îmi pierdusem puterea și abia îmi mai trăgeam sufletul.

— O, Dumnezeuule... am gemut printre suspine. Dreptate cerească! Și eu mai trăiesc încă după asemenea mârșavie?

Am vrut să mă arunc din nou asupra barbarului care-mi

dăduse o lovitură de moarte. Cei de față m-au oprit. Disperarea mea, țipetele și plânsetele întreceau orice închipuire. Mă zbăteam ca un neom, încât toți cei de față se priveau unii pe alții cu tot atâta groază cât și mirare. Domnul de G. M. își îndreptă în acest timp peruca și cravata și, plin de ciudă că fusese maltratat în felul acesta, porunci starețului să mă țină mai din scurt și să-mi aplice toate pedepsele care făcuseră faima casei „Saint-Lazare”.

— Nu, domnule, i-a spus starețul, nu ne purtăm în felul acesta cu tinerii de familie ca domnul cavalier. Mai ales că de obicei e blând și supus; aproape nu-mi vine să cred că a sărit la bătaie fără pricini îndreptățite.

Răspunsul l-a descumpănit cu totul pe domnul de G. M. A plecat amenințând că va pune pe stareț cu botul pe labe, și pe mine, și pe toți cei care ar mai îndrăzni să-i stea împotrivă.

Starețul a poruncit călugărilor să-l conducă, iar el a rămas cu mine. M-a rugat stăruitor să-i istorisesc ce se întâmplase.

— Ah, părinte, i-am spus, plângând într-una, ca un copil, închipuiți-vă cruzimea cea mai cumplită, imaginați-vă barbaria cea mai josnică; aceasta e fapta pe care nemernicul de G. M. a avut lașitatea s-o înfăptuiască. Ah, mi-a străpuns inima! N-am să-mi mai viu în fire niciodată... Vreau să vă povestesc tot, am adăugat, hohotind mereu de plâns. Sunteți un om bun, sunt sigur că vă va fi milă de mine.

I-am povestit pe scurt povestea dragostei vechi și de neînvins ce mă lega de Manon, i-am descris situația înfloritoare în care ne aflam înainte de a fi fost despuiați de propriii noștri servitori, i-am spus ce propuneri îi făcuse de G. M. iubitei mele, cum s-a încheiat târgul și felul în care a fost rupt. E drept că am înfățișat totul în felul cel mai favorabil nouă.

— Iată, am urmat, de unde se trage râvna depusă de domnul de G. M. pentru convertirea mea. Cu trecerea de

care se bucură, m-a putut închide aici dintr-o simplă dorință de răzbunare. L-aș ierta, părinte, dar asta nu-i tot: a arestat-o și pe ea, scumpa jumătate a ființei mele, da, a avut cruzimea asta, i-a făcut rușinea să o închidă la „Hôpital”, și a mai avut nerușinarea să-mi dea vestea el însuși, adineauri. La „Hôpital”, părinte! O, cerule, fermecătoarea mea iubită, domnița mea, vârată la „Hôpital” ca cea mai mârșavă femeie pierdută! Putea-voi găsi destulă tărie ca să nu mor de rușine și de durere?

Văzându-mă în așa hal de suferință, bunul stareț se strădui să mi-o aline. Mi-a spus că aventura mea o cunoaște însă sub o altă față de cum i-o povestisem eu; e adevărat, știa că duc o viață dezordonată, dar își închipuise că domnul de G. M. se interesa de mine numai din stimă și prietenie pentru familia mea; lămuririle pe care i le dăduse la asta se refereau; dar ceea ce afla acum de la mine schimba mult lucrurile: și nu se îndoia că raportul amănunțit pe care se gândește să-l facă domnului locotenent-general de poliție va contribui la eliberarea mea. M-a întrebat apoi de ce n-am încercat să-mi vestesc familia, de vreme ce ea n-a contribuit cu niciun fel la închiderea mea. I-am răspuns că tăcusem de teama durerii pe care i-aș fi pricinuit-o tatii și mai ales de rușinea pe care aș fi simțit-o eu însumi. În cele din urmă mi-a făgăduit să se ducă de îndată la locotenentul-general de poliție.

— Bine-ar fi, a adăugat el, să pot preîntâmpina răul pe care sunt sigur că ți-l va face domnul de G. M. care a ieșit de aici destul de furios și care, pe deasupra, mai e și destul de puternic ca să se facă temut.

Am așteptat întoarcerea starețului zbuciumându-mă ca un nenorocit în ajunul sentinței. Era un chin de nedescris pentru mine să mi-o închipui pe Manon la „Hôpital”. În afară de urâta faimă a acestei pușcării, nici nu știam măcar cum era tratată; amintirea unor amănunte auzite despre acea casă a groazei făcea să-mi sporească în fiecare clipă furia. Eram atât de hotărât să alerg în

ajutorul iubitei mele, cu orice risc și prin orice mijloace, încât aș fi fost gata să dau și foc dacă altfel n-aș fi putut ieși.

Am stat așadar să chibzuiesc pe ce cale să apuc în cazul când locotenentul-general de poliție mă va mai ține închis împotriva voinței mele. Mi-am pus mintea la încercare; am luat la rând toate posibilitățile, dar n-am găsit nimic care să-mi asigure o evadare fără primejdii și m-am temut că, după o încercare neizbutită, mă vor ține și mai strâns închis. Aveam câțiva prieteni de la care aș fi putut nădăjdui un ajutor, dar prin ce mijloc să le aduc la cunoștință situația mea? În cele din urmă m-am oprit asupra unui plan pe care-l crezui destul de dibaci ca să izbutească; l-am lăsat deocamdată deoparte, ca să-l întocmesc și mai amănunțit după întoarcerea starețului, în cazul când demersul acestuia va fi fost zadarnic.

Starețul s-a întors curând. Nu i-am zărit însă pe față nici urmă din bucuria care însoțește o veste bună.

— I-am vorbit domnului locotenent-general de poliție, mi-a spus el, dar am ajuns prea târziu. Domnul de G. M., cum a plecat de aici, s-a dus glonț la el și i-a împuiat capul cu atâtea lucruri urâte despre dumneata, încât acesta tocmai se pregătea să-mi trimită noi ordine, ca să te țin și mai strâns. Îndată însă ce i-am făcut cunoscut cum stau lucrurile, mi-a părut mult mai îmblânzit; a râs puțin de neînfrânarea acelui moșulică de G. M., apoi mi-a spus că e nevoit totuși să-i dea satisfacție, așa că șase luni tot trebuie să mai stai aici, mai ales că, a adăugat el, șederea la noi nu poate decât să-ți folosească. Mi-a dat în grijă să fii bine tratat și te asigur că din partea mea nu vei avea de ce să te plângi.

Istorisirea blajinului stareț a fost destul de lungă ca să-mi lase timp să mă gândesc. Mi-am dat seama că-mi voi pune în primejdie planul dacă m-aș arăta prea grăbit să-mi recapăt libertatea. I-am spus, dimpotrivă, că deoarece trebuie să mai rămân, simt o dulce mângâiere având măcar stima lui. Păstrându-mi cumpătul, l-am rugat apoi

să-mi facă un serviciu, fără însemnătate pentru nimeni, dar care m-ar liniști mult, și anume, să înștiințeze pe un prieten al meu, un preot sfânt, care locuia la „Saint-Sulpice” că mă aflu la „Saint-Lazare” și să-mi îngăduie să primesc din când în când vizita lui.

Era vorba de amicul meu Tiberge; nu doar că așteptam de la el ajutorul trebuincios eliberării mele, dar avea să pună și el umărul, fără ca măcar să-și dea seama ce face. Într-un cuvânt, iată care era planul meu: voiam să-i scriu lui Lescaut și să-l însărcinez pe el și pe prietenii noștri comuni să mă scoată din închisoare. Primul hop mai greu de trecut era ca scrisoarea să ajungă în mâna lui Lescaut; serviciul acesta trebuia să mi-l facă Tiberge. Dar fiindcă el știa că acesta era fratele iubitei mele, m-am temut că nu va voi să primească însărcinarea. Atunci iată ce m-am gândit: să închid plicul către Lescaut într-un alt plic adresat unui prieten de încredere, pe care să-l rog să-l ducă repede pe cel dintâi la adresă; trebuia neapărat să dau ochii cu Lescaut, pentru a hotărî împreună ce măsuri aveam de luat; îi scriam astfel să vină la „Saint-Lazare” și să ceară voie să mă vadă dându-se drept fratele meu mai mare, anume sosit la Paris pentru a afla ce mi s-a întâmplat. Starețul l-a înștiințat deci pe Tiberge că doream să-i vorbesc. Credinciosul meu prieten nu mă pierduse cu totul din vedere, aflase despre aventura mea, știa că eram la „Saint-Lazare” și poate că nu-i părea rău de năpasta care mă lovise, crezând că ea mă va aduce pe calea cea dreaptă. A venit numaidecât la mine.

Convorbirea noastră a fost cât se poate de prietenoasă. Tiberge ținea să-mi cunoască gândurile; i-am deschis larg inima, tăinuindu-i numai planul fugii mele.

— Nu vreau, scumpul meu prieten, i-am spus, să par în ochii tăi ceea ce nu sunt! Dacă nădărdui ai să găsești aici un om cumițit, cu dorințele potolite, un ușuratic trezit de pedepsele cerului, într-un cuvânt, o inimă eliberată din lanțurile dragostei, vindecată de farmecele lui Manon, te înșeli. Mă găsești tot așa cum m-ai lăsat acum patru luni;

tot atât de îndrăgostit și la fel de nefericit din pricina acestei iubiri fatale, în care îmi caut fără odihnă fericirea.

Mi-a răspuns că mărturisirea aceasta mă face de neiertat, că și alții păcătuiau, amăgiți și îmbătați de falsa fericire a viciului până într-atât, că ajungeau să-l prefere virtuții, dar pe ei, cel puțin, îi târau nălucirile fericirii râvnite, erau victime ale aparenței, în timp ce mie femeia iubită nu-mi aduce decât păcat și năpastă, așa că, dacă vreau cu tot dinadinsul să alunec în prăpastia nenorocirii și a crimei, el vede în asta o contrazicere între idei și purtări care nu face cinste judecății melc.

— Tiberge, i-am spus, ce ușor poți să învingi când atacurile rămân fără împotrivire. Lasă-mă să-ți argumentez la rândul meu. Poți pretinde că virtutea e scutită de suferințe, de piedici și de neliniște? Ce nume dai atunci închisorilor, crucificărilor, supliciilor tiranilor? Ai să repeți, ca misticii, că tot ce chinuiește trupul devine o fericire pentru suflet? N-ai îndrăzni, e un paradox fără noimă! Fericirea pe care mi-o arăți e deci amestecată cu mii de suferințe, sau, mai precis, nu-i decât un păienjenis de nenorociri, prin care te silești să răzbați la lumină. Dar dacă imaginația te face să găsești plăcere tocmai în aceste rele, dat fiind că ele te pot duce la ținta dorită, de ce vezi la mine contrazicere și nebunie într-o înclinare asemănătoare? O iubesc pe Manon, și cu prețul a mii de suferințe tind să trăiesc fericit și liniștit lângă ea. Calea pe care merg e plină de necazuri, dar speranța de a ajunge la liman împrăștie durerea. Și află că m-aș socoti despăgubit de toate supărările prin care trec dac-ar fi să petrec numai o singură clipă lângă iubita mea. Totul mi se pare așadar la fel și dinspre partea ta, și dinspre a mea, sau, dacă-i vorba de vreo deosebire, apoi ea vine în sprijinul meu, căci fericirea pe care eu o caut e la doi pași de mine, pe când cealaltă e tare depărtată. A mea e de aceeași natură cu suferința, adică o poate simți și trupul, pe când cealaltă e necunoscută, sigură numai prin puterea credinței.

Auzindu-mă cum judec, Tiberge s-a arătat, pur și simplu, îngrozit. Dându-se doi pași îndărăt, mi-a spus, încruntându-se, că vorbele mele nu numai că jigneau bunul-simț, dar alcătuiau o judecată plină de nelegiuire și necredință.

— Căci, a adăugat el, compararea țiței suferințelor tale cu aceea propovăduită de religie este o idee din cele mai ușuratic și mai monstruoase.

— Mărturisesc, i-am răspuns, că nu e justă, dar bagă de seamă că nu asupra ei se îndreaptă raționamentul meu. Am urmărit să explic ceea ce tu privești ca o contradicție în stăruința mea pentru o iubire nefericită și cred că am dovedit perfect că, dacă în adevăr așa este, nici tu n-ai putea să scapi mai mult decât mine de această contradicție. Numai din unghiul acesta de vedere am arătat că lucrurile se aseamănă, și-mi susțin părerea. Îmi vei răspunde că scopul final al virtuții este infinit superior celui al dragostei. Cine ar spune că nu-i așa? Dar parcă despre asta e vorba? Sau despre puterea ce o au și una, și alta de a ne face să îndurăm suferințele? Să judecăm acum lucrurile după urmări. Câți dezertori poți număra de pe tărâmul sever al virtuții și câți de pe acela al dragostei? Îmi vei răspunde că suferințele întâlnite pe calea binelui nu sunt de neînlăturat și nici necesare, că astăzi nu mai există tirani și crucificări, că sumedenie de oameni virtuoși duc o viață bună și liniștită. Îți voi răspunde atunci că sunt și iubiri pașnice și norocoase, și iată și un argument care vine cu tărie în sprijinul meu, anume că amorul, deși te înșală adesea, cel puțin nu-ți făgăduiește decât satisfacții și bucurii, pe când religia pretinde practici triste și umilitoare. Nu te înspăimânta, am adăugat, văzându-l că se întunecă de mâhnire. Singurul lucru pe care vreau să-l scot la lumină e acesta: ca să dezguști o inimă de dragoste, cea mai proastă metodă este să defăimezi plăcerile și să-i făgăduiești fericirea pe calea virtuții. Așa cum suntem făcuți noi, oamenii, un lucru e sigur: fericirea noastră stă în plăcere;

desfid pe oricine ar afirma contrariul. Iar inima nu are nevoie să se întrebe prea mult ca să-și dea seama că dintre toate plăcerile, cele mai dulci sunt cele ale dragostei. Inima își dă curând seama că e înșelată când i se făgăduiesc lucruri mai pline de farmec decât dragostea, de aceea nu se mai încrede pe urmă nici în cele mai sigure făgăduieli. Predicatori, voi, care vreți să mă întoarceți pe calea virtuții, spuneți-mi că această cale e neapărat necesară, dar nu-mi ascundeți cât e de aspră și anevoioasă! Vă dau voie să afirmați că desfătările dragostei sunt trecătoare, că sunt oprite, că vor fi urmate de suferințe veșnice, ceea ce mă va impresiona cel mai mult, că renunțarea la ele va fi cu atât mai mareț răsplătită cu cât acele bucurii jertfite vor fi fost mai dulci și mai pline de farmec, dar mărturișiți în același timp că așa cum e plămădită inima noastră, numai aceste desfătări ne dăruiesc, aici pe pământ, fericirea desăvârșită.

Partea din urmă a cuvântării mele i-a redat lui Tiberge buna dispoziție. S-a învoit că era și un dram de adevăr în spusele mele. Singura obiecție pe care a ridicat-o a fost să mă întrebe de ce nu-mi urmez propriile principii, jertfindu-mi dragostea în nădejdea acelei răsplăți despre care îmi făceam o idee atât de înaltă.

— O, dragul meu! i-am răspuns. Ăsta-i punctul meu slab. Recunosc, vai, că ar fi de datoria mea să-mi potrivesc fapta după vorbă, dar parcă îmi stă în putință un asemenea lucru? De câte ajutoare dinafară n-aș avea nevoie ca să uit farmecele iubitei mele?

— Dumnezeu să mă ierte, mi-a răspuns Tiberge. Mi se pare că ai devenit jansenist.

— Nu știu ce am devenit și nu văd tocmai limpede ce ar trebui să devin, dar de simțit, simt prea bine cât adevăr e în doctrina aceasta.

Convorbirea noastră a avut totuși o urmare bună: a reînviat mila prietenului meu pentru mine. El a înțeles că în viața mea dezordonată se află mai multă slăbiciune

decât porniri rele. Până la urmă, prietenia lui pentru mine l-a îndemnat să-mi vină în ajutor; fără el, mai mult ca sigur că aş fi pierit. Nu i-am pomenit totuşi nimic despre planul de a fugi din „Saint-Lazare”. L-am rugat numai să-mi ducă scrisoarea; o pregătisem înainte de venirea lui, şi nu mi-au lipsit motivele ca să prezint în culori din cele mai frumoase nevoia acestei misive. S-a ținut de cuvânt şi a predat-o; înainte de sfârşitul zilei, a primit şi Lescaut plicul vârât înăuntru, adresat lui.

A doua zi a şi venit să mă vadă, intrând fără nicio greutate sub numele fratelui meu. Am simţit o bucurie nespusă când l-am văzut apărând în cameră. M-am dus să închid uşa cu cheia.

— Să nu pierdem nicio clipă, i-am spus; dă-mi noutăţi despre Manon şi sfătuieşte-mă cum să-mi frâng lanţurile.

M-a asigurat că nu şi-a mai văzut sora din ajunul zilei în care am fost închis; că n-a aflat de soarta ei şi a mea decât după multă alergătură şi cercetări; că s-a dus de două-trei ori la „Hôpital”, dar că nu i s-a dat voie să-i vorbească.

— Nenorocitul de G. M., am strigat, ai să-mi plăteşti scump asta!

— În privinţa eliberării tale, a urmat Lescaut, treaba e mai puţin uşoară decât crezi. Aseară am pierdut câteva ore cu doi prieteni ai mei ca să cercetăm casa asta pe dinafară şi ne-am dat seama că de vreme ce ferestrele tale dau într-o curte înconjurată de clădiri, aşa cum mi-ai scris, ar fi greu de tot să te scoatem. Şi-apoi eşti la etajul al treilea şi nu putem să introducem aici nici scări, nici frânghii. Nu văd, prin urmare, niciun mijloc de scăpare. Trebuie dar să găseşti aici, în casă, mijlocul de a ieşi.

— Nu, i-am răspuns, am examinat tot, mai ales de când prin bunăvoinţa stareţului arestul meu e mai puţin aspru. Uşa camerei nu mai e încuiată, am toată libertatea să mă plimb prin coridoarele călugărilor. Dar la fiecare scară sunt uşi grele care rămân închise cu cheia zi şi noapte, astfel că e peste putinţă să scap numai prin dibăcie. A,

stai! am exclamat, străbătut de un gând și întârziind puțin asupra lui, căci mi se părea minunat. Ai putea să-mi aduci un pistol?

— Nimic mai ușor, a răspuns Lescaut, dar ce, vrei să ucizi pe cineva?

L-am asigurat că mă gândeam atât de puțin la un omor, încât nici măcar nu era nevoie să fie încărcat pistolul.

— Adu-mi-l mâine, am adăugat, și caută să te afli, negreșit, seara la unsprezece peste drum de poarta clădirii, împreună cu doi sau trei prieteni de-ai noștri. Sper să putem pleca împreună.

M-a năpădit cu întrebări ca să afle amănunte, dar i-a fost degeaba osteneala. L-am spus că o ispravă ca asta, așa cum mi se înfiripa mie în gând, nu poate părea cuminte decât după ce a izbutit. L-am rugat să-și scurteze vizita, ca să poată intra mai ușor a doua zi. A fost primit tot atât de ușor ca și în ajun. Înfățișarea lui era atât de gravă, încât nimeni nu și-ar fi închipuit că nu-i un om de onoare.

Când mi-am văzut în mâini unealta libertății mele, aproape ca nu m-am îndoit de izbânda planului. Era îndrăzneț, nebunesc, dar de ce n-aș fi fost în stare, însuflețit de-o asemenea țintă? Observasem, de îndată ce mi s-a îngăduit să ies din cameră și să mă plimb pe coridoare, că portarul aducea în fiecare seară starețului cheile de la toate ușile: după aceea se lăsa o tăcere adâncă în toată casa, semn că toți s-au retras în chiliile lor. Puteam astfel să trec fără piedici – printr-un coridor de comunicație – din camera mea în aceea a starețului. Hotărâsem să-i iau cheile, înspăimântându-l cu pistolul dacă se împotriva și să mă servesc de ele ca să ies în stradă. Am așteptat cu nerăbdare clipa potrivită. Portarul a venit, ca de obicei, pe la ceasurile 9. Am lăsat să mai treacă o oră, ca să fiu sigur că dorm toți, și călugării, și servitorii. Apoi am pornit, cu arma într-o mână și cu lumânarea aprinsă în cealaltă. Am bătut încetișor la ușa

starețului, ca să-l trezesc fără gălăgie. La a doua bătaie m-a auzit și, închipuindu-și desigur că bate vreun călugăr care se simțea rău și avea nevoie de vreun ajutor, s-a sculat din pat să deschidă. A avut totuși prevederea să întrebe prin ușă cine este și ce vrea. Am fost nevoit să-mi spun numele, dar mi-am luat un ton plângăreț, ca să-l fac să creadă că nu mă simt bine.

— Ha, dumneata ești, fiule? mi-a spus deschizându-mi ușa. Ce te aduce la mine atât de târziu?

Am intrat înăuntru, l-am tras în colțul cel mai depărtat de ușă și i-am spus răspicat că mi-e peste putință să mai stau la „Saint-Lazare”, că noaptea e prielnică pentru a ieși fără să fiu văzut și că mă încredeam în prietenia lui, nădăjduind că va consimți să-mi deschie ușile sau să-mi dea cheile să le deschid eu.

Rugămintea mea îl luă pe nepregătite. A rămas câțva timp cu ochii ațintiți asupra mea, fără să-mi răspundă. Cum n-aveam vreme de pierdut, am început din nou vorba: i-am spus că sunt foarte mișcat de bunătatea ce-mi arătase, dar că libertatea fiind cel mai de preț din toate bunurile, mai ales pentru mine, căruia îi fusese pe nedrept răpită, eram hotărât să mi-o recapăt chiar în noaptea aceea, cu orice risc; de teamă să nu-i vină pofta să ridice glasul ca să cheme pe cineva, i-am arătat că aveam sub tunică un vrednic temei de tăcere.

— Un pistol? a spus el. Cum, fiule, vrei să-mi ridici viața? Așa mă răsplătești pentru stima și considerația ce ți-am arătat?

— Ferească Dumnezeu, părinte! i-am răspuns. Ai prea multă minte și judecată ca să mă faci să ajung până acolo, dar înțelege, vreau să fiu liber, și sunt atât de hotărât să ies de aici, încât dacă planul meu se năruie din pricina dumitale, s-a isprăvit atunci și cu dumneata!

— Dar, fiule dragă, a bâiguit el speriat și galben ca ceara, ce ți-am făcut eu? Din ce pricină îmi dorești moartea?

— Ei, nu-i vorba de asta! i-am răspuns nerăbdător. N-

am de gând să te omor. Dacă vrei să trăiești, deschide-mi ușile, și-ți rămân cel mai bun prieten.

Am zărit cheile pe masă. Le-am luat și l-am rugat pe stareț să mă urmeze fără să facă zgomot. S-a văzut silit să se hotărască. Pe măsură ce înaintam și deschidea câte o ușă, repeta cu un oftat:

— Ah, fiule, ah, cine-ar fi crezut una ca asta!...

— Fără zgomot, părinte, repetam și eu de fiecare dată.

Am ajuns în cele din urmă la bariera care închidea drumul către ușa mare dinspre stradă. Pe când starețul se grăbea să o deschidă și eu stăteam în spatele lui, cu lumânarea într-o mână și cu arma în cealaltă, socotindu-mă ca și liber, iată că un servitor care dormea într-o chilie alăturată, auzind zgomot de zăvoare, se scoală și bagă capul pe ușă. Starețul l-a crezut în stare să pună mâna pe mine; i-a poruncit, cu destulă neprevvedere, să-i vină în ajutor. Era un vlăjgan ciolănos, care se aruncă asupra mea fără șovăire. Cu el n-am mai stat la tocmeală; i-am trimis un glonte drept în piept.

— Iată ce s-a întâmplat din pricina dumitale, părinte, i-am spus cu oarecare semeție călăuzei mele. Dar lasă asta, isprăvește ce-ai început! și l-am împins către ultima ușă.

N-a îndrăznit să nu deschidă. Am ieșit în stradă răsuflând ușurat. La patru pași mai încolo, Lescaut mă aștepta, cu doi prieteni, după cum făgăduise. Ne-am îndepărtat. Lescaut mă întrebă dacă i s-a părut sau într-adevăr a auzit un pocnet de pistol.

— E vina dumitale, i-am spus. De ce mi-ai adus încărcat?

Totuși, i-am mulțumit că a avut prevederea aceasta, fără de care aș mai fi stat încă multă vreme la „Saint-Lazare”. Ne-am petrecut noaptea într-un birt unde am mai prins puteri după postul la care fusesem constrâns aproape trei luni. Dar nu m-am putut ospăta cu plăcere; sufeream cumplit fără Manon.

— Trebuie s-o eliberăm, le-am spus celor trei prieteni.

Nu mi-am dorit libertatea decât în acest scop. Cer ajutorul dibăciei voastre; în ce mă privește, îmi voi pune în joc și viața.

Lescaut, căruia nu-i lipseau judecata și prevederea, îmi înfățișă lucrurile așa cum erau: în treaba asta, a spus el, trebuie să pornim la pas, să strângem hățurile; evadarea mea de la „Saint-Lazare” și nenorocirea ce s-a întâmplat la ieșire au să facă zgomot, fără îndoială; locotenentul-general de poliție va pune să mă caute, iar brațele lui sunt destul de lungi; în sfârșit, dacă nu vreau să mă expun la ceva mai rău decât „Saint-Lazare”, cel mai nimerit lucru ar fi să stau ascuns, închis în casă, măcar câteva zile, timp în care răbufnirea de furie a dușmanilor mei avea probabil să se stingă. Era un sfat înțelept, dar nu tot astfel era și omul care trebuia să-l urmeze. Încetineala și cruțarea nu se potriveau de loc cu înflăcăarea mea; m-am mărginit să făgăduiesc că voi dormi toată ziua următoare. Lescaut m-a încuiat în camera lui și am rămas acolo până seara.

O parte din timpul acesta l-am petrecut întocmind planuri și născocind felurite mijloace ca să o ajut pe Manon. Eram aproape sigur că în închisoarea ei se putea pătrunde și mai greu decât la „Saint-Lazare”. Nu mai putea fi vorba de forță și violență, trebuia găsit un tertip; dar nici zeița născocirilor n-ar fi știut de unde să înceapă. Nevăzând nicio geană de lumină, am lăsat examinarea acestei situații pe mai târziu, după ce voi fi luat câteva informații asupra felului cum era întocmit „Hôpital”-ul.

O dată cu căderea nopții, având posibilitatea să acționez, l-am rugat pe Lescaut să mă însoțească până acolo. Am intrat în vorbă cu unul din portari care mi-a părut mai de înțeleș. M-am dat drept un străin, căruia îi fusese grozav de lăudată această închisoare în ceea ce privește ordinea în care era ținută. l-am cerut cele mai mici amănunte și, din una în alta, am ajuns să-l întreb și despre administratori, rugându-l să mi-i numească și să-mi arate în ce constă atribuțiile lor. Răspunsul la această

ultimă întrebare mi-a sugerat o idee minunată, de care până la urmă m-am și servit. Am întrebat, acesta fiind absolut necesar scopurilor mele, dacă domnii aceia au copii. Paznicul mi-a răspuns că informații sigure nu mi-ar putea da; știa numai că domnul de T., unul din principalii administratori, aveau un fiu în vârstă de înșurătoare; îl văzuse venind adeseori cu tatăl său la „Hôpital”. Știrea aceasta îmi fu de ajuns. Am curmat îndată vorba și, întorcându-mă acasă la Lescaut, i-am împărtășit planul care-mi încolțise în minte.

— Îmi închipui, i-am spus, că domnul de T., fiul, fiind bogat și de bună familie, trebuie să fie dat plăcerilor, ca mai toți tinerii de vârsta lui. Nu se poate să fie deci dușman al femeilor și nici atât de prost-crescut încât să nu dea o mână de ajutor într-o aventură de dragoste. Mi-am pus în minte să-l fac părtaș la liberarea lui Manon. Dacă va fi fiind un om cumsecade și cu simțire, ne va ajuta din generozitate. Dacă nu e totuși străin de acest simțământ, tot o să facă el ceva pentru o fată drăguță, măcar în nădejdea că va atrage și asupra-i o parte din bunăvoința ei. Trebuie să-i vorbesc; nu mai amân decât până mâine. Mă simt atât de îmbărbătat de planul meu, încât văd în asta un semn bun.

Lescaut a recunoscut și el că ideea mea avea și unele părți bune și că existau oarecare sorți de izbândă pe calea asta. În noaptea aceea am fost mai puțin trist.

A doua zi dimineața, îmbrăcat mai curățel – atât cât mi-a fost cu putință în halul de sărăcie în care mă aflam – m-am dus cu o birjă la locuința domnului de T. L-a mirat vizita unui necunoscut. Fizionomia acestui tânăr și politețea cu care m-a primit mi s-au părut de bun augur. I-am spus lămurit ce vreau; ca să-i stimulez simțămintele, i-am vorbit de pasiunea mea și de frumusețea iubitei mele ca despre două culmi care nu se puteau egala decât una pe cealaltă. Mi-a răspuns că, deși nu a văzut-o niciodată pe Manon, a auzit vorbindu-se de ea, dacă-i vorba de aceea care a fost iubita bătrânului de G. M. Nu

m-am îndoit că era informat și despre contribuția mea în această aventură; ca să-l câștig și mai mult, făcându-mi un merit din încrederea ce-i arătam, i-am povestit tot ce ni se întâmplase lui Manon și mie.

— Iată, domnule, am continuat, viața și inima mea le pun acum în mâinile dumitale. Amândouă îmi sunt la fel de scumpe. Nu m-am ferit să vorbesc pentru că am aflat cât ești de generos, apoi, fiindcă avem cam aceeași vârstă, nădăjduiesc că există potrivire și în înclinările noastre.

A părut foarte mirat de această dovadă de sinceritate și candoare. A răspuns ca un om de lume, înzestrat cu simțăminte frumoase, pe care nu în lume le capeți, dar pe care adesea le pierzi. Mi-a spus că vizita mea o pune în rândul întâmplărilor lui fericite, că prietenia ce i-o arăt o va considera drept un bun prețios și se va strădui să o merite prin zelul cu care mă va servi. Nu a făgăduit să mi-o redea pe Manon, deoarece, a spus el, avea prea puțină trecere, și nici de aceea nu era prea sigur, dar s-a oferit să-mi înlesnească bucuria de-a o vedea și să încerce tot ce-i va sta în putință ca să mi-o readucă în brațe. Am rămas mai mulțumit de făgăduielile lui șovăielnice decât de toate asigurările pe care mi le-ar fi dat că mă va ajuta. Căci vedeam în aceste făgăduieli modeste dovada unei sincerități care mă încânta. Într-un cuvânt, speram că-mi va face mult bine. Numai la făgăduiala că o voi revedea pe Manon și așa fi fost gata să sar și în foc pentru el! I-am arătat ce simțeam, numai în parte, dar într-un mod care l-a încredințat că nu eram un om rău. Ne-am îmbrățișat cu toată dragostea; ne împrietenisem pentru că eram amândoi buni la inimă, prin înclinarea firească a unui om iubitor și generos către un alt om care-i seamănă. Dovezile de stimă ce-mi dădea le-a dus și mai departe: chibzuind asupra întâmplărilor mele și ținând seama că, abia ieșit de la „Saint-Lazare”, eram desigur strâmtorat mi-a oferit punga lui, stăruind să o iau. N-am primit, dar am ținut să-i spun:

— E prea mult, domnul meu. Dacă prin bunătatea și prietenia dumitale mă faci să o revăd pe iubita mea Manon, îți rămân obligat toată viața. Iar dacă mi-o vei da-o cu totul pe ființa aceasta scumpă, nici vărsându-mi sângele ca să te servesc nu mă voi socoti achitat.

Nu ne-am despărțit decât după ce am fixat ora și locul unde să ne revedem chiar în după-amiaza aceea; din bunătate, nu m-a amânat pe a doua zi. L-am așteptat într-o cafenea, unde a venit și el pe la ora 4, apoi am pornit împreună spre „Hôpital”. Traversând curtea închisorii, îmi tremurau genunchii.

„Putere a dragostei! îmi ziceam. Voi vedea pe idolul inimii mele, pricina atâtor lacrimi și neliniști. Cerule! Ține-mă în viață măcar până ajung la ea, pe urmă fă cu mine ce vrei, o altă favoare nu-ți mai cer!”

Domnul de T. a vorbit cu portarul și câțiva paznici; toți se grăbeau să-l mulțumească, oferindu-și serviciile în măsura în care depindeau de ei. I s-a arătat aripa în care se afla celula lui Manon, și un gardian ne-a condus acolo, tocmai acela în grija căruia ea era dată și care ținea în mână o cheie uriașă, îngrozitoare, cheia celulei. L-am întrebat cum își trece vremea Manon în închisoare. Mi-a răspuns că e de o blândețe îngerească, n-a ieșit niciodată din gura ei vreo vorbă mai aspră; că a plâns fără conținere în cele dintâi șase săptămâni de la venire, dar de câțeva vreme pare că-și privește nenorocirea cu mai mult curaj, e mai răbdătoare și coase de dimineată până seara, în afară de câteva ceasuri pe care și le petrece citind. L-am mai întrebat pe gardian dacă are tot ce-i trebuie; mi-a dat toate asigurările că nu i-a lipsit niciodată nimic din ceea ce îi era necesar.

Ne-am apropiat de ușa ei. Inima îmi bătea nebunește. L-am spus domnului de T.:

— Intră singur și vestește-o că am venit. Mă tem să nu se tulbure prea mult văzându-mă pe neașteptate.

Ușa ne-a fost deschisă. Eu am rămas în gang, dar auzeam tot ce se vorbea înăuntru. Domnul de T. îi spunea

că vine să-i aducă puțină mângâiere, că era unul din prietenii mei și ținea mult la fericirea noastră. Ea l-a întrebat, cu vioiciune, dacă a aflat, în fine, ce am devenit. El i-a făgăduit să mă aducă la picioarele ei tot atât de iubitor, tot atât de credincios pe cât ar putea ea dori.

— Când? a întrebat Manon.

— Și astăzi, i-a răspuns el; clipa aceasta fericită nu va întârzia; ar putea să se ivească pe loc dacă așa dorești!

Manon a înțeles că eram acolo. Am intrat tocmai când ea se năpustea spre ușă. Ne-am îmbrățișat cu înflăcărare, cu acea văpaie de duioșie pe care numai o despărțire de trei luni o poate aprinde în inimile celor îndrăgostiți. Suspine, jumătăți de cuvinte, mii de vorbe de dragoste pline de dor au alcătuit timp de un sfert de ceas o priveliște care l-a înduioșat pe domnul de T.

— Te pizmuiesc, mi-a spus, silindu-mă să stau jos; aș prefera o iubită atât de frumoasă și de pasionată chiar și celui ma glorios viitor!

— Da, i-am răspuns, ca să-mi asigur fericirea de a fi iubit de ea, aș disprețui toate împărățiile din lume!

Tot restul atât de doritei convorbiri a fost nespus de duios. Biata Manon mi-a povestit întâmplările ei și eu pe ale mele. Am plâns amar văzând starea în care se găsea ea și amintindu-mi de aceea din care eu abia scapasem. Domnul de T. ne-a consolât prin noi făgăduieli că se va pune în mișcare, cu tot sufletul, ca să ne curme chinurile. Ne-a sfătuit să nu lungim prea mult convorbirea de față, pentru a-i fi mai ușor să ne mai înlesnească și altele. I-am primit sfatul cu nespus de multă greutate. Manon, mai ales, nu se hotăra să mă lase să plec. De o sută de ori m-am sculat și de o sută de ori ea m-a silit să mă așez din nou pe scaun; mă trăgea de haine, de mâini...

— Vai, unde mă lași? Cine mă poate asigura că o să te mai văd?

Domnul de T. i-a făgăduit că va veni cât mai des să o vadă, împreună cu mine, și a adăugat glumeț:

— Unde te lăsăm? Locul ăsta nu trebuie să-l mai numim

„Hôpital”, ci Versailles, doamnă, de când în cuprinsul lui sălășuiește o ființă care merită sa domnească peste toate inimile!

Ieșind de acolo, am dat un bacșiș bun gardianului, obligându-l să aibă cât mai multă grijă de Manon. Omul avea un suflet mai puțin josnic și aspru decât fâtații lui. Fusesse de față la întrevvedereea noastră, duioasa scenă petrecută îi mișcase inima. Cu ludovicul de aur pe care i l-am dăruit mi l-am apropiat și mai mult; pe când coboram în curte, m-a tras la o parte.

— Domnule, mi-a spus, dacă ați binevoi să mă luați în serviciul dumneavoastră, sau măcar să-mi dați o recompensă cuviincioasă ca să fiu despăgubit de pierderea slujbei ăsteia, cred că mi-ar fi ușor s-o scot de aici pe domnișoara Manon.

Am ciulit urechea la propunerea lui și, cu toate că eram lefter, i-am făgăduit mai mult decât dorea el. În sinea mea socoteam că voi fi oricând în stare să răsplătesc un om de condiția lui.

— Fii încredințat, dragul meu, că voi face pentru tine tot ce vei dori; norocul tău va merge mână în mână cu al meu.

Am voit să știu ce mijloace se gândea să folosească.

— Păi de care altul decât să-i deschid seara ușa celulei și s-o însoțesc până la poartă, unde dumneavoastră trebuie să fiți gata s-o primiți?

L-am întrebat dacă nu era primejdie sa fie observată pe când trecea prin ganguri și curți. A recunoscut că oarecare primejdie putea fi; dar ca să izbutești trebuie să încerci. Deși îmi creștea inima văzându-l atât de hotărât, am chemat și pe domnul de T. să-i spun ce plănuisem și să-i arăt ce îndoieli aveam... Numai că obiectiile lui au fost și mai numeroase decât ale mele. Era de părere că Manon putea foarte bine să scape în felul acesta.

— Dar dacă va fi recunoscută, a urmat el, dacă va fi arestată fugind, s-ar putea să fie pierdută pentru totdeauna. Și altminteri va trebui să plecați imediat din

Paris; aici niciodată nu veți fi la adăpost de cercetări. Iar urmărirea se va face cu și mai multă strășnicie de data asta, și a dumatăle, și a ei. Un bărbat se poate strecura mai ușor când e singur, dar îi este cu neputință să nu fie descoperit când e însoțit de o femeie frumoasă.

Oricât temei mi se părea că are acest raționament, n-a putut apăsa mai greu, în mintea mea, asupra nădejzii atât de apropiate de a o vedea liberă pe Manon. I-am spus asta domnului de T. și l-am rugat să îngăduie dragostei puțină imprudență și îndrăzneală. Am adăugat că am într-adevăr de gând să părăsesc Parisul și să mă stabilesc, cum mai făcusem, într-un sat vecin. Ne-am înțeles așadar cu gardianul să nu amânăm planul decât cel mult o zi. Și ca să fim siguri că evadarea va izbuti, am hotărât să aducem și niște haine bărbătești pentru Manon, pentru a-i înlesni ieșirea. Nu era prea ușor să intri cu hainele în închisoare, însă cum darul născocirii nu-mi lipsea, l-am rugat pe domnul de T. să se îmbrace a doua zi cu două veste ușoare, una peste alta. Restul, mă privea pe mine.

Ne-am întors a doua zi dimineața la „Hôpital”. Aduceam pentru Manon lenjerie, ciorapi lungi și altele; pe deasupra tunicii mele strâmte îmi pusesem o mantie largă, de sub care nu se vedea cât de umflate îmi erau buzunarele. N-am rămas decât o clipă în celulă. Domnul de T. i-a lăsat lui Manon una din cele două veste, iar eu i-am dat tunica, mantia fiindu-mi destul. Credeam că are tot ce-i trebuie, când colo văzui că uitasem pantalonii. Uitarea unui obiect atât de necesar ne-ar fi făcut să pufnim în râs dacă încurcătura în care ne punea n-ar fi fost atât de mare. Eram disperat că tocmai un fleac ca acela ne dă peste cap tot planul.

M-am hotărât atunci să ies din celulă fără pantaloni. I-am lăsat lui Manon pe ai mei. Mantia era lungă; i-am prins poalele cu câteva ace, ca să pot păși cuviincios peste pragul porții închisorii.

Restul zilei mi-a părut nesfârșit de lung, de nesuferit, în

cele din urmă s-a lăsat noaptea; ne-am dus la „Hôpital” cu o caretă pe care am oprit-o mai încolo de poartă. N-am așteptat mult, și s-a ivit și Manon cu însoțitorul ei. Ușa cupeului era deschisă; s-au urcat amândoi într-o clipă. Am primit-o în brațe pe iubita mea, care tremura ca o frunză. Birjarul a întrebat unde să ne ducă.

— Mergi până la marginea pământului, i-am spus, dumă într-un loc unde să nu mai pot fi despărțit niciodată de Manon!

Elanul acesta pe care nu mi l-am putut stăpâni era să-mi pricinuiască un mare necaz. Pe birjar l-au pus pe gânduri vorbele mele, și când i-am dat, ceva mai în urmă, numele străzii unde trebuia să ne ducă, mi-a răspuns că se teme să nu-l bag în vreun bucluc; sărea în ochi doar că tinerelul acela frumos, pe care-l chema Manon, era o fată răpită din închisoare, și el n-avea chef să-și piardă capul de dragul meu. Făcea pe nebunul, ticălosul, pentru a mă sili să-i plătesc mai mult cursa. Și eram prea aproape de „Hôpital” ca să nu încerc să-l iau cu binișorul.

— Taci din gură, i-am spus, ai de câștigat un ludovic de aur.

După vorba asta mi-ar fi ajutat și să dau foc închisorii. Ne-am îndreptat spre cartierul unde locuia Lescaut. Fiind târziu, domnul de T. ne-a părăsit în drum, făgăduind să vină să ne vadă a doua zi. Gardianul a rămas cu noi.

O țineam pe Manon atât de strâns lipită de mine, încât amândoi nu ocupam în caretă decât un singur loc. Ea plângea de bucurie, îi simțeam lacrimile prelingându-se pe obrajii mei. Dar când a trebuit să coborâm ca să intrăm la Lescaut, s-a iscat între mine și birjar o nouă ciorovăială, cu urmări grave. Mă căiam că-i făgăduisem un ludovic nu numai pentru că era prea mare bacșișul, dar mai cu seamă pentru că nu aveam ludovicul. L-am chemat din casă pe Lescaut care a venit până la ușă. I-am spus la ureche în ce încurcătură mă aflu. Cam repezit de felul lui și nu prea obișnuit să-i cruce pe birjari, Lescaut mi-a răspuns că asta era curată bătaie de joc.

— Un ludovic de aur! Ha, ha! Douăzeci de bețe șnapanului!

Degeaba mă sileam să-i arăt prin semne că am putea păți ceva rău. Mi-a smuls bastonul din mână, prefăcându-se că vrea să-l bată pe birjar. Acestuia i se mai întâmplase pesemne să cadă în mâinile unui ofițer din gardă sau în ale unui mușchetar, căci de frică a dat bici cailor, strigând că l-am înșelat, dar că o să mai auzim noi de el. L-am chemat: „Stai! Oprește!” dar degeaba. Fuga lui mi-a pricinuit o neliniște cumplită. Eram sigur că s-a dus să înștiințeze poliția.

— Mă nenorocești, i-am spus lui Lescaut. La dumneata acasă nu mai suntem în siguranță. Trebuie să ne îndepărtăm de aici numaidecât.

Am luat-o la braț pe Manon și am ieșit repede din primejdioasa stradă. Lescaut ne-a întovărășit.

Cavalerul des Grieux povestea de mai bine de o oră; l-am rugat să se odihnească puțin și să cineze împreună cu noi. Amabilitatea noastră l-a convins că îl ascultasem cu plăcere. Ne-a asigurat că o să găsim părți și mai interesante în urmarea întâmplărilor lui și, după ce am sfârșit cina, și-a continuat povestirea.

Partea a doua

E DE MIRARE CUM ÎNLĂNȚUIE PROVIDENȚA întâmplările. Mergeam de cinci sau șase minute, când un bărbat, căruia nu i-am putut vedea fața în umbră, l-a recunoscut pe Lescaut. Fără îndoială că îl mai căutase, pândind probabil prin preajma casei, cu ticălosul scop pe care și l-a pus imediat în aplicare.

— Uite-l pe Lescaut! a spus și a tras asupra lui cu pistolul. Astă-seară o să supeze cu îngerii!

Îndată apoi s-a făcut nevăzut. Lescaut se prăbușise și nu mai dădea niciun semn de viață. Am zorit-o pe Manon să fugim; să ajutorezi un cadavru e de prisos, și apoi mă temeam să nu ne aresteze straja, care nu putea întârzia să se ivească. Am apucat, împreună cu ea și valetul, pe o ulicioară, la cea dintâi încrucișare. Manon tremura de spaimă, abia o susțineam. În sfârșit, am zărit la capătul străduței o birjă. Ne-am urcat; dar când birjarul întrebă unde să ne ducă, m-am fâstâcit. Un adăpost de care să fiu sigur, un prieten de toată încrederea, la care să îndrăznesc să apelez, nu aveam; mă aflam apoi și fără bani, îmi rămăsese în pungă abia o jumătate de pistol. Frica și oboseala o zguduiseră atât de tare pe Manon, că ședea lângă mine aproape leșinată. Mie îmi vuia capul gândindu-mă la asasinarea lui Lescaut, și nici teama de strajă nu-mi trecuse. Ce hotărâre să iau? Din fericire, mi-am amintit de hanul din Chaillot, unde stătusem cu Manon câteva zile atunci când alesesem acest sat ca loc de ședere. Nădăjduiam nu numai să fim în siguranță acolo, dar și să trăim câtva timp fără să ne zorească

nimeni cu plata.

— Du-ne la Chaillot, am spus birjarului.

N-a vrut să meargă așa departe decât dacă-i plătesc un pistol; alt motiv de încurcătură pentru mine. În sfârșit, ne-am învoit cu șase franci, atât cât îmi mai rămăsese în pungă.

Pe drum am încercat să o liniștesc pe Manon, dar și mie disperarea îmi rodea sufletul. Mi-aș fi căutat moartea într-o mie de feluri dacă n-aș fi ținut în brațe singurul bun care mă mai lega de viață. Numai acest gând îmi dădea putere să trăiesc. „O am măcar pe ea, îmi ziceam; mă iubește, e a mea. Zică Tiberge ce-o voi, eu nu am lângă mine o fantomă a fericirii. Aș putea să privesc năruindu-se lumea, fără să-mi pese. De ce? Pentru că nu-mi rămâne un pic de dragoste pentru altceva.”

Purtam în adevăr în mine acest simțământ, totuși, în timp ce nesocoteam astfel toate bunurile lumii, înțelegeam că aș fi avut nevoie măcar de o mică parte din ele ca să pot disprețui, cu și mai multă măreție, restul. Iubirea e mai tare decât belșugul, mai puternică decât comorile și bogăția, totuși are nevoie de ajutorul lor, și niciodată nu-l cuprinde mai adânc disperarea pe îndrăgostitul gingaș plămădit decât atunci când, împins de nevoie, e silit să se ciocnească de grosolănia sufletelor josnice.

Era ceasul 11 când am ajuns la Chaillot. Ne-au primit bine la han, ce pe niște cunoștințe plăcute; nimeni nu s-a mirat că o vede pe Manon în haine bărbătești, lumea fiind deprinsă și la Paris, și în împrejurimi, cu femei gătite în tot felul. Am cerut să fie servită cu tot ce-aveau mai bun, ca și cum aș fi fost cu buzunarele doldora. Manon habar n-avea că sunt lefter. M-am ferit să-i spun ceva; luasem hotărârea să mă întorc a doua zi la Paris, singur, ca să caut vreun leac la boala asta supărătoare.

Privind-o pe când mânca, Manon mi-a părut palidă, slăbită. La „Hôpital” nu observasem asta, fiindcă în celula ei nu prea era lumină. Am întrebat-o dacă arată așa din

pricina spaimei prin care a trecut, văzând pe frate-său asasinat. Mi-a răspuns că oricât a durut-o întâmplarea aceasta, pricina palorii feței se datorează numai despărțirii noastre, suferinței din timpul celor trei luni pe care le-a trăit fără mine.

— Mă iubești așadar mult de tot? am întrebat-o.

— Mai mult decât pot să-ți spun.

— N-ai să mă mai părăsești niciodată?

— Nu, niciodată! mi-a răspuns, și asigurarea și-a adevărit-o cu atâtea mângâieri și jurăminte, încât îmi părea peste putință să le uite vreodată.

Am avut credința că Manon era sinceră; de altfel, ce ar fi determinat-o să se prefacă până într-atât? Era doar flusturatică sau mai degrabă nu era nici într-un fel; se schimba de nu se mai recunoștea nici ea însăși doar atunci când se afla în nevoie și sărăcie și când avea în fața ochilor femeii care trăiau în belșug. Or, eu tocmai în ajunul unei astfel de încercări mă găseam, una care le-a depășit pe toate celelalte și din care mi s-a tras cea mai ciudată aventură întâmplată vreodată unui bărbat cu rangul și averea mea.

Cunoscându-i slăbiciunile, m-am grăbit să merg chiar a doua zi la Paris. Moartea fratelui ei și nevoia de albituri și îmbrăcăminte erau motive suficiente ca să nu trebuiască să mai nascocesc și altele. Am ieșit din han spunând lui Manon și hangiului că vreau să tocmesc o caretă, dar de fapt mă laudam numai. Eram silit să merg pe jos și am luat-o la picior până la Cours-la-Reine, unde plănuisem să fac un popas. Îmi trebuiau neapărat câteva clipe de singurătate și liniște ca să-mi orânduiesc gândurile și să văd ce am de făcut la Paris.

M-am așezat pe iarbă; m-a năpădit o mare de gânduri și de argumente, care, până la urmă, s-au redus la trei puncte principale.

Aveam nevoie de bani, în primul rând, pentru o sumedenie de nevoi grabnice. Trebuia apoi să caut o cale care să-mi dea speranțe măcar pentru viitor și, în sfârșit,

ceea ce era tot atât de important, să iau informații și măsuri în ce privea siguranța lui Manon și a mea. După ce mi-am sleit creierul cu tot soiul de planuri și combinații în jurul acestor trei puncte, am găsit mai nimerit să renunț la ultimele două. Nu eram rău ascunși în camera din Chaillot; cât despre nevoile viitoare, va fi timp să mă gândesc la ele după ce le voi fi împlinit pe cele prezente.

Nu-mi mai rămânea deci decât să văd cum să-mi umplu deocamdată punga. Domnul de T. mi-o oferise cu generozitate pe a lui, dar nu-mi venea de loc la îndemână să aduc iarăși vorba despre asta. Ce om mai e acela care-și mărturisește sărăcia față de un străin și îl roagă să-i dea o parte din ceea ce are el? Numai un suflet laș poate fi în stare de așa ceva, printr-o josnicie înnăscută, care îl împiedică să-și simtă nemernicia.; sau numai un creștin umil, dintr-un exces de bunătate care îl ridică deasupra acestei rușini. Eu nu eram însă nici laș, nici bun creștin; aș fi dat jumătate din sângele meu ca să înlătur o atare umilire.

„Tiberge, mi-am zis, bunul Tiberge mi-ar refuza oare ceea ce stă în putința lui să dea? Nu! L-ar mișca nenorocirea mea, dar m-ar ucide cu morala. Ar trebui să-i îndur învinuirile, predicile și amenințările; m-ar face să-i plătesc atât de scump ajutorul, încât mai degrabă mi-aș da încă o parte din sângele meu decât să mă expun la scena aceasta, care îmi va isca tulburare și remușcări. Nu pot, îmi repetam, văd că mi se năruie orice speranță, pentru că altă cale nu mai am de ales și pentru că niciuna din celelalte două nu-mi surâde; mai degrabă mi-aș vărsa jumătate din sânge decât să apuc pe vreuna din ele, și tot sângele, dacă ar fi nevoie să mă folosesc de amândouă. Da, tot sângele mi l-aș da, am adăugat după o gândire de o clipă, mai bucuros decât să mă văd constrâns la astfel de rugăminți josnice...

Dar parcă de sângele meu e vorbă acum? Nu, e vorba de viața, de întreținerea lui Manon, e vorba de dragostea și de credința ei. Ce am eu de pus de cealaltă parte a

cumpenei? Nimic n-am avut de pus până acum. Ea e totul pentru mine, ea e gloria, fericirea și averea mea. Neîndoios că sunt multe lucruri pentru care mi-aș da viața ca să le dobândesc sau să le înlătur; da, prețuiesc unele lucruri mai mult decât viața, dar asta nu înseamnă că le prețuiesc mai mult decât pe Manon.”

După acest raționament, n-am mai stat la gânduri; mi-am urmat drumul, hotărât să-l văd mai întâi pe Tiberge, iar de la el să mă duc la domnul de T.

Ajungând la Paris, am luat o birjă, deși nu aveam cu ce plăti cursa; mă bizuiam pe ajutoarele ce aveam și le cer. Am spus birjarului să mă ducă la grădina Luxembourg. Am trimis de îndată pe cineva să-l înștiințeze pe Tiberge că îl așteapt acolo. A răspuns cu toată graba la nerăbdarea mea; i-am vorbit fără ocoluri, arătându-i că mă găseam în cea mai cumplită nevoie. M-a întrebat dacă cei o sută de pistoli ce-i înapoiasem mi-ar ajunge, apoi, fără să se lase greu, fără un singur cuvânt de împotrivire, a plecat să-i aducă chiar atunci; a plecat cu acea mulțumire pe față, cu acea plăcere de a da pe care numai dragostea și prietenia le cunoaște.

Deși nu avusesem nicio îndoială în privința reușitei cererii mele, m-am mirat totuși că izbândisem atât de ușor, adică fără săcâieli asupra nepocăinței mele. Dar mă înșelam crezându-mă scăpat de muștrările lui; după ce mi-a numărat banii, pe când mă pregăteam să-mi iau rămas bun, Tiberge m-a rugat să facem împreună câțiva pași pe alee. Nu-i pomenisem de Manon, nu știa că ea se află în libertate, astfel că morala lui privi numai fuga mea din „Saint-Lazare” și temerea că în loc să urmez sfaturile înțelepte ce le promisem acolo, aveam să mă dedau iarăși unei vieți fără frâu.

Mi-a spus că, ducându-se la „Saint-Lazare”, a doua zi după evadarea mea, a fost nespus de îndurerat aflând în ce mod ieșisem de acolo; mi-a spus că a avut o convorbire cu starețul, că, deși bunul părinte încă nu-și venise în fire după groaza prin care trecuse, avusese

totuși marea bunătate să prezinte locotenentului-general de poliție în cu totul altă formă împrejurările plecării mele și, de asemenea, să împiedice ca știrea morții portarului să se răspândească în afară; deci, să nu mai am din partea aceasta nicio temere; dar dacă mi-a mai rămas un grăunte de înțelepciune în cap, să profit de întorsătura fericită pe care cerul a dat-o faptelor mele; să încep prin a scrie tatii că vreau să mă împac cu el, iar dacă măcar de data asta voiam să-i ascult sfatul, să plec cât mai repede din Paris și să mă întorc în sânul familiei.

I-am ascultat cuvântarea până la capăt. Cuprindea destule noutăți îmbucurătoare. În primul rând m-a încântat faptul că nu mai aveam a mă teme în privința fugii de la „Saint-Lazare”, străzile Parisului îmi erau iarăși deschise. În al doilea rând, mă bucuram că Tiberge nu știe nimic de eliberarea lui Manon și de întoarcerea ei la mine; am băgat de seamă că anume s-a ferit să-mi vorbească de ea: credea, pesemne, că mi-am mai îndepărtat-o de la inimă văzându-mă atât de liniștit în privința ei. M-am hotărât, deoarece nu putea fi vorba încă de întoarcerea mea în familie, să scriu cel puțin tatii, după sfatul lui, și să-i arăt că eram gata să intru pe făgașul ordinii și să nu mă mai abat de la îndatoririle mele și de la dorințele lui. Speram astfel să-l înduplec să-mi trimită ceva bani, sub cuvânt că îmi încep studiile la Academie, căci mi-ar fi fost greu să-l fac să creadă că mai nutream dorința să intru în tagma ecleziastică. Și, la drept vorbind, nu era prea mare distanța între cele două făgăduințe și ceea ce aveam eu de gând să fac; dimpotrivă, doream din toată inima, să mă apuc de o treabă cinstită și cuminte, dacă acea treabă ar putea merge mână în mână cu dragostea mea pentru Manon. Îmi făceam socoteala să rămân lângă iubita mea și să învăț în același timp la Academie; una cu alta se potriveau de minune. Toate aceste gânduri mă umplură de mulțumire, încât i-am făgăduit lui Tiberge să scriu tatii chiar în ziua aceea. Despărțindu-mă de prietenul meu, am

intrat, în adevăr, într-un birou public de scris și am așternut o scrisoare atât de duioasă și de supusă, încât recitind-o, eram convins că voi obține ce doream de la o inimă ca aceea a părintelui meu.

Deși după despărțirea de Tiberge îmi stătea în putință să iau și să plătesc o birjă, mi-am făcut o plăcere din a merge țănoș pe jos, în drum spre domnul de T. Eram nespus de bucuros să pot profita de libertatea mea, care, după cum mă asigurase prietenul meu, nu-mi mai era primejduită. Deodată însă îmi veni în gând că asigurarea lui privea numai isprava de la „Saint-Lazare”, dar, pe lângă asta, mai aveam în spinare și evadarea de la „Hôpital”, fără să mai pun la socoteală că eram amestecat în moartea lui Lescaut măcar ca martor. Amintindu-mi de toate acestea, m-a cuprins spaima și m-am tras la o parte în prima alee, de unde am făcut semn unei carete. Am mers întins la domnul de T., care a făcut haz de spaima mea; mi s-a părut mie însumi de râs când am putut afla de la el că nu aveam a mă mai teme de nimic, nici dintr-o parte, nici din alta. El fusese de dimineață la „Hôpital”, de teamă că ar putea fi bănuț ca părtaș la răpirea lui Manon și ceruse să o vadă, prefăcându-se că habar n-avea de tot ce i se întâmplase; toți erau departe de a ne învinovăți, pe el sau pe mine; dimpotrivă, s-au grăbit să-i dea, ca pe un lucru de mirare, vestea ca Manon fugise; toți erau uimiți că o fată atât de frumoasă ca Manon se putuse hotărî să fugă cu un simplu gardian, dar el s-a mărginit să le răspundă rece că n-aveau de ce să se mire; ce nu face omul pentru a-și dobândi libertatea?

Și-a continuat povestirea spunând că de acolo s-a dus la Lescaut, în speranța că mă va găsi pe mine și pe încântătoarea mea iubită; proprietarul casei, un caretaș, se jurase că nu ne-a văzut, nici pe ea, nici pe mine; dar nu se mira că nu ne-am arătat, bănuind că aflasem despre uciderea lui Lescaut. După asta, omul n-a pregetat să dea pe față tot ceea ce știa despre cauzele și

împrejurările acestui omor.

Cu două ceasuri mai înainte, un ofițer din gardă, prieten cu Lescaut, venise să-l vadă și-i propusese să joace cărți. Lescaut a câștigat atât de repede, încât celălalt s-a trezit după un ceas cu o sută de taleri mai puțin, și asta era tot ce avea. Nenorocitul, văzându-se lefter, l-a rugat pe Lescaut să-i dea cu împrumut jumătate din suma pierdută; cererea asta a iscat dezbinare între ei; s-au certat, apoi, cu înverșunare. Lescaut a refuzat să iasă cu el ca să lichideze incidentul cu sabia în mână, celălalt s-a jurat, ieșind, că o să-i spargă capul, ceea ce a și făcut chiar în acea seară. Domnul de T. a avut bunătatea să adauge că a fost foarte neliniștit în privința noastră și mi-a oferit din nou serviciile sale. I-am făcut cunoscut, fără să șovăiesc, locul unde ne adăposteam. M-a rugat să nu-i refuz plăcerea de a veni să cineze cu noi.

Cum nu mai aveam decât să cumpăr lenjerie și rochii pentru Manon, i-am spus că putem pleca îndată, dacă are bunătatea să se oprească o clipă cu mine prin câteva prăvălii. Nu știu bine, o fi crezut că-i făceam propunerea cu gândul de a-i stimula dărnicia, sau a fost numai imboldul unui suflet bun, dar, după ce s-a învoit să plecăm, m-a dus să târguim de la furnizorii familiei lui. M-a făcut să aleg stofe mai scumpe decât aveam de gând, iar când m-am pregătit să plătesc, a oprit cu strășnicie pe negustori să primească un ban de la mine. O galanterie făcută cu atâta voie bună am crezut că o pot primi fără să roșesc. Am purces amândoi spre Chaillot, unde am ajuns mult mai puțin neliniștit decât plecasem.

Prezența mea și amabilitățile domnului de L. i-au risipit lui Manon orice urmă de tristețe.

— Sufletul meu drag, i-am spus la sosire, să uităm spaimile prin care am trecut și să ne pregătim pentru o viață mai fericită ca oricând. La urma urmei, amorul e un dascăl bun; soarta nu ne-ar putea pricinui atâtea suferințe câte plăceri ne face el să gustăm.

Cina am luat-o într-o izbucnire de veselie. Eram mai

mândru și mai mulțumit cu Manon alături și cu cei o sută de pistoli în buzunar decât cel mai mare bogătaș din Paris cu toate comorile lui. Bogăția trebuie prețuită după mijloacele de care dispui ca să-ți satisfaci dorințele. Deocamdată eu nu mai doream nimic peste ceea ce aveam, și viitorul nu mă îngrijora. Eram aproape sigur că tata se va îndupleca să-mi dea măcar atâția bani cât să-mi ajungă să trăiesc cuviincios la Paris, deoarece aveam să împlinesc în curând 20 de ani și intram deci în dreptul de a-mi cere partea din averea mamei. N-am ascuns lui Manon că toate bogățiile mele prezente se reduceau la o sută de pistoli. Era destul și atât ca să așteptăm o soartă mai bună, care trebuia să se ivească, fie căpătând drepturile ce mi se cuveneau, fie prin câștiguri la joc.

Astfel, în primele săptămâni nu m-am gândit la altceva decât să mă bucur de situația prezentă; principiile mele de onoare, ca și un rest de teamă față de poliție mă făceau să amân de pe o zi pe alta reînnoirea legăturilor cu asociații de la hotelul „Transilvania”; m-am mărginit să joc în câteva adunări mai puțin deocheate, unde aripa norocului m-a cruțat de umilirea de a recurge la înșelătorii. Îmi petreceam o parte din timpul după-amiezii la Paris, iar seara mă întorceam să cinez la Chaillot, însoțit adeseori de domnul de T., a cărui prietenie pentru noi creștea din zi în zi. Manon găsisese repede mijloace ca să-și alunge urâtul; legase prietenie cu câteva femei din vecinătate, pe care primăvara le adusese din oraș. Mai cu plimbări, mai cu micile ocupații femeiești, vremea trecea. Din câștigul de la o partidă de cărți, pe care nu o lungeau niciodată, ele își plăteau o trăsură. Se duceau să ia aer la Bois-de-Boulogne, și seara, la întoarcerea mea, o găseam pe Manon mai frumoasă, mai mulțumită și mai pasionată ca oricând. Câțiva nori s-au ridicat totuși, părând că amenință edificiul fericirii mele, dar au fost repede risipiți, și firea nebunatică ce-o avea Manon a dat aventurii un deznodământ atât de comic, încât și astăzi mă înduioșez la aceste amintiri care îmi dovedesc dragostea și

farmecele sufletului ei.

Servitorul nostru, tocmit la toate, m-a luat deoparte într-o zi să-mi spună, cam stingherit, că vrea să-mi dezvăluie o mare taină. L-am încurajat să vorbească fără teamă. După câteva ocoluri, m-a făcut să înțeleg că un domn străin prinsese dragoste de domnișoara Manon. Mi-a clocotit sângele în vine.

— Dar ea de el? am întrebat, curmându-i vorba mai tăios decât cerea prudența ca să mă pot lămuri.

Zvâcnirea mea l-a speriat. Mi-a răspuns, cam neliniștit, că nu a putut desluși nimic în privința aceasta; observase însă, că străinul acela venea regulat de câteva zile la Bois-de-Boulogne; cobora din caleașcă și pornea singur pe alei, părănd a căuta prilejul de a o vedea sau o întâlni pe domnișoară; atunci, lui îi dăduse în gând să lege prietenie cu servitorii străinului, ca să afle cine era. Aceștia l-au dat drept prinț italian, și ei înșiși îl bănuiau că umblă după o aventura galantă; alte amănunte, adăugă servitorul tremurând, nu putuse afla, căci tocmai atunci prințul, ieșind din pădure, s-a apropiat prietonos de el și l-a întrebat cum îl cheamă; după asta, ca și cum ghicise că era servitorul nostru, l-a felicitat că slujește pe cea mai fermecătoare ființă din lume.

Așteptam cu nerăbdare să povestească mai departe. Dar el isprăvise și își cerea sfios scuze, datorite, credeam eu, nestăpânitei mele tulburări. Zadarnic am stăruit să nu se oprească, să spună tot, fără ocol, se jura că nu știe nimic mai mult; cu prințul și cu servitorii lui vorbise în ajun, și de atunci nu-i mai văzuse. L-am liniștit nu numai cu laude, dar și cu un bacșiș bun, apoi, fără să mă arăt bănuitor în privința lui Manon, l-am însărcinat, pe un ton liniștit, să-l pândească pe străin pas cu pas.

Spaima îmi strecurase în inimă îndoieli din cele mai crude, îmi închipuiam că, de frică, mi-a ascuns o parte din adevăr. Totuși, după ce m-am gândit mai bine, temerile mi s-au împrăștiat, încât regretam dovada de slăbiciune ce-o dădusem. Nu puteam să-i aduc o vină lui Manon

pentru că era iubită. Se părea chiar că ea nici habar n-are de cucerirea asta, și, apoi, ce viață aveam să duc de acum încolo dacă lăsam să se strecoare atât de ușor în inima mea tiranica gelozie.

M-am întors la Paris a doua zi, fără alt plan decât acela de a grăbi rotunjirea averii mele, jucând pe mize mai mari, ca să am puțința să plec din Chaillot la cea dintâi pricină de îngrijorare. Seara n-am aflat nimic dăunător liniștii mele. Străinul apăruse din nou în Bois-de-Boulogne și, pe temeiul vorbelor schimbate în ajun, se apropiase iarăși de confidentul meu; îi vorbise despre dragostea lui, dar cu vorbe care nu arătau vreo înțelegere între el și Manon. L-a discutat pe servitor cu mii de întrebări, apoi a încercat să-l atragă de partea lui cu făgăduieli mari și i-a întins o scrisoare pe care o avea gata pregătită, oferindu-i câțiva ludovici de aur – dar zadarnic – ca să o înmâneze stăpânei sale.

Două zile au trecut fără să se mai întâmple ceva; a treia zi a fost mai furtunoasă. Am aflat la întoarcerea mea târzie din oraș că Manon, în timp ce se plimba cu prietenele ei, s-a depărtat o clipă de ele, și atunci străinul, care o urma la o mică distanță, s-a apropiat de ea la un semn ce i-l făcuse și că i-a dat o scrisoare pe care el a luat-o vesel, săltând de bucurie. Nu și-a putut exterioriza această bucurie decât sărutând literele scrisorii, deoarece Manon a fugit repede înapoi. Tot restul zilei ea a fost de o veselie nebună, care n-a părăsit-o nici când s-a întors acasă. Se înțelege că fiecare cuvânt al servitorului mă cutremura.

— Ești sigur, i-am spus cătrănit de tristețe, că nu te-au înșelat ochii?

El a luat cerul drept martor că e de bună-credință. Nu știu la ce faptă nebunească m-ar fi împins chinul inimii dacă Manon, care auzise că m-am întors, n-ar fi ieșit să mă întâmpine, cu nerăbdarea zugrăvită pe față și plângându-se de încetineala mea. N-a așteptat să-i răspund, ca să mă copleșească cu mângâieri, iar când am

rămas singuri, m-a muștrăat aspru pentru obiceiul ce-l luasem să mă întorc târziu. Tăcerea mea o lăsa să vorbească în voie; mi-a spus că de trei săptămâni n-am mai petrecut o zi întreagă împreună; că nu mai poate să îndure absențele acestea atât de lungi, că îmi cerea să stau cu ea măcar câte o zi, din când în când, și chiar în ziua următoare, negreșit, trebuia să rămân lângă ea de dimineață până seara.

— Am să rămân, nu te îndoii, i-am răspuns eu cam repezit.

Manon nu prea dădea atenție mâhnirii mele; în izbucnirea veseliei ei, care mi s-a părut, ce-i drept, de o exagerare ciudată, mi-a descris în culori vesele cum își petrecuse ziua. „Ciudată fată! îmi ziceam. La ce trebuie să mă aștept, oare, după un asemenea preludiu?” Îmi venea în minte scena primei noastre despărțiri. De data aceasta, însă, în bucuria și în dezmiertările ei deslușii un licăr de adevăr, care înșela aparențele.

Tristețea cu care m-am luptat în tot timpul cinei am pus-o pe seama unei pierderi la cărți. Socoteam ca un avantaj faptul că ea însăși îmi dăduse ideea să nu lipsesc din Chaillot a doua zi; câștigam timp astfel pentru cele ce aveam de chibzuit. Prezența mea înlătura orice temeri, și dacă nu observam nimic care să mă silească a da pe față ceea ce descoperisem, eram hotărât ca a treia zi să mă mut în oraș, într-un cartier unde să nu mai am de-a face cu prinți italieni. Faptul că orânduiseam astfel lucrurile m-a făcut să petrec o noapte mai liniștită, dar nu mi-a scos din inimă ghimpele durerii, care mă făcea să mă tem de o nouă trădare.

Când m-am deșteptat dimineața, Manon mi-a pus în vedere că, deși aveam să-mi petrec ziua acasă, nu voia să mă vadă neîngrijit și că dorea să mă pieptene ea însăși. Aveam păr frumos. Manon își făcea adesea o distracție potrivindu-mi buclele, dar de data asta și-a dat mai multă osteneală decât oricând. Ca să-i fac pe plac, m-am văzut silit să mă așez în fața oglinzii și să rabd toate

Încercările și născocirile ei în arta coafurii. În timp ce se ostenea astfel, îmi întorcea mereu capul spre ea și, apăsându-și amândouă mâinile pe umerii mei, mă privea cu o curiozitate lacomă. Pe urmă, arătându-și mulțumirea cu un sărut sau două, mă întorcea la loc, ca să mă pieptene mai departe. Jocul acesta a ținut până la prânz. Plăcerea ei mi se părea atât de firească, veselia ei cu totul neprefăcută, încât, neputând să mă împac cu gândul că îmi este necredincioasă, am fost ispitit în câteva rânduri să-mi deschid inima și să mă ușurez de o povară care începea să mă apese. Dar de fiecare dată așteptam să înceapă ea vorba, gustând în sinea mea deliciile, triumfului.

După masă ne-am întors în iatac. Manon îmi tot așeza părul, și drăgălășenia ei mă silea să-i fac pe voie, când veni servitorul, să o înștiințeze că prințul de... dorea s-o vadă. Mi s-a urcat tot sângele în obraji.

— Ce? Ce? am strigat eu respingând-o. Cine? Care prinț?

Manon nu mi-a răspuns nimic. A rostit rece către servitor:

— Să intre! apoi s-a întors spre mine, și glasul ei era ca un murmur fermecător: Iubitule, tu, care-mi ești atât de scump, îți cer sa ai răbdare o clipă, numai una. Te voi iubi de mii de ori mai mult! Îți voi fi recunoascătoare toată viața!

Revolta și mirarea îmi luaseră graiul. Ea stăruia mereu, și eu căutam cuvinte ca să resping cu dispreț rugămințile ei. Auzind că se deschide ușa de la sală, Manon își înfipse o mână în părul meu, care îmi cădea în bucle pe umeri, iar în cealaltă luă oglinda. Apoi mă târî până la ușa iatacului și, deschizând-o cu genunchiul, mă înfățișă străinului care intrase în camera vecină și care, auzind gălăgie, rămăsese pironit în mijlocul ei. Spectacolul pe care i-l ofeream i-a pricinuit, desigur, oarecare mirare. Când ridikai ochii, văzui un bărbat foarte bine îmbrăcat, dar grozav de slut la față. Deși stingherit de această

scenă, a salutat, ploconindu-se adânc. Fără să-i lase timp să deschidă gura, Manon i-a întins oglinda:

— Priviți-vă, domnule, priviți-vă în oglindă și dați-mi dreptate. Mi-ați cerut dragostea. Iată bărbatul pe care-l iubesc, pe care am jurat să-l iubesc toată viața. Faceți singur comparația. Dacă totuși credeți că vă puteți măsura cu el, să știu măcar pe ce vă întemeiați; din parte-mi, vă declar că, în ochii preaplecatei voastre slugi, toți prinții din Italia nu fac cât un fir din părul pe care-l țin acum între degete!

În timpul acestei cuvântări nebunești, pe care o ticluise pesemne în gând mai înainte, făceam eforturi zadarnice să-mi trag capul, cuprins de milă față de bietul om, mai ales că era un om de seamă; mă simții îmboldit să dreg mica ocară cu câteva cuvinte politicoase. Dar prințul și-a revenit destul de repede, și răspunsul lui, pe care l-am găsit cam grosolan, mi-a retezat imboldul:

— Domnișoară, domnișoară, i-a spus el cu un zâmbet forțat în adevăr, dacă deschid bine ochii, văd că sunteți mai puțin naivă decât mi-am închipuit!

S-a retras apoi, fără să-și mai arunce privirea asupra ei, adăugând ceva mai încet că femeile din Franța nu sunt mai bune decât cele din Italia. Nimic nu mă îndemna, în împrejurările acelea, să-i insuflu o părere mai bună despre sexul frumos.

Manon și-a desprins mâna din părul meu și s-a trântit, râzând, într-un fotoliu; răsuna odaia de hohotele ei. Nu voi ascunde că mă mișcase până în adâncul inimii acest sacrificiu, pe care nu-l puteam pune decât pe seama dragostei. Totuși, gluma mi se părea prea de tot și am muștrat-o. Ea mi-a povestit ca rivalul meu, după ce s-a ținut scai de ea câteva zile la Bois-de-Boulogne și a făcut-o să-i ghicească oful inimii prin semne și strâmbături, și-a luat inima în dinți și i-a adresat o declarație în toată regula, iscălită cu numele întreg și cu toată codița de titluri; că pusese totul într-un plic pe care i-l trimisese prin birjarul ce le ducea la plimbare pe ea și pe prietenele ei;

că în epistola lui prințul îi făgăduia, de cealaltă parte a munților, avuții sclipitoare și o adorație veșnică; ea se întorsese la Chaillot hotărâtă să-mi povestească toată aventura, dar că, venindu-i în minte că din asta s-ar putea alege cu o distracție minunată, nu s-a împotrivit năstrușnicului gând și i-a îngăduit prințului, printr-o scrisoare măgulitoare, să vină să o vadă acasă; m-a amestecat apoi și pe mine în farsa ei, fără să mă lase să bănuiesc ceva. Nu i-am suflat o vorbă despre cele aflate de la servitor, și beția amorului triumfător m-a făcut să aprob totul.

Am băgat de seamă că de-a lungul vieții mele cerul alegea întotdeauna răstimpul când fericirea îmi părea mai bine statornicită ca să mă lovească cu cele mai crude pedepse. Eram atât de fericit cu prietenia domnului de T. și cu dragostea lui Manon, încât nimic nu mă făcea să ghicesc că mă paște o nouă nenorocire. Și totuși mi se pregătea una, una atât de funestă, încât m-a aruncat în starea în care m-ați văzut la Passy și, treptat, am ajuns la marginile suferinței, într-un așa hal de plâns, încât abia veți putea crede istorisirea mea, din păcate prea adevărată.

Într-o seară, pe când aveam la cină pe domnul de T. am auzit huruitul unei calești oprindu-se la poarta hanului. Curiozitatea ne-a împins să aflăm cine sosea la ora aceea înaintată. Ni s-a spus că a venit tânărul G. M., adică fiul celui mai crud dușman al nostru, unchiașul desfrânat care mă băgase pe mine la „Saint-Lazare”, iar pe Manon la „Hôpital”. La auzul numelui lui, tot sângele mi-a năvălit în obraji.

— Dumnezeu mi-l aduce! am spus către domnul de T. Am să-l pedepsesc pe fiu pentru lașitatea tatălui! N-are să-mi scape până nu încrucișăm spadele.

Domnul de T. care îl cunoștea, ba chiar se număra printre prietenii lui, s-a silit să-mi insuflă alte simțăminte. M-a asigurat că tânărul G. M. era un om foarte îndatoritor și plăcut, care n-ar fi fost în stare să ia parte la o faptă ca

aceea a tatălui său; că eu însumi, după ce-l voi cunoaște cât de puțin, îi voi acorda stima mea și o voi dori pe a lui. După ce a mai adăugat o seamă de alte laude, m-a rugat să-i satisfac dorința de a-l pofti la noi, ca să sfârșim împreună cina. Fiind sigur că mă voi opune, pretextând primejdia la care o vom expune pe Manon descoperind locuința chiar fiului dușmanului nostru, el mi-a luat-o înainte, asigurându-mă, pe onoarea și pe cuvântul lui, că atunci când G. M. ne va cunoaște, nu vom avea apărător mai zelos ca el. După aceste asigurări, nu m-am mai împotrivit în niciun fel.

Domnul de T. ni l-a adus numai după ce l-a informat cine suntem. A intrat, având pe față o expresie care în adevăr ni l-a făcut simpatic. M-a îmbrățișat. Ne-am așezat la masă. A rostit cuvinte de admirație pentru Manon, pentru mine, pentru tot ce ne aparține și a mâncat cu poftă, ceea ce făcea onoare cinei noastre. După ce s-a strâns masa, conversația a devenit mai serioasă. Aplecând ochii, G. M. ne-a vorbit despre tatăl său, spunând că întrecuse marginile în purtarea lui față de noi și ne-a adresat în locu-i cele mai umile scuze.

— Le scurtez, a spus apoi, ca să nu mai răscolesc amintiri atât de rușinoase pentru mine.

Scuzele lui, sincere încă de la început, au devenit și mai sincere în urmă, căci nu trecuse nicio jumătate de ceas de când vorbeam și am băgat de seamă ce impresie adâncă făcuse asupra lui farmecul lui Manon. Privirile și atitudinea sa erau din ce în ce mai duioase. N-a scăpat totuși nicio vorbă despre asta, dar, fără să fiu gelos, aveam prea multă experiență în dragoste ca să nu deslușesc tot ce pornea din acest izvor. Ne-a ținut tovărășie o bună parte din noapte și nu ne-a părăsit decât după ce ne-a asigurat cât e de încântat de cunoștința noastră; ne-a cerut apoi voie să vină din când în când să ne ofere serviciile sale. A plecat înspre ziuă, cu domnul de T. care a luat loc în careta lui.

Nu eram înclinat, cum am mai spus, să-mi plec urechea

la șoaptele geloziei. Mă încredeam mai mult ca oricând în jurămintele lui Manon. Ființa aceasta fermecătoare devenise până într-atât stăpâna inimii mele, încât nu exista niciun simțământ, din toate câte-i închinaseram, care să nu cuprindă stimă și dragoste. Departe de a-i face vreo vină că plăcuse tânărului G. M., eram, dimpotrivă, încântat de puterea farmecelor ei și mă fereceam că sunt iubit de o fată pe care toată lumea o găsește atât de drăguță. N-am găsit de cuviință să-i împărtășesc și ei bănuielile mele. Câteva zile am fost ocupați cu croitoresele, care-i încercau rochiile, și cu discuțiile dacă ne puteam sau nu duce la „Comedie” fără teamă că vom fi recunoscuți. Nici nu se sfârșise săptămâna, și domnul de T. a venit iarăși pe la noi. I-am cerut și lui sfatul în privința aceasta și, ca să-i facă pe plac lui Manon, bineînțeles că ne-a sfătuit să mergem. Am luat deci hotărârea să ne ducem împreună cu el chiar în seara aceea. Dar când să ne punem în practică planul, domnul de T. m-a tras deoparte și mi-a spus:

— Mă aflu într-o mare încurcătură încă din seara când am luat masa aici, și vizita mea de azi e o urmare la ceea ce s-a întâmplat atunci. Uite: G. M. o iubește pe amanta dumitale! mi-a mărturisit el. Sunt prietenul lui intim, gata oricând să-l servesc, dar nu sunt mai puțin amicul dumitale. I-am spus că intențiile lui sunt cu totul nepotrivite, vinovate chiar. I-aș fi păstrat taina dacă, pentru a se face plăcut, n-ar avea de gând să încerce și cu alte mijloace decât cele obișnuite. Cunoștea firea lui Manon. A aflat, nu știu de unde, că ține să trăiască în belșug și plăceri, și cum el are pe mână, încă pe de acum, o avere foarte mare, mi-a mărturisit că vrea s-o ispitească pentru început cu un dar măreț și cu o pensie de zece mii de livre. Vă port la amândoi aceeași prietenie și m-aș fi hotărât mult mai greu să-l trădez dacă dreptatea n-ar fi fost de partea dumitale, cu atât mai mult cu cât eu însumi fiind pricina necugetată a pasiunii lui, deoarece eu l-am introdus aici, mă simt obligat să previn urmările răului pe

care l-am cauzat fără să vreau.

Am mulțumit domnului de T. pentru serviciul atât de însemnat pe care mi-l făcea și cu aceeași sinceritate i-am mărturisit că în adevăr firea iubitei mele era așa cum și-o închipuia G. M., adică nu putea nici măcar să audă de sărăcie.

— Totuși, i-am spus, nu o cred în stare să mă părăsească pentru un altul, fie că e vorba de ceva mai mult, fie de ceva mai puțin decât are acum... Am puțința să n-o las să ducă lipsă de nimic și socot că averea mea va crește de la o zi la alta. Nu mă tem decât de un lucru, am adăugat, ca nu cumva G. M., folosindu-se de faptul că ne cunoaște locuința, să ne pricinuiască cine știe ce supărare.

Domnul de T. m-a asigurat că dinspre partea asta puteam să fiu liniștit. G. M. era în stare de o nebunie amoroasă, dar nu de o josnicie, iar dacă ar avea totuși lașitatea să ne denunțe, el cel dintâi îl va pedepsi, reparându-și astfel greșeala de a ni-l fi prezentat.

— Vă rămân obligat pentru acest sentiment prietenesc, i-am răspuns, dar răul s-ar fi săvârșit, și leacul ar fi nesigur. Cel mai înțelept lucru este să ne luăm măsuri; propun să plecăm din Chaillot și să ne găsim o altă locuință.

— Foarte bine, a încuviințat domnul de T. Numai că n-o să vă puteți muta atât de repede cât ar trebui, căci domnul G. M. vine aici chiar azi la amiază; mi-a spus-o încă de ieri, și de aceea i-am luat-o înainte, ca să-ți aduc la cunoștință ce urmărește. Trebuie să pice dintr-o clipă într-alta.

O înștiințare atât de zorită m-a silit să privesc lucrurile cu multă seriozitate. Părându-mi cu neputință să scap de vizita lui G. M., și tot atât de greu să-l împiedic de a-și destăinui dragostea, am luat hotărârea să o previn eu însumi pe Manon despre planurile acestui nou rival. Mi-am închipuit că, știindu-mă în curent cu propunerile pe care i le va face aproape sub ochii mei, va avea destulă

tărie să le respingă. Am dezvăluit gândul meu și domnului de T. dar el mi-a răspuns că lucrul era nespus de primejdios.

— Recunosc, i-am spus, dar eu mă bizui pe dragostea iubitei mele. Măreția darurilor ar putea să o orbească, dar ți-am mai spus că nu-i lacomă de bani. Îi place să trăiască bine, dar mă și iubește, și așa cum îmi merg afacerile, n-aș crede în ruptul capului că l-ar prefera în locul meu tocmai pe fiul aceuia care a băgat-o la „Hôpital”.

Într-un cuvânt, am stăruit în hotărârea mea și, luând pe Manon deoparte, i-am povestit fără înconjur tot ceea ce aflasem. Mi-a mulțumit că aveam o părere atât de bună despre ea și mi-a făgăduit să primească ofertele lui G. M. în așa fel încât să-i taie pofta de a reîncepe.

— Nu, i-am spus, nu trebuie să-l rezezi prea tare; dacă se supără, poate să ne facă vreun rău. Dar tu știi bine, ștregărițo, am adăugat eu râzând, cum să te descotorosești de un amarez urâcios sau pisălog!

A stat puțin pe gânduri, apoi a izbucnit:

— Îmi vine în minte un plan admirabil, mă mândresc că l-am născocit! G. M. este, nu-i așa, fiul celui mai crud dușman al nostru; trebuie să ne răzbunăm pe tată, nu asupra fiului, ci asupra pungii lui. Am să-i ascult declarația, am să-i primesc darurile și pe urmă am să-i dau cu tifla.

— Frumuseț plan, i-am spus, dar nu te gândești, biată copilă, că tot un plan ca ăsta te-a dus la „Hôpital”?

Degeaba i-am înfățișat primejdia unui asemenea isprăvi, mi-a spus că trebuie numai să ne luăm măsurile necesare și a găsit răspuns la toate obiecțiunile mele. Arătați-mi un singur îndrăgostit care să nu se potrivească orbește la toate capriciile femeii adorate, și voi recunoaște că am greșit cedând atât de ușor. Ne-am hotrât să facem din G. M. jucăria noastră, dar, printr-o ciudată întorsătură a soartei, am ajuns noi victimele lui.

Pe la orele 11 am văzut oprindu-se la poartă caleașca sa. Ne-a adresat câteva complimente dibaci alcătuite în

privața permisiunii ce-și luase de a prânzi cu noi. Nu s-a mirat găsim-l acolo pe domnul de T. care îi făgăduise încă din ajun să vină, dar care, pretextând oarecare afaceri, evitase să plece din Paris în aceeași trăsură cu el. Deși fiecare din noi purta trădarea în suflet, ne-am așezat la masă cu aerul că eram plini de încredere și prietenie. G. M. a găsit ușor prilejul să-și declare sentimentele. Nu cred că l-am stingherit câtuși de puțin, căci înadins am lipsit din cameră câteva minute. Când m-am întors, am băgat de seamă că Manon nu-l descurajase prin vreun răspuns aspru. Era cât se poate de vesel și m-am prefăcut și eu bine dispus. El râdea în sine de prostia mea, eu, în mine, de a lui. Toată după-amiaza am petrecut astfel, unul pe scama altuia. Înainte de plecare, i-am mai înlesnit o convorbire cu Manon între partu ochi, astfel că a putut fi deplin mulțumit atât de îngăduința mea, cât și de prânzul bun.

Îndată după ce musafirii noștri s-au urcat în caretă, Manon a alergat spre mine cu brațele deschise și m-a îmbrățișat râzând cu hohote. Mi-a repetat cuvânt cu cuvânt propunerile făcute, fără să schimbe o iotă. Totul se reducea doar la faptul că o adora. Voia să împartă cu dânsa venitul de patruzeci de mii de livre pe care-l primea de pe acum, fără să uite să-i spună că aștepta încă și mai mult după moartea tatălui său; ea va fi stăpână inimii și averii sale; drept chezășie a dărnicii lui era gata să-i pună la picioare o caretă, o casă mobilată, o cameristă, trei lachei și un bucătar.

— Fiul, am spus către Manon, e mai mână spartă decât tatăl. Dar spune drept, am adăugat, nu cumva te ispitesc darurile lui?

— Pe mine? a răspuns Manon și, amintindu-și două versuri de Racine, le-a potrivit îndată după gândul ei:

*Mă bănuiești pe mine de-atâta perfidie?
Eu chipu-i lângă mine pot oare suferi?
Când veșnic „Hôpital”-ul cel crud mi-ar aminti?*

— Nu, nu, i-am răspuns și am continuat parodia:

*Mi-ar fi greu să cred, doamnă, că-n inima ta
Amorul cu acest „Hôpital” te-a putut săgeta...*

Da, dar îți aduce și un foarte ispititor palat, o careta și trei lachei; rareori amorul aruncă o săgeată atât de zdravănă!

Manon însă mi-a jurat că inima ei îmi aparține pe vecie și că niciodată nu va primi alte săgeți decât pe ale mele.

— Făgăduielile lui sunt pentru mine mai mult ace de răzbunare decât săgeți de dragoste.

Am întrebat-o dacă are de gând să primească palatul și careta. Mi-a răspuns că nu voia să pună mâna decât pe banii lui. Greutatea era că nu putea să capete una fără alta. Ne-am hotărât să așteptăm ca G. M. să-și desfășoare întregu-i plan prin scrisoarea ce făgăduise s-o trimită. Într-adevăr, scrisoarea a fost adusă chiar a doua zi de un lacheu fără livrea, care a găsit prilejul potrivit să-i vorbească lui Manon fără martori. Ea l-a lăsat să aștepte și a venit de-a dreptul la mine cu scrisoarea. Am deschis-o împreună. În afară de banalele fraze de amor, cuprindea amănunțit făgăduiala rivalului meu. El nu-și mărginea dărnicia; se lega să numere zece mii de franci în ziua când Manon va lua în stăpânire casa și să refacă suma ori de câte ori s-ar micșora, pentru ca ea să o aibă mereu întreagă. Inaugurarea micului palat avea să aibă loc în curând: nu-i cerea decât două zile pentru toate preparativele, îi indica apoi numele străzii și numărul acestei case, unde îi făgăduia să o aștepte în după-amiaza celei de a doua zi dacă va putea să-mi scape din mâini. Aceasta era singura lui neliniște și o implora pe Manon să i-o astâmpere; adăuga însă că, dacă totuși îi va fi greu să-mi scape, va găsi el mijlocul să-i înlesnească fuga.

G. M. era mai deștept decât tată-său; voia să-și înhațe prada înainte de a număra bani. Ce trebuia să facă

Manon? Am stat să chibzuim. Din nou m-am silit să-i scot din cap toana asta și i-am înșirat toate primejdiile ce s-ar putea ivi, dar nimic n-a putut să-i zdruncine hotărârea. A trimis lui G. M. un răspuns scurt, asigurându-l că nu-i va fi de loc greu să meargă la Paris în ziua indicată; putea, deci, s-o aștepte fără grijă.

Am stabilit apoi ca eu să plec de îndată să închiriez o nouă locuință, într-un sat de cealaltă parte a Parisului; după aceea, să transport acolo tot calabalâcul nostru; la data fixată, adică a doua zi după amiază, Manon va pleca la Paris și, după ce va primi cadourile lui G. M., îl va ruga stăruitor să o ducă în acea seară la „Comedie”; va lua asupra ei atâția bani cât va putea duce, iar restul îi va încredința valetului nostru, pe care voia să-l ia cu dânsa. Valetul era gardianul care o scosese de la „Hôpital”; ne era nespus de devotat. Eu trebuia să vin cu o birjă la capătul străzii Saint-Andre-des-Ares; pe la ora 7 să las birja să aștepte acolo și să mă apropii prin întuneric de porțile teatrului. Manon îmi făgădui să nascocoască ceva ca să poată ieși o clipă din lojă, și clipa aceea o va folosi ca să coboare până jos la mine. Restul se va putea îndeplini ușor. Am ajunge din câțiva pași la trăsură, ne-am urca și am ieși îndată din Paris prin foburgul Saint-Antoine, drumul spre noua noastră locuință.

Planul acesta, oricât era de extravagant, nouă ni s-a părut destul de bine ticluit. În realitate era o imprudență smintită să nu ne dăm seama că și de-ar fi izbutit fără piedici, tot n-am fi fost scuțiți de urmările lui. Totuși, ne-am expus primejdiei cu cea mai cutezătoare îndrăzneală. Manon a plecat cu Marcel; așa îl chema pe valet. Am privit după ea nespus de îndurerat; când am îmbrățișat-o, i-am șoptit:

— Manon, nu cumva mă înșeli? Ai să-mi rămâi oare credincioasă?

Ea s-a plâns drăgăstos de neîncrederea mea și mi-a reînnoit toate jurămintele. Socotise să ajungă la Paris pe la ora 3. Plecai și eu puțin timp după ea. Mă duceam să-

mi rod unghiile la „Café de Féré”, la podul Saint-Michel; am stat acolo până la căderea nopții. Atunci am ieșit să iau o birjă, pe care am lăsat-o, după înțelegerea noastră, la capătul străzii Saint-Andre-des-Ares; după asta, m-am dus pe jos până la „Comedie”. M-am mirat că nu-l găsesc acolo pe Marcel, care trebuia să mă aștepte. M-am înarmat cu răbdare, am stat un ceas înghesuit de o droaie de lachei, cu ochii în patru asupra tuturor celor care treceau. În cele din urmă, văzând că s-a făcut ceasul 7 și că planul nostru e în aer, mi-am luat un bilet la parter, ca să văd dacă nu-i descopăr în vreo lojă pe Manon și pe G. M. Nu erau niciunul, nici altul. M-am întors la ușile teatrului, unde am mai așteptat un sfert de ceas, înnebunit de nerăbdare și de neliniște. Dar tot nu se ivi nimic. M-am întors la trăsură, fără să fiu în stare să iau vreo hotărâre. Birjarul, zărindu-mă, a făcut câțiva pași spre mine ca să-mi spună, cu aere misterioase, că o duduică drăguță mă aștepta de vreun ceas în birjă; întrebare de mine și, aflând că trebuia să mă întorc, a spus că mă va aștepta, oricât de târziu voi veni. Mi-am închipuit că trebuie să fie Manon. Când m-am apropiat, am văzut însă un alt chip: un obraz drăguț, dar nu al ei. Era o tânără necunoscută, care m-a întrebat mai întâi dacă avea onoarea să vadă pe cavalerul des Grieux. I-am răspuns că așa mă numesc.

— Am o scrisoare pentru dumneavoastră, a urmat ea, care vă va lămuri de ce am venit și cum se face că am plăcerea să vă cunosc numele.

Am rugat-o să-mi îngăduie să citesc scrisoarea într-un cabaret vecin. Necunoscuta a ținut să meargă cu mine și m-a sfătuit să cer un separeu.

— De la cine e scrisoarea? am întrebat-o pe când urcam scara.

Mi-a răspuns că voi afla citind-o. Am recunoscut scrisul lui Manon. Iată cam ce noutăți îmi dădea:

G. M. o primise cu o politețe și o mărinimie mai presus de toate închipuirile ei. O acoperise cu daruri, o făcea să

vadă înainte-i un destin de regină. Mă asigură totuși că nu mă uita în splendorile de care era înconjurată, dar neputând îndupleca pe G. M. să o ducă la „Comedie” în seara aceea, amâna pe altă dată plăcerea de a mă vedea; scria apoi că, pentru a-mi alina puțin suferința pe care mi-o va prilejui vestea aceasta, s-a gândit că n-ar fi rău să-mi procure una din cele mai drăguțe fete din Paris, aducătoarea scrisorii. Și semna: „Credincioasa ta iubită, Manon Lescaut”.

Era ceva atât de crud și de insultător pentru mine în scrisoarea ei, încât, zbătându-mă câteva clipe între mânie și durere, m-am hotărât să fac o efortare și s-o uit pentru totdeauna pe nerecunoscătoarea și sperjura Manon. Mi-am aruncat ochii asupra fetei din fața mea. Era cât se poate de frumoasă, dar aș fi dorit să fie și mai ispititoare ca să devin la rândul-mi sperjur și necredincios. Dar n-am găsit, privind-o, ochii aceia vii și languroși, portul mândru al capului, pielea obrazului colorată cu nuanțele dragostei, în sfârșit, toată comoara de farmece cu care natura o înzestrase din belșug pe vicleana Manon.

— Nu, nu, i-am spus încetând de a o privi, nerecunoscătoarea care te-a trimis știe prea bine că te ostenești degeaba, întoarce-te la ea și spune-i că-i doresc să se bucure de crima ce-o făptuiește și, dacă se poate, fără remușcări. O părăsesc pentru totdeauna și renunț în același timp la toate femeile din lume; niciuna din ele n-ar putea fi îneântătoare ca ea, dar toate sunt, fără îndoială, la fel de lașe și necredincioase.

Am fost atunci gata să cobor și să mă retrag, fără să mai am nimic de-a face cu Manon; gelozia care-mi sfâșia de moarte inima se schimbase brusc într-o liniște întunecată, posomorâtă; m-am crezut o clipă aproape de vindecare, cu atât mai mult cu cât nu simțeam în mine niciuna din pornirile violente căroră căzusem pradă în celelalte împrejurări asemănătoare. Vai! eram jucăria amorului, tot atât cât mă socoteam jucăria lui G. M. și a lui Manon.

Fata care-mi adusese scrisoarea, văzându-mă gata să cobor, m-a întrebat ce răspuns să-i ducă domnului G. M. și doamnei care era cu el. M-am întors în cameră după întrebarea aceasta și, printr-o schimbare care ar părea de necrezut celor care n-au simțit niciodată patimi aprige, m-am văzut deodată smuls din liniștea mea părelnică și târât într-un groaznic delir furios. I-am strigat fetei:

— Du-te și spune-i trădătorului de G. M. și perfidei lui amante în ce disperare m-a apucat scrisoarea asta blestemată; dar să știe că n-au să râdă multă vreme; am să le împlânt cuțitul în inimă la amândoi, cu mâna mea!

M-am trântit pe un scaun. Pălăria și bastonul mi-au căzut pe jos. Două șiroaie de lacrimi amare au început să-mi curgă din ochi. Accesul de furie care mă cuprinsese fu urmat de o întristare adâncă: nu mai puteam decât să plâng, să gem și să oftez.

— Apropie-te, copilă, apropie-te, i-am spus apoi tinerei fete; apropie-te, de vreme ce te-au trimis să mă consolezi. Spune-mi, cunoști vorbe care astâmpără furia, deznădejdea, dorința de a-ți lua singur zilele după ce ai ucis două ființe trădătoare, care nu meritau să trăiască? Da, apropie-te, repetai, văzând-o că pășește spre mine cu sfială, și clătinându-se. Vino să-mi ștergi lacrimile, vino să-mi redai pacea inimii, vino să-mi spui că mă iubești, ca să mă obișnuiesc și cu ființa altei femei decât aceea a necredincioasei mele. Ești frumoasă, poate că te voi iubi și pe tine.

Pe biata copilă, care n-avea mai mult de 16 sau 17 ani și părea mai plină de cuviință decât suratele ei, o speriasse însă grozav scena aceasta ciudată. Se apropie totuși de mine și încercă să mă mângâie, dar atunci am îndepărtat-o numaidecât, respingând-o cu amândouă mâinile.

— Ce vrei de la mine? i-am strigat. Ești femeie, faci parte din tagma pe care o urăsc, pe care nu mai pot s-o sufăr în apropierea mea. Cine știe cu ce trădare mă amenință și chipul tău blând! Pleacă, pleacă, lasă-mă

singur!

Fără a îndrăzni să scoată o vorbă, fata mi-a făcut o reverență și s-a întors să iasă. I-am srigat să se oprească:

— Fă-mă cel puțin să știu pentru ce, cum și în ce scop ai fost trimisă aici? Cum mi-ai aflat numele și locul unde mă puteai găsi?

Mi-a răspuns că-l cunoștea de multă vreme pe domnul G. M., că el a trimis să o cheme pe la ora 5, că, împreună cu lacheul care venise s-o înștiințeze, au intrat într-o casă mare, unde l-a găsit pe G. M. jucând pichet cu o doamnă foarte frumoasă, amândoi au rugat-o să-mi înmâneze scrisoarea aceasta, după ce i-au spus că mă va găsi într-o trăsură, la capătul străzii Saint-Andre-des-Ares. Am întrebat-o dacă n-au mai adăugat ceva; roșind, fata mi-a răspuns că o făcuseră să spere că o voi lua cu mine.

— Te-au înșelat, i-am răspuns; biată copilă, te-au înșelat. Ești femeie, îți trebuie un bărbat, dar unul bogat și fericit, pe care nu în persoana mea l-ai putea găsi. Întoarce-te, întoarce-te la domnul G. M. El are tot ce-i trebuie ca să fie iubit de femeile frumoase. Are palate mobilate și calești de dăruit. Pe mine, care nu am ce să ofer, în afară de iubire și statornicie, femeile mă disprețuiesc în sărăcia mea, își fac o jucărie din naivitatea mea.

Am mai înșirat multe gânduri și triste, și înverșunate, după cum simțirile care-mi cutremurau ființa se mai potoleau sau se involburau. Dar; pe măsură ce mă torturam astfel, furia mi-a scăzut până într-atât, încât am putut începe să cuget limpede. Comparând noua mea nenorocire cu celelalte îndurate mai înainte, am socotit că nu trebuie să-mi pierd nădejdea mai mult decât în alte dăți. O cunoșteam bine pe Manon. De ce să mă amărăsc atâta pentru o nenorocire care era de prevăzut? De ce să nu mă străduiesc mai bine să caut să îndrept lucrurile? Vreme doar mai era. Nu trebuia deci să-mi cruț eforturile, ca să nu-mi reproșez mai târziu că mi-am sporit singur suferințele prin tăgăneala mea. Astfel că am început să

caut și să cântăresc toate mijloacele în stare să deschidă drum nădejdlor.

Să încerc s-o smulg cu forța din mâinile lui G. M ar fi fost o treabă nechibzuită, care nu putea decât să mă piardă, neavând de fel sorți de izbândă. Dar dacă aș încerca să vorbesc cu Manon câteva clipe? Atunci ar fi altceva, aș putea să-i mișc cât de puțin inima, doar îi cunoșteam bine punctele slabe. Eram atât de sigur că mă iubește! Chiar ideea asta ciudată de a-mi trimite o fată străină să mă consoleze, din milă pentru suferințele mele, aș fi pus rămașag că e a ei. M-am hotărât să-mi pun la încercare toată dibăcia, numai să dau ochi cu ea. Examinând, unul după altul, felurite mijloace, m-am oprit la următorul:

Domnul de T. mă copleșise încă de la început cu afecțiunea lui, încât nu-i puteam pune la îndoială sinceritatea și dorința de a mă ajuta. M-am gândit să alerg la el cu rugămintea de a-l chema pe G. M. sub pretextul unei afaceri importante. Îmi era destul să pot vorbi cu Manon chiar și o jumătate de oră; planul meu era să pătrund în camera ei, lucru ce-mi părea destul de ușor în lipsa lui G. M.

Hotărârea aceasta m-a mai liniștit; am răsplătit cu dărnicie pe fata care încă mai aștepta și, vrând s-o împiedic de a se mai întoarce la cei care-o trimiseseră, i-am luat adresa, făgăduindu-i că voi veni să-mi petrec noaptea la ea. M-am urcat în birjă și am dat adresa domnului de T., poruncind birjarului să mă ducă în goană cailor. Din fericire, l-am găsit acasă pe prietenul meu; fusesem neliniștit tot drumul din pricina asta. În câteva cuvinte l-am încunoștiințat de suferințele mele și de serviciul ce veneam să-i cer. A rămas atât de uimit aflând că G. M. a fost în stare să o momească pe Manon, încât, neștiind că și eu am pus umărul la nenorocirea asta, s-a oferit din toată inima să-și adune prietenii, și toți, cu brațele și spatele lor, să-mi ajute să o slobod pe iubita mea. L-am făcut să înțeleagă că un asemenea tărboli ar

fi primejdios și pentru Manon, și pentru mine.

— Să ne păstrăm forțele, i-am spus, pentru împrejurări mai grave. Mă gândesc la o cale mai blândă, prin care sper să izbândesc tot atât de bine.

S-a legat să facă tot ce-i voi cere, fără împotrivire; i-am spus că nu doream decât să-l înștiințeze pe G. M. că are ceva de vorbit cu el și să-l scoată din casă pentru un ceas sau două; a plecat numaidecât împreună cu mine, ca să-mi satisfacă dorința. Ne-am sfătuit pe drum prin ce tertip l-ar putea reține pe G. M. atâta vreme. Am propus să-i scrie mai întâi un bilețel dintr-un cabaret, în care să-l roage să vină acolo pentru o afacere însemnată, care nu suferă niciun fel de întârziere. Și am adăugat:

— Îl voi pândi când pleacă și voi intra fără greutate în casă, de vreme ce nu mă cunoaște nimeni decât Manon și Marcel, valetul meu. Iar dumneata, care în vremea aceasta vei fi cu G. M., îi vei putea spune că acea afacere însemnată e o nevoie grabnică de bani; că ți-ai pierdut la cărți tot ce aveai disponibil și că ai continuat să joci pe cuvânt, pierzând mereu. Îi va trebui timp până se va duce să ia banii din caseta lui de acasă, și timpul acela îmi va fi mie de ajuns ca să îndeplinesc ceea ce am de gând.

Domnul de T. mi-a urmat întocmai planul. L-am lăsat într-un cabaret, unde a scris repede biletul, iar eu am mers să stau la pândă câțiva pași mai departe de casa unde se afla Manon. L-am văzut sosind întâi pe aducătorul biletului, apoi îndată și pe G. M.; venea pe jos, cu un lacheu după el. Lăsându-i timp să se depărteze, am pășit spre casa în care se afla necredincioasa mea iubită și, cu toată furia ce clocotea în mine, am bătut la ușă cu respect, ca la porțile unui templu. Din fericire, a venit Marcel să deschidă; i-am făcut semn să tacă. N-aveam de ce să mă tem de ceilalți servitori. Totuși l-am întrebat în șoaptă dacă putea să mă ducă în camera lui Manon fără să fiu zărit de nimeni. Mi-a răspuns că era foarte ușor dacă mă voi urca pe scara cea mare.

— Atunci haidem repede, i-am spus, și bagă de scamă

să nu se mai urce nimeni cât voi sta acolo.

Am pătruns fără piedici în apartamentul de sus. Manon citea. O dată mai mult m-a-uimit firea acestei fete ciudate.

Deapte de a se speria sau de a arăta vreo sfială văzându-mă, a dat numai ușoare semne de mirare, mișcări pe care nu ți le poți stăpâni când te pomenești cu cineva pe care îl crezi în cu totul altă parte.

— A! a! tu ești, iubitule?! m-a întâmpinat ea, venind să mă sărute, dragăstoasă ca de obicei. Sfinte Doamne! Știi că ești îndrăzneț? Cine s-ar fi așteptat să vii azi aici?

M-am desprins din brațele ei, și în loc să-i răspund la dezmierdări, am respins-o cu dispreț, dându-mă doi pași îndărăt, ca să pun distanță între mine și ea. Gestul meu a descumpănit-o puțin. A rămas locului, cu ochii la mine, schimbând fețe-fețe. La drept vorbind, eram atât de vrăjit de vederea ei, încât, deși, pe bună dreptate, fierbeam de mânie, de-abia am găsit puterea să deschid gura ca s-o cert. Inima îmi sângera de cruda batjocură ce-o suferisem; mă sileam să mi-o amintesc mereu, ca să-mi ațâț mânia, și mă încordam să aprind în ochii mei un alt foc decât cel al dragostei. Fiindcă tăceam, ea băgă de seamă tulburarea mea, și atunci o văzui că tremură, înspăimântată. N-am putut răbda acest lucru...

— A, Manon, i-am spus cu glas moale, necredincioasă, sperjuro, cu ce să-mi încep plângerea? Te văd palidă, tremuri, iar pe mine încă mă mai mișcă și cele mai mici suferințe ale tale, încât mi-e frică să nu te mâhnesc prea mult cu noile învinuiri. Dar, Manon, crede-mă, mi-e inima străpunsă de durerea trădării tale. Asemenea lovituri nu le îndreptți asupra unui om iubit când încă nu i-ai hotărât moartea. E a treia oară, Manon! Am numărat bine, asta nu se poate uita. Gândește-te și hotărăște-te acum, pe loc, ce vrei să faci, căci biata mea inimă nu mai poate să îndure atâta chin. O simt cum moare, cum e gata să se sfărâme de durere. Nu mai pot, am adăugat lăsându-mă pe un scaun, abia vorbesc, abia mă mai pot ține pe

picioare...

Nu mi-a răspuns nimic, dar de îndată ce m-am așezat, a venit să îngenuncheze la picioarele mele, apoi și-a pus capul pe genunchii mei, ascunzându-și fața în mâinile mele. Într-o clipă, le-am simțit ude de lacrimile ce-i curgeau. O, Doamne, câte simțiri nu-mi frământă sufletul!

— A, Manon, Manon, am urmat oftând, e prea târziu să mai plângi după ce mi-ai pricinuit moartea. Tristețea ta e prefăcută, nu poate fi adevărată. Fără îndoială că răul cel mai mare ți-l face prezența mea, care totdeauna a fost o piedică pentru plăcerile tale. Deschide ochii, Manon, vezi-mă cine sunt! Nu se varsă lacrimi atât de duioase pentru un nenorocit pe care l-ai trădat, pe care îl părăsești fără milă.

Ea continua să-mi sărute mâinile, fără să se ridice, fără să răspundă.

— Nestatornică. Manon, am urmat iarăși, femeie nerecunoscătoare și fără credință, unde îți sunt făgăduielile și jurămintele? Iubită crudă și ușuratică, ce-ai făcut cu dragostea pe care nu mai departe decât azi mi-o jurai? Cerule drept! Așa lași să rădă de tine o femeie, după ce te-a luat drept martor cu atâta evlavie? Așadar, pe sperjur îl răsplătești? Iar deznădejdea și părăsirea le hărăzești celui statornic și credincios?

Cugetul îmi era plin de atâta amărăciune pe când vorbeam, încât, fără să-mi dau seama, ochii mi s-au umplut de lacrimi. Manon a înțeles, după tremurul glasului, că plâng și a rupt, în sfârșit, tăcerea:

— Trebuie să fiu tare vinovată, mi-a spus ea cu tristețe, dacă am putut să-ți pricinuiesc atâta durere și zbucium, dar ajungă-mă pedeapsa cerului dacă mi-am dat seama că păcătuiesc sau dacă am avut măcar gândul acesta!

Mi s-au părut atât de fără noimă vorbele ei, atât de mincinoase, încât nu mi-am putut opri o izbucnire de furie

— Ce prefăcătorie josnică! am strigat. Văd mai limpede ca origând că nu ești decât o ticăloasă, o femeie vicleană! Abia acum înțeleg, ce fire păcătoasă ai. Adio, ființă lașă,

am spus apoi, ridicându-mă în picioare, mai bine să mor de o mie de ori decât să mai am vreo legătură cu tine! Să mă trăsnească Cel-de-sus dacă te voi mai învrednici vreodată măcar cu o privire! Rămâi cu noul tău amant, iubește-l pe el și urăște-mă pe mine, renunță la onoare și la dreapta judecată; mie puțin îmi pasă; mi-e totuna!

Furia mea a înspăimântat-o pe Manon; rămăsese în genunchi lângă scaunul de pe care mă sculasem și mă privea tremurind, fără să cuteze nici să respire. Am făcut câțiva pași spre ușă, tot cu capul întors spre ea, ținându-o cu privirea. Dar ca să mă țin dârz față de farmecele ei, ar fi trebuit să-mi fi pierdut deodată orice simțământ de milă, de umanitate. Eram atât de departe de a-mi fi însușit tăria aceasta sălbatică, încât, trecând deodată, la extremitatea opusă, m-am întors spre Manon, mai bine spus m-am aruncat spre ea fără să cuget. Am luat-o în brațe, am acoperit-o cu mii de sărutări; i-am cerut iertare pentru că m-am înfuriat, am recunoscut să sunt un om brutal și nu merit fericirea de a fi iubit de o fată ca ea. Am așezat-o pe un scaun și, îngenunchind la rândul meu, am implorat-o să mă asculte. Am adunat într-un mănunchi de cuvinte tot ce poate imagina mai respectuos și mai dragăstos, drept scuză, un amant supus și înflăcărat. I-am cerut, ca o grație, să rostească vorbele de iertare. Mi-a înlănțuit gâtul cu brațele, spunând că ea însăși avea nevoie de bunătatea mea ca să mă facă să uit supărarea ce-mi pricinuisese și că începea să se teamă, nu fără motiv, că nu voi fi de loc mulțumit de ceea ce avea să-mi spună pentru a se dezvinovăți.

— Eu? am întrerupt-o numaidecât. Eu nu-ți cer să te dezvinovățești. Iau de bun tot ce ai făcut. Nu mă socot în drept a-ți cere să-mi explici de ce te-ai purtat astfel, voi fi prea mulțumit, prea fericit, dacă scumpa mea Manon nu mă alungă din inima ei! Apoi, cugetând puțin asupra soartei mele, am continuat: Dar, atotputernică Manon, tu, care-mi dăruiești după plac bucuriile și durerile, după ce ți-am dat satisfacție prin umilința mea și prin toate

semnele de căință, îmi vei îngădui oare să-ți vorbesc și de mâhnirea care mă roade, de suferințele mele? Pot afla de la tine ce am să fac acum, dacă mă condamni cumva la moarte hotărându-te să-ți petreci noaptea cu rivalul meu?

Manon a stat puțin pe gânduri până să-mi dea răspunsul.

— Cavaliere, a spus apoi pe un ton liniștit, dacă ai fi vorbit de la început atât de limpede, nu te-ai mai fi tulburat în halul ăsta și m-ai fi cruțat și pe mine de o scenă dureroasă. De vreme ce suferințele tale ți le pricinuiesc numai gelozia, ți le-aș fi curmat oferindu-ți să plec numaidecât cu tine, fie și până la capătul pământului. Dar eu mi-am închipuit că bilețelul pe care ți l-am scris sub ochii domnului G.M. și fata pe care ți-am trimis-o te-au supărat atât; am crezut că poate ai luat scrisoarea mea drept o glumă batjocoritoare, iar fata, închipuindu-ți că vine din partea mea, drept o declarație că renunț la tine, dăruindu-mă lui G.M. Gândul acesta m-a încremenit, m-a aruncat în deznădejde, căci oricât mă știu de nevinovată, socoteam totuși că aparențele nu-mi sunt favorabile. Acum, a urmat ea, vreau să fii judecătorul meu, după ce voi da pe față tot adevărul.

Mi-a istorisit apoi tot ce i se întâmplase din clipa când s-a întâlnit cu G.M. care o aștepta în casa în care ne aflam. A primit-o cu adevărat ca pe cea mai mare crăiasă din lume. I-a arătat camerele, mobilate cu gust și sclipind de curățenie, în iatac i-a numărat zece mii de livre, la care a mai adăugat câteva giuvaeruri, printre acestea fiind și colierul și brățările pe care le mai primise o dată de la tatăl lui. A dus-o apoi într-un salon, pe care nu-l văzuse încă; acolo, pe masă, erau cele mai delicioase gustări; ca s-o servească, a chemat pe servitorii tocmiți anume pentru ea și le-a poruncit să o slujească de acum înainte ca pe stăpâna lor. Apoi i-a arătat careta, caii și toate celelalte daruri; la sfârșit i-a propus o partidă de cărți în așteptarea cinei.

— Îți mărturisesc, a urmat ea, că am rămas uluită, atât

de grandios era totul. M-am gândit că ar fi păcat să ne lipsim de atâtca bogății mulțumindu-mă să iau numai cele zece mii de livre și bijuteriile; găsisem o avere gata făcută pentru noi doi și puteam duce un trai foarte plăcut pe spatele lui G.M. În loc să-i propun să mergem la „Comedie”, mi-am pus în cap să-l descos în privința ta, ca să mă lămuresc ce posibilități există ca să ne putem vedea. L-am găsit, din acest punct de vedere, pe G.M. destul de conciliant. M-a întrebat ce gândesc despre tine și dacă nu mi-a părut rău că te-am părăsit. I-am spus că ai fost totdeauna atât de bun, că te-ai purtat atât de desăvârșit cu mine, încât ar fi de necrezut să spun că te urăsc. A recunoscut că ai multe calități, și el însuși s-a simțit îndemnat să-ți fie prieten. A voit să știe, mai ales, cum vei judeca tu plecarea mea când vei afla că eram în mâinile lui. I-am răspuns că dragostea noastră dura de mult, încât a avut tot timpul să se mai răcească, apoi, strâmtorat cum erai, poate nu vei privi plecarea mea drept o mare nenorocire, de vreme ce te ușura de-o povară apăsătoare. Am adăugat că, fiind pe deplin încredințată că te vei purta cu îngăduință, nu m-am sfiit să-ți spun de dimineață că plec la Paris, pentru oarecare afaceri; că ai consimțit, că ai venit cu mine și n-ai părut neliniștit când te-am lăsat singur. Acu aci G.M. mi-a spus: „Dacă aș putea crede că vrea să trăiască în bună înțelegere cu mine, eu cel dintâi i-aș prezenta respectele mele și i-aș oferi serviciile”. L-am asigurat că îți cunosc firea și că nu mă îndoiam că vei ști să răspunzi după cuviință la amabilitățile lui; mai ales, i-am spus, dacă te-ar putea ajuta în afacerile tale, foarte încurcate de când ai rupt legăturile cu familia. M-a întrerupt, făgăduind să-ți facă orice serviciu care ar atârna de el, chiar și acela de a-ți procura o metresă drăguță, pe care el a părăsit-o pentru mine, în cazul în care ai vrea să începi o nouă aventură de dragoste. L-am aprobat, a adăugat ea, ca să-i adorm mai bine bănuielile și, întărindu-mă și mai mult în ideea mea, nu mai doream decât să găsesc mijlocul de a

ți-o aduce ție mai repede la cunoștință, temându-mă să nu te neliniștești când vei vedea că nu vin la întâlnire. În scopul acesta, i-am propus să-ți trimită metresa aceea, având astfel prilejul să-ți scriu; eram silită să mă folosesc de fata aceea neputând să sper că el mă va lăsa liberă câțva timp. G.M. a râs de propunerea mea; a chemat pe lacheul său și, întrebându-l dacă poate găsi fără zăbavă pe fosta lui metresă, l-a și trimis să o caute unde va ști. El își închipuia că va trebui s-o trimită la Chaillot; atunci i-am mărturisit că la despărțire ți-am promis să ne întâlnim seara la „Comedie” și că în cazul în care voi fi împiedicată să merg la teatru, tu urmai să mă aștepți într-o caretă la capătul străzii Saint-Andre-des-Ares; prin urmare, era mai bine să-ți trimită fata acolo, fie și numai ca să nu te plictisești așteptându-mă toată noaptea. I-am mai spus că ar fi bine să-ți scriu două-trei vorbe pentru a te înștiința de schimbul acesta, căci altfel riscam să nu înțelegi nimic. S-a învoit, dar eu am fost silită să-ți scriu sub ochii lui, astfel că n-am putut să-ți explic totul de-a dreptul. Vezi dar, a urmat Manon, cum s-au petrecut lucrurile. Nu caut să cocoloșesc nimic, nici din purtarea, nici din planurile mele. Fata a venit, mi s-a părut drăguță, și cum nu mă îndoiam că lipsa mea te va face să suferi, am dorit din inimă să-ți pot împrăstia urâtul, măcar câteva ceasuri, căci fidelitatea pe care o cer eu de la tine e aceea a inimii. Aș fi fost încântată să-ți pot trimite pe Marcel, dar n-am avut o clipă liberă să-i lămuresc tot ce trebuia să-ți comunice.

Manon și-a încheiat istorisirea povestindu-mi încurcătura în care s-a aflat G. M. primind biletul domnului de T.

— A stat în cumpănă dacă să mă lase singură și m-a asigurat că se întoarce curând. Venirea ta m-a zăpăcit, iar întârzierea ta aici mă neliniștește.

Mi-a trebuit multă răbdare ca s-o ascult până la sfârșit. Multe lucruri crude și umilitoare mă loviseră, căci se vedea limpede că se pregătea să mă înșele: nici măcar

nu-și dăduse osteneala să-mi ascundă asta. Nu-și închipuia doar că G.M. avea să o țină ca pe o vestală toată noaptea. Cu el avea de gând să și-o petreacă! Ce dureroasă mărturisire pentru un îndrăgostit! Dar nu aveam și eu o parte de vină în greșeala ei? Mai întâi, fiindcă prin mine aflase ea de sentimentele lui G.M., apoi, fiindcă încuviințasem orbește această aventură. De altfel, printr-o întorsătură ciudată, firească mie, fusesem mișcat de naivitatea povestirii și de felul cinstit, deschis în care se dădea pe față până și amănuntele cele mai jignitoare pentru mine. „Păcătuiește fără răutate, îmi ziceam, e ușuratică și nepăsătoare, dar e dreaptă și sinceră.” Adăugați că dragostea singură era de ajuns ca să-mi închidă ochii asupra tuturor greșelilor sale. Și apoi mă bucura prea mult nădejdea că o voi răpi rivalului meu chiar în acea seară. Totuși i-am spus:

— Și noaptea asta cu cine ai fi petrecut-o?

Întrebarea mea, rostită cu tristețe, a încurcat-o. Nu mi-a răspuns decât prin câțiva *dar* și *dacă*, întrerupându-se apoi. Mi-a fost milă de chinul ei și, curmând vorba, i-am spus ce doream de la ea: să vină cu mine chiar atunci.

— Vreau, mi-a spus, dar nu-mi aprobi planul?

— Ah, nu-i -destul, am replicat, că aprob tot ce ai făcut până acum?

— Ce! Să nu luăm nici cele zece mii de livre? s-a împotrivit ea. Mi le-a dat, sunt ale mele!

Am sfătuit-o să lase tot și să ne gândim numai cum să ne îndepărtăm mai repede; deși trecuse numai o jumătate de oră de când venisem, mă temeam să nu se întoarcă G.M. Ea însă mă ruga cu atâta stăruință să nu ieșim cu mâinile goale, încât am socotit că trebuie să fac și ceva pe voia ei, după ce obținusem atât de multe de la ea.

În timp ce ne pregăteam de plecare, am auzit bătând la ușa dinspre stradă. Nu m-am îndoit că venea G.M., și în tulburarea ce mă cuprinsese, i-am spus lui Manon că dacă intră, e un om mort. Nu-mi revenisem încă de ajuns din

furia mea ca să mă pot stăpâni văzându-l. Manon îmi curmă neliniștea, intrând cu un bilet pe adresa mea adus de la cel care bătuse la ușă. Biletul era de la domnul de T. Îmi scria că G.M., fiind plecat acasă la el pentru a-i aduce -banii, profita de lipsa lui ca să-mi comunice un gând șugubăț: i se părea că n-as putea să mă răzbun mai plăcut pe rivalul meu decât mâncându-i cina și culcându-mă în acea noapte chiar în patul în care el spera, să se desfete cu iubita mea; că acest lucru îi pare ușor dacă puteam să-mi fac rost de trei-patru inși destul de îndrăzneți și destul de devotați ca să-l oprească pe G. M. pe stradă și să-l țină undeva, sub pază, până a doua zi; în ce-l privește, făgăduia să-l distreze încă cel puțin o oră cu anumite povești gata pregătite pentru înapoierea lui.

Am arătat lui Manon biletul și i-am istorisit toată înșelătoria de care m-am servit ca să pot intra la ea. Născocirea mea și aceea a domnului de T. i s-au părut minunate; am râs cu poftă câteva momente; dar când i-am vorbit de ideea domnului de T. ca de o simplă glumă, m-am mirat cât de mult o putea încânta și cât stăruia s-o urmez întocmai. În zadar obiectam că nu pot găsi așa, deodată, câțiva oameni în stare să-i taie drumul lui G.M. și să-l țină la popreală fără să mă trădeze. Mi-a spus că trebuie măcar să încerc, de vreme ce domnul de T. ne asigura încă o oră liberă, apoi, drept răspuns la alte obiecții ale mele, ea s-a plâns că fac pe despötul și nu-i arăt niciun pic de bunăvoință. Planul acela era, după părerea ei, tot ce putea fi mai nostim.

— Gândește-te, îmi repeta, ai să mănânci cu tacâmul lui, ai să te culci în așternutul lui, și mâine dimineață îi înșfaci și iubita, și banii! Te răzbuni astfel și pe tată, și pe fiu.

Am cedat stăruințelor ei, deși neliniștea inimii părea să-mi prevestească nenorocirea care mă pândea. Am ieșit, cu gândul să caut doi-trei din ofițerii de gardă cu care Lescaut mă pusese în legătură și să-i rog să-l aresteze pe G. M. Am găsit acasă numai pe unul din ei, om destul de

îndrăzneț; abia a aflat despre ce-i vorba, și m-a și asigurat pe loc că treaba-i ca și făcută! Mi-a cerut numai zece pistoli, să dea bacșiș la trei soldați din gardă; cu care avea să lucreze, punându-se în fruntea lor. L-am rugat să nu piardă vremea; s-a dus să caute soldații, și în mai puțin de un sfert de oră i-a adunat. Eu îl așteptam acasă la el, și îndată ce s-a întors, am condus grupul eu însumi la colțul străzii pe care G. M. trebuia negreșit să treacă înainte de a apuca pe strada unde stătea Manon. I-am dat în grijă ofițerului să nu-i facă niciun rău lui G. M., dar să-l țină strâns sub pază până la ora 7 dimineața; trebuia să fiu sigur că n-o să-i scape. Mi-a spus ce are să facă; o să-l ducă în camera lui, o să-l oblige să se dezbrace și să se culce în pat, iar el și cei trei viteji aveau să-și petreacă noaptea bând și jucând cărți, fără să-l slăbească din ochi. Am stat locului cu toții până în clipa când l-am zărit venind pe G.M.: m-am retras atunci câțiva pași mai în urmă, într-un colț dosnic, vrând să fiu martor la această scenă nemaivăzută. Ofițerul din gardă l-a întâmpinat cu pistolul ridicat și l-a lămurit politicos că nu voia nici să-l omoare, nici să-l prade, dar, la cea mai mică împotrivire de a-l urma, la cea mai slabă chemare de ajutor, îi zboară creierii. G.M., văzându-l însoțit de trei soldați și temându-se, fără îndoială, de încărcătura din pistol, n-a opus nicio rezistență; am văzut cum îl duceau ca pe un miel.

M-am întors numaidecât la Manon și, intrând, i-am spus de față cu servitorii, ca să preîntâmpin orice bănuieli din partea lor, că nu trebuia să-l mai aștepte pe domnul G.M. la masă; afaceri grabnice îl împiedică să vină; că m-a rugat să-i prezint scuze și să-i țin tovărășie; am adăugat că era o mare favoare pentru mine să cinez cu o doamnă atât de frumoasă. Manon și-a jucat și ea rolul cu dibăcie. Ne-am așezat la masă cu niște mutre dinadins grave cât timp ne-au servit lacheii. Scăpând, în sfârșit, de ei, am petrecut una din cele mai vesele seri din viața mea. Am poruncit în șoaptă lui Marcel să caute o birjă care să se

afle a doua zi dimineța în fața ușii, înainte de ora 6. Pe aproape de miezul nopții m-am prefăcut că plec, dar m-am întors pe furiș cu ajutorul lui Marcel pregătindu-mă să ocup locul lui G.M. în pat, așa cum îl ocupasem la masă.

În vremea aceasta, geniul nostru rău își întindea ȋțele ca să ne răpună. Ne desfătam în delirul plăcerii, iar sabia atârna deasupra capetelor noastre; firul care o susținea era gata să se rupă. Dar, ca să fie mai bine înțelese împrejurările catastrofei noastre, trebuie să lămuresc mai întâi cauzele care au pricinuit-o.

G.M. era urmat de un lacheu când fusese arestat de ofițerul de gardă; văzând ce i s-a întâmplat stăpânului, flăcăul s-a speriat și a luat-o la fugă îndărăt; ca să-l ajute, cel dintâi gând i-a fost să se ducă să-l înștiințeze pe de G.M. tatăl despre cele întâmplate. O veste atât de supărătoare bineînțeles că l-a alarmat pe bătrân; nu avea decât un fiu, și moșneagul era iute foc pentru vârsta lui. A cercetat mai întâi pe lacheu despre tot ce făcuse fiu-său în după-amiaza aceea, dacă s-a certat cu cineva, dacă a avut vreun amestec în cearta altora, dacă n-a fost în vreo casă suspectă. Acesta, socotind că tânărul său stăpân se află în mare primejdie și închipuindu-și că nu trebuie să mai țină seama de nimic ca să-l facă scăpat, a dat pe față tot ce știa despre noua lui iubită, despre cheltuielile ce le făcuse pentru ea, apoi cum își petrecuse ziua acasă, până la ora 9, cum a ieșit chemat de cineva și nenorocirea ce i s-a întâmplat la întoarcere. I-a fost de ajuns bătrânului ca să bănuiască o ceartă de dragoste la obârșia acestei pățanii. Deși era cel puțin ora zece și jumătate seara, n-a stat de loc pe gânduri ca să se ducă la locotenentul-general de poliție. L-a rugat să dea un ordin secret către căprăriile de pază și, cerându-i ca una din ele să-l însoțească, a alergat el însuși în strada unde fusese arestat fiul său. A răscolit apoi prin toate locurile unde spera să-l poată găsi; neaflând nicio urmă a trecerii lui pe acolo, a spus vizitiului să-l ducă la casa metresei, închipuindu-și că poate fiu-său se întorsese între timp.

Tocmai mă pregăteam să mă urc în pat, când a sosit bătrânul de G.M. Ușa camerei noastre fiind închisă, n-am auzit bătăile la ușa din stradă; a intrat însoțit de doi poterași; cum de la servitori n-a putut afla nimic, s-a gândit să dea ochii cu metresa, ca să scoată de la ea vreo lămurire. Așadar, iată-l pe moș ureând în apartamentul de sus, cu poterașii pe de lături. Noi, gata să ne așezăm în pat, vedem deschizându-se ușa și pe el apărând în prag; ne-a înghețat sângele în vine.

— Sfinte Doamne! De G.M., bătrânul! am șoptit către Manon.

Sar să-mi iau spada, dar din păcate era încurcată în centiron. Poterașii, văzând mișcarea mea, s-au apropiat să mi-o smulgă. Un bărbat în cămașă e ca un om legat. M-au lipsit astfel de toate mijloacele de apărare.

De G.M., deși tulburat de acest spectacol, n-a întârziat să mă recunoască, și încă și mai ușor, pe Manon.

— Nu-i o nălucire? a întrebat el grav. Nu văd oare pe însuși cavalerul des Grieux și pe Manon Lescaut?

Într-atât turbam de mânie și de rușine, că nici nu i-am răspuns. Câtva timp a părut că vântură în minte felurite gânduri, apoi, ca și cum ele i-ar fi aprins deodată furia, a izbucnit adresându-mi-se:

— Nenorocitul, sunt sigur că mi-ai ucis fiul!

Învinuirea aceasta jignitoare m-a scos din sărite.

— Sceleratule, i-am răspuns cu mândrie, dacă ar trebui să omor pe cineva din familia ta, cu tine aș începe!

— Țineți-l zdravăn! a poruncit el poterașilor. Trebuie să-mi spună ce s-a întâmplat cu fiul meu; am să pun să-l spânzure mâine dacă nu-mi arată acum, pe loc, ce-a făcut cu el.

— Tu, să pui să mă spânzure pe mine? i-am strigat. Nemernicule! Să-ți alegi pentru spânzurătoare lepădături de teapa ta! Află că sângele meu e nobil și mai curat decât al tău. Da, am adăugat, știu ce i s-a întâmplat fiului tău, și dacă mă mai întărâți, pun să-l gâtuie până nu se face ziuă, și după el o să ai și tu aceeași soartă, ți-o

făgăduiesc!

Am făcut o mare prostie mărturisind că știam unde era fiul lui; în furia mea dezlănțuită, am scăpat vorba fără voie. Pe loc a chemat încă cinci sau șase poterași, care așteptau la ușă, și le-a poruncit să-i lege pe toți servitorii din casă.

— Așa, domnule cavaler, mi s-a adresat apoi pe un ton batjocoritor, domnia-voastră știți unde se află fiul meu și o să puneți să-l gătuie, așa credeți? Lasă, că facem noi rândulălă!

Am priceput imediat ee greșeală făcusem. Bătrânul s-a apropiat de Manon, care, stând pe marginea patului, plângea încet. I-a strecurat câteva galanterii ironice despre puterea ce-o avusese asupra tatălui ca și a fiului și cât de bine o folosisse. Monstrul acela bătrân și desfrânat întinse mâna, crezând că-și poate îngădui câteva familiarități.

— Ferește-te s-o atingi! am urlat. Nici Sfânta Născătoare nu te-ar putea scăpa din mâinile mele!

A ieșit, lăsând în cameră trei poterași, ordonându-le să ne dea zor cu îmbrăcatul.

Nu știu ce plănuia el atunci în privința noastră. Poate că ne-ar fi lăsat liberi dacă îi spuneam unde era fiul lui; chiar mă gândeam, îmbrăcându-mă, dacă n-ar fi asta tot ce aveam mai bun de făcut. Dar dacă înainte de a ieși din cameră s-ar fi învoit să ne dea drumul, când s-a întors, dispoziția lui era cu totul alta. Cercetase pe toți servitorii arestați de poterași. De la cei tocmiți în ajun a văzut că nu poate scoate nimic, dar aflând că Marcel era mai demult în serviciul nostru, s-a gândit să-l facă să vorbească, înspăimântându-l cu amenințări. Era un băiat credincios, dar naiv și necioplit. Amintindu-și ce făcuse ca să o scoată pe Manon de la "Hôpital" și sub teroarea ce-i inspira de G.M., mintea lui slabă i s-a zdruncinat într-atât, încât închipuindu-și că o să fie dus la spânzurătoare sau tras pe roată, a făgăduit să dea pe față tot ce știa dacă i se dăruiește viața. De G.M. a priceput îndată că

dedesubtul purtărilor noastre trebuie să fie ceva mai serios și mai de osândit decât avusese motiv să-și închipuie până atunci. I-a făgăduit lui Marcel nu numai viața, dar și un bacșiș gras dacă mărturisește tot.

Nenorocitul i-a dezvăluit o parte din planul nostru, lucruri despre care nu ne sfisem să vorbim față de el, căci trebuia să pună și el umărul. E adevărat că nu știa nimic despre schimbările intervenite la Paris; cunoștea numai planul făcut la plecarea noastră din Chaillot și rolul ce trebuia să-l joace el. I-a declarat așadar bătrânului de G.M. că scopul nostru era să-l înșelăm pe fiul său și că Manon trebuia să primească, sau și primise, zece mii de franci, care, după planul nostru, nu aveau să se mai întoarcă niciodată la moștenitorii casei lui de G. M.

După descoperirea aceasta, bătrânul, înfuriat, s-a urcat repede în camera noastră. A trecut fără o vorbă în iatac, unde nu i-a fost greu să găsească banii și giuvaericele. S-a întors la noi cu obrazii în flăcări și arătându-mi „prada” – așa i-a plăcut s-o numească – m-a copleșit cu învinuirile cele mai jignitoare. A pus apoi sub ochii lui Manon colierul de perle și brățările:

— Le recunoști? a întrebat-o cu un rânjet de batjocură. Doar le-ai mai avut o dată! Sunt aceleași, pe legea mea! Erau pe gustul dumitale, frumoaso? Văd bine, e ușor de înțeles. Bieții, copii! a adăugat el. Sunt drăguți de tot, zău așa, și unul și altul, dar cam pungăși, de!

Spumegam de furie auzindu-i vocea insultătoare. Ca să fiu liber o clipă, aș fi dat... Dumnezeule! ce n-aș fi dat! În sfârșit, m-am silit să-i spun, cu o liniște care nu era decât o culme a mâniei mele:

— Să terminăm, domnule, cu batjocurile astea obraznice. Despre ce-i vorba? Ce ai de gând cu noi?

— Uite despre ce-i vorba, domnule cavalier, mi-a răspuns el; trebuie să porniți pe dată spre „Châtelet”. În curând se face ziuă, o să vedem și mai limpede în afacerile noastre și sper că în cele din urmă o să ai bunătatea să-mi spui unde se află fiul meu.

Am înțeles fără multă gândirc că faptul de a fi închiși la „Châtelet” putea să aibă cele mai groaznice urmări pentru noi: am prevăzut, tremurând, mii de primejdii. Cu toată mândria mea am recunoscut că trebuie să mă plec sub pumnul soartei și să măgulesc printr-o atitudine de supunere pe aprigul meu dușman, pentru a obține ceva de la el. L-am rugat politicoș să mă asculte o clipă.

— Mă fac propriul meu judecător, domnule, i-am spus. Mărturisesc, că tinerețea m-a făcut să comit mari greșeli, care v-au jignit destul ca să vă plângeți. Dar dacă ați avut prilejul să cunoașteți puterea dragostei, dacă judecați o clipă cât suferă un biet tânăr nenorocit căruia i se smulge ceea ce iubește, mă veți socoti poate vrednic de iertare pentru că am căutat plăcerea unei mici răzbunări, sau, cel puțin, mă veți crede destul de pèdepsit prin ocara ce mi s-a adus. Nu e nevoie nici de închisoare, nici de torturi ca să mă siliți să dezvălui unde este fiul dumneavoastră. E în siguranță. N-am avut de gând să fac vreun rău, nici să vă jignesc. Sunt gata să vă comunic locul unde el își petrece pașnic noaptea dacă aveți bună-voința să ne redați libertatea.

Tigrul acela bătrân, departe de a se simți mișcat de rugămintea ce-i adresam, mi-a întors spatele râzând. Mi-a aruncat doar câteva cuvinte, făcându-mă să înțeleg că nu ne cunoaște planurile de-a fir-a-păr. În ce-l privea pe fiul său, adăugă mojicște, o să-și scoată el capul odată și odată, de vreme ce nu l-am asasinat.

— Duceți-i pe amândoi la „Petit Châtelet”, a ordonat apoi poterașilor, și băgați de scamă să nu vă scape cavalerul ! E un șmecher, a mai fugit o dată de la „Saint-Lazare”.

Apoi a ieșit; cred că vă închipuiți în ce stare m-a lăsat.

— O, cerule, am strigat, primesc cu supunere toate loviturile tale, dar ca un păcătos de marțafoi să aibă puterea să se poarte cu mine ca un zbîr, asta mă aruncă în cea mai neagră disperare!

Poterașii ne-au rugat să nu-i facem să aștepte prea

mult. Aveau trăsura la poartă. Când a trebuit să coborâm scările, i-am întins mâna lui Manon.

— Vino, scumpa mea regină, i-am spus, vino să te supui asprei soarte! Poate odată și odată ne va hărăzi și nouă cerul mai multă fericire!

Am plecat în aceeași trăsură; iubita mea mi s-a lăsat în brațe. N-o auzisem rostind nicio vorba de la venirea lui de G.M.; acum, rămânând singură cu mine, a început să mă dezmiere cu cele mai dulci cuvinte și să se învinuiască de nenorocirea ce mi-a adus. Am asigurat-o că nu mă voi plânge niciodată de soarta mea cât timp ea nu va înceta să mă iubească.

— Nu eu sunt de plâns, am urmat. Câteva luni de închisoare nu mă sperie de loc și voi sta mai bucuros la „Châtelet” decât la „Saint-Lazare”. Pentru tine, sufletul meu, pentru tine îmi tremură inima. O ființă atât de încântătoare să aibă asemenea soartă! Cerule! Cum poți obijdui astfel făptura asta perfectă? De ce nu ne-am născut, înalte, cu defecte potrivite cu starea noastră de plâns? Am fost înzestrați cu inteligență, gust, cu simțăminte alese. Vai, rău ne-a fost dat să ne mai folosim de ele, în timp ce atâția oameni josnici, care ar merita nenorocirile noastre, se bucură de toate favorurile soartei!

Gândurile acestea îmi strecurau durere în suflet, dar nu însemnau nimic față de cele cu care priveam viitorul, față de spaima care mă încrâncena gândindu-mă ce se va întâmpla cu Manon. Ea mai fusese o dată închisă la „Hôpital”, și chiar de-ar fi ieșit de-acolo pe poarta mare, știam că recidivele aveau urmări nespuse de primejdioase. Aș fi vrut să-i împărtășesc temerile mele, dar mă temeam să n-o înspăimânt prea mult. Tremuram de mila ei, fără a îndrăzni să o înștiințez de pericolul ce-o pândeă; o sărutam suspinând, voiam să fie măcar încredințată de iubirea mea, singurul simțământ pe care mai cutezam să-l exprim.

— Manon, i-am șoptit, spune-mi sincer, mă vei iubi

totdeauna?

Mi-a răspuns că se simte foarte nenorocită că mă îndoiesc.

— Ba nu, am urmat, nu mă îndoiesc, și lucrul acesta mă face să-i înfrunt pe dușmanii noștri. Voi stărui pe lângă familia mea să mă scoată de la „Châtelet”, și tot sângele meu n-ar mai servi la nimic dacă nu te scap și pe tine de îndată ce voi fi liber!

Am ajuns la „Châtelet”. Am fost duși fiecare în altă aripă a închisorii. Prevăzusem lovitura aceasta, astfel că m-a durut mai puțin. Am recomandat-o pe Manon intendentului, spunându-i că fac parte dintr-o familie distinsă și făgăduindu-i o răsplată mare. Am îmbrățișat-o lung pe iubita mea înainte de a ne despărți; am implorat-o să nu se mâhnească prea mult și să nu se teamă de nimic cât timp sunt eu în viață. Nu duceam lipsă de bani; i-am dat ei o parte, iar din ceea ce mi-a rămas i-am plătit intendentului pe o lună înainte costul umflat al unei pensiuni pentru amândoi.

Banii au făcut minuni. Am fost condus într-o cameră binișor mobilată și asigurat că i se dăduse și lui Manon una la fel. Începui numaidecât să mă gândesc la mijloacele care mi-ar putea grăbi eliberarea. Era limpede că nu făptuisem nicio crimă, și chiar presupunând că planul de furt era dovedit prin depoziția lui Marcel, știam bine că simpla intenție nu se pedepsește. M-am hotărât să scriu fără zăbavă tatălui meu, ca să-l rog să vină el însuși la Paris. Îmi era mai puțin rușine, cum am mai spus, să mă aflu la „Châtelet”, decât la „Saint-Lazare”; de altfel, deși păstram încă tot respectul datorit autorității părintești, vârsta și experiența îmi micșoraseră sfiala. Am scris așadar și nu mi s-a făcut nicio greutate la expedierea scrisorii; dar mi-aș fi cruțat osteneala dacă aș fi știut că tata trebuia să sosească la Paris a doua zi.

El primise cealaltă scrisoare pe care i-o trimiseseam cu opt zile înainte, și se simțise nespus de bucuros la citirea ei. Dar oricât de mari nădejdi îi dădusem în privința

convertirii, n-a crezut că se poate bizui prea mult pe făgăduielile mele; a luat hotărârea să vină să se asigure cu ochii lui de schimbarea mea și să-și măsoare bunăvoința după sinceritatea căinței. A sosit, dar a doua zi după ce fusesem întemnițat.

Prima vizită i-a făcut-o lui Tiberge, pe adresa căruia îl rugasem să-mi răspundă. N-a putut să afle însă de la el nici unde stau, nici cum trăiesc; a aflat numai de întâmplările prin care am trecut după fuga de la „Saint-Lazare”. Tiberge m-a laudat, spunând că la ultima noastră întrevvedere mă arătasem foarte înclinat să mă îndrept. A mai adăugat că era convins că mi-o scosesem pe Manon din inimă, dar și-a arătat totuși mirarea că de opt zile n-am mai dat niciun semn de viață. Tatăl meu nu se lăsa ușor amăgit; a înțeles îndată că tăcerea asta de care se plângea Tiberge ascundea ceva care scăpase pătrunderii acestuia, și a depus atâta stăruință să-mi dea de urmă, încât, numai după două zile de la sosire, a și aflat că eram la „Châtelet”.

Înainte de a primi vizita tatii, la care eram departe să mă aștept așa de curând, am primit-o pe aceea a domnului locotenent-general de poliție, sau, ca să spun lucrurilor pe nume, mi s-a luat interogatoriul. Domnul locotenent-general de poliție mi-a adresat câteva imputări, dar nu aspre, nici supărătoare. Mi-a spus cu blândețe că deplângea proasta mea purtare; că n-am fost de loc înțelept făcându-mi un dușman ca domnul de G.M.; a recunoscut apoi că în afacerea mea se vede lesne mai multă imprudență și ușurință decât rele intenții; totuși, mă găseam pentru a doua oară în fața lui, deși el sperase că m-am cumințit după cele două sau trei luni de predici la „Saint-Lazare”. Încântat că am de-a face cu un judecător cumpănit, i-am răspuns la toate întrebările cu atâta respect și moderație, încât s-a arătat pe deplin satisfăcut. Mi-a spus să nu mă las în voia mâhnirii, căci el era gata să mă sprijine, luând în considerație familia din care mă trag, precum și tinerețea mea. Am îndrăznit să-i

cer bunăvoința și pentru Manon, făcând elogiul blândeții și firii ei bune. Mi-a răspuns, râzând, că n-a văzut-o încă, dar i s-a vorbit de ea ca de o persoană foarte periculoasă. Cuvântul acesta mi-a aprins focul din inimă; m-am pornit în apărarea dragei mele cu mii de laude înflăcărate și nu m-am putut împiedica să vărs și câteva lacrimi. Atunci el a ordonat să fiu dus îndărăt în cameră.

— Iubire, iubire, a rostit apoi gravul magistrat pe când ieșeam, n-ai să te mai împaci niciodată cu înțelepciunea?

Mă afundasem în gândurile mele triste, cugetând și la convorbirea ce-o avusesem cu domnul locotenent-general de poliție, când auzii că se deschide ușa: era tata! Deși ar fi trebuit să fiu măcar pe jumătate pregătit să-l văd, deoarece socotisem că va veni peste două-trei zile, am fost totuși atât de izbit la vederea lui, încât m-aș fi aruncat în adâncul pământului dacă s-ar fi deschis, atunci, la picioarele mele. Am întins mâinile să-l îmbrățișez și se vedea bine cât eram de tulburat. Tata s-a așezat pe un scaun fără să deschidă gura; și nici eu. Fiindcă rămăsesem în picioare, cu ochii în jos și cu obrazul ascuns, tata mi-a spus grav:

— Stai jos, domnule, așază-te. Mulțumită scandaloadelor dumitale dezmățuri și potlogării, am descoperit unde te afli. Asta e folosul, când ai asemenea merite, nu poți rămâne ascuns. Ai apucat pe calea cea mai sigură a celebrității. Capătul va fi, sper, la Grève, și vei dobândi atunci cu adevărat gloria de a fi expus privirilor tuturor.

N-am răspuns nimic. A urmat:

— Nefericit tată care, după ce și-a iubit copilul cu toată dragostea de părinte și n-a cruțat nimic ca să-l facă om, vede la urmă că n-a ieșit din el decât un ticălos care-l dezonoarează! Te mângâi mai ușor când soarta îți dă o lovitură; timpul o șterge, mahnirca se micșorează; dar ce leac poți găsi împotriva unui rău care crește zilnic, ca, de pildă, dezmățul unui fiu vicios, care și-a pierdut simțul onoarei? Nu răspunzi nimic, nenorocitul? a adăugat el. Ia

te uită ce smerenie prefăcută și ce blândețe ipocrită pe fața lui! L-ai putea lua drept cel mai cinstit membru al familiei!

Deși mă vedeam silit să recunosc că merit o parte din insultele lui, mi s-a părut totuși că le împinge prea departe. Am crezut că-mi este permis să-i explic acest gând:

— Vă asigur, domnule, i-am răspuns, că modestia mea nu-i nicidecum prefăcută, este atitudinea firească a unui fiu binecrescut, care își respectă nespus de mult tatăl, și mai ales un tată mâniat. Și nu năzuiesc să trec drept cel mai așezat membru din familia noastră. Știu, merit muștrări, dar te rog să mi le faci cu ceva mai multă bunătate și să nu te porți cu mine cum te-ai purta cu cel mai nemernic dintre oameni. Nu! Nu merit să fiu numit astfel! Doar știi că numai dragostea a pricinuit greșelile mele. Patima fatală! Sau nu-i cunoști și dumneata puterea? S-ar putea ca sângele dumitale, din care se trage și al meu, să nu fi simțit aceleași înflăcărări? Iubirea m-a făcut prea duios, prea pasionat, prea credincios și poate prea îngăduitor față de dorințele unei femei nespus de îneântătoare; iată crimele mele. Vezi între ele vreuna care te dezonoarează? Te rog, dragă tată, ai puțină milă pentru un fiu care întotdeauna ți-a arătat respect și dragoste, care nu a renunțat, cum crezi, la onoare și datorie și care e de o mie de ori mai de plâns decât îți închipui!

Sfârșindu-mi vorbele, mi-au picurat din ochi câteva lacrimi.

O inimă de tată este opera cea mai desavârșită a naturii, asupra acestei inimi ea domnește, ca să zicem așa, cu plăcere și-i conduce ea însăși toate fibrele. Tatăl meu, care era și deștept, și om de gust, s-a simțit la rândul lui atât de mișcat de felul în care mă dezvinovăteam, încât n-a mai fost destul de stăpân pe sine ca să-mi ascundă schimbarea. M-a chemat lângă el:

— Vino, sărmane cavaler, vino să mă îmbrățișezi, mi-e

milă de tine.

L-am sărutat, el m-a strâns în brațe în așa fel că am putut înțelege ce se petrece în inima lui.

— Dar ce mijloc am putea găsi ca să te scap de aici? m-a întrebat. Lămurește-mi tot ce ți s-a întâmplat fără să-mi ascunzi ceva.

Cum în purtarea mea, luată, pe de-a-ntregul, nimic, la urma urmelor, nu mă putea dezona cu totul, cel puțin dacă o comparam cu aceea a altor tineri din lumea mea – iar faptul că aveam o amantă nu trece câtuși de puțin drept infamie în secolul în care trăim, și nici acela de a-ți atrage norocul la cărți cu oarecare dibăcii – am destăinuit tatălui meu viața pe care o dusesem, cu toate amănuntele ei. La fiecare greșală ce-o mărturiseam, aveam grijă să adaug exemple cunoscute, ca să pară mai puțin rușinoasă.

— Da, trăiesc cu o femeie, i-am spus, fără să mă fi legat cu ea prin căsătorie, dar ducele de... întreține două, sub ochii Parisului întreg; domnul de... are de zece ani o amantă, o iubește și-i este credincios cum nu i-a fost niciodată nevestei lui; două treimi din cei mai cumsecade bărbați din Franța își fac o fală din asta. M-am folosit de oarecare șiretlicuri la jocul de cărți; marchizul de... și contele de... n-au alte venituri; prințul de... și ducele de... sunt șefii unei bande de cavaleri ai aceluiași ordin.

Că pusesem gând rău pungii celor doi de G. M, nici pentru asta nu mi-au lipsit exemplele, puteam s-o dovedesc oricând. Dar simțul onoarei îl păstram neatins și prea destul mă osândeam eu însumi, împreună cu cei pe al căror exemplu rău îl puteam da; astfel, l-am rugat pe tatăl meu să ierte slăbiciunea aceasta a celor două violente patimi care mă frământaseră: răzbunarea și dragostea.

M-a întrebat dacă pot să-i arăt o cale prin care să-mi obțin libertatea cu mijloacele cele mai rezezi și fără zgomot. I-am spus cât de bun se arătase cu mine locotenentul-general de poliție.

— Dacă totuși vei întâmpina piedici, am adăugat, ele nu pot veni decât din partea celor doi de G. M.; așadar, cred că ar fi nimerit, tată, să-ți dai osteneala să te întâlnești cu ei.

Mi-a făgăduit. N-am mai cutezat să-l rog să intervină și pentru Manon. Nu m-a oprit lipsa de îndrăzneală, ci teama să nu-i ațâț furia și să-l fac să pună la cale cine știe ce plan funest pentru mine și ea. Încă mă mai întreb dacă nu cumva teama aceasta mi-a pricinuit cele mai mari nenorociri, împiedicându-mă să încerc a ispiți bunăvoința tatii și să mă silesk a o răsfărca și asupra nefericitei mele iubite. Poate o dată mai mult i-aș fi stârnit mila; aș fi preîntâmpinat impresia zdrobitoare pe care i-a făcut-o spusele bătrânului de G. M. Știu eu? Poate că vitrega mea ursită mi-ar fi nimicit orice sfortări, dar cel puțin aș ști atunci că numai ei îi datorez nenorocirile mele, numai soartei înverșunate și cruzimii dușmanilor mei.

Plecând de la mine tata s-a dus să facă o vizită domnului de G. M. L-a găsit împreună cu fiul său, căruia ofițerul de gardă îi dăduse drumul, după învoială. N-am cunoscut niciodată amănuntele convorbirii lor, dar mi-a fost ușor să le ghicesc după ucigătoarele lor urmări.

Au mers împreună, adică tații amândoi, la domnul locotenent-general de poliție, căruia i-au cerut două hatâruri: unul să mă scoată numaidecât pe mine de la „Châtelet”, al doilea, să o țină închisă pe Manon tot restul vieții ei, sau să o expedieze în America. Începuseră, cam de pe atunci, să fie îmbarcați, spre văile fluviului Mississippi, sumedenie de oameni fără căpătâi. Domnul locotenent-general de poliție le-a dat cuvântul că o va trimite pe Manon cu prima corabie.

Îndată după asta, domnul de G. M. și tatăl meu au venit să-mi aducă vestea eliberării mele. Bătrânul a rostit câteva cuvinte politicoase asupra trecutului, m-a felicitat pentru fericirea de a avea un asemenea tată și m-a îndemnat să-i urmez de azi înainte sfaturile și să-l iau de exemplu. Tata mi-a poruncit să-i cer scuze domnului de

G. M. pentru pretinsa ocară ce-o adusesem familiei sale și să-i mulțumesc că s-a ostenit și el pentru punerea mea în libertate. Am ieșit de acolo câteșitrei, fără să fi rostit un cuvânt despre Manon. Nici n-am îndrăznit să strecur fața de ei vreo vorbă celor de la ghișeurile închisorii. Vai! Toate recomandările mele ar fi fost de prisos! Ordinul plin de cruzime venise o dată cu acel al eliberării mele. O oră mai târziu, nefericita fată a fost dusă la „Hôpital”, ca să intre în cârdul altor nenorocite, condamnate să sufere aceeași pedeapsă. Tata m-a silit să merg cu el până la locuința ce și-o găsisese în Paris, astfel că abia pe la 6 seara am găsit clipa potrivită să mă furișez de sub ochii lui ca să mă întorc la „Châtelet”. Nu aveam alt scop decât să-i trimit lui Manon o gustare înviorătoare și să o dau în grija intendentului; căci nu mă amăgeam că-mi va fi acordată permisiunea să o văd. Și nici nu avusesem încă vreme să cuget la mijloacele de a o scoate de acolo.

Am cerut să vorbesc intendentului. Mulțumit de dărnicia și blândețea mea, dornic să mă servească, a început să-mi vorbească despre soarta lui Manon ca despre o mare nenorocire de care-i părea foarte rău, închipuindu-și cât mă mâhnește. Nu pricepeam de loc ce spune, l-am ascultat câteva minute fără să-l înțeleg și nici el nu înțelegea ce-i cu mine; în cele din urmă, dându-și seama că am nevoie de o explicație, mi-a dat-o, așa cum v-am spus; mă cutremură groaza și acum când trebuie să o repet.

N-a mai fost nimeni lovit vreodată de o durere atât de violentă, cu efecte atât de năprasnice. Am căzut pe podea, cu palpații care-mi sfâșiau inima, încât în clipa când mi-am pierdut cunoștința m-am crezut desprins de viață pentru vecie. Ceva din gândul acesta a mai dăinuit și după ce mi-am venit în fire. Îmi roteam privirile prin întreaga odaie, apoi asupra-mi, pentru a mă încredința că mai port încă nefericita povară a vieții. Urmând imboldul firesc care te face să-ți cauți scăparea în moarte, desigur că nimic nu putea să-mi pară mai dulce ca ea în clipa

aceea de disperare, de încremenire. Nici religia n-ar fi putut să-mi înfățișeze ceva mai greu de îndurat în viață decât chinurile care mă torturau. Totuși, printr-un miracol datorit dragostei, mi-am recăpătat curând puterea ca să mulțumesc cerului că mi-a redat cunoștința și judecata. Moartea nu mi-ar fi folosit la nimic; Manon avea nevoie de viața mea ca să o scap, să o ajut, să o răzbun. M-am jurat să îndeplinesc totul fără cruțare.

Intendentul mi-a dat toate îngrijirile ce le puteam aștepta de la un prieten bun. Le-am primit cu o vie recunoștință.

— Vai, i-am spus, până și pe dumneata te-au mișcat suferințele mele! Toată lumea m-a părăsit. Însuși tatăl meu se numără printre cei mai amarnici prigonitori ai mei. Nimănui nu-i e milă de mine; numai dumneata, de aici, din lăcașul asprimii, al barbariei, ai arătat compătimire celui mai nenorocit dintre oameni!

M-a sfătuit să nu ies pe stradă decât după ce mi se va împrăști puțin tulburarea.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, i-am răspuns ieșind, o să ne vedem mai degrabă decât crezi. Pregătește-mi carcera cea mai întunecoasă din toată închisoarea; am să fac în așa fel încât să o merit!

Și, cu adevărat, cea dintâi hotărâre a mea a fost nici mai mult, nici mai puțin decât să le fac de petrecanie celor doi de G. M. și locotenentului-general de poliție, apoi să tabăr înarmat asupra „Hôpital”-ului cu o mână de viteji pe care i-aș putea atrage de partea mea. Nici pe însuși tatăl meu nu știu dacă l-aș fi cruțat în furia dorinței de răzbunare care-mi părea cu totul îndreptățită, căci intendentul nu-mi ascunsese că el și de G. M. erau făuritorii pierzaniei mele. Dar după ce am mers câțiva pași pe stradă și mi-am mai răcorit sângele, furia a început să-mi scadă, făcând loc, puțin câte puțin, unor gânduri mai potolite. M-am gândit că lui Manon nu i-ar fi fost de niciun folos uciderea dușmanilor noștri, ci, dimpotrivă, mi-ar fi răpit orice mijloc de a o ajuta. De

altminteri, aş fi fost eu oare capabil de un asasinat atât de laş? Dar ce altă cale puteam alege pentru a mă răzbuna? Mi-am adunat minţile şi toate forţele, hotărându-mă să lupt mai întâi pentru libertatea lui Manon şi să amân restul după izbânda acestei bătălii.

Îmi rămăseseră puţini bani; ei constituiau totuşi temelia de pe care trebuia să-mi încep lupta. Nu vedeam decât trei inşi de la care puteam să mai nădăjduiesc ajutor: domnul de T., tata şi Tiberge. În cei doi din urmă îmi pusesem însă prea puţină nădejde, iar pe cel dintâi mă ruşinam să-l plictisesc mereu cu treburile mele. Dar într-un hal de disperare ca al meu, nu mai cruţi pe nimeni. M-am dus numaidecât la seminarul „Saint-Sulpice”, fără măcar să-mi pese că puteam fi recunoscut; am cerut să-l văd pe Tiberge. De la primele cuvinte am înţeles că el habar n-avea de ultimele întâmplări. Văzând cum stau lucrurile, mi-am schimbat gândul cu care venisem, de a-l înduioşa stârnindu-i compătimirea. L-am vorbit pe ocolite, mai întâi despre plăcerea ce o simţeam văzându-l pe tata, şi abia pe urmă l-am rugat să-mi împrumute ceva bani, pretextând că înainte de a pleca din Paris vreau să plătesc nişte datorii pe care doream să le ţin tănuite. Şi-a scos îndată punga. Am luat din ea cinci sute de franci din şase câţi erau. Am vrut să-i scriu o poliţă, dar era prea mărinimos ca să primească.

Am luat-o de acolo spre casa domnului de T. Cu acesta nu m-am sfiit. Mi-am dat pe faţă toate nenorocirile şi necazurile mele. Le şi aflase până în cele mai mici amănunte, deoarece urmărise pas cu pas aventura lui de G. M.; m-a ascultat totuşi de la început până la sfârşit; mă plângea din inimă. Când i-am cerut sfaturi asupra mijloacelor de a o elibera pe Manon, mi-a răspuns cu tristeţe că vede totul în negru; că, afară doar de o minune cerească, nu mai întrezărea nicio posibilitate; că de când o închiseseră la „Hôpital”, el trecuse înadins pe acolo, dar nu obţinuse permisiunea de a o mai vedea; ordinele locotenentului-general de poliţie erau straşnice, şi,

culmea nenorocului, nefericita ceată de femei în care o băgaseră și pe Manon trebuia să porceadă la drum a treia zi. Spusele lui m-au înghețat, m-au încremenit, încât ar fi putut vorbi un ceas întreg fără să-l întrerup. Mi-a spus că anume a venit să mă viziteze la „Châtelet”, pentru a-i fi mai ușor să mă ajute, părănd că nu are nicio legătură cu mine; că în ultimele ceasuri, de când mă știa ieșit de acolo, a fost mahnit. Că nu-mi cunoștea locul unde mă refugiasem; dorise să mă vadă cât mai curând, tocmai ca să-mi dea un sfat, singurul prin care se părea că aș putea aduce vreo schimbare în soarta lui Manon; sfatul era însă primejdios și m-a rugat să tănuiesc pentru vecie amestecul lui în toată istoria asta. Iată ce-mi propunea: să-mi caut câțiva viteji care să aibă curajul să atace pe paznicii lui Manon după ce vor ieși cu ea din Paris. Nici n-a așteptat să-i mărturisesc lipsa mea de bani.

— Uite o sută de pistoli, mi-a spus, dându-mi o pungă; ar putea să-ți servească la ceva. O să mi-i dai înapoi când roata norocului se va întoarce spre dumneata.

A adăugat că grija pentru reputația sa nu-i îngăduie să întreprindă el însuși salvarea iubitei mele, altfel și-ar fi oferit cu plăcere brațul și spada.

Mărinimia lui m-a mișcat până la lacrimi. I-am arătat recunoștința mea cu toată însuflețirea de care puteam fi în stare. L-am întrebat dacă n-am putea interveni cumva la locotenentul-gencral de poliție. Mi-a răspuns că s-a gândit și el la aceasta, credea însă că n-o să ducă la nimic bun, deoarece nu se putea cere, fără un motiv, o grațiere de acest fel, și nu vedea ce motiv s-ar putea folosi pentru a determina o asemenea persoană cu greutate să intervină; dacă ar miji vreo speranță dinspre partea aceasta, apoi numai prin domnul de G. M. și prin tata s-ar mai putea face ceva, aducându-i pe aceștia la sentimente mai blânde și rugându-i să intervină ei înșiși la locotenentul-general de poliție ca să revoce sentința. S-a oferit apoi să depună toate eforturile ca să-l atragă de partea lui pe tânărul de G. M., deși era aproape sigur ca o

să-l întâmpin cu răceală, bănuind, de fapt, amestecul lui în isprava noastră; m-a îndemnat ca, din parte-mi, să fac tot ce era cu putință ca să-l înduplec pe tatăl meu.

Nu era o treabă ușoară pentru mine, nu numai prin împotririle ce trebuia să le birui, dar și din alt motiv, care mă făcea să mă tem de o apropiere de tata; plecasem din locuința lui împotriva poruncilor date și eram foarte hotărât, de când aflasem trista soartă a lui Manon, să nu mă mai întorc. Mă temeam să nu mă oprească fără voia mea și să nu mă ia pe sus acasă, în provincie. Fratele meu cel mare folosisese o dată metoda asta. E drept că mai înaintasem în vârstă, dar vârsta e o armă prea slabă în fața forței.

Am găsit totuși o cale care mă pune la adăpost și de acest pericol: să-l chem pe tata într-un loc public, anunțându-mă sub un alt nume, M-am oprit la hotărârea aceasta. Domnul de T. a plecat la de G. M., iar eu, în grădina Luxembourg, de unde am trimis tatii înștiințarea că un gentilom, preaplecător servitor, îl așteaptă acolo. M-am temut o vreme că nu va veni, deoarece începea să se înnopteze. A venit totuși, însoțit de lacheul său. L-am rugat să apucăm pe o alee unde să fim singuri. Am făcut cel puțin o sută de pași fără să scoatem o vorbă. Își închipuia, fără îndoială, că atâtea pregătiri nu s-au făcut decât cu un scop însemnat. Îmi aștepta cuvântarea; eu abia de mai puteam gândi. În sfârșit, am deschis gura:

— Iată, i-am spus tremurând, ești un părinte bun. M-ai copleșit cu bunătatea dumitale, mi-ai iertat o droaie de greșeli. Cerul mi-e martor că nutresc pentru dumneata toate simțămintele celui mai iubitor și mai respectuos fiu. Mi se pare însă că de astă dată... asprimea dumitale...

— Ce? Asprimea mea? m-a întrerupt tata, care găsea, desigur, că prea lungesc vorba față de nerăbdarea lui.

— Ah, tată, am urmat, mi se pare că ești peste măsură de aspru față de nenorocita de Manon. Te-ai potrivit spuselor lui de G. M. Ura lui ți-a înfățișat-o sub cele mai întunecate culori; ți-ai făcut o idee groaznică despre ea.

Și dacă ai ști că, dimpotrivă, e ființa cea mai dulce și mai buna! De ce nu ți-a insuflat cerul dorința să o vezi măcar o clipă? Cât e ea de înșelătoare, nu mă îndoiesc că ți-ar fi plăcut și dumitale. Ai fi trecut de partea ei, ai fi fost cuprins de scârbă pentru uneltirile lui de G. M. și plin de compătimire pentru ea, ca și pentru mine. Vai, da, sunt sigur! Inima dumitale nu-i nesimțitoare, te-ai fi lăsat înduioșat.

M-a întrerupt văzând că vorbesc cu o aprindere care dădea de bănuț că n-am de gând să termin prea curând. M-a întrebat unde voiam să ajung cu un discurs atât de înflăcărat.

— Să-ți cer viața, i-am răspuns; dacă Manon pleacă în America, eu nu mai pot trăi o clipă fără ea!

— Nu, nu! mi-a spus el atunci cu glasul înăsprit. Mai bine să te văd mort decât lipsit de minte și de onoare!

— Atunci să nu mergem mai departe am izbucnit, punându-i mâna pe braț ca să-l opresc. Ia-mi chiar acum viața asta odioasă, de nesuportat; în disperarea în care mă arunci, moartea ar fi o binefacere pentru mine; mi-ai da un dar vrednic de un părinte!

— Nu ți-aș da decât ce meriți! a replicat el. Cunosci destui părinți care n-ar fi așteptat atât de mult ca să fie ei înșiși călăii unuia ca tine, dar eu am fost prea bun, și asta te-a pierdut.

M-am aruncat la picioarele lui.

— A, dacă mai ai pentru mine o fărâmbă din bunătatea de odinioară, nu sta împietrit în fața lacrimilor mele! Gândește-te că sunt fiul dumitale. Ah, adu-ți aminte de mama! O iubeai cu atâta duioșie! Ai fi răbdat să ți-o smulgă cineva din brațe? Nu! Ai fi apărat-o până la moarte. Nu au și alții o inimă, ca și dumneata? Poate cineva să devină atât de crud după ce a simțit o dată ce înseamnă iubirea și durerea?

— Nu-mi mai vorbi de mama ta! a zis el, și glasul îi tremura de enervare. Amintirea ei mă face să mă îndârjesc și mai mult. Destrăbălarea ta ar fi făcut-o să se

stingă de durere dacă ar mai fi trăit să te vadă. Să sfârșim vorba, a adăugat apoi, îmi face rău, și nu mă mai poate întoarce din hotărârea mea. Mă duc acasă; îți poruncesc să vii cu mine!

Tonul rece, aspru cu care mi-a spus aceste vorbe m-a încredințat pe deplin că nu-l puteam îndupleca. M-am depărtat câțiva pași, de teamă să nu pună mâna pe mine și să mă ia cu de-a sila.

— Nu-mi mări deznădejdea, i-am spus, forțându-mă să nu te ascult... Mi-e peste putință să plec cu dumneata. Nu mi-e mai ușor nici să trăiesc după asprimea cu care te porți cu mine. Așadar, îți spun adio, adio pe veci! Vei auzi în curând de moartea mea, am adăugat cu tristețe, și poate că atunci vei recăpăta pentru mine sentimentele unui tată!

Mă întorceam să plec, când el a izbucnit furios:

— Prin urmare, nu vrei să vii cu mine? Atunci pleacă, aleargă la piere! Adio, fiu nerecunoscător și răzvrătit!

— Adio, i-am spus în nebunia mea, tată crud și denaturat!

Am ieșit repede din grădină. Am mers pe străzi ca un nebun furios până la casa domnului de T. Mergând, ridicam ochii și brațele la cer, ca pentru a invoca puterile dumnezeiești.

„O, cerule, murmuram, fi-vei și tu tot atât de nemilos ca și oamenii? Numai de la tine mai aștept un ajutor!”

Domnul de T. nu se întorsese încă, dar n-am așteptat prea mult până a venit. Încercarea lui nu izbutise mai bine decât a mea; când a spus asta, părea foarte abătut. Tânărul de G.M., deși mai puțin îndârjit decât tată-său împotriva lui Manon și a mea, n-a voit să intervină cu niciun chip în favoarea noastră. Se apăraseră invocând teama ce-o avea el însuși de bătrânul acela răz bunător care-i era tată și care îl dojenise rău, apucat de furii, când aflase de legăturile lui cu Manon. Nu-mi rămânea astfel decât să încerc salvarea prin forță, punând în practică planul sugerat de domnul de T. La atât mi se reduceau

acum toate speranțele...

— Și acesta pare destul de nesigur; i-am spus. Cel mai temeinic, cel mai mângâietor pentru mine este gândul că voi pieri în luptă.

L-am părăsit spunându-i să se roage pentru mine, și nu m-am mai gândit la altceva decât să-mi găsesc camarazii de luptă cărora să le insuflu o scânteie, măcar, din curajul și hotărârea mea.

Cel dintâi care mi-a venit în minte a fost ofițerul de gardă, același de care mă servisem pentru arestarea lui de G.M. Aveam de gând să-mi petrec noaptea în camera lui, căci, prins de alte gânduri, toată după-amiaza nu-mi căutasem locuință. L-am găsit singur. S-a bucurat că am ieșit de la „Châtelet” și mi-a oferit, prietenos, serviciile sale. I-am explicat ce voiam să facă pentru mine. Avea destulă judecată ca să prevadă toate greutatețile, dar era și destul de generos ca să încerce să le doboare. O parte din noapte ne-am petrecut-o discutând planul atacului. Mi-a vorbit despre cei trei soldați, de care se servise cu celălalt prilej, ca despre trei voinici gata de orice. Domnul de T. mă informase exact asupra numărului poterașilor care aveau să însoțească ceata de femei: vor fi șase. Eram siguri că cinci bărbați îndrăzneți și hotărâți vor fi în stare să bage spaima în niște nevolnici care erau mai bucuroși să ocolească primejdia unei lupte printr-o fugă decât să se apere cu onoare. Cum banii nu-mi lipseau, ofițerul m-a sfătuit să nu cruț nimic ca să asigur izbânda atacului.

— Ne trebuie cai, mi-a spus, apoi pistoale, și fiecare om să aibă muscheta lui. Iau asupra mea pregătirile. Măine voi face rost de toate. Va trebui să-i îmbrăcăm pe soldații noștri cu haine obișnuite, căci n-ar îndrăzni să se arate în uniforma regimentului într-o daraveră ca asta.

I-am pus în mâini suta de pistoli primită de la domnul de T. A fost cheltuită a doua zi până la ultimul gologan. Cei trei soldați au defilat prin fața mea. I-am însuflețit cu făgăduieli mari și, ca să le risipesc orice umbră de neîncredere, am dat înainte fiecăruia câte zece pistoli.

Sosind ziua fixată, l-am rugat pe unul dintre ei să treacă dis-de-dimineață pe la „Hôpital”, ca să vadă și să afle, cu ochii și urechile lui, când și încotro pleacă poterașii cu prada lor. Deși nu luasem această măsură decât îmboldit de prea marea mea neliniște și dintr-un prisos de prevedere, s-a întâmplat ca ea să fie neapărat trebuincioasă. Mă sprijineam pe unele informații false ce mi se dăduseră și rămăsesem cu credința că jalnica trupă se va imbarca de la La Rochelle; m-aș fi ostenit însă zadarnic așteptând-o pe drumul spre Orleans. Soldatul mi-a raportat că trebuie să o luăm în direcția Normandiei, căci trupa pleca spre America prin Le Havre-de-Grâce.

Ne-am dus îndărăt la Porte-Saint-Honore, luând-o fiecare pe altă stradă. La marginea foburgului ne-am întâlnit și am mers împreună. Caii erau odihniți. Nu după mult, i-am zărit pe cei șase poterași care însoțeau cele două păcătoase căruțe cu coviltir pe care le-ați văzut la Passy acum doi ani. La vederea lor am fost cât pe-acți să-mi pierd cunoștința.

— O, soartă, prea crudă soartă! am gemut. Dă-mi măcar acum moartea, sau biruința.

Ne-am sfătuit puțin asupra modului în care vom da atacul. Poterașii nu mai erau decât la patru sute de pași înaintea noastră și puteam să le tăiem drumul călărind de-a curmezișul unui mic ogor în jurul căruia dădea ocol șoseaua. Ofierul a fost de părere să alegem calea aceasta și să-i luăm prin surprindere, tăbărând năprasnic asupra lor. Am încuviințat planul, și eu cel dintâi am dat piteni calului, dar degeaba invocasem soarta, căci ea, nemiloasă, mi-a respins ruga. Poterașii văzând că vin în goană spre ei cinci călăreți nu s-au îndoit că vor fi atacați. Pe dată s-au așezat în linie de apărare pregătindu-și baionetele și puștile cu mișcări destul de hotărâte. Vederea aceasta, care pe mine și pe ofițerul din gardă ne însuflețea, a tăiat tot curajul celor trei lași însoțitori ai noștri. S-au oprit tustrei și, după ce au schimbat câcva cuvinte, pe care noi nu le-am auzit, au întors caii și au dat

bir cu fugiții. Goneau înapoi spre Paris cu frâiele slobode.

— Dumnezeu! a exclamat ofițerul, care părea tot atât de buimăcit ca și mine de mișelcasca dezertare. Ce ne facem acum? Am rămas numai noi doi...

Îmi pierdusem graiul, întâi de mirare, apoi de furie. M-am oprit, stând în cumpănă, nesigur dacă, înainte de toate, nu trebuia să mă răzbun urmărind și pedepsind pe lașii care mă părăsiseră. Mă uitam la ei cum fug, mă uitam și la poterașii care se apropiau. Dacă mi-ar fi fost cu putință să mă împart în două, aș fi tăbărât în același timp asupra amândorura ca să-i nimicesc până la unul. Ofițerul din gardă, care îmi ghicise zbuciumul după rotirea rătăcită a ochilor, mă rugă să-i ascult sfatul.

— Ar fi o nebunie să atacăm noi doi șase oameni atât de bine înarmați și care par că ne așteaptă cu toată bărbăția. Trebuie să ne întoarcem la Paris și să încercăm să ne alegem mai bine vitejii. Poterașii n-au să meargă toată ziua, din pricina celor două căruțe grele; așa că mâine o să-i ajungem fără multă trudă...

Am chibzuit o clipă asupra propunerii lui, dar nevăzând din nicio parte o cât de mică scânteie de nădejde, am luat o hotărâre cu adevărat disperată, și anume să mulțumesc tovarășului meu pentru serviciile ce-mi făcuse și, departe de a tăbări asupra poterașilor, să-mi pun cenușă pe cap și să-i rog să mă primească în ceata lor; puteam astfel s-o însoțesc pe Manon până la Le Havre-de-Grâce și să trec apoi cu ea peste ocean.

— Toți mă prigonesc sau mă trădează, am spus ofițerului. Nu mai am niciun pic de încredere în nimeni; nu mai aștept nimic de la roata norocului, nici de la ajutorul oamenilor. Nenorocirile mele au atins culmea, nu mai rămâne decât să-mi plec capul. Așadar, închid ochii la orice licărire de nădejde. Dumnezeu să te răsplătească pentru bunătatea ce mi-ai arătat-o. Rămâi cu bine: voi da ajutor ursitei melc ca să-și desavârșască dezastrul alergând eu însumi să-l întâmpin.

Zadarnic s-a silit să mă înduplece să mă întorc la Paris.

L-am rugat să mă lase să fac cum am hotărât și să mă părăsească în grabă, ca nu cumva să creadă poterașii că tot mai aveam de gând să-i atacăm. Am înaintat singur spre ei, cu pași înceți, cu atâta tristețe zugrăvită pe față, încât sigur că n-au mai găsit de loc înfricoșătoare apropierea mea. Rămaseră totuși în poziție de apărare.

— Fiți pe pace, domnilor, le-am spus, apropiindu-mă de ei; nu vin să vă declar război, vin să vă cer îndurare...

I-am rugat să-și urmeze drumul fără teamă și alăturându-mă lor, le-am spus ce rugămintele am... S-au sfătuit puțin între ei dacă să primească sau nu propunerea mea, apoi șeful cetei a luat cuvântul în numele tuturor. Mi-a răspuns că ordinele ce i s-au dat în privința pazei prizonierilor erau strașnic de severe, dar fiindcă păream băiat de treabă, el și tovarășii lui au să mai închidă ochii; trebuia însă să înțeleg că asta o să coste ceva bani. Îmi mai rămăseseră vreo cincisprezece pistoli; le-am spus, firește, câți bani am în pungă.

— Ei bine, a replicat poterașul, o să ne arătăm și noi oameni buni! N-are să te coste decât un taler pe ceas ca să stai de vorbă cu fata care ți-o plăcea mai mult; ăsta-i tariful obișnuit la Paris.

Nu le vorbisem de Manon; nu voiam să-mi cunoască focul din inimă; așa că și-au închipuit, la început, că au de-a face cu o toană de om tânăr, dornic să-și mai alunge urâtul cu muierile acelea. Când au băgat însă de seamă că sunt îndrăgostit de una din ele, au început să umfle așa de mult tributul, încât punga mi s-a golit încă de la trecerea prin Nantes, unde dormisem în noaptea dinaintea sosirii noastre la Passy.

Să vă mai spun despre ce lucruri triste am vorbit cu Manon pe drum, sau ce impresie mi-a făcut vederea ei când păzitorii mi-au dat voie să mă apropiu de căruță? A, cuvintele nu pot reda nici pe jumătate din simțirile inimii! Închipuiți-vi-o numai pe sărmana Manon cum stătea acolo, legată de mijloc cu lanțul, ghemuită pe un braț de paie, cu capul rezemat de o loitră a căruței, cu fața

palidă, scăldată de șiroaiele de lacrimi care-i curgeau din ochi, deși și-i ținea mereu închiși... Nu-i deschisese nici măcar din curiozitate, deși auzise larma iscată printre paznici în clipa când s-au temut că vor fi atacați. Îmbrăcămintea îi era murdară și în dezordine, mâinile delicate expuse la vânt și arșiță, în sfârșit, toată înfățișarea ei, care înmănușea atâtea farmece, în stare să arunce întreg universul în extaz, era a unei ființe ajunse într-o stare de buimăceală și de mâhire de nedescris. Câtva timp am călărit alături de căruță, privind-o numai. Uitasem de mine până într-atât, că eram să cad de câteva ori de pe cal și să-mi rup gâtul. Suspinele, vaielele pe care nu mi le puteam opri au făcut-o să-și ridice în sfârșit privirile asupra-mi. Când m-a recunoscut, prima ei mișcare a fost să sară din căruță ca să vină la mine, dar fiind legată cu lanțul, a căzut din nou în poziția dinainte.

Am rugat pe poterași să oprească o clipă caii de mila noastră; au consimțit de dragul banilor. Am descălecat, ca să mă așez lângă ea. Era atât de slăbită, de fără vlagă, încât mult timp n-a putut nici să vorbească, nici măcar să-și miște mâinile. I le udam cu lacrimile mele și, neputând eu însumi să rostesc vreun cuvânt, ședeam alături în neștire, într-un hal de plâns, într-o stare care nu-și mai avea pereche. Iar când ne-am recăpătat graiul, vorbele nu ne-au fost mai puțin triste.

Manon a vorbit puțin. Rușinea și durerea păreau că-i sugrumă gâtulejul; glasul îi era slab, tremurat. Suspinând mereu, mi-a mulțumit că n-am uitat-o, mi-a mulțumit și pentru bucuria că poate să mă mai vadă o dată și să-și ia rămas bun de la mine. Dar când am asigurat-o că nimic n-ar putea să mă despartă de ea, că sunt gata s-o urmez și la capătul pământului ca să-i port de grijă, s-o slujesc, s-o iubesc și să-mi leg pentru vecie nenorocita mea soartă de a ei, atunci biata fată a fost atât de zguduită, atât de dureros mișcată, încât m-am temut o clipă ca nu cumva emoția s-o ucidă. Toată tălăzuirea sufletului părea că i s-a

adunat în ochii pe care îi ținea ațintiți asupra mea. Uneori i se deschideau buzele, spunea un cuvânt, dar nu avea putere să-l rostească întreg. Am înțeles însă din aceste crâmpoale că își arăta admirația pentru dragostea mea, că se plângea că o iubeam mai mult decât merita, că se îndoia că ea era cea care-mi putuse inspira o pasiune atât de adâncă; a stăruit apoi să-mi scot din minte gândul de a o urma și să caut în altă parte o fericire vrednică de mine, pe care, zicea, n-o mai puteam nădăjdui alături de dânsa.

Eu, însă, în ciuda crudei soarte, găseam o fericire deplină în privirile ei, în faptul că mă iubea. Pierdusem, e adevărat, tot ce are preț în ochii celorlalți oameni, dar eram în schimb stăpân pe inima lui Manon, singurul bun pe care-l prețuiam. Să rămân în Europa, să mă înfund în America, ce însemătate avea unde voi trăi? Oriunde puteam fi fericit dacă mă aflam alături de iubita mea. Nu-i oare universul întreg patria îndrăgostiților credincioși? Nu găsesc ei, unul în celălalt, tată și mamă, rude și prieteni, bogăție și fericire? Dacă mă neliniștea ceva, era numai teama de a o vedea pe Manon expusă lipsurilor și sărăciei. Mă și închipuiam trăind cu ea într-un ținut necultivat, locuit de sălbatici...

„Sunt sigur, îmi ziceam, că acei oameni nu pot fi atât de cruzi ca de G. M. sau ca tatăl meu. Cel puțin au să ne lase să trăim în liniște. Dacă toate câte s-au scris despre ei sunt adevărate, atunci sunt departe de ei furiile avariției care-l săpânesc pe de G. M., departe ideile caraghioase despre onoare care mi-au făcut un dușman din tata. Sălbaticii n-au să stingherească doi îndrăgostiți, pe care-i vor vedea că trăiesc tot atât de simplu ca și ei”.

În privința aceasta eram, așadar, liniștit. Dar în legătură cu nevoile obișnuite ale vieții nu-mi puteam făuri idei romantice. Prea de multe ori avusesem dovada că există necesități de neînălțurat, mai ales pentru o femeie delicată, care s-a obișnuit cu o viață comodă, care a trăit cândva în belșug... Eram disperat că-mi deșertasem punga pentru planuri zadarnice, ba și puținii bani ce-mi

rămâneau erau pe cale să-mi fie răpiți de lăcomia pungașilor de paznici. Îmi încolți în minte gândul că, având o mică sumă, aş putea nu numai să mă susțin câțva timp în America, unde banii erau rari, dar să-mi și încropesc o mică întreprindere care mi-ar îngădui o ședere mai lungă. Gândul acesta zămisli altul: să-i scriu lui Tiberge, pe care totdeauna îl găsisem gata să-mi dea un ajutor prietenesc. I-am trimis o scrisoare din primul oraș prin care am trecut. Îi arătam nevoia grabnică în care prevedeam că mă voi afla la Le Havre-de-Grâce, mărturisindu-i că o conduceam pe Manon și cerându-i o sută de pistoli»

„Fă așa, îi scriam, ca să-i primesc la Le Havre-de-Grâce prin șeful poștei. Vezi bine că te supăr pentru cea din urmă oară; nu pot s-o las pe nenorocita mea Manon, răpită pentru totdeauna, să plece fără niciun ajutor care să-i îndulcească ei soarta și mie ucigătoarele păreri de rău.”

Poterașii, de îndată ce și-au dat scama de violența patimii mele, au început să se lase înduplecați tot mai greu, dublând prețul celor mai mici favoruri, astfel că în curând mă sărăciră de tot. Dădeam, fiindcă iubirea nu îngăduia să-mi cruț punga. Nu mă mai dezlipeam de Manon de dimineață până seara, încât acum nu mi se mai măsura timpul cu ora, ci cu ziua. Când punga mi s-a golit cu totul, am ajuns prada toanelor și brutalității celor șase nemernici; mai cu seamă nu puteam îndura că mă tratau de sus. Ați fost martor la purtarea lor în Passy. Întâlnirea cu dumneavoastră a fost un scurt și binecuvântat răgaz pe care mi l-a dăruit soarta. Mila ce v-a cuprins la vederea suferințelor mele a fost singura mea recomandatie pe lângă inima dumneavoastră generoasă. Cu ajutorul ce mi l-ați dat din plin, am putut ajunge la Le Havre-de-Grâce; din partea lor, poterașii și-au ținut făgăduiala mai cinstit decât nădăjduiam.

Ajungând la Le Havre-de-Grâce, m-am dus îndată la poștă. Tiberge nu avusese vreme să-mi răspundă. Am întrebat în ce zi puteam să aștept, cu siguranță, o scrisoare. Mi s-a răspuns că n-ar putea sosi decât peste două zile, și iată, printr-o stranie voință a soartei, vaporul nostru trebuia să plece tocmai în dimineața zilei când puteam primi scrisoarea. E greu să vă descriu disperarea mea.

— Cum, strigam, chiar și în nenorocire trebuie încă să fiu omul cel mai crunt lovit?

Manon mi-a răspuns:

— Vai! Merită oare să mai purtăm de grijă unei vieți atât de nefericite? Mai bine să murim, aici, la Le Havre-de-Grâce, dragul meu cavaler! Moartea să pună capăt suferințelor noastre. De ce să ne mai târâm într-o țară necunoscută, unde ne așteaptă, fără îndoiala, chinuri și mai cumplite, de vreme ce sunt trimisă acolo drept pedeapsă? Să murim, a repetat ea, sau, cel puțin, ucidemă pe mine și tu du-te de-ți caută altă soartă în brațele unei fete cu mai mult noroc!

— Nu, nu, i-am spus, pentru mine e o soartă vrednică de invidiat să fiu nefericit alături de tine!

Vorbele ei m-au cutremurat însă. Abia atunci am înțeles cât era de copleșită de atâtea suferințe. M-am silit să mă arăt mai liniștit, ca să-i scot din minte gândurile funeste și deznădejdea. M-am hotărât ca pentru viitor să-mi oțlesc voința și m-am încredințat, în urmă, că nimic nu dă mai mult curaj unei femei decât tăria sufletească a bărbatului pe care-l iubește.

Pierzându-mi nădejdea în ajutorul lui Tiberge, mi-am vândut calul. Banii scoși din vânzare, adăugați la cei rămași din darul dumneavoastră, au alcătuit mica sumă de șaptesprezece pistoli, Șapte din ei i-am întrebuintat cumpărând unele obiecte menite să ușureze starea lui Manon; pe ceilalți zece i-am strâns cu toată grija; erau temeiul nădejdlor noastre în America. Nu mi-a fost de loc greu să fiu primit pe corabie. Se căutau pe atunci tineri

dispuși a se duce de bunăvoie în colonii. Drumul și hrana erau gratuite. Poșta spre Paris trebuind să plece a doua zi, am lăsat o scrisoare pentru Tiberge. Era mișcătoare și l-a înduioșat, fără îndoială, nespus de mult, deoarece, după primirea ei, a luat o hotărâre care nu putea porni decât dintr-o nemărginită iubire, dintr-o covârșitoare bunătate față de un prieten aflat în restriște.

Corabia a ridicat pânzele. Vântul ne-a fost mereu favorabil. Am obținut de la căpitan un loc separat pentru mine și Manon. Căpitanul a avut bunătatea să ne privească cu alți ochi decât pe ceilalți bieți tovarăși surghiuniți. Din prima zi îl luasem deoparte și, ca să-mi atrag oarecare considerație din partea lui, i-am dezvăluit crâmpeie din nenorocirile melc. N-am socotit că mă fac vinovat de vreo minciună rușinoasă spunându-i că sunt căsătorit cu Manon. M-a crezut, pare-se, mi-a făgăduit protecție și s-a ținut de cuvânt. În tot timpul călătoriei a avut grijă să fim hrăniți îndestulător, și stima ce ne-o arăta ne-a făcut respectați de tovarășii noștri de suferință. Eram veșnic îngrijorat ca nu cumva să-i lipsească lui Manon ceva. Ea vedea bine osteneala pe care mi-o dădeam, vedea în ce prăpastie mă aruncasem pentru ea, și asta o făcea atât de drăgăstoasă și de pasionată, atât de atentă la cele mai neînsemnate nevoi ale mele, încât între mine și ea se pornise o adevărată întrecere: care din noi va fi mai de folos celuilalt, cine poate iubi mai mult... Nu regretam Europa. Dimpotrivă, pe măsură ce înaintam spre America, simțeam cum ni se deschide larg inima și cum ne cuprinde liniștea. De-aș fi fost sigur că nu ne va lipsi acolo strictul necesar vieții, aș fi mulțumit soartei pentru întorsătura pe care o luaseră nenorocirile noastre.

După două luni de navigație, am atins, în sfârșit, țărmul, dorit. La prima vedere ținutul nu se arăta de loc plăcut. Câmpii sterpe, nelocuie, pe care abia creșteau câteva sălcii și alți câțiva copaci despuiați de furtuni. Nici tipenie de om, nici urmă de animale. Totuși, după ce

căpitanul a ordonat să se tragă salve de tun, am zărit apropiindu-se un pâlț de cetățeni ai Noului-Orleans, care dădeau semne de mare bucurie. Nu descoperisem de la început orașul, care era ascuns de o colină mică. Ne-au primit ca pe niște făpturi coborâte din ceruri. Bieții locuitori ne puneau pe întrecute mii de întrebări: ce se mai petrece în Franța, ce s-a mai întâmplat prin cutare și cutare provincie, locurile lor natale. Ne îmbrățișau ca pe frați, ca pe niște tovarăși scumpi, care veneau să împartă cu ei sărăcia și singurătatea. Am pornit împreună spre oraș, și mare ne-a fost mirarea descoperind, pe măsură ce înaintam, că multlăudata capitală nu era decât o adunătură de colibe sărăcăcioase, în care locuiau vreo cinci-șase sute de coloniști. Doar casa guvernatorului se deosebea puțin de celelalte, prin înălțimea și așezarea ei; era apărată de un val de pământ cu șanț adânc de jur împrejur.

Am fost prezentați mai întâi guvernatorului, care, venind în mijlocul nostru, a privit, una după alta, pe toate fetele sosite cu corabia. Erau în număr de treizeci, căci la Le Havre-de-Grâce o altă ceată fusese adăugată la a noastră. După ce le-a examinat cu atenție multă vreme, guvernatorul a chemat câțiva tineri din oraș care tânjeau în așteptarea unei soții. Celor mai de seamă le-a dat pe cele mai frumoase, restul a fost tras la sorti. Cu Manon nu se schimbaseră încă nicio vorbă. A ordonat apoi celorlalți să se retragă, iar nouă, să rămânem.

— Am aflat de la căpitan, ne-a spus el, că sunteți căsătoriți și că sunteți cu mult deasupra celorlalți și ca inteligență și ca purtări, după cum el însuși s-a putut încredința pe drum. Nu țin să cunosc motivele care v-au pricinuit nenorocirea, dar, dacă e adevărat că sunteți oameni cu educație, așa cum vă arată chipul, nu voi precupeți nimic ca să vă îndulcesc soarta, sperând că alături de voi să găsesc și eu o oarecare plăcere în ținutul acesta pustiu și sălbatic.

I-am răspuns în așa fel ca să-i întăresc cât mai mult

buna părere ce și-o făcuse despre noi. A dat câteva porunci ca să ni se pregătească o locuință în oraș, apoi ne-a oprit să cinăm cu el. Câtă politețe găseam la căpetenia unor sărmani surghiuniți! Nu ne-a întrebat despre aventurile noastre de față cu ceilalți. Conversația a fost foarte însuflețită; cu toată tristețea noastră, ne-am silit, Manon și cu mine, să o facem cât mai plăcută...

Seara, am fost conduși la locuința pregătită. Ne-am pomenit într-o colibă păcătoasă, alcătuită din scânduri și lut: două sau trei camere de pământ, cu pod deasupra... Din grija guvernatorului, ni se aduseseră cinci-șase scaune și alte câteva mobile necesare. Manon a părut cumplit de îngrozită la vederea jalnicei locuințe. Se mâhnea însă pentru mine mai mult decât pentru ea. Când am rămas singuri, s-a așezat și a început să plângă cu lacrimi amare. Am încercat, la început, să o consolez, dar când m-a făcut să înțeleg că în grozăvia nenorocirilor întâmplare pe ea n-o dureau de fapt decât suferințele mele, m-am prefăcut atât de plin de curaj și de voie bună, încât am izbutit să i le insuflu și ei.

— De ce m-aș putea plânge? i-am spus. Eu am tot ce doresc. Tu mă iubești, nu-i așa? Am urmărit vreodată altă fericire? Să lăsăm cerului grija vieții noastre; eu n-o găsesc atât de disperată. Guvernatorul e un om luminat, ne-a arătat bunăvoință și nu va îngădui să fim lipsiți de cele necesare. În ce privește casa și mobila din ea, or fi ele sărăcăcioase și grosolane, dar ai băgat de seamă, cred, că puțini din cei care trăiesc aici sunt mai bine instalați decât noi. Și pe urmă, tu, Manon, ești o chimistă admirabilă, am adăugat sărutând-o, tu transformi totul în aur!

— Atunci vei fi cel mai bogat om din univers, mi-a răspuns ea, căci, dacă e drept că n-a existat niciodată o dragoste ca a ta, e de asemenea peste putință să se afle pe lume un om mai iubit ca tine. Îmi recunosc păcatele, a urmat ea, și mă învinuiesc singură. N-am meritat dragostea minunată ce-o ai pentru mine. Ți-am pricinuit

supărări mari, pe care nu mi le-ai fi putut ierta dacă n-ai fi atât de nemărginit de bun. Am fost ușuratică, flușturistică, și cu toate că totdeauna te-am iubit nebunește, m-am arătat nerecunoscătoare. Dar n-ai să poți crede cât de mult m-am schimbat! Lacrimile pe care mi le-ai văzut curgând de atâtea ori de la plecarea noastră din Franța n-au izvorât niciodată din pricina nenorocirilor mele. Pe care nici nu le-am mai simțit din clipa când ai venit să le împarți cu mine; n-am plâns decât din preaplinul iubirii ce-ți port, din adâncă mea milă pentru tine! Nu mă pot mângâia nici pentru cea mai neînsemnată supărare pe care ți-am pricinuit-o, nu mai încetez reproșându-mi nestatornicia mea, mereu mă înduioșez admirând tot ceea ce ai făcut tu din dragoste pentru mine, o nenorocită care nu sunt vrednică de o asemenea iubire și care nu voi putea plăti cu tot sângele meu nici măcar jumătate din răul pe care ți l-am cășunat!

Șiroaiele de lacrimi ce le vărsa, cuvintele ei și tonul înflăcărat cu care le rostea m-au impresionat la culme, de parcă mi s-ar fi despicat inima.

— Ia seama, i-am spus, ia seama scumpa mea Manon! Nu am destulă putere să te ascult, nu încap în inima mea atâtea dovezi de dragoste ce-mi dai, nu sunt obișnuit cu bucurii peste măsură de mari! O, Doamne, am strigat, nu-ți mai cer nimic! Sunt sigur acum de inima iubitei mele! E așa cum mi-am dorit-o! De azi înainte fericirea mea nu va mai înceta nici măcar un ceas, ea e statornică pentru de-a pururi!

— Da, este, a răspuns ea, dacă o lași să depindă numai de mine, iar din parte-mi, știu acum unde mi-o pot găsi oricând!

M-am culcat, cu sufletul plin de aceste gânduri vrăjite, care prefăceau coliba într-un palat vrednic de cel mai puternic rege din lume. America îmi părea acum o adevărată țară a desfătărilor.

— La Noul-Orleans trebuie să vii, spuneam mereu lui Manon, dacă vrei să simți adevărata dulceață a dragostei!

Aici iubești, departe de orice interes, fără gelozie, fără nestatornicie! Compatrioții noștri vin să caute aur, lor nu le trece prin minte că noi am găsit aici comori mult mai de preț!

Am întreținut cu grijă prietenia guvernatorului. După câteva săptămâni de la sosirea noastră, a avut bunătatea să-mi dea o mică slujbă care rămăsese vacantă la fort. Nu era cine știe ce demnitate, totuși am primit-o ca pe un dar al cerului. Îmi dădea putința să trăiesc pe propriile mele picioare, fără să mai cad în spinarea nimănui. Am luat un servitor pentru mine și o servitoare pentru Manon. O soartă mai norocoasă părea să ni se aștearnă în față. Purtarea mea era desăvârșită, a iubitei mele nu mai puțin. Nu lăsam să ne scape niciun prilej de a face vecinilor un serviciu, un bine. Plăcerea noastră de a-i îndatora pe cei din jur, precum și delicatețea cu care ne purtam ne-au atras încredere și simpatie din partea întregii colonii. În scurt timp ajunseseam atât de bine văzuți, încât treceam drept cei mai de frunte dintre coloniști, după guvernator.

Ocupațiile noastre cinstite și pacea deplină în care trăiam ne-au îmboldit pe nesimțite să ne amintim de preceptele religiei. Manon nu-și pierduse niciodată credința; iar eu nu făcusem niciodată parte dintre libertinii care adaugă disprețul față de religie la stricăciunea moravurilor; nouă numai dragostea și tinerețea ne pricinuiseră toate nenorocirile. Experiența începea acum să țină loc anilor; ne învăța tot atât de bine. Convorbirile noastre, întotdeauna cu miez, ne-au insuflat cu încetul dorința unei iubiri virtuoză. Eu i-am propus cel dintâi lui Manon schimbarea aceasta. Îi cunoșteam destul de bine sufletul; era o ființă dreaptă și sinceră în sentimentele ei, iar calitățile acestea îndeamnă la virtute. Am făcut-o să priceapă că fericirii noastre îi lipsea ceva.

— Și anume, i-am spus, îi lipsește binecuvântarea cerului. Noi doi avem suflete curate, prea drepte ca să

mai putem trăi în afara datoriilor creștinești. Destul am viețuit astfel în Franța, unde ne-a fost peste putință să ne rânduim pe calea legii; dar în America, unde nu depindem decât de noi înșine, unde nu trebuie să ne batem capul cu arbitrarele legi ale rangului și ale conveniențelor, unde toți ne cred de mult căsătoriți, cine ne-ar împiedica să facem acest lucru cât de curând? Cine s-ar împotrivi să nu ne înfrumusețăm dragostea cu jurămintele sfinte ale bisericii? În ce mă privește, am adăugat, nu-ți pot oferi nimic nou, în afară de inima și mâna mea, dar sunt gata să-mi reînnoiesc darul în fața altarului.

Vedeam de câtă bucurie o umpleau vorbele mele. Mi-a răspuns:

— Ai să mă crezi că m-am gândit mereu la asta de când ne aflăm în America? Dar de teamă să nu te supăr, mi-am zăvorât cu zeci de lacăte această dorință! N-am îndrăznit niciodată să sper că voi putea deveni soția ta legitimă!

— A, Manon, am replicat, tu ești vrednică să fii și soția unui rege, dacă m-aș fi născut cu coroană pe cap! Să nu mai stăm la gânduri; nu avem a ne teme de nicio piedică. Astăzi chiar vreau să-i vorbesc guvernatorului; îi voi mărturisi cinstit că până acum i-am ascuns adevărul. Să-i lăsăm pe amanții de rând să se teamă de lanțurile de nesfârșit ale căsătoriei! Nici ei nu s-ar teme de aceste lanțuri dacă ar fi siguri, ca noi, că le vor purta veșnic pe acelea ale dragostei.

După această hotărâre, am plecat, lăsând-o pe Manon în culmea bucuriei.

Sunt încredințat că nu există niciun om cinstit, în lumea întreagă, care să nu se alăture vederilor mele în situația în care mă aflam: subjugat de o patimă pe care n-o puteam birui și hărțuit de remușcări pe care nu-mi era îngăduit să le înăbuș. Dar se va găsi oare cineva care să mă învinuiască de nedreptatea plângerilor mele împotriva strășniciei cerului, împotriva asprimei cu care mi-a răsplătit dorința de a-i fi pe plac? Dorința pe care a pedepsit-o ca pe o crimă? Pe vremea când alunecam

orbește pe făgașul viciului, cerul m-a privit cu îngăduință. A ținut, se vede, în rezervă cele mai crunte ispășiri pentru clipa când mă voi întoarce pe calea virtuții. Mă tem să nu mă păărăsească puterile trebuind să povestesc acum cea mai cumplită și mai funestă nenorocire care s-a întâmplat vreodată!

M-am dus la guvernator, așa cum mă înțelesesem cu Manon, ca să-l rog să încuviințeze ceremonia căsătoriei noastre. M-aș fi ferit totuși să-i vorbesc dacă aș fi fost convins că duhovnicul său, pe atunci singurul preot din oraș, mi-ar fi făcut acest serviciu fără să-l încunoștințeze pe guvernator; neîndrăznind să sper că s-ar lega să păstreze tăcere asupra acestui fapt, am luat hotărârea să dau lucrurile pe față. Guvernatorul avea un nepot, numit Synnelet, pe care-l iubea nespus de mult. Era un bărbat ca de 30 de ani, curajos, dar iute la mânie. Nu era însurat. Frumusețea lui Manon îl mișcase din prima zi a sosirii noastre și, având prilejul să o întâlnească de nenumărate ori în cele nouă sau zece luni de când ne aflam acolo, fu cuprins de o dragoste pătimasă, care îl mistuia într-ascuns. Încredințat fiind, ca și unchiul său, ca și toată lumea din oraș, că suntem într-adevăr căsătoriți, el își stăpânea focul, nu lăsa să izbucnească în afară, nicio scânteie, ba chiar îmi făcuse unele servicii, în diferite ocazii, cu tot zelul. Când am ajuns la fort, l-am găsit la unchiul său. Neavând niciun motiv ca să-i ascund proiectul, n-am șovăit câtuși de puțin să-mi spun păsul de față cu el. Guvernatorul m-a primit cu bunăvoință obișnuită; i-am povestit o parte din întâmplările mele, le-a ascultat cu plăcere, iar când l-am rugat să asiste la ceremonia ce-o plănuiam, și-a luat cu generozitate asupra-și toate cheltuielile. M-am retras foarte mulțumit.

O oră mai târziu, ne-am pomenit cu preotul capelei. Îmi închipuiam că vine să-mi dea unele instrucțiuni în legătură cu oficierea căsătoriei, dar el, după ce m-a salutat cu răceală, mi-a declarat tăios, în două cuvinte, că domnul guvernator îmi interzicea să mă mai gândesc la

nuntă, căci avea alte planuri cu privire la Manon.

— Alte planuri cu privire la Manon? am strigat cu inima încleștată de moarte. Anume ce planuri, părinte?

— Mi-a răspuns că domnul guvernator era stăpân absolut acolo, că Manon, fiind trimisă pentru colonie, el avea dreptul de a dispune de ea cum voia; nu se folosisese până atunci de acest drept pentru că o crezuse măritată, dar aflând chiar din gura mea care era situația, găsea cu cale să o dea domnului Synnelet, care o îndrăgise. Firea mea iute a copleșit prudența. Am poruncit semeț popii să iasă din casa mea, jurându-mă pe toți sfinții că nici guvernatorul, nici Synnelet, nici orașul întreg nu vor îndrăzni să se atingă de soția mea, sau amanta mea, sau oricum vor voi să-i spună.

I-am împărtășit lui Manon groaznica veste ce-o promisem. Amândoi am presupus că numai Synnelet îl întorsese pe guvernator din hotărârea sa, împărtășindu-i probabil planul pe care-l nutrea de multă vreme, acela de a se căsători cu Manon. Ei erau cei mai tari. Noi doi ne aflam în Noul-Orleans ca în mijlocul oceanului, despărțiți de restul lumii prin spații imense. Unde să fugim? Pe ce meleaguri necunoscute, pustii sau locuite de animale feroce și de sălbatici la fel de cruzi? În oraș mă bucuram de oarecare stimă, totuși nu puteam nădăjdui să-i ridic pe ceilalți alături de mine, ca să mă ajute în nenorocirea ce mă lovise. Ar fi trebuit probabil bani mulți, iar eu eram sărac. De altfel, succesul unei răzmerițe populare era destul de nesigur, și dacă norocul nu ne-ar fi ajutat, nenorocirea noastră rămânea fără leac. Îmi frământam zadarnic mintea cu astfel de gânduri, o parte din ele împărtășindu-i-le și lui Manon, și în timp ce ea dădea răspuns întrebărilor mele, altele noi mi se înfiripau în minte. Aci luam o hotărâre, aci o înlăturam. Vorbeam singur și îmi răspundeam eu însumi cu glas tare; mă zbăteam într-o neliniște căreia nu-i pot găsi asemuire, pentru că pe nimeni nu l-a zguduit vreodată una la fel. Manon stătea cu ochii ațintiți asupra-mi; își dădea seama,

după tulburarea mea, cât de mare era primejdia și, tremurând de frică mai mult pentru mine decât pentru ei, biata fată nu îndrăznește nici să mai deschidă gura ca să-și arate temerile.

După un vălmășag de presupuneri și raționamente, m-am oprit la o hotărâre: să merg la guvernator și să mă silesc să-l înduișez, invocând datoriile de onoare, amintindu-i respectul pe care i-l arătam și afecțiunea ce mi-o arătase până atunci. Manon s-a împotrivit să plec. Cu lacrimi în ochi repeta într-una!

— Te duci la moarte. Au să te ucidă. N-am să te mai văd. Vreau să mor înaintea ta.

M-am chinuit destul ca s-o conving că trebuia neapărat să ies. I-am făgăduit să ne revedem peste câteva clipe. Nu știa încă, și nici eu, că asupra ei avea să se reverse mânia cerului și turbarea dușmanilor noștri.

Am ajuns la fort. Guvernatorul stătea de vorbă cu duhovnicul lui. Ca să-l înduișez, m-am înjosit arătându-i o supunere oarbă; ploconelile acestea m-ar fi făcut să mor de rușine în oricare altă împrejurare. I-am vorbit în toate chipurile, invocându-i pe rând motive care ar fi mișcat orice inimă, afară doar de aceea a unui tigru feroce. Barbarul dădea la toate rugămințile mele două răspunsuri pe care le-a repetat de o sută de ori: Manon depindea de el, își dăduse cuvântul nepotului.

Eram hotărât să-mi păstrez cumpătul până la urmă. M-am mulțumit să-i spun că-l crezusem prieten, un prieten prea bun ca să-mi voiască moartea, căci mai degrabă aș fi gata să mor decât să-mi pierd iubita.

Am ieșit de acolo pe deplin încredințat că nu puteam nădăjdui nimic de la moșneagul acela îndărătnic, care părea să se fi juruit Diavolului pentru nepotul lui. Am stăruit totuși în gândul meu de a mă stăpâni, hotărât fiind, dacă se ajungea la vreo nedreptate strigătoare la cer, să ofer America spectacolul unei drame din cele mai sângeroase și mai crâncene pe care le-a dezlănțuit vreodată amorul. Mă întorceam deci acasă, meditănd

asupra acestei hotărâri, când soarta, care voia, se vede, să mă arunce mai repede în prăpastie, mi-l scoase în cale pe Synnelet. El îmi citi, se pare, în ochi o parte din gândurile care mă frământau. Am spus că era curajos; a venit deci spre mine întrebându-mă:

— Nu cumva mă căutai? Știu că dorințele mele te jignesc, și cu un om ca dumneata prevăd că vom ajunge să ne tăiem gâtul. Hai să vedem cine are mai mult noroc!

I-am răspuns că avea dreptate, numai moartea putea să pună capăt neînțelegerii dintre noi. Ne-am depărtat afară din orașel cu vreo sută de pași. Ne-am încrucișat spadele; l-am rănit și l-am dezarmat aproape în același timp. El turba de necaz, încât n-a voit, cum era dator, să-mi ceară să-i cruț viața și să declare că renunță la Manon. Poate că aveam dreptul să-l lipsesc și de una și de alta dintr-o dată, dar un suflet generos nu se dezmințe. l-am dat spada înapoi.

— Să reîncepem lupta, i-am spus, dar gândește-te că e pe viață și pe moarte.

M-a atacat cu o furie nemaipomenită. Trebuie să mărturisesc că nu eram prea bun duelist, exersasem doar trei luni într-o sală de arme din Paris. Dragostea însă îmi conducea spada. Synnelet n-a întârziat să-mi străpungă brațul, dar eu, prinzând momentul, i-am dat o lovitură atât de viguroasă, încât a căzut la picioarele mele, fără să mai miște.

Cu toată bucuria ce ți-o dă victoria după o luptă fără cruțare, m-am gândit îndată la urmările acestei fapte. Nu puteam să nădăjduiesc nici iertarea, nicio amânare a pedepsei. Cunoscând dragostea guvernatorului pentru nepotul său, eram sigur că moartea mea va urma cel mult la un ceas după darea în vileag a morții rivalului meu. Oricât mă îmboldea teama, ea nu era totuși pricina cea mai puternică a neliniștii mele. Manon, grija de Manon, primejdia în care se afla ea și siguranța că o voi pierde mă preocupau și mă tulburau într-atât, că nu mai știam nici pe unde calc. O perdeă îmi întuneca ochii. Mă

munceau păreri de rău și pentru soarta lui Synnelet. O moarte grabnică îmi părea singurul leac al suferințelor mele. Dar tocmai gândul morții mi-a adunat mințile și m-a făcut să iau o hotărârc.

„Cum? Să mor, ca să pun capăt suferințelor? Mă tem, așadar, de altceva mai mult decât de pierderea iubitei mele? Ah, mai bine înfrunt cele mai crunte torturi, ca s-o ajut pe Manon! Îmi amân moartea până în clipa când voi vedea că le-am suferit în zadar!

Am pornit îndărăt spre oraș. Când am ajuns acasă, am găsit-o pe Manon jumătate moartă de spaimă și de neliniște. Venirea mea a însuflețit-o. N-am putut să-i ascund groaznica întâmplare. Biata fată a căzut moale în brațele mele în timp ce-i povesteam despre moartea lui Synnelet și-i arătam rana mea. Mi-a trebuit aproape un sfert de ceas ca să o readuc în simțiri. Eu însumi eram mai mult mort. Nu vedeam nicio rază de lumină pentru a ne pune în siguranță viața.

— Manon, ce vom face? am întrebat-o când a mai prins puțină putere. Vai de noi, ce-o să ne facem? Eu, fără doar și poate, trebuie să fug undeva. Vrei să rămâi în oraș tu singură? Da, rămâi. Mai poți fi fericită; eu plec, departe de tine, să-mi caut moartea printre sălbatici sau în ghiarele fiarelor din păduri.

Deși grozav de slăbită, s-a ridicat în picioare, m-a luat de mână și m-a dus spre ușă.

— Să fugim împreună, mi-a spus, să nu pierdem nicio clipă. Corpul lui Synnelet poate fi găsit din întâmplare. Și nu vom mai avea timp să ne depărtăm!

— Dar bine, Manon, scumpa mea, am îngânat zăpăcit, spune-mi unde ne putem duce? Vezi vreun mijloc de scăpare? N-ar fi mai bine ca tu să încerci să trăiești aici, fără mine, iar eu să mă predau de bunăvoie guvernatorului?

Cu propunerea aceasta n-am izbutit decât să-i măresc dorința de a fugi. A trebuit s-o urmez. Am mai avut destulă chibzuință ca să iau înainte de plecare o sticlă de

lichior, pe care o aveam în camera mea, și merinde, câte au încăput prin buzunare. Am spus servitorilor care se aflau în camera vecină că plecăm să ne facem plimbarea de seară (aveam obiceiul acesta în fiecare zi) și, lăsând în urmă orașul, ne-am îndepărtat, cu o repeziciune de care n-o credeam în stare pe Manon, plâpândă cum era.

Deși nu hotărâsem nimic asupra locului unde ne vom ascunde, tot mai licăreau în mine două nădejdi; fără ele, aș fi preferat cu siguranță moartea, gândindu-mă la ceea ce putea să i se întâmple lui Manon.

În cele zece luni de când mă aflam pe pământul Americii, căpătasem destule cunoștințe asupra locurilor ca să știu în ce chip pot fi îmblânziți sălbaticii. Puteai să te lași în mâinile lor, fără teamă că vei fi neapărat ucis. Învățasem și câteva cuvinte în graiul lor, le cunoșteam și unele datini, având de mai multe ori prilejul să-i văd.

Pe lângă această tristă cale de scăpare mi se mai arăta încă una înspre partea stăpânită de englezi, care au, ca și noi, așezări în ținutul acela al Lumii Noi; dar mă înspăimânta depărtarea. Până la coloniile lor trebuia să batem cu piciorul, timp de mai multe zile, uriașe întinderi pustii; un drum ca acela îl străbat cu greu chiar cei mai deprinși și mai viguroși oameni. Mă amăgeam totuși că ne vom putea folosi de amândouă mijloacele: sălbaticii să ne fie călăuze în drumul spre englezi, și aceștia să ne primească în așezările lor. Am mers, am mers, atâta timp cât a susținut-o pe Manon curajul, adică vreo două leghe, căci iubita aceasta fără seamăn s-a împotrivit mereu să se oprească prea curând. Copleșită în cele din urmă de oboseală, mi-a mărturisit că-i era peste putință să meargă mai departe. Noaptea se și lăsase. Ne-am așezat pe jos în mijlocul unui platou întins, negăsind măcar un copac sub care să ne adăpostim. Cea dintâi grijă a lui Manon a fost să-mi schimbe bandajul rănii, pe care tot ea mi-o pansase înainte de plecare. Zadarnic m-am împotrivit. Aș fi întristat-o de moarte dacă nu i-aș fi lăsat măcar atâta mulțumire; să mă știe în afară de primejdie, înainte de a

se gândi să se cruce pe ea însăși. M-am supus dorinței ei, i-am primit îngrijirile în tăcere și cu oarecare rușine.

Dar după ce dragostea ei și-a aflat mulțumirea, cu câtă ardoare s-a dezlănțuit a mea! Mi-am dezbrăcat toate hainele și le-am așternut sub ea, ca să-i fie mai moale. Am silit-o, căci se împotriva, să primească tot ce mi-a părut că-i va ușura starea. I-am încălzit mâinile cu sărutări înfocate, cu toată căldura suspinelor mele. Toată noaptea am vegheat-o, rugând cerul să-i dea un somn dulce și liniștit. O, Dumnezeu, cât de aprinse și pornite din inimă erau rugile mele! De ce, în aspra ta judecată, ai hotărât să nu le împlinești?

Iertați-mă că sfârșesc în prea puține cuvinte o istorisire care mă ucide. Vă povestesc un dezastru cum nu s-a mai întâmplat; toată viața mi-e sortit să-l plâng. Dar deși port veșnic în amintire nenorocirea aceasta, sufletul mi se umple de o groază nespusă când încep să vorbesc despre ea.

O parte din noapte s-a scurs în liniște. Crezând că Manon adormise, nu îndrăzneam nici să răsuflu de teamă să nu-i tulbur somnul. Când s-au ivit zorile, însă, mi-am dat seama, atingându-i mâinile, că erau reci și că tremurau. Le-am lipit de pieptul meu, ca să i le încălzesc. Mișcându-se și făcând o efortare ca să-mi ia mâinile, mi-a șoptit că se crede în ceasul din urmă. Am luat cuvintele ei drept o tânguire obișnuită, răspunzându-i cu mângâierile dulci ale dragostei. Dar suspinele ei dese, tăcerea ei la întrebările pe care i le puneam, strângerile de mână, căci îmi ținea mâinile într-ale ei, m-au făcut să înțeleg că pentru Manon se apropia într-adevăr sfârșitul tuturor nenorocirilor.

Nu-mi cereți să vă descriu ce am simțit și nici să vă repet cuvintele ei din urmă. Am pierdut-o; mi-a dat dovezi de dragostea ce-mi purta până și în clipa când și-a dat sufletul. Asta e tot ce vă pot spune despre fatala și jalnica mea întâmplare.

Sufletul meu nu l-a urmat pe al ei. Fără îndoială, cerul

socotea că nu-mi fusese destul de aspră pedeapsa. A voit să-mi târăsc viața, așa cum mi se scurge ea de atunci: lăncedă și nenorocită. Eu însumi, de bunăvoie, renunț să mi-o fac vreodată mai fericită.

Mai bine de douăzeci și patru de ceasuri am stat cu buzele lipite de obrazul și mâinile scumpei mele Manon. Dorința mea era să mor astfel, dar în zorii celei de a doua zile m-am gândit că, după moartea mea, corpul ei va cădea pradă fiarelor sălbatice. M-am hotărât atunci să o îngrop și să-mi aștept moartea culcat pe mormântul ei. De altfel, sfârșitul mi se apropia și mie repede; din pricina nemâncării și a durerii mă aflam în așa hal de slăbiciune, încât numai pentru a mă ține pe picioare, și trebuia să fac eforturi uriașe. Am fost nevoit să beau din licoarea tare pe care o adusesem și care mi-a dat atâtă putere cât era nevoie ca să-mi îndeplinesc trista datorie. Nu era greu de săpat pământul – un șes larg, acoperit cu nisip – în locul unde mă găseam. Mi-am rupt spada în două ca să pot săpa mai ușor, dar tot mai bine m-am ajutat cu mâinile. Am făcut o groapă largă, în care am așezat-o pe Manon după ce am avut grijă mai întâi să o acopăr cu toate hainele ce le aveam la mine, ca nu cumva să o atingă nisipul. N-am coborât-o în groapă decât după ce am sărutat-o de mii de ori, cu toată înflăcărea cea mai desăvârșită iubiri; iar acolo jos, m-am așezat lângă ea și am mai stat astfel multă vreme. Nu mă puteam hotărî să astup groapa. În cele din urmă, simțind din nou că-mi slăbesc puterile și temându-mă să nu-mi pierd toată vloga înainte de a fi sfârșit treaba, am acoperit-o pentru vecie, am îngropat în sânul pământului ceea ce purtase vreodată pe fața lui mai desăvârșit, mai fermecător. După aceea, m-am culcat pe mormânt, cu obrazul în nisip, și, închizând ochii cu dorința de a nu-i mai deschide niciodată, am invocat ajutorul ceresc și mi-am așteptat moartea cu nerăbdare.

Vă va părea greu de crezut că în toată vremea cât am săvârșit lugubra slujbă nicio lacrimă nu mi-a izvorât din

ochi, niciun suspin nu mi-a ieșit din gură. Adâncă împietrire în care mă găseam și hotărârea nestrămutată de a muri îmi curmau orice manifestare de durere și deznădejde. Astfel, zăcând pe mormânt, nici n-am rămas multă vreme în simțiri, mi-am pierdut repede cunoștința, puțină câtă o mai aveam.

Din cele ce a-ți auzit, încheierea povestirii mele are o atât de mică însemnătate, că nici nu merită osteneala ce vă dați de-a o mai asculta. Corpul lui Synnelet, fiind adus în oraș și rănila cercetate cu grijă, s-a văzut că nu numai că nu murise, dar că nici nu fusese rănit prea grav. I-a povestit unchiului său cum s-au petrecut lucrurile între noi și, îndemnat de generozitatea lui, a dat-o în vileag și pe a mea. Am fost căutat acasă; lipsa mea și a lui Manon născu bănuiala că am fugit. Era prea târzie ora ca să mai fie mânat cineva pe urmele noastre; dar a doua zi și a treia zi s-au răscolit toate împrejurimile. M-au găsit aproape fără suflare pe mormântul lui Manon; cei care m-au descoperit în starea în care mă aflu, gol și cu rana sângerândă, nu se îndoiește că am fost atacat de bandiți și jefuit. M-au dus pe targă în oraș. Zdruncinul drumului m-a adus în simțiri. Suspinele ce le-am scos deschizând ochii, gemetele de disperare pricinuite de faptul că mă aflu printre cei vii au dat de știre că mai puteam primi ajutoare; mi s-au dat, și încă prea bune.

Am fost apoi închis într-o celulă. Mi s-a intentat proces, și fiindcă Manon nu se mai arătase, mi-au adus învinuirea că mă descotorosisem de ea într-o izbucnire de gelozie turbată. Firește, am povestit la proces jalnica mea pățanie. Synnelet, cu toate că istorisirea mea l-a frânt de durere, a avut bunătatea să ceară iertarea pentru mine, iertare pe care a și obținut-o. Eram atât de slăbit, încât de la închisoare au trebuit să mă ducă pe sus acasă, unde timp de trei luni am zăcut în pat de o boală grea.

Ura mea împotriva vieții nu se micșorase. Îmi doream neconținut moartea, și multă vreme m-am încăpățânat să arunc toate medicamentele ce mi se dădeau. Totuși,

cerul, după ce m-a încercat atât de crud, a hotărât ca tocmai nenorocirile să-mi aducă îndreptarea. Mi s-a luminat mintea, m-au împresurat gânduri vrednice de nașterea și educația mea. Liniștea a început să-mi coboare în inimă, și înseninării sufletești i-a urmat curând vindecarea trupului. Ascultând numai de glasul onoarei, mi-am reluat serviciul în fort, în așteptarea corăbiilor din Franța, care vin numai o dată pe an în partea aceea a Americii. Eram hotărât să mă întorc în patrie, ca să fac uitate purtările mele printr-o viață cuminte și la locul ei. Synnelet se îngrijise să transporte trupul iubitei mele la loc de cinste în cimitir.

Trecuseră aproape șase săptămâni de la vindecarea mea, când, plimbându-mă singur într-o zi pe țărm, am văzut venind o corabie pe care o aduceau la Noul-Orleans afaceri de comerț. Am stat și am privit cu atenție debarcarea echipajului. Deodată am încremenit de mirare: printre cei care luau drumul spre oraș recunoscusem pe Tiberge. Credinciosul meu prieten m-a recunoscut și el de departe, cu toate că tristețea mă schimbase atât de mult la față. Mi-a spus că singurul țel al călătoriei lui este dorința de a mă vedea și a mă îndemna să mă întorc în Franța; că primise scrisoarea mea trimisă din Le Havre-de-Grâce și că se dusesse acolo el însuși ca să-mi aducă ajutorul cerut; aflând, la sosire, de plecarea mea, a fost cumplit de îndurerat și ar fi purces de îndată pe urmele mele dacă găsea vreo corabie gata de drum; căutase una, prin porturi, timp de mai multe luni și, în sfârșit, la Saint-Malo, dând de o corabie care ridica ancora pentru Martinica, s-a îmbarcat cu nădejdea că va găsi el o cale de trecere spre Noul-Orleans; corabia din Saint-Malo fusese însă atacată pe drum de corsari spanioli și dusă spre o insulă de-a lor; strecurându-se însă cu dibăcie, izbuti să fugă. După mai multe curse, pe diferite corăbii, a găsit, în sfârșit, una care venea înapoi, și astfel izbuti să ajungă fără neplăceri până la mine.

Nu eram în stare să-mi arăt toată recunoștința pentru un prieten atât de bun și de statornic. L-am dus acasă la mine; l-am făcut stăpân pe tot ce aveam. l-am povestit tot ce mi se întâmplase de la plecarea din Franța și, ca să-i fac o bucurie la care poate se aștepta, i-am spus că sâmburii virtuții pe care i-a sădit altădată în inima mea începeau acum să dea roade. Mi-a răspuns că o asigurare atât de plăcută îl despăgubea de toată oboseala călătoriei.

Am stat două luni împreună la Noul-Orleans, așteptând sosirea corăbiilor din Franța. Pornind, în sfârșit, să străbatem oceanul, am călcat pe pământ abia acum cincisprezece zile, la Le Havre-de-Grâce. La sosire, am scris familiei mele. Din răspunsul fratelui meu am aflat trista știre că tata murise și tremur, pe bună dreptate, la gândul că rătăcirile mele îi vor fi grăbit sfârșitul. Vântul fiind favorabil pentru plecarea la Calais, m-am îmbarcat îndată, cu scopul de a mă duce la câteva leghe de acest oraș, la un gentilom, o rudă de-a noastră, unde fratele meu mi-a scris că îmi așteaptă sosirea.

BERNARDIN DE SAINT-PIERRE

PAUL ȘI VIRGINIA

Traducere de Victoria Ursu

PE COASTA DE RĂSĂRIT A MUNTELUI care se înalță dincolo de orașul Port-Louis din Ile-de-France²⁵ se văd, pe un teren care odinioară era lucrat, ruinele a două mici colibe. Amândouă sunt așezate aproape în mijlocul unei clădiri străjuite de stânci înalte printre care se deschide o singură trecătoare, înspre miazănoapte. În stânga ei, se zărește o înălțime numită Măgura Descoperirii, de pe care sunt semnalate vasele ce acostează pe insulă, iar la poalele muntelui, orașul Port-Louis; la dreapta, drumul ce duce de la Port-Louis spre cartierul Pamplemousse; mai încolo, lăcașul bisericii cu același nume, care se înalță, înconjurată de aleile ei de bambuși, în mijlocul unei vaste câmpii; mai departe, o pădure ce se întinde până la marginea insulei. În față, pe malul mării, se vede Golful Mormântului; mai către dreapta, Capul Blestemat, iar mai departe, largul mării, la suprafața căreia răsar câteva insulițe nelocuite; printre ele – un stei de piatră numit Țelul, ce seamănă cu un bastion bătut de valuri.

La gura acestei căldări, de unde ți se desfășoară o priveliște largă, ecourile muntelui repetă neîncetat freamătul pădurilor din preajmă, înfiorate de vânt, și vuietul valurilor, care se sparg de stânci, în depărtare; dar în preajma colibelor nu se mai aude niciun zvon și cât cuprinzi cu ochiul nu vezi decât stânci înalte și drepte ca

²⁵ *Ile de France* este vechea denumire a insulei Mauriciu (Mauritias) situată la est de Madagascar, în arhipelagul Madagascar.

niște ziduri. Pâlcuri de arbori cresc la picioarele lor, prin râpe, și ajung până aproape de crestele pe care zăbovesc norii. Atrase de piscurile munților, ploile răsfrâng adesea culorile curcubeului pe coastele lor verzi și cafenii, și îndestulează izvoarele de la poalele înălțimilor, din care își trage obârșia micul râu al Latanierilor. O tăcere desăvârșită stăruie asupra acestor cuprinsuri în care totul este liniștit: văzduhul, apele, lumina. Doar ecou îngână încet foșnetul palmierilor ce cresc pe tăpșanele munților și ale căror frunze ascuțite ca niște săgeți se văd legănându-se neconținut în bătaia vântului. O lumină blândă se cerne în adâncul acestei căldări în care soarele nu răzbate decât la amiază; dar din faptul zilei, razele lui încununează crestele ale căror piscuri, înălțându-se deasupra umbrelor de pe povârnișuri, par de aur și purpură pe azurul cerului.

Îmi plăcea să vin în locul acesta de unde te poți bucura deopotrivă de o priveliște atotcuprinzătoare și de o liniște desăvârșită. Într-o zi, pe când stăteam în preajma acestor colibe și priveam dărapănăturile lor, trecu pe-acolo un bătrân. Era îmbrăcat, după datina vechilor locuitori, cu o vestă scurtă și cu pantaloni lungi. Umbla desculț, sprijinindu-se într-un baston de abanos. Părul îi era alb-colilie și avea o înfățișare nobilă și cinstită. Îl salutai cu respect. Îmi răspunse la salut și, după ce mă privi câteva clipe, se apropie de mine și se așeză să se odihnească pe dâmbul pe care poposisem. Împins de încrederea pe care mi-o arăta, intrai în vorbă cu dânsul:

— Moșule, îi zisei, n-ai putea dumneata să-mi spui ale cui au fost colibele astea?

— Fiule, îmi răspunse el, cocioabele și pârlodgele astea buruienoase au fost locuite, acum vreo douăzeci de ani, de două familii care își găsiseră aici fericirea. Povestea vieții lor este înduioșătoare; dar care european se mai sinchisește de soarta unor locuitori neînsemnați de pe această insulă așezată în drumul spre Indii? Oricât s-ar simți de fericit pe aceste meleaguri, cine ar vrea să

trăiască aici în sărăcie și uitat de lume? Oamenii nu doresc să cunoască decât povestea celor mari și a capetelor încoronate care, la drept vorbind, nu este nimănui de folos.

— Moșule, urmai eu, judecând după înfățișarea și după cuvintele dumitale îmi dau seama că ai trecut prin multe în viață. Dacă ai cumva timp, povestește-mi, rogu-te, tot ce știi despre cei ce au sălășluit odinioară în aceste pustietăți; credc-mă că, fie el cât de năravit de prejudecățile lumii, oricărui om îi place să asculte vorbindu-se despre fericirea pe care ți-o dăruie natura și virtutea.

Atunci, după ce-și țină câțva timp palmele apăsate pe frunte, ca unul care caută să-și amintească cine știe ce întâmplări din trecut, bătrânul îmi povesti următoarele:

În anul 1726, un tânăr din Normandia, pe numele său domnul de la Tour, după ce se străduise în zadar să capete o slujbă în Franța sau vreun sprijin din partea familiei sale, se hotărî să vină aici, pe insulă, să-și încerce norocul. Sosise împreună cu tânăra lui soție pe care o iubea din toată inima și de care era tot atât de iubit. Soția se trăgea dintr-o veche și bogată familie din provincia ei natală; se căsătorise în taină, luând-o fără zestre, deoarece părinții ei se împotriviseră sub cuvânt că soțul nu era om de rang. Domnul de la Tour își lăsă soția pe insulă, la Port-Louis, și plecă mai departe spre Madagascar, în nădejdea că va reuși să cumpere acolo câțiva sclavi negri și că se va înapoia cât de curând ca să-și înjghebe un cămin. Debarcă în Madagascar tocmai în preajma anotimpului ploios, care începe cam pe la jumătatea lunii octombrie; și, în scurtă vreme după sosirea lui, se prăpădi răpus de ciumă, molimă ce bântuie șase luni din an pe acele meleaguri și din pricina căreia europenii nu vor putea niciodată să se statornicească acolo. Lucrurile lui se risipiră, așa cum se întâmplă îndeobște cu aceia care se sting departe de patrie. Soția,

care rămăsese pe Ile-de-France, se pomeni văduvă peste noapte, însărcinată și fără să aibă nimic altceva la viața ei în afara de o negresă, într-o țară în care nu se bucura de încredere și nici de o situație proprie. Cum nu voia să ceară sprijinul nici unui bărbat după moartea singurului om pe care-l iubise, restriștea în care se afla îi trezi curajul. Se hotărî deci ca, împreună cu negresa ei, să lucreze un petec de pământ ca să-și poată scoate pâinea cea de toate zilele.

Într-o insulă aproape pustie, unde erau locuri berechet, doamna de la Tour nu și-a ales, pentru a se statornici, un ținut mai mănos sau mai prielnic negoțului; ci, năzuind să găsească o văgăună undeva, în munți, un cotlon tănuț în care să poată trăi singură și neștiută de nimeni, părăsi orașul îndreptându-se către steiurile astea de piatră, pentru a se adăposti aici ca într-un cuib. Căci ființele simțitoare și necăjite au un instinct al lor care le îndeamnă să-și caute un refugiu în locurile cele mai sălbatice și mai pustii, ca și cum stâncile ar fi niște ziduri menite să stea de strajă împotriva vitregiilor soartei, iar liniștea ce domnește în sânul naturii ar putea domoli zbuciumul unui suflet nefericit. Dar pronia cerească, ale cărei haruri pogoară asupra noastră atunci când nu dorim nimic mai mult decât ceea ce ne este de neapărată trebuință, îi hărăzi doamnei de la Tour un dar pe care nici bogăția și nici măririle nu ți-l pot face, adică o prietenă.

Prin partea locului se statornicise, de un an de zile, o femeie plină de viață, bună și duioasă din fire, care se numea Margareta. Se născuse în Bretania și se trăgea dintr-o familie modestă de țărani, care o iubea din toată inima și ar fi făcut-o fericită, dacă fata n-ar fi avut slăbiciunea să se încreadă în dragostea unui nobil din vecinătate care-i făgăduise s-o ia de nevastă; iubitul ei însă, după ce-și împlini dorințele pătimase, nici nu mai voi să știe de dânsa și nu găsi de cuviință să-i pună la îndemână mijloacele trebuincioase ca să crească pruncul cu care o lăsase însărcinată. Margareta se hotărî atunci

să părăsească pentru totdeauna satul său de baștină și să se ducă să-și ascundă păcatul undeva, în colonii, cât mai departe de țara în care pierduse singura zestre menită unei fete sărace și cinstite: bunul ei nume. Un bătrân negru, pe care-l cumpăraseră cu ceva bani de împrumut, muncea împreună cu dânsa o bucată de pământ prin partea locului.

Doamna de la Tour, care venise acolo însoțită de negresa ei, o găsi pe Margareta alăptându-și copilul. Fu cum nu se poate mai mulțumită că avusese parte să întâlnească o femeie a cărei soartă, după părerea ei, se asemuia cu a sa. Îi dezvălui, în puține cuvinte, împrejurările în care trăise mai înainte și necazurile ei de acum. La auzul încercărilor prin care trecuse doamna de la Tour, Margareta se simți cuprinsă de milă și, năzuind să-i câștige încrederea mai degrabă decât stima, nu se sfii să-i mărturisească la rându-i, fără niciun fel de ocolișuri, greșeala pe care o săvârșise.

— Eu, cel puțin, mi-am meritat soarta, spuse ea; dar dumneata, doamnă... dumneata, o femeie atât de înțeleaptă și totuși atât de nenorocită!

Și, plângând, îi oferii găzduire în coliba ei, o dată cu prietenia sa. Mișcată de o primire atât de dragăstoașă, doamna de la Tour îi spuse, strângând-o în brațe:

— O, pesemne că Dumnezeu s-a îndurat să pună capăt suferințelor mele, de vreme ce am avut parte să găsesc mai multă milostenie la dumneata, pentru care sunt doar o străină, decât mi-au arătat vreodată rudele mele.

O cunoșteam pe Margareta și, cu toate că locuiesc la o leghe și jumătate depărtare de aici, în pădure, pe celălalt versant al Muntelui Lung, mă socoteam vecinul ei. În orașele din Europa, adesea o stradă sau numai un zid împiedică ani de-a rândul pe membrii aceleiași familii să se întâlnească; în noile colonii însă, orice locuitor de care nu te desparte decât o pădure sau un munte este socotit vecin. Mai ales pe vremea aceea, când insula nu făcea negoț pe picior mare cu India, simpla vecinătate era un

temei de prietenie, iar ospitalitatea față de străini – o datorie și o plăcere în același timp. Aflând că vecina mea își găsisese o tovarășă, mă grăbii să trec pe la dânsa cu gândul că aş putea să le fiu de folos și uneia și celeilalte.

Doamna de la Tour mi se păru din capul locului o persoana cu un chip atrăgător, cu trăsături pline de noblețe și umbrire de melancolie. În momentul acela, mai avea puțin până să nască. Le spusei celor două doamne că, în interesul copiilor și mai ales ca să nu se mai aciueze și altcineva prin partea locului, ar face bine să împartă între ele terenul de pe fundul văii, care să tot fi avut o întindere de vreo douăzeci de pogoane. Amândouă lăsară pe seama mea împărțeala. Am alcătuit două loturi aproape egale; unul cuprindea partea mai înaltă, așezată pe clina căldării, începând din dreptul piscului aceluia acoperit de nori, de unde izvorăște râul Latanierilor, și până la curmătura pe care o vezi colo, sus, pe creasta muntelui, și care se numește Meterezul, pentru că seamănă cu ambrazura unei guri de tun. Pământul în locul acela este atât de stâncos și plin de răătăcării, că abia poți trece cu piciorul, totuși acolo cresc niște copaci de toată frumusețea și întâlnești la tot pasul izvoare și pâraie.

În celălalt tot am cuprins toată partea de jos, ce se întinde de-a lungul râului Latanierilor până la tăpșanul pe care ne aflăm și de unde râul își croiește drum spre mare, printre aceste două coline. Precum vezi, sunt câteva petice de pășune și un teren destul de neted, dar care nu-i de loc mai bun decât celălalt, pentru că atunci când plouă este mocirlos, iar în toiul secetei e tare ca piatra: dacă vrei să sapi un șanț, trebuie să spargi pământul cu securea. După ce-am făcut astfel împărțeala, le-am poftit pe cele două doamne să tragă la sorti. Jumătatea de sus rămase pe seama doamnei de la Tour, iar cea din vale pe seama Margaretei. Amândouă se arătară mulțumite de partea ce le căzuse; mă rugară însă ca nu cumva să le despart locuințele, „ca să ne putem vedea oricând,

spuseră ele, să mai schimbăm o vorbă și să ne dăm o mână de ajutor”. Se cuvenea totuși să aibă fiecare culcușul ei. Coliba Margaretei se afla în mijlocul căldării, chiar la marginea lotului ei. Ceva mai încolo, pe pământul doamnei de la Tour, am clădit o altă colibă, astfel ca cele două prietene să fie cât mai aproape una de alta, și totodată fiecare pe locul familiei sale. Am tăiat chiar eu bulumacii din pădure și am adus de pe malul mării frunze de palmieri pentru a înjgheba aceste două colibe, care acum, precum vezi, nu mai au nici ușă, nici acoperiș. Din păcate, tot a mai rămas ceva din ele, destul ca să-mi răscolească mereu amintirile! Timpul, care macină atât de repede monumentele imperiale, pare că vrea să cruțe pe cele ridicate în aceste pustietăți în numele prieteniei, pentru a face ca părerile mele de rău să dăinuiască până la sfârșitul vieții.

De abia apucasem să înjghebăm cea de-a doua colibă și doamna de la Tour născu o fată. Eu fusesem nașul copilului Margaretei, care se numea Paul. Doamna de la Tour mă rugă ca, împreună cu prietena ei, să alegem un nume și pentru fetiță. Margareta se gândi să-i pună numele Virginia.

— Va fi virtuoașă, spuse ea, și va fi fericită, căci eu n-am știut ce înseamnă nenorocirea decât atunci când m-am abătut de pe calea virtuții.

Când doamna de la Tour ieși din lehuzie, cele două gospodării abia înfiripate începuseră să aducă unele foloase, mulțumită ajutorului pe care-l dădeam din când în când, dar mai ales muncii stăruitoare a celor doi sclavi. Cel al Margaretei, un negru yolof²⁶, pe nume Domingo, deși mai în vârstă, era încă în putere. Iscusit și cu un bun-simț înnăscut, muncea deopotrivă pământurile celor două gospodării, alegând locurile ce i se păreau mai mănoase și semănând plantele cărora socotea c-o să le meargă mai bine acolo. Pe terenurile mai sărace semăna mei și

²⁶ Negrii yolof sunt originari din Senegal; se ocupă mai ales cu agricultura.

porumb, pe postatele mai rodnice puțin grâu, în adâncăturile mlăștinoase orez, iar la poalele stâncilor, bostani americani, dovlecei și castraveți, cărora le place să se cațere. Punea gulii în locurile secetoase, unde rodul lor e mai dulce, bumbac pe cele mai înalte, trestie-dc-zahăr, acolo unde pământul era mai lutos, arbori de cafea pe coline, unde bobul lor, dacă nu crește prea mare, în schimb este foarte gustos; de-a lungul râului și în preajma colibelor sădise bananieri, care rodesc tot timpul anului ciorchini întregi de banane și al căror frunziș alcătuiește un minunat umbrar; în sfârșit, pusese și câteva fire de tutun pentru ca să-și mai amăgească necazurile, el și bunele sale stăpâne. Se urca pe munte să taie lemne pentru foc și nivela potecile din cuprinsul gospodăriilor, sfărâmând ici și colo câte un colț de stâncă. Toate treburile acestea le făcea cu pricepere și spor pentru că muncea din toată inima, îi era cât se poate de credincios Margaretei, și nu mai puțin doamnei de la Tour, cu a cărei negresă se căsătorise după nașterea Virginiei. La nevasta lui, Maria, ținea ca la ochii din cap. Femeia era de fel din Madagascar, unde învățase unele meșteșuguri, bunăoară să împletească din ierburile ce creșteau în pădure panere și șorțuri. Era curată, îndemânată și foarte credincioasă. Pregătea mâncarea, creștea câteva orătănii și din când în când se ducea la Port-Louis să vândă prisosul acestor două gospodării, prisos care era destul de neînsemnat. Dacă, la toate astea, mai adaugi două capre crescute în preajma copiilor și un dulău, care stătea de pază noaptea, îți vei putea face o idee despre veniturile și despre slujitorimea acestor două mici ferme.

Cât despre cele două prietene, și una și alta torceau bumbac toată ziua. Îndeletnicirea asta le aducea atât cât să se întrețină, ele și familiile lor; altminteri, de lucrurile pe care ar fi trebuit să le cumpere erau atât de lipsite, încât acasă umblau cu picioarele goale, și nu se încălțau decât duminicile, când plecau dis-de-dimineață să asculte liturghia la biserica Pamplémousse, pe care o

vezi acolo. Și aveau de făcut o bucată bună de drum, chiar mai mult decât până la Port-Louis; pe la oraș însă se abăteau foarte rar, de teamă să nu fie privite cu dispreț pentru că purtau rochii din pânză groasă, albastră, de Bengal, întocmai ca sclavele. Dar, la urma urmelor, buna părere a oamenilor poate să precumpănească fericirea căminului? Căci, dacă cele două doamne se simțeau cam stânjenite când ieșeau în lume, cu și mai multă plăcere se întorceau acasă. De îndată ce le zăreau venind pe drumul dinspre Pamplémousse, Maria și Domingo alergau jos devala ca să le ajute la urcuș. Citeau în ochii sclavilor bucuria de care erau însuflețiți revăzându-le. Acasă le întâmpina curățenia, libertatea, bunurile agonisite prin munca lor și slujitori harnici și plini de dragoste.

Legate prin aceleași nevoi, încercate de necazuri aproape asemănătoare, numindu-se una pe alta cu duioșie prietenă, tovarășă, și soră, amândouă aveau o singură voință, un singur țel, o singură masă. Împărțeau totul deopotrivă. Iar dacă uneori trecute văpăi, mai puternice decât simțământul prieteniei, se aprindeau în sufletul lor, o evlavie curată, însoțită de caste deprinderi, le îndruma către un alt fel de viață, ca și flacăra care își ia zborul în slavă când nu mai are nimic de mistuit pe pământ.

Îndatoririle firești sporeau și ele fericirea obștei lor. Prietenia dintre ele devenea mai strânsă atunci când își priveau odraslele, roade ale unor iubiri la fel de nefericite. Le făcea plăcere să-i scalde în aceeași baie și să-i culce în același leagăn. Adesea una alăpta pruncul celeilalte.

— Dragă prietenă, spunea doamna de la Tour, fiecare dintre noi va avea astfel doi copii și fiecare dintre copiii noștri va avea două mame.

Așa cum doi muguri care rămân pe doi arbori de același soi, după ce furtuna le-a rupt toate ramurile, rodesc poame mai dulci dacă fiecare dintre ei, desprins de pe trunchiul ce l-a odrăslit, este altoit pe cel de alături, tot astfel, în inima acestor doi copilași, lipsiți cu

desăvârșire de rubedenii, se plămădeau simțăminte mai duioase decât acelea de fiu și de fiică, de frate și de soră, când cele două prietene, care-i aduseseră pe lume, îi alăptau rând pe rând. Încă de când erau în leagan, mamele vorbeau să-i unească prin căsătorie, și această întrezărită fericire conjugală, cu care căutau să-și aline propriile lor amărăciuni, le umplea adesea ochii de lacrimi: una amintindu-și că toate nenorocirile i se trăgeau din pricină că nesocotise legământul căsătoriei, iar cealaltă, tocmai pentru că i se supusese pe deplin; una din pricină că se ridicase mai presus de starea ei socială, iar cealaltă pentru că, dimpotrivă, coborâse cu o treaptă mai jos; se mângâiau însă la gândul că într-o zi copiii lor vor trăi mai fericiți, departe de cruntele prejudecăți ale Europei, bucurându-se deopotrivă de desfătărilor dragostei și de harul egalității.

Într-adevăr, nimic nu se putea asemui cu dragostea pe care copiii o dovedeau de pe acum unul față de altul. Dacă Paul plângea cumva, o aduceau lângă el pe Virginia; văzând-o, țâncul începea să suradă și se potolea. Dacă pe Virginia o durea ceva, țițele lui Paul ridicau toată casa în picioare; dar blajina copilă se grăbea să-și ascundă durerea pentru ca băiețușul să nu sufere din pricina ei. De fiecare dată când veneam pe aici, nu se putea să nu-i văd pe amândoi umblând copăcel, goi-goluți, așa cum umblau toți copiii prin partea locului, cu brațele împletite, ca gemenii din zodiac. Nici noaptea nu-i putea despărți; îi surprindea adeseori culcați în același leagăn, piept la piept și obraz lângă obraz, dormind îmbrățișați, cu mâinile încolăcite pe după grumaji.

Când începură să vorbească, primele cuvinte pe care le învățară, pentru a se striga unul pe altul, fură acela de frate și soră. Copilăria care e răsfățată cu cele mai duioase dezmierdări nu cunoaște alte nume mai dulci. Creșterea pe care o primeau era făcută să întărească prietenia dintre ei, îndrumând-o spre împlinirea nevoilor obștești. Curând, tot ce privea chiverniseala și curățenia

casei, precum și grija de a pregăti o mâncare țărănească rămaseră în seama Virginiei și toate străduințele sale erau de obicei răsplătite cu laude și îmbrățișări de fratele ei. La rândul său, Paul nu stătea locului o clipă, săpa grădina cot la cot cu Domingo sau, înarmat cu o toporișcă, se ducea cu el în pădure; iar dacă se întâmpla să găsească în drum vreo floare frumoasă, vreun fruct gustos sau vreun cuib de păsări, chiar dacă s-ar fi aflat pe creanga cea mai de sus a copacului, se cățara până în vârful lui ca să i le aducă Virginiei.

Când întâlneai pe vreunul dintre ei undeva, puteai fi sigur că și celălalt e pe aproape. Într-o zi, pe când coboram de pe culme, o zării în fundul grădinii pe Virginia alergând spre casă, cu partea de la spate a juponului trasă peste cap, pentru a se adăposti de o răpăială de ploaie. Văzând-o de departe, mi se păru că era singură; dar, îndreptându-mă spre ea ca s-o ajut, observai că-l ținea de braț pe Paul, ascuns aproape cu totul sub coviltirul acela; făceau mare haz amândoi, văzându-se ghemuiți astfel unul lângă altul, sub umbrela născocită de ei. Cele două capete îneântătoare, ocrotite de juponul înfioat, îmi amintiră de copiii Ledei închiși în aceeași scoică.

Tot ce învățaseră era să fie îndatoritori unul față de altul și să se ajute între ei. Încolo erau la fel de neștiutori ca și creolii, habar n-aveau nici să scrie, nici să citească. Nu se sinchiseau câtuși de puțin de ceea ce se petrecuse în cine știe ce vremuri sau locuri îndepărtate; curiozitatea lor nu trecea dincolo de plaiurile muntelui. Erau încredințați că lumea se sfârșea la hotarele insulei pe care trăiau și nici prin gând nu le-ar fi trecut că putea fi ceva vrednic de interes acolo unde nu se aflau ei. Dragostea ce-și nutreau unul altuia, cât și duiosia mamelor împăcau toate năzuințele lor sufletești. Niciodată ochii lor nu fuseseră siliți să lăcrimeze din pricina unor învățăminte fără de folos. Nimeni nu-i plictisise vreodată cu preceptele unei morale triste. Ei nu

știau că nu trebuie să furi, pentru că tot ce se afla în casă era al tuturor; nici să fie lacomi, având din belșug bucate simple; nici să mintă, neavând niciun adevăr de ascuns. Nu-i înspăimântase nimeni, niciodată, spunându-le că Dumnezeu hărăzește cele mai cumplite pedepse copiilor nerecunoscători. Prietenia odraslelor fusese zămislită de prietenia celor două mame. Despre religie nu învățaseră decât ceea ce avea darul să-i apropie de ea; și dacă nu știa să aducă prinos bisericii prea multe rugăciuni, în schimb, pretutinden unde se aflau, fie acasă, fie pe câmp, fie în pădure, înălțau spre cer mâinile lor nevinovate și o inimă plină de dragoste pentru mamele lor.

Astfel își petrecură primii ani ai copilăriei, ca un luminos revărsat de zori ce vestește o zi și mai luminoasă. Începuseră de timpuriu a împărți cu mamele lor toate grijile gospodăriei. De îndată ce cântatul cocoșului trâmbița mijirea zorilor, Virginia se scula, se ducea să aducă apa de la izvorul din apropiere și intra din nou în casă ca să pregătească masa de prânz. Puțin mai târziu, când soarele aurea piscurile din preajmă, Margareta și fiul ei se duceau la doamna de la Tour; rosteau împreună o rugăciune, după care luau gustarea de dimineață; deseori mâncau afară pe iarbă, în fața ușii, la umbra bananierilor, ale căror fructe sățioase le puneau la îndemână merinde iar frunzele mari, lungi și lucioase puteau fi folosite ca față de masă. O hrană sănătoasă și îmbelșugată făcea să se înfiripe văzând cu ochii trupurile celor doi copilandri, și o educație înfăptuită cu duhul blândeții oglindea pe chipurile lor nevinovăția și mulțumirea sufletească. Virginia nu avea decât doisprezece ani; trupul îi era însă de pe acum aproape împlinit; un păr lung, bălai, îi umbrea fruntea, ochii albaștri și buzele de mărgean luminau cu o suavă strălucire frăgezimea obrazului; zâmbitori de câte ori vorbea, ochii ei codați și oblici aveau o privire plină de simțire, și chiar un văl ușor de melancolic, atunci când

rămânea tăcută. Cât despre Paul, deși mai păstra încă gingășiile adolescenței, lăsa să se întrevadă închegându-se în el caracterul unui bărbat. Era mai înalt decât Virginia, mai oacheș la față, cu nasul acvilin, iar ochii lui negri ar fi putut să pară mândri, dacă genele lungi și dese ce-i încercuiau nu le-ar fi dat o negrăită duioșie. Cu toate că era mereu plin de neastâmpăr, de îndată ce o zărea pe Virginia, se potolea din senin și se ducea să stea lângă dânsa. Adesea mâncau fără să-și spună un cuvânt. După tăcerea lor, după atitudinea lor plină de candoare, după frumusețea picioarelor goale, ai fi putut să crezi că ai în fața ochilor un grup antic de marmură albă, întruchipând pe copiii Niobei; dar după privirile ce se căutau, după surâsurile ce se răsfrângeau de pe chipul unuia pe chipul celuilalt cu o spărită duioșie, i-ai fi luat drept niște făpturi cerești, niște duhuri preafericite, care prin firea lor sunt făcute să se iubească și care nu au nevoie să-și tălmăcească simțămintele prin gânduri, nici prietenia prin cuvinte.

Cu toate acestea, doamna de la Tour văzând că, pe măsură ce creștea, copila era tot mai fermecătoare, simțea cum, o dată cu dragostea pe care i-o purta, sporea și neliniștea ei.

— Dacă s-ar întâmpla să închid ochii, îmi spunea adesea, ce-o să se facă Virginia, lipsită cum e de orice mijloace?

Avea în Franța o mătușă, fată bătrână și cucernică, foarte bogată și de neam, care îi refuzase cu atâta strășnicie orice ajutor atunci când se măritase cu domnul de la Tour, încât făcuse în sinea ei legământ să nu-i adreseze niciodată vreo rugămintă, chiar dacă i-ar ajunge cuțitul la os. Dar, de când avea un copil, nu se mai temea să înfrunte umilința unui refuz. Îi scrisese, așadar, mătușii sale, pomenindu-i despre moartea soțului, despre nașterea fetei și mărturisindu-i cât era de strâmtorată, departe de țară, lipsită de orice sprijin și împovărată cu un copil. Nu primi niciun răspuns. Ea, care avea o fire atât

de aleasă, nu se mai sfii de astă dată să se umilească și să întâmpine muștrările rubedeniei sale, care nu putuse niciodată să-i ierte că se căsătorise cu un om de rând, deși înzestrat cu atâtea calități. Căuta deci să-i scrie, de câte ori se ivea vreun prilej, în nădejdea că va reuși să-i înduplece inima față de soarta Virginiei. Ani și am de zile trecură însă fără să primească vreun semn de viață din partea ei.

În sfârșit, în 1738, la trei ani după sosirea domnului de La Bourdonnais, guvernatorul insulei, doamna de la Tour află că acesta voia să-i înmâneze o scrisoare din partea mătușii ei. Fără să-i pese că se înfățișa atât de prost îmbrăcată, se grăbi să plece la Port-Louis, bucuria ce năpădise inima ei de mamă fiind mai puternică decât considerația oamenilor. Domnul de La Bourdonnais îi dădu, într-adevăr, o scrisoare trimisă de mătușa ei. Bătrâna îi scria nepoatei că încercările prin care trecuse erau pe deplin meritate, dat fiind că se căsătorise cu un vântură-țară, un destrăbălat, că orice pasiune atrăgea după sine pedeapsa cuvenită; că moartea pretimpurie a soțului ei nu fusese decât o dreaptă răsplată cerească, și că avusese un gând fericit atunci când plecase în colonii, în loc să fi rămas în Franța să-și facă de râs familia; că, la urma urmelor, se afla într-o țară îmbelșugată, în care oricine, dacă nu era leneș, putea să se îmbogățească. După ce o judeca în fel și chip, termina scrisoarea prin a-și aduce singură laude: ca să evite, îi mărturisea dânsa, urmările deseori nenorocite ale căsătoriei, refuzase întotdeauna să se mărite. Adevărul este că, fiind ambițioasă, nu voise să se cunune decât cu un om de seamă; dar, cu toate că era foarte bogată și că la curte nu se pune preț decât pe avere, nu se simțise nimeni înclinat să-și lege viața de o fată atât de slută și cu o inimă atât de împietrită. Adăuga, în post-scriptum, că, după o matură chibzuință, o recomandase călduros domnului de La Bourdonnais. O recomandase într-adevăr, dar într-un chip destul de folosită în zilele noastre, datorită căruia un

protector, ajunge să fie mai de temut decât un dușman fățiș: ca să justifice în ochii guvernatorului neîndurarea arătată față de nepoata sa, sub cuvânt că o compătimește, mătușa nu făcuse decât s-o ponegrească.

Doamna de la Tour, pe care orice om nepărtinitor ar fi privit-o cu simpatie și respect din primul moment, fu primită destul de rece de domnul de La Bourdonnais, care fusese prevenit în privința ei. În timp ce doamna de la Tour îi arăta situația în care se afla atât ea cât și copila ei, guvernatorul abia catadicsea să-i răspundă, rostind când și când ursuz:

— Am să văd... Vom vedea... Cu timpul; sunt atâția oameni nenorociți... De ce să superi o persoană respectabilă ca mătușa dumitale?... Numai dumneata ești de vină...

Doamna de la Tour se întoarse acasă cu inima zdrobită de durere și plină de amărăciune. Cum sosi, se așeză pe un scaun și, aruncând pe masă scrisoarea mătușii, îi spuse prietenei sale:

— Iată cu ce m-am ales după unsprezece ani de așteptare!

Dar, cum dintre toți ai casei, doamna de la Tour era singura care știa să citească, luă în mână scrisoarea și desluși cu glas tare cuprinsul ei întregii familii strânse în jur. Cum sfârși de citit, Margareta îi spuse cu însuflețire:

— Ce nevoie avem de rudele tale? Dumnezeu și-a întors cumva fața de la noi? Nu este El oare tatăl nostru? N-am trăit fericite până acum? De ce să-ți faci sânge rău? Se poate să-ți pierzi curajul?

Văzând însă ochii înlăcrimați ai doamnei de la Tour, se aruncă de gâtul ei și, strângând-o în brațe, îi spuse:

— Scumpa, draga mea prietenă!

Dar glasul i se curmă, sugrumat de plâns. În fața acestei priveliști, Virginia, podidită de lacrimi, începu să sărute rând pe rând mâinile mamei sale și ale Margaretei, și să le strângă la piept; în timp ce Paul, cu ochii scăpărători de mânie, striga, încleșta pumnii, bătea cu

picioarul în pământ, neștiind cu cine să se răfuiască. Auzind zarva din casă, Domingo și Maria veniră într-un suflet, și toată coliba răsună acum de strigăte îndurerate:

— Ah, doamnă!... buna mea stăpână!... mamă!... nu mai plângeți.

Aceste duioase mărturii de prietenie reușiră să împrăstie mâhnirea doamnei de la Tour. Luându-i în brațe pe Paul și pe Virginia, le spuse înseninată:

— Puii mamei, voi sunteți pricina întristării mele, dar tot voi sunteți singura mea mângâiere. Dragii mei, necazurile ce m-au lovit îmi vin de departe, în timp ce fericirea e aici în jurul meu.

Paul și Virginia nu înțeleseră cuvintele ei, dar văzând-o împăcată surâseră și începură s-o mângâie. Și astfel trăiră mai departe fericiți și totul se liniști ca o furtună dezlănțuită în toiul unei zile însorite.

Pe zi ce trecea, firea inimoasă a celor doi copii ieșea tot mai mult la iveală. Într-o duminică, în zori, când mamele lor se duseseră să asculte liturghia de dimineață la biserica Pamplémousse, printre bananierii ce creșteau în preajma casei apăru o negresă fugită de la stăpân. Era slabă, numai piele și os, având în chip de veșmânt doar o bucată de pânză de sac înfășurată în jurul coapselor. Femeia se aruncă la picioarele Virginiei, care tocmai pregătea mâncarea pentru prânz, și-i spuse:

— Domnișorică dragă, fie-ți milă de o biată sclavă fugară, rătăcesc de o lună de zile, lihnită de foame, prin coclaurile astea, hăituită într-una de vânători și de copoi lor. Am fugit de la stăpânul meu, un bogătaș din preajma Râului-Negru. Uite cum m-au bătut.

Și-i arătă trupul brăzdat adânc de loviturile bicelor. Adăugă:

— Tocmai mă gândeam să mă arunc în apă; dar știind că locuiți aici mi-am zis: de vreme ce se mai află prin părțile astea oameni albi cu inimă milostivă, nu mi-e scris încă să mor.

Virginia, înduioșată peste măsură, îi răspunse:

— Fi pe pace, biet suflet năpăstuit! Ia și mănâncă.

Și-i puse înainte bucatele pe care le pregătise pentru prânz. În câteva clipe, sclava înfulecă totul pe nerăsuflăte. După ce femeia își astâmpără foamea, Virginia îi spuse:

— Sărmana de tine! mă bate gândul să merg să-i cer stăpânului tău îndurare; văzându-te în ce hal arăți, nu se poate să nu se milostivească. Vrei să mergem împreună la dânsul?

— Înger coborât din cer, spuse din nou negresa, cu tine merg oriunde vrei.

Virginia își chemă fratele și-l rugă s-o întovărească. Fugara îi purtă pe cărări, prin desimea codrilor, peste munți înalți, pe care-i urcară cu multă trudă, și peste râuri largi, pe care le treceau prin vad. În cele din urmă, pe la amiază, ajunseră pe malul Râului-Negru, la poalele unei măguri. În fața ochilor li se înfățișă o casă arătoasă, plantații întinse și o mulțime de sclavi, care se îndeletniceau cu tot felul de treburi. Stăpânul lor se plimba printre ei, cu o pipă în gură și o nua de palmier în mână. Era un bărbat înalt, slab, măsliniu la piele, cu ochii înfundați în orbite și cu sprâncnele negre și îmbinate. Virginia, cu inima strânsă, ținându-l pe Paul de braț, se apropie de stăpânul plantației și-l rugă în numele Domnului s-o ierte pe sclavă, care aștepta la câțiva pași în spatele lor. La început omul nici nu se învrednici să-i ia în seamă pe cei doi copilandri atât de sărăcăcios îmbrăcați; dar când observă talia zveltă a Virginiei, frumosul ei chip bălai sub gluga albastră și când îi auzi glasul dulce, înfiorat de spaimă, ca întreaga-i făptură, cerându-i îndurare, își scoase pipa din gură și ridicând nuiaua către cer, jură sub pecetea unui cumplit blestem că e gata să-și ierte sclava, dar nu de dragul lui Dumnezeu, ci numai și numai de dragul ei. Virginia îi făcu îndată semn slavei să se apropie de stăpânul său, apoi o rupse la fugă, urmată de Paul care se ținea alergând după ea.

Urcară împreună coasta măgurii, pe care puțin mai înainte o coborâseră și, când ajunseră pe culme, se așezară la umbra unui copac, răpuși de oboseală, de foame și de sete. De când răsărise soarele, umblaseră mai mult de cinci leghe nemâncați. Paul îi spuse Virginiei:

— Surioară, e trecut de amiază; ți-e foame și sete și aici nu cred c-o să găsim nimic de-ale gurii; să coborâm iarăși devale și să mergem să cerem ceva de mâncare stăpânului sclavei.

— O, nu, dragul meu, se împotrivi fata, prea m-a înspăimântat. Adu-ți aminte ce spune mama: „Pâinea omului hain scrâșnește între dinți”.

— Atunci ce facem? întrebă Paul; pomii ăștia nu rodesc decât poame sălbatice; nici măcar un tamarin sau un lămâi, ca să-ți astâmperi setea, nu crește pe dealul ăsta.

— Dumnezeu o să se îndure de noi, spuse din nou Virginia, Vezi doar cum își pleacă urechea la ciripitul păsărelelor care-i cer hrană.

Nici nu apucase bine să rostească aceste cuvinte și auziră susurul unui izvor care țâșnea dintr-o stâncă, undeva, pe aproape. Alergară într-acolo și, după ce-și potoliră setea cu apa lui mai limpede decât cristalul, culeseră și-și amăgiră foamea cu niște unișor ce creștea pe maluri. Cum se uitau pîmprejur căutând o hrană mai sățioasă, Virginia descoperi printre copacii pădurii un palmier tânăr. Mugurele înfioat ca o căpățână de varză pe care vârful acestui arbore îl ascunde între frunzele sale este deosebit de gustos; dar, cu toate că tulpina lui nu era prea groasă, avea mai mult de șaizeci de picioare în înălțime. Deși scoarța acestui copac e alcătuită dintr-un mănunchi de fibre, inima lui e atât de tare, încât nici cele mai zdravene topoare nu pot s-o răzbească, iar Paul nu avea la el nici măcar un cuțit. Îi veni atunci în minte să aprindă un foc la rădăcina copacului; alt necaz: n-avea la îndemână niciun amnar, și, cu toate că tot cuprinsul insulei era presărat cu stânci, nu cred să se fi găsit undeva o singură piatră de cremene. Nevoia e mama

iscusinței și, adesea, lucrurile cele mai folositoare au fost născocite de cei mai sărmani oameni.

Paul se gândi să aprindă focul după obiceiul negrilor. Cu vârful unei pietre făcu o găurice într-un vreasc foarte uscat, pe care îl prinse sub tălpi, apoi, cu muchia aceleiași pietre ascuți capătul unui alt vreasc tot atât de uscat, dar dintr-un alt soi de lemn; puse apoi vârful țepușei în găuricea vreascului pe care-l ținea apăsător cu picioarele și, răsucind-o repede între palme, așa cum mânuiești telul când prepari o cremă de ciocolată, în câteva clipe văzu ieșind din punctul în care cele două găteje veneau în contact un firicel de fum și scânteii. Culese apoi ierburi uscate și surcele și aprinse focul la rădăcina palmierului, care se prăbuși curând cu zgomot mare.

Ținând mugurele la dogoarea focului, băiatul reuși să-l dezghioace din învelișul său de frunze tari și țepoase. Amândoi copii mâncară miezul, parte crud, parte copt sub cenușă, găsindu-l deopotrivă de gustos și într-un fel și în celălalt. Deși bucatele erau pe sponci, se ospătară plini de voieșie, amintindu-și de fapta bună pe care o săvârșiseră în dimineața aceea; bucuria însă le era întunecată de gândul că mamele lor vor fi, de bună seamă, îngrijorate, văzând că trecuse atâta vreme de când lipseau de acasă. Mai cu seamă Virginia era frământată de lucrul acesta; totuși Paul, care se simțea acum pe deplin întremat, o încredință că în curând își vor putea liniști părinții.

După cină, se pomeniră într-o mare încurcătură; nu mai aveau pe nimeni care să-i călăuzească până acasă. Paul, care niciodată nu-și pierdea cumpătul, îi spuse Virginiei:

— Coliba noastră se află cu fața către soare la amiază; trebuie să trecem, ca și azi-dimineață, peste muntele acela de acolo cu trei piscuri. Hai, să pornim, draga mea.

Era muntele Celor Trei-Gurguie, ntimit așa pentru că cele trei vârfuri ale sale seamănă cu sfârcurile unor sâni. Coborâra, așadar, măgura Râului-Negru pe costișa dinspre miazănoapte și, după un ceas de mers, ajunseră pe malul unui râu larg care le tăia calea. Această parte a

insulei, acoperită în întregime de păduri, a rămas până în ziua de azi atât de puțin cercetată, încât multe dintre râurile și munții ei nu au căpătat încă un nume. Râul pe malul căruia se aflau curge învolburat într-o matcă stâncoasă. Vuietul apelor lui o înfricoșă pe Virginia; fata nu cutează să intre în undă și să treacă prin vad. Paul o luă atunci în cârcă și, astfel împovărat, păși peste stâncile alunecoase, înfruntând apele spumegânde ale râului.

— Nu-ți fie teamă, o liniști el, nici nu știi ce puternic mă simt când sunt cu tine. Dacă omul acela de la Râul-Negru nu s-ar fi înduplecat atunci când l-ai rugat să se îndure de sclavă, m-aș fi luat la bătaie cu el.

— Cum!? se înspăimântă Virginia. Cu namila aceea de om atât de fioroasă? Când mă gândesc ce puteai să pățești din pricina mea! Doamne! ce greu este să faci un bine! În timp ce râul se face cu atâta ușurință!

După ce ajunseră pe malul celălalt, Paul ținu cu tot dinadinsul s-o ducă mai departe pe surioara lui tot în cârcă, lăudându-se c-o să urce cu ea în spinare muntele Celor Trei Gurguie pe care-l vedea ridicându-se în fața lui, la o jumătate de leghe depărtare; curând însă puterile îl părăsiră și se văzu nevoit s-o lase jos și să se așeze lângă ea să se odihnească.

— Frățioare, ziua e pe sfârșite, îi spuse atunci Virginia. Tu mai ai încă putere, dar eu mă simt istovită; lasă-mă aici și întoarce-te singur acasă să le liniștești pe mamele noastre.

— Nu se poate, se împotrivi Paul, cum o să te părăsesc! Dacă ne apucă noaptea în pădure, am s-aprind focul, am să dobor un palmier, ai să-ți astâmperi foamea cu mugurele lui, iar din frunze am să înjgheb o colibă, să te adăpostești.

Între timp, Virginia, care se mai odihniase un pic, se apucase să culeagă niște frunze lungi de scolopendru, ce atârnavă de pe trunchiul unui copac bătrân, povârnit peste apele râului; închipui cu ele un fel de opinci în care își vârî picioarele însângerate de pietrele drumului, fiindcă,

grăbită cum era să vină în ajutorul negresei, uitase să se încălze. Și, cum răcoarea frunzelor îi mai alinase durerea, rupse o tulpină de bambus și porni la drum, sprijinindu-se cu o mână în toiag și ținându-se cu cealaltă de fratele ei.

Și meraseră așa agale prin pădure; dar arborii erau atât de înalți și frunzișul atât de des, încât foarte curând pierdură din vedere muntele Celor Trei-Gurguie, spre care se îndreptau, ba chiar și soarele, ce coborâse spre asfințit. După o bucată de vreme rătăciră, fără să bage de seamă, cărarea bătută pe care umblaseră până atunci și se treziră deodată într-o încălcitură de arbori, liane și stânci, din care nu mai știau cum să iasă. Paul o lăsă pe Virginia să se odihnească și începu să alerge înapoi și încolo desperat, căutând o cărare care să-i scoată din împletitura acestui desiş, dar toată osteneala lui se dovedi zadarnică. Se urcă în vârful unui copac înalt, sperând că va zări măcar cele trei gurguie ale muntelui. Dar cât cuprindea cu ochiul nu vedea decât vârfurile copacilor, unele dintre ele luminate de ultimele raze ale soarelui de asfințit. Între timp, umbrele munților se și așternuseră peste pădurile din văi; vântul se potolise, așa cum se întâmplă de obicei în amurg; liniște adâncă domnea în inima singurătății; nu se mai auzea decât boncăluitul cerbilor care veneau să-și caute un culcuș în aceste cuprinsuri sălbatice. Gândindu-se că s-ar putea să-l audă vreun vânător, Paul începu să strige din răsputeri:

— Veniți, veniți s-o scăpați pe Virginia!

Dar, la chemarea lui, doar ecourile pădurii se grăbiră să răspundă repetând de câteva ori: Virginia... Virginia.

Paul coborî atunci din copac, covârșit de oboseală și de supărare; chibzui cum ar putea face să-și petreacă noaptea în locul acela; din păcate, nu se găsea nicio fântână, niciun palmier, nici măcar vreascuri cu care să aprindă focul. Ca unul ce căpătase puțină experiență, își dădu seama cât de neîndestulătoare erau mijloacele pe care le avea la îndemână și începu să plângă.

— Nu mai plânge, dragul meu, îi spuse Virginia, dacă

nu vrei să-mi frângi inima. Din pricina mea ți se trag toate necazurile astea, și ție, și măicuțelor noastre, care se frământă acum. Vezi, nu trebuie să faci nimic, nici chiar o faptă buna, fără să-ți întrebi mai întâi părinții. O, cum am putut să fiu atât de nesocotită!

Și lacrimile îi scaldau obraji. Îi spuse totuși lui Paul:

— Să ne rugăm, frățioare, lui Dumnezeu și El o să se milostivească de noi.

Abia își sfârșiseră rugăciunea, că auziră un câine lătrând.

— Trebuie să fie câinele vreunui vânător de cerbi, își dădu cu părerea Paul, care vine de cu seară să se așeze la pândă.

După puțin timp, lătrăturile se întetiră.

— Mi se pare, spuse Virginia, că e Fidel, câinelc nostru; da, el este, îi recunosc lătratul; poate c-am ajuns la poalele muntelui și nu mai avem mult până acasă?

Într-adevăr, după câteva clipe, Fidel răsări la picioarele lor lătrând, chelălăind, scheunând și gudurându-se într-una.

Cum stăteau așa, buimăciți de această întâmplare neașteptată, îl zăriră pe Domingo alergând spre ei. În momentul în care, plângând de bucurie, negrul, un om de toată isprava, ajunsese lângă ei, copiii se porniră la rîndul lor pe plâns, fără să poată scoate un cuvânt. Când, în sfârșit, Domingo își veni în fire:

— O, tinerii mei stăpâni, le spuse el, stăpânindu-și plânsul, de-ați ști cât de neliniștite sunt măicuțele voastre! Cât au fost de mirate când ne-am întors cu toții de la biserică și nu v-am găsit acasă! Maria, care trebăluia într-un cotlon al gospodăriei, habar n-avea unde pleaserăți. V-am tot căutat încolo și încoace, în jurul casei, dar până la urmă nu mai știam nici eu încotro s-o apuc. Am luat atunci hainele voastre vechi și le-am dat lui Fidel să le miroasă, și, ca și cum bietul dobitoc ar fi înțeles ce doresc, a început numaidecât să vă adulmece urmele; și m-a tot purtat așa, dând mereu din coadă,

până la Râul-Negru. Acolo am aflat de la un locuitor că ați fost la el acasă cu o sclavă care fugise din pădure și că, de hatârul vostru, s-a înduplecat s-o ierte. Halal iertare! Mi-a arătat-o cu piciorul prins cu lanțuri de un butuc, și cu un cerc de fier cu trei cârlige în jurul gâtului. De acolo, Fidel, adulmecând mereu urmele, m-a dus pe măgura Râului-Negru, unde s-a oprit din nou, lătrând din răsuputeri; ne aflam pe malul unei ape, lângă un palmier doborât și în apropierea unui foc care încă mai fumega, în sfârșit, m-a îndrumat încoace: suntem la poalele muntelui Celor Trei-Gurguie și mai avem de făcut încă patru leghe până acasă. Hai, luați de mâncăți, să mai prindeți inimă. Și le întinse îndată o prăjitură, niște fructe și o tidvă mare, plină cu o băutură făcută din vin îndoit cu apă, zeamă de lămâie, zahăr și nucșoară, pe care mamele lor le-o pregătise ca să prindă puteri și să se răcorească. Virginia suspină, gândindu-se la sclava cea urgisită și la zbuluciumul bietelor mame.

— O, tare mai e greu să faci o faptă bună! rosti ea de câteva ori.

În timp ce copiii își astâmpărau foamea, Domingo aprinse focul și, găsind printre stânci niște vrejuri numite lemn de priveghi, care, deși verzi, ard cu flacără mare, făcu din ele o făclie pe care o aprinse, căci între timp se înnoptase de-a binelea. Dar, când să pornească la drum, se găsi într-o și mai mare încurcătură. Paul și Virginia nu mai erau în stare să umble; aveau picioarele umflate și sângerânde. Domingo nu știa dacă trebuie să se ducă până cine știe unde după ajutor sau să rămână peste noapte acolo cu ei.

— Unde e vremea, le spunea el, când vă purtam pe amândoi în brațe? Acum însă ați crescut mari, iar eu am îmbătrânit.

Cum stătea așa în cumpănă, la vreo douăzeci de pași mai încolo ieși la iveală o ceată de negri fugari. Căpetenia lor se apropie de Paul și Virginia și li se adresa cu aceste cuvinte:

— Nu vă fie teamă, dragi copii albi; v-am văzut trecând azi-dimineață cu o negresă de la Râul-Negru; vă duceți la stăpânul ei, care-i un om hain, să-l rugați s-o ierte; drept recunoștință, o să vă purtăm pe umeri până acasă.

La un semn al său, patru negri, cei mai zdraveni din ceată, înjghebară de îndată, din ramuri de copaci și liane, o targă pe care-i așezară pe copii, ridicând-o apoi pe umeri; și, în frunte cu Domingo, care ținea făclia, porniră la drum, în strigătele de bucurie ale pâlcului de fugari, copleșiți de binecuvântările lor.

— O, dragul meu! îi spuse Virginia, înduioșată, lui Paul, Dumnezeu nu lasă nerăsplătită o faptă bună.

Pe la miezul nopții ajunseră la poalele muntelui din apropierea casei, ale cărui creste erau luminate de câteva focuri. Abia începuseră să urce, că și auziră niște glasuri strigând:

— Voi sunteți, copii?

— Da, noi suntem! răspunseră ei într-un glas cu negrii.

Și, după câteva clipe, le zăriră pe mamele lor care însoțite de Maria ieșiseră să-i întâmpine cu tăciuni aprinși.

— Sărăcuții de voi, spuse doamna de la Tour, de unde veniți? Ce spaimă am tras din pricina voastră!

— Venim de la Râul-Negru răspunse Virginia. Ne-am dus să cerem îndurare pentru o biată sclavă fugită de la stăpân căreia azi-dimineață i-am dat toată mâncarea noastră de prânz pentru că era lihnită de foame și acum iată negrii aceștia fugari au ținut să vină cu noi până acasă.

Doamna de la Tour își îmbrățișă copila fără să poată rosti un cuvânt; simțindu-și obrazul scăldat în lacrimile mamei, Virginia îi spuse:

— Îmi răscumperi toate necazurile pe care le-am îndurat!

Margareta care era într-al nouălea cer îl strângea pe Paul în brațe, alintându-l:

— Și tu, băiatul mamei, și tu ai făcut o faptă bună.

Sosind acasă, îi ospătară din belșug pe fugari, care se

afundară din nou în pădure, urându-le ca totul să le meargă din plin.

Fiecare zi era pentru cele două familii o zi fericită și senină. Nu erau chinuite nici de râvna măririlor, nici de zavistie. Nu doreau să se bucure în ochii lumii de acea faimă deșartă care se poate dobândi numai prin uneltiri și pe care o spulberă clevetirea; se mulțumeau să fie propriii lor martori și judecători. În această insulă în care, ca în orice colonie europeană, oamenii nu-și pleacă urechea decât la zvonurile răutăcioase, virtuțile, ba chiar și numele lor, erau cu totul necunoscute; doar uneori, când vreun călător în drum spre Pamplemousse se găsea să întrebe pe câte un localnic din vale: „Cine șade acolo, sus, în colibele acelea?” i se răspundea: „Niște oameni de treabă”; cu toate că nimeni nu știa cine sunt. Aidoma violetelor care, ascunse la poalele unor tufișuri spinoase, împrăștie până departe suava lor mireasmă, cu toate că nimeni nu le zărește, înlăturaseră cu desăvârșire din convorbirile lor bârleala care, sub cuvânt că vrea să scoată adevărul la lumină, îndeamnă inima la ură sau la prefăcătorie; căci, e cu neputință să nu urăști oamenii pe care îi socotești răi și să trăiești în mijlocul lor fără să-ți ascunzi ura sub o mincinoasă bunăvoință. Iar bârfeala ne silește să ne punem rău fie cu alții, fie cu noi înșine. Ei, însă, neîngăduindu-și să judece pe fiecare om în parte, când stăteau de vorbă se străduiau doar să găsească mijloacele de a le fi tuturor de folos; și chiar dacă lucrul acesta nu le stătea în putere, îl doreau atât de stăruitor, încât sufletul le era pururea plin de o bunăvoință gata în orice clipă să se reverse asupra celorlalți. Trăind, așadar în singurătate, firea lor departe de a se sălbătici, devenise și mai omenească. Dar dacă întâmplările ce produceau vâlvă în societate nu puteau fi pentru ei un prilej de discuție, în schimb tot ceea ce se întâmpla în natură îi umplea de încântare și de bucurie. Nu mai conteneau minunându-se cu însuflețire de puterea unei providențe care, prin strădania lor, răspândise în mijlocul acestor

stânci sterpe îmbelșugarca, harul și plăcerile nevinovate, simple și pururea proaspete.

Paul, la vârsta de doisprezece ani, mai voinic și mai deștept decât sunt îndeobște europenii la cincisprezece, căuta să înfrumusețeze ceea ce negrul Domingo se mulțumise numai să cultive. Se ducea cu el în pădurile din vecinătate, de unde scotea, cu rădăcină cu tot, puieți de lămâi, de portocali, tamarini cu coama rotundă și de un verde atât de frumos, de anoni, al căror fruct are miezul dulce ca o cremă și mireasma florii de portocal. Puieții aceștia, destul de mărișori, îi sădea în jurul gospodăriei. De asemenea, pusese mai demult în pământ semințe de arbori care înfloresc sau rodesc chiar din al doilea an, cum ar fi: agatisul, de crengile căruia atârână jur împrejur lungi ciorchini de flori albe ca țurțurii de cristal ai unui candelabru; liliacul de Persia, care-și ridică drept în sus jerbele cenușii ca inul; papaierul, al cărui trunchi fără ramuri, ca o coloană încărcată cu lubenițe, e încununat cu un capitel de frunze mari, asemănătoare cu ale smochinului.

Mai pusese semințe și sămburi de badamieri, de manglieri, de avocado, de arbori-de-pâine, de moșmoni și de arbori de cuișoarc. Majoritatea acestor copaci începură să lege rod, dăruind în același timp un umbrar tânărului stăpân. Mâna harnică a lui Paul răspândise belșugul până în cele mai sterpe paragini din împrejurimi. Diferite specii de aloc, napalul, cu tulpinile presărate cu flori galbene stropite cu roșu, și solzosul arbore-lumânare, se înălțau pe creștetele negre ale stâncilor, părând că vor să ajungă la lungile liane încărcate cu flori albastre sau roșii ca focul ce spânzurau, ici și colo, de-a lungul povârnișurilor muntelui.

Toate plantele astea erau orânduite în așa fel încât te puteai bucura de priveliștea lor dintr-o singură privire. Sădiseră în mijlocul văii ierburi pitice, apoi copăcei, pe urmă arbori de mărime mijlocie și în cele din urmă copaci înalți care mărgineau ocolul; astfel că tot vastul cuprins părea,

privit din centrul lui, un amfiteatru de verdeață, de fructe și de flori, în care se aflau straturi de zarzavat, fâșii de livezi și lanuri de orz și de grâu. Dar supunând aceste plante rosturilor urmărite de ei, căutaseră să nu se depărteze de rosturile firii; lăsându-se călăuzit de îndrumările ei, pusese în locurile mai înalte speciile cu semințe înaripate; iar pe malul apelor, specii ale căror semințe sunt făcute să plutească; așa încât, fiecare plantă creștea pe locul cel mai prielnic și fiecare loc își primea de la vegetația lui podoaba firească. Apele care coboară de pe culmile acestea pietroase formau, în fundul văii, ici izvoare, colo largi oglinzi ce răsfrângeau în mijlocul noianului de verdeață imaginea pomilor în floare, a stâncilor și a cerului de azur.

Cu toate că terenul era râpos și frământat, majoritatea acestor plantații puteau fi la fel de ușor cuprinse cu ochiul sau atinse cu mâna; ce-i drept, îl ajutau cu toții ca s-o scoată la capăt fie sfătuindu-l, fie muncind alături de el. Paul croise un drum ee făcea înconjurul acestei clădiri, din care se desprindeau mai multe poteci, coborând de pe marginea văii spre centru. Folosise chiar și locurile cele mai rele, îmbinând în chipul cel mai armonios plimbările lesnicioase cu cele pe un teren stâncos, și arborii de grădină cu cei sălbatici. Din mulțimea de bolovani, risipiți pe tot cuprinsul insulei și care încurcă la fiecă pas drumurile, ridicase din loc în loc piramide a căror temelie o întărise cu pământ amestecat cu rădăcini de răsură, de ponsiana și de alți arbuști care cresc în voie printre stânci; în scurt timp piramidele mohorâte și primitive fură acoperite de verdeață sau smălțate de cele mai minunate flori. Râpele, străjuite de arbori bătrâni, ce creșteau povârniți pe maluri, alcătuiau un fel de hrube boltite în care nu pătrundea arșița soarelui și unde se duceau să se răcorească în timpul zilei. O potecă se îndrepta spre un pâlc de copaci în mijlocul cărora creștea, ferit de vânturi, un pom roditor încărcat de fructe, într-o parte se afla o holdă, într-alta era o livadă; la capătul unei

alei se zăreau casele; la capătul alteia, creștelele falnice ale muntelui. În desişul unui crâng umbros de tatantaci, prin care se întreţeau liane, era o întunecime de nu puteai desluşi nimic nici chiar în toiul zilei; din vârful unei stânci din vecinătate ce ieşea din măruntaiele muntelui vedeai toate steiurile din împrejurimi, iar departe, în zare, marea pe întinsul căreia se ivea uneori câte un vas ce venea sau se întorcea în Europa. Seara, cele două familii se strângeau laolaltă pe stâncă pentru a se bucura în tăcere de prospeţimea aerului, de mireasma florilor, de murmurul şipotelor şi de ultimele îngemănări armonioase ale luminii cu umbra.

Nimic nu putea fi mai duios ca numele cu care fuseseră botezate aproape toate popasurile încântătoare ale acestui labirint. Stânca pomenită mai înainte, de pe culmea căreia mă zăreau venind de departe, se numea HARUL PRIETENIEI. Paul şi Virginia sădiseră acolo, în joacă, un bambus, în vârful căruia se grăbeau să ridice, de cum dădeau cu ochii de mine, o năframă albă, pentru ca toţi ai casei să ştie că sosisem, aşa cum, pe muntele învecinat, se înălţa un drapel ori de câte ori se ivea în larg o corabie. M-am gândit atunci să creştez pe tulpina aceea de bambus o inscripţie. Oricât de mult mi-ar fi plăcut, în călătoriile mele, să privesc o statuie sau un monument din antichitate, mie mai drag să citesc o inscripţie meşteşugit alcătuită; mi se pare atunci că o voce omenească răzbate din piatră şi, răsunând prin veacuri, vorbeşte cu omul din inima pustietăţii, îi spune că nu este singur şi că, în locul în care se află, alţi semeni de-ai săi au simţit, au gândit şi au suferit ca şi dânsul; că, dacă inscripţia aceea este mărturia unui popor de mult apus, ea ne poartă sufletul spre zările infinitului şi sădeşte în el conştiinţa că este nemuritor, arătându-i că o gândire a putut supravieţui chiar prăbuşirii unui imperiu.

Am scris deci pe micul catarg de pavilion înălţat de Paul şi Virginia aceste versuri ale lui Horaţiu:

*„... Fratgies Helenae, lucida, sidera,
Ventorumque regat pater,
Obstrictis aliis, praeter iapyga.”*

„Fie ca frații Elenei, aștri strălucitori ca și voi, și părintele vânturilor să vă călăuzească, trimițând doar zefirul să adie asupra voastră.”

Pe scoarța unui tatamac, la umbra căruia se așeza uneori Paul ca să privească în depărtare zbuciumul mării, am săpat acest vers din Vergiliu:

„Fortunatus est ille deos qui novit agrestes!”

„Fericit este acela care nu cunoaște decât zeitățile câmpurilor.”

Iar pe coliba doamnei de la Tour, în care se adunau de obicei cu toții, am scris deasupra ușii:

„At segura quies, et nescia fallere vita”

„Aici se află un cuget și o viață care nu știe să înșele.”

Virginia însă nu era de loc mulțumită de latineasca mea; spunea că ceea ce scrisesem dedesubtul sfârlezei de pe acoperiș era prea lung și prea savant.

— Mi-ar fi plăcut mai mult, adăugă ea, să fi scris PURUREA FRĂMÂNTATĂ, DAR STATORNICĂ.

Această deviză, i-am răspuns eu, cred că ar oglindi și mai bine virtutea. Cuvintele mele o făcură să se îmbujoreze.

Cele două familii fericite revărsau duiosia lor sufletească peste tot ce se afla în jur. Dăduseră cele mai dragăstoase nume unor lucruri în aparență cât se poate de indiferente. Un brâu de portocali, bananieri și arbori de cuișoare, sădit în jurul unei poiene, în care uneori Paul și Virginia se duceau să danseze, se numea BUNAÎNVOIRE. Un copac bătrân, la umbra căruia doamna de la Tour și Margareta își destăinuiseră toate necazurile, se chema

LACRIMILE ZVÂNTATE. Două petice de pământ, pe care semănaseră grâu, fragi și mazăre fuseseră botezate BRETAGNIA și NORMANDIA. La rândul lor, Domingo și Maria, vrând să-și amintească locurile lor de baștină din Africa, numeau, aidoma stăpânilor, ANGOLA și FOULLEPOINTE, două pârloage unde creștea iarba din care împlăteau coșulețe și unde sădiseră un baobab.

Și astfel, aceste familii pribegite se legănau cu dulcile iluzii că se aflau în patria lor și-și mângâiau aleanul în surghiun înconjurându-se de rodele plaiurilor natale. Vai! am avut parte să văd trezindu-se la viață, însuflețite de mii de numiri pline de gingășie, izvoarele, arborii, stâncile acestui loc astăzi atât de răvășit și care, aidoma unei câmpii de pe meleagurile Greciei, nu mai păstrează decât priveliștea unor ruine și amintirea unor nume înduioșătoare.

Dar din tot ce se găsea pe acest cuprins nimic nu era mai îmbietor decât un cotlon ce se numea RĂGAZUL VIRGINIEI. La poalele stâncii HARUL PRIETENIEI se afla o scobitură în piatră din care țâșnește un șipot formând chiar de la obârșie un mic iaz, în mijlocul unei pajiști cu iarbă fragedă. În ziua în care Paul a venit pe lume, i-am adus Margaretei o nucă de cocos din India pe care și eu o promisem în dar. Mama a pus nuca în pământ, pe malul iazului, cu gândul că arborele ce avea să răsară o să-i slujească drept răboj pentru vârsta feciorului ei. La rândul ei, doamna de la Tour a sădit acolo, cu același gând, o altă nucă-de-cocos, îndată după nașterea Virginiei.

Din cele două fructe s-au înălțat doi cocotieri, care alcătuiau laolaltă întreaga arhivă a celor două familii; unul se chema Arborele lui Paul, iar celălalt, Arborele Virginiei. Amândoi au crescut o dată cu tinerii lor stăpâni, unul ceva mai înalt decât celălalt, ajungând în doisprezece ani să se ridice deasupra colibelor. Coroanele începuseră chiar să se îmbrățișeze, lăsând să atârne ciorchinii roadelor tinere peste iazul de lângă izvor, în afara celor doi arbori sădiți de mâna omenească, văgăuna din stâncă

fusesse lăsată așa cum o împodobise natura. Pe pereții ei jilavi și mohorâți își răsfirau frunzele ca niște steluțe verzi, împeștritate cu negru, bogatele tufe de Părul-Maicii-Domnului și fluturau în bătaia vântului tufe de năvalnic, spânzurând ca niște panglici verzi-ruginii. În apropiere creșteau rânduri întregi de brebenei ale căror flori seamănă atât de bine cu ale micsandrei roșii, precum și pipărași cu fructele lor sângerii, mai înfocate ca mărgeanul. Prin împrejurimi, iarba de leac, cu frunzele ei în formă de inimă și busuiocul cu aromă de cuișoare răspândeau cele mai suave miresme. Din înaltul pripoarelor muntelui, atârnav, ca niște unduitoare perdele, liane ce acopereau gheburile stâncilor aidoma unor largi draperii de verdeață. Atrase de aceste pașnice ascunzișuri, păsările de mare poposeau acolo peste noapte. Când soarele asfințea, vedeai zburând de-a lungul țărmului mării cormoranul și ciocârlia-de-mare, iar în văzduh, neagra fregată și pasărea albă a tropicelor care părăseau o dată cu astrul zilei singurătățile Oceanului Indian. Virginiei îi plăcea să se odihnească în preajma fântânii împodobite cu un fast pe cât de măreț, pe atât de sălbatic. Venea adesea la umbra celor doi cocotieri să spele rufe. Uneori își aducea caprele la păscut. În timp ce pregătea din laptele lor brânzeturi, îi plăcea să le privească păscând ferigile de pe pereții lunecoși ai stâncii sau cum stau cocoțate pe câte un colț de piatră ca pe un soclu. Văzând că Virginia îndrăgise locul acesta, Paul se grăbi să aducă din pădurea învecinată tot felul de cuiburi de păsări.

Părinții păsărelelor își urmară odraslele, aciuându-se la rândul lor în noua colonie. Când și când, Virginia le azvârlea grăunțe de orez, de porumb și de mei; de cum se iveai sturzii cântători, pietroșei, al căror ciripit este atât de dulce, cardinalii cu penele ca focul părăseau tufișurile; din latanierii din preajmă, coborau papagali pitici, verzi ca smaragdul: potârnichele alergau prin iarbă; toate păsărelele se adunau de-a valma, la picioarele ei,

ca niște pușori de găină. Paul și cu ea nu mai puteau de bucurie văzându-le cum se zbenguie, cum se lăcomesc la grăunțe și cum se giugiulesc.

Așa vă petreceați, dragi copii, zilele fără de prihană ale fragedei voastre copilării, sânguindu-vă să faceți fapte bune! De câte ori, în locul acela, strângându-vă în brațe, mamele voastre n-au binecuvântat cerul pentru mângâierea pe care le-o făgăduiați la bătrânețe și pentru că vă vedeau pășind în viață sub atât de fericite zodii! De câte ori, la umbra acestor stânci, n-am împărțit cu ele bucatele voastre țărănești, pentru care nu fusese jertfită nicio vietate! Tidve pline cu lapte, ouă proaspete, budinci de orez așezate pe frunze de bananieri, coșulețe pline cu gulii, cu fructe de manglieri, cu portocale, cu rodii, cu banane, curmale, cu ananas te îmbiau cu cea mai sănătoasă hrană, și totodată cu cele mai vesele culori, cu cele mai dulci nectare.

Taifasurile noastre erau la fel de plăcute și de nevinovate ca și aceste ospete; de multe ori Paul le povestea ce gospodărise în ziua aceea și ce avea de gând să facă a doua zi. Băiatul pune mereu la cale câte un lucru folositor pentru întreaga obște. În cutare loc, potecile nu erau de ajuns de lesnicioase; dincolo, nu te puteai odihni cum trebuie, bolta aceea de frunze tinere nu dă o umbră prea deasă; Virginia s-ar simți mai bine acolo.

În anotimpul ploios, stăteau în casă cu toții, stăpâni și slugi, împletind rogojini din ierburi și coșuri de bambus. De-a lungul zidurilor vedeai rânduite cu dichis greble, securi, sape, iar alături de aceste unelte de agricultură, roadele dobândite cu ajutorul lor, saci cu orez, snopi de grâu și ciorchini de banane. Bucate pe cât de alese, pe atât de îmbelșugate. Virginia învățase de la mama sa și de la Margareta să pregătească tot felul de șerbeturi și băuturi întăritoare din suc de trestie-de-zahăr, de lămâie și de chitră.

Când se înnopta, se așezau să cineze la lumina unei

lămpi, iar doamna de la Tour sau Margareta le istorisea întâmplări cu drumeți răătăciți noaptea prin pădurile Europei, bânuite de tâlhari, sau cu nave naufragiate, azvârlite de furtună pe stâncile vreunei insule pustii. Ascultând asemenea povestiri, sufletele simțitoare ale celor doi copii se înflăcărau și rugau cerul să le dea și lor prilejul să găzduiască astfel de oameni aflați la mare ananghie. Și de fiecare dată când cele două familii trebuia să se despartă și să meargă la culcare, abia așteptau întâlnirea de a doua zi. Uneori adormeau în ropotul ploii ce cădea vijeliosă pe acoperișurile colibelor sau în învolburările vântului ce purta freamătul îndepărtat al valurilor sfărâmate la țărm. Îl binecuvântau pe Dumnezeu că le făcuse parte de adăpost, lucru pe care-l prețuiau cu atât mai mult, cu cât se gândeau la primejdiile de care erau cruțate.

Din când în când, doamna de la Tour citea cu glas tare vreo povestire duiosă din *Noul* sau *Vechiul Testament*. Nu cugetau prea adânc asupra cuvintelor *Sfintei Scripturi*; și fiindcă toată religia lor sălășluia în simțire, ca și aceea a naturii, iar morala lor în fapte, ca și morala evanghelică. Nu aveau zile închinat anume desfătărilor și altele sortite tristeții. Fiecare zi era pentru ei o sărbătoare și tot ceea ce-i înconjura, un templu divin în care adorau fără încetare o Inteligență nemărginită, atotputernică și prielnică oamenilor; sentimentul de încredere în puterea supremă le aducea mângâiere pentru ceea ce avuseseră de îndurat în trecut, le dădea curaj pentru prezent și speranțe în viitor. Și iată cum aceste femei, silite de necazuri să se reîntoarcă în sânul naturii, cultivaseră, în inima lor și-a copiilor, sentimente pe care natura le-a sădit în noi ca să ne împiedice să cădem în nenorocire.

Dar cum chiar și în sufletul cel mai cumpănit se ridică din când în când nori ce-i adumbresc seninătatea, când vreunul dintre ei se lăsa copleșit de tristețe, ceilalți îl înconjurau, străduindu-se să-l smulgă din gândurile-i amare mai mult prin dovezi de iubire decât prin cuvinte

înțelepte. și fiecare căuta să folosească însușirile sale firești: Margareta, o voioasă însuflețire; doamna de la Tour, o blajină învățătură religioasă; Virginia, duioase mângâieri; Paul, sinceritatea și căldura inimii sale; Maria și Domingo făceau și ei tot ce le stătea în putere spre a-veni într-ajutor; se întristau dacă-l vedeau mâhnit, sau lăcrimau dacă-l vedeau plângând. Erau asemenea plantelor firave care se înlanțuie pentru a înfrunta vijelia.

Vara se duceau, în fiecare duminică, să ascuire liturghia la biserica din Pamplémousse, a cărei clopotniță se vede colo în vale. Localnicii mai cu dare de mână veneau la slujbă în palenchine²⁷, și nu o dată încercaseră să intre în vorbă cu aceste familii atât de strâns unite și să le poftească la petrecerile lor. Dar și una și alta refuzaseră cuviincios și cu smerenie aceste invitații, fiind încredințate că oamenii puternici nu umblă după prietenia celor neajutorați decât ca să se înconjoare de lingușitori, și că nu poți intra pe sub pielea cuiva decât măgulindu-i înclinațiile bune ori rele. Pe de altă parte, se fereau cu aceeași grijă să aibă de-a face cu oamenii mărunți, îndeobște invidioși, clevetitori și neciopliți. La început, unii le socoteau timide, iar alții trufașe. Dar atitudinea lor cumpătată era însoțită de o politețe atât de îndatoritoare, mai ales față de cei nevoiași, încât pe nesimțite câștigară atât respectul celor bogați, cât și încrederea săracilor.

După slujbă venea, mai de fiecare dată, ba unul, ba altul, să le ceară o mână de ajutor. Câte o ființă necăjită care avea nevoie de un sfat, sau câte un copil care le ruga să treacă pe la mama lui bolnavă, în vreun cartier din apropiere. Aveau întotdeauna la ele tot felul de leacuri folositoare pentru bolile obișnuite ale localnicilor și le împărțeau cu acea bunăvoință care face ca orice ajutor, cât de neînsemnat, să devină cu atât mai prețios. Reușeau mai ales să alunge frământările sufletești, atât de chinuitoare atunci când ești beteag și singur. Doamna de la Tour vorbea despre Dumnezeu cu atâta credință,

²⁷ Un fel de litiere.

Încât ascultând-o bolnavul îl vedea ca aievea la căpătâiul lui. De multe ori Virginia se întorcea acasă cu ochii umeziți de lacrimi, dar cu sufletul plin de bucurie pentru că avusese prilejul să facă un bine. Ea era aceea care pregătea din vreme leacurile trebuincioase suferinzilor, dăruindu-le cu o neasemuită gingășie. Uneori, după aceste vizite de omenie, își continuau drumul prin valea Muntelui-Lung până acasă la mine; le așteptam cu masa întinsă pe malul gârlei care curge prin apropiere. Pentru asemenea prilejuri făceam rost de câteva sticle cu vin vechi, ca să sporim voioșia ospețelor noastre indiene cu aceste plăcute și întremătoare produse ale Europei. Alteori, ne dădeam întâlnire pe malul mării, la gura unuia sau altuia dintre râurile ce brăzdează insula, și care de fapt nu sunt decât niște pâraie ceva mai mari: aduceam de-acasă bucate din legume la care se adăugau cele pe care marea ni le pune la îndemână din belșug. Pescuiam chefalii, polipi, roșioare, languste, crevete, crabi, arici-de-mare, stridii și tot felul de scoici. Locurile cele mai înfricoșătoare ne prilejuiau adesea cele mai tihnite plăceri. Uneori, stând pe câte o stâncă la umbra vreunui arbore-de-catifea, priveam cum valuri învolburate vin din larg, și se sparg cu un vuiet asurzitor la picioarele noastre. Paul, care de altfel înota ca un pește, înainta pe stânci în întâmpinarea valurilor, pentru ca, la apropierea uriașelor tăvăluguri înspumate și mugitoare, s-o rupă la fugă spre țărm, urmărit de ele până departe, pe plajă. În fața acestei priveliști, Virginia scotea țipete ascuțite, spunând că asemenea giumbușlucuri o îngrozesc.

Ospețelc noastre erau urmate de cântecele și dansurile celor doi copilandri. Virginia cânta fericirea vieții la țară și necazurile oamenilor mării, a căror lăcomie îi mână să înfrunte o sthie dușmănoasă, în loc să lucreze pământul care dăruiește în chipul cel mai pașnic atâtea bunătăți. Câteodată, improviza împreună cu Paul o pantomimă, după tipicul negrilor. Pantomima este primul limbaj al omului, cunoscută de toate popoarele; fiind atât de

firească și de sugestivă, copii albilor și-o însușesc cu ușurință, privind cum o joacă odraslele negrilor. Amintindu-și, din lecturile făcute de maică-sa, de unele povestiri care o impresionaseră în mod deosebit, Virginia reda în pantomimă cu multă naivitate episoadele mai însemnate. În sunetul tamtamului bătut de Domingo, apărea pe pajiște purtând pe cap un ulcior și se îndrepta cu sfială spre șipotul unei fântâni din apropiere ca să ia apă. Domingo și Maria, care jucau roiurile păstorilor din Madian, îi tăiau drumul, prefăcându-se că o gonesc. Paul sărea în ajutorul ei, lovindu-i pe păstori, umplea ulciorul Virginiei cu apă și i-l așeza pe cap, punându-i totodată și o cunună de flori roșii de brebenei, care scotea și mai mult la iveală albeața obrazului său. Atunci, potrivit-mă jocurilor născocite de ei, luam înfățișarea lui Rahel și-i acordam lui Paul mâna fiicei mele, Sefora.

Altă dată Virginia o întruchipa pe nefericita Ruth în momentul în care se înapoiază, văduvă și lipsită de orice mijloace, la ea în sat, unde se simte străină după o lipsă atât de îndelungată. Domingo și Maria erau așa-zișii secerători, Virginia se apleca, prefăcându-se că strânge de ici, de colo, pe urmele lor, câteva spice de grâu. Ticluindu-și chipul impunător al unui patriarh, Paul îi puneă întrebări la care ea răspundea tremurând. Puțin mai apoi, cuprins de milă, patriarhul se hotăra să ia sub oblăduirea lui un suflet nevinovat și să dea găzduire unei făpturi nefericite; umplea șorțul Virginiei cu tot felul de bunătați și, venind cu ea de mână în fața noastră, ca înaintea bătrânilor cetății, declara că o ia de nevastă cu toate că-i săracă. La scena aceasta, doamna de la Tour, aducându-și aminte cum fusese oropsită de părinții ei, cum rămăsese apoi văduvă, și cum o primise Margareta cu brațele deschise, pentru ca, în cele din urmă, să se încheie totul cu nădejdea unei căsătorii fericite între copiii lor, nu-și mai putea stăpâni plânsul; și împletirea aceasta de amintiri bune și rele ne făcea pe toți să lăcrimăm de mâhnire, dar și de bucurie.

Aceste drame erau atât de convingător înfățișate, încât ne credeam strămutați pe meleagurile Siriei sau ale Palestinei. De altfel nu ne lipseau decorurile, iluminarea, ba chiar și orchestra potrivită acestui spectacol. Scena se afla de obicei la o răspântie de drumuri, într-o pădure în care cărările deschise jur împrejurul nostru, printre copaci, erau boltite cu verdeață; la umbra lor eram feriți de arșiță tot timpul zilei, doar când soarele scăpăta spre asfințit, razele lui, frângându-se de trunchiurile copacilor, se răsfirau în adâncul întunecos al pădurii în lungi jerbe luminoase de un efect cu adevărat grandios. Uneori, tipsia lui apărea întreagă la capătul unei alei, scaldând-o într-o lumină orbitoare. Frunzișul, luminat de razele de culoarea șofranului, sclișea ca făurit din topaze și smaragde; trunchiurile cafenii, acoperite de mușchi, păreau preschimbate în coloane de bronz antic; iar păsărelele ce se aciuseră tăcute sub umbrarul întunecat al pădurii ca să-și petreacă noaptea, mirate că văd revărsându-se din nou zorile, întâmpinau laolaltă astrul zilei cu mii și mii de cântece.

Deseori, petrecerile astea la iarbă verde țineau până la căderea nopții; dar aerul curat și dulceața climatului ne îngăduiau să dormim sub un adăpost de frunze ca negrii, în inima pădurii, fără să ne temem că tâlharii de prin împrejurimi sau de-aiurea ne-ar putea prăda locuințele. A doua zi, fiecare se întorcea acasă la el, regăsind toate lucrurile la locul lor, așa cum le lăsase în ajun. Pe atunci, în insula asta lipsită de negoț, exista atâta încredere și atâta seninătate, încât ușile multor case nici măcar nu se încuiau cu cheia, iar un zăvor era o ciudățenie pentru mulți dintre creoli.

Erau însă zile în an care le prilejuiau, atât lui Paul cât și Virginiei, bucurii și mai mari: zilele de naștere ale celor două mame. În ajun, Virginia frământa aluaturi din făină de grâu, făcea prăjituri și le trimetea unor familii sărmame de albi născuți pe insulă, care nu cunoscuseră vreodată gustul pâinii din Europa, hrânindu-se, în mijlocul pădurii

unde trăiau, numai cu făină de manioc, neavând parte de ajutorul vreunui slujitor negru, dar care nu erau destul de abrutizate ca să suporte sărăcia, așa cum se întâmplă îndeobște cu sclavii, dar în același timp lipsite de curajul cu care te înarmează educația. Prăjiturile astea erau singurele daruri pe care Virginia le putea oferi din prisosul gospodăriei lor; le împărțea însă cu atâta dragoste, încât deveneau, într-adevăr, de neprețuit. Paul avea îndatorirea să le ducă el însuși familiilor respective, care, primindu-le, făgăduiau să vină să petreacă ziua următoare acasă la doamna de la Tour sau la Margareta. A doua zi vedeai sosind câte o mamă cu două-trei fete, gălbejite și slabe ca vai de ele și atât de sfioase, că abia îndrăzneau să-și ridice ochii din pământ. Virginia le făcea numaidecât să se simtă în largul lor, îmbiindu-le cu băuturi răcoritoare, ale căror alese însușiri căuta să le scoată în evidență, amintind mai știu eu ce împrejurare, menită, după părerea ei, să le dea un gust cu totul deosebit. Cutare băutură fusese preparată de Margareta; cealaltă, de mama ei; cutare fruct fusese cules chiar de fratele ei din vârful unui copac. Îl puneă pe Paul să le danseze și nu se îndura să se despartă de ele până nu le vedea mulțumite și îndestulate; ținea să se împărtășească la rândul lor din bucuria familiei sale. „Nu poți fi fericit, spunea ea, decât făcându-i pe alții fericiți.” La plecare, Virginia le îndemna să ia cu ele câte ceva, din ce observase că le făcuse plăcere, stăruind să primească darul, sub cuvânt că era un obiect nou sau mai aparte. Dacă băga de seamă că îmbrăcămintea lor e prea ponosită, alegea, cu încuviințarea mamei sale, câteva din lucrășoarele ei, și-l trimitea pe Paul să le ducă într-ascuns și să le lase la ușa colibei lor. Așa înțelegea ea să facă binele, aidoma proniei cerești, lăsând să iasă în vileag numai fapta bună și păstrând tăcere asupra binefăcătorului.

Voi, europenii, cu mintea voastră îmbâcsită, încă din copilărie, de nenumărate prejudecăți potrivnice fericirii, nu sunteți în stare să pricepeți că natura poate să

dăruiască atâta înțelepciune și atâtea desfătări. Sufletul vostru îngrădit într-o limitată sferă de cunoștințe umane ajunge curând să istovească toate plăcerile artificial plămuite; în timp ce natura și inima sunt un izvor nesecat de bucurii. Paul și Virginia nu aveau la îndemână nici ornice, nici calendare, nici cronologii, nici cărți de istorie sau de filosofie. Răstimpurile vieții lor se călăuzeau după cele ale naturii. Cunoșteau orele zilei după umbrele copacilor; anotimpurile după vremea în care aceștia înfloreau ori legau rod, iar anii, după numărul recoltelor. Gîngăse imagini se împleteau în convorbirile lor, răspîndind un neasemuit farmec: „E timpul să mâncăm, le dădea de știre Virginia celor din casă, umbrele bananierilor au coborât la rădăcină”; sau „Se înserează, tamarinii își închid frunzele”. „Când mai veniți pe la noi?” o întrebau uneori prietenele din vecinătate: „La culesul trestiei-de-zahăr”, spunea Virginia. „Vizita voastră va fi cu atît mai dulce și mai plăcută”, răspundeau la rîndul lor fetele. Când cineva voia să știe câți ani are ea sau Paul: „Fratele meu, spunea Virginia, este de vîrsta cocotierului mai mare de lângă fântână, iar eu de vîrsta celui mai mic. Manglierii au rodit de douăsprezece ori, iar portocalii au înflorit de douăzeci și patru de ori, de cînd sunt pe lume”. Aidoma driadelor și faunilor, viața lor părea legată de aceea a copacilor. Nu cunoșteau alte date istorice decît acelea însemnate pe răbojul vieții celor două mame; altă cronologie decît a livezilor; altă filosofie decît aceea de a face bine tuturor și de a se supune voinței lui Dumnezeu.

La urma urmelor, ce nevoie aveau acești copilandri să fie bogați și învățați așa cum suntem noi? Lipsurile și neștiința lor îi făceau să fie mai fericiți. Nu era zi în care să nu fi căutat să se ajute unul pe altul sau să-și împărtășească oarecare cunoștințe: da, cunoștințe, și chiar dacă pe alocuri se vor fi strecurat unele, greșeli, pentru un suflet curat nu pot fi primejdioase. Așa creșteau acești doi copii ai naturii. Niciun necaz nu le

Încrețise fruntea; nicio necumpătare nu le înveninase sângele, nicio patimă nefericită nu le întinase inima; iubirea, nevinovăția, credința făceau ca frumusețea sufletului lor să înflorească mereu, în cele mai suave, gingășii, ce se oglindeau pe chipurile, în felul de a fi și în faptele amândorura. În zorii vieții, aveau toată prospețimea unui revărsat de zi: așa cum vor fi fost primii noștri strămoși în grădina raiului când, după ce-au fost plămădiți de Dumnezeu, s-au văzut, s-au apropiat și și-au vorbit, la început ca frate și soră. Virginia, dulce, modestă, încrezătoare, ca și Eva; iar Paul asemeni lui Adam, clădit ca un bărbat, dar neștiutor ca un copil.

Câteodată, când se întorcea de la lucru și se întâmpla să rămână singur cu ea (așa cum mi-a povestit de nu știu câte ori) Paul îi spunea:

— Când sunt obosit e destul să te văd ca să-mi piară toată osteneala; când, din vârful muntelui, te zăresc aici, în vale, îmi apari ca un boboc de trandafir răsărit în mijlocul livezilor noastre. Când te îndrepti spre casă, potârnicchia care aleargă să-și caute puii nu are un piept atât de mândru și nici nu este atât de sprintenă ca tine. Și, cu toate că uneori te pierd din ochi, printre copaci, n-am nevoie să te văd ca să știu unde ești; ceva din tine, n-aș putea spune ce anume, stăruie în aerul pe care-l străbați, în iarba pe care stai. Când sunt lângă tine, toată ființa mea e cuprinsă ca de o vrajă. Azurul cerului e mai puțin frumos decât albastrul ochilor tăi; cântecul pietroșeilor mai puțin dulce decât viersul tău. Dacă te ating numai cu vârful degetului, tot trupul mi se înfioară de plăcere. Ții minte cum am trecut împreună râul Celor Trei-Gurguie, peste pietrele din vad, ce lunecau sub picioare? Când am ajuns la mal eram frânt de oboseală, dar în clipa în care te-am luat în cârcă mi s-a părut că-mi crescuseră aripi de pasăre. Spune-mi, cum ai putut să mă vrăjești, prin ce farmec anume? Prin înțelepciunea ta? Dar mamele noastre sunt mai înțelepte decât noi amândoi laolaltă. Prin mângâierile tale? Dar ele mă îmbrățișează

mai des decât tine. Mai curând, cred, prin bunătatea ta. N-am să uit niciodată că ai mers desculță până la Râul-Negru ca să ceri îndurare pentru o biată sclavă fugită de la stăpân. Ține, iubita mea, ramura asta înflorită de lămâi pe care am cules-o din pădure pune-o la noapte la căpătâiul patului. Mănâncă fagurele ăsta de miere, l-am desprins pentru tine din vârful unei stânci. Dar mai întâi pune-ți capul pe pieptul meu ca să-mi treacă oboseala.

Virginia îi răspundea:

— O, frățioare, razele soarelui ce poleiesc dimineța creștetele acestor stânci îmi bucură mai puțin sufletul decât clipele în care te știu lângă mine. O iubesc din toată inima pe măicuța mea, așa cum o iubesc și pe a ta, dar când le aud spunându-ți „fiul meu”, parcă le iubesc și mai mult. Mângâierile pe care mamele noastre ți le hărăzesc ție îmi sunt mai dragi decât acelea pe care le primesc eu. Mă întrebi de ce mă iubești; fiindcă așa se iubesc făpturile care au crescut împreună. Uită-te la păsările noastre; crescute în același cuib, se iubesc ca și noi, sunt ca și noi mereu împreună. Auzi-le cum se cheamă între ele și cum își răspund din copac; așa și eu, când ecoul îmi aduce la ureche melodiile cântecelor pe care le cânti din fluier, sus, pe culme, îngân cuvintele lor în adâncul văii. Mi-ești drag, mai ales din ziua când ai vrut să te iei la trântă din pricina mea cu stăpânul slavei. De-atunci adeseori mi-am spus: „Ah, ce inimos este frățiorul meu; fără el aș fi murit de frică”. În fiecare zi mă rog Celui-de-sus pentru mamele noastre, pentru tine, pentru sărmanii noștri slujitori; dar în clipa când îți rostesc numele mi se pare că devin mai credincioasă. Atât de fierbinte mă rog lui Dumnezeu să nu ți se întâmple vreun rău! De ce trebuie să te duci atât de departe și să te cațări atât de sus ca să-mi culegi poame și flori? N-avem destule în grădină? Uite cum ai obosit! Ești lac de apă.

Și cu batistuța ei albă îi ștergea fruntea și obrazii, și-l săruta de câteva ori.

Cu toate astea, de o bucată de vreme Virginia se

simțea bătută de o suferință necunoscută. Frumoșii ei ochi albaștri erau împăienjeniți de vinișoare, fața i se gălbejise și o lânchezeală cumplită îi moleșea trupul. Fruntea i se adumbrise și-i pierise zâmbetul de pe buze. O vedeai dintr-o dată veselă fără nicio pricină de bucurie, sau tristă fără să fi avut vreo supărare. Părăsise jocurile nevinovate de până atunci și îndeletnicirile ei dragi, fugea de ai săi, deși-i iubea atât de mult. Rătăcea fără țință prin locurile cele mai singuratice, căutând pretutindeni pacea pe care n-o afla nicăieri. Uneori, zărindu-l pe Paul, îi ieșea în cale zburdând; apoi, dintr-o dată, când să se apropie de el, se oprea locului stingherită, obrajii palizi i se îmbujorau și se ferea să se uite în ochii lui.

— Stâncile sunt îmbrăcate în verdeață, îi spunea Paul, păsările noastre cântă când te văd, totul e vesel în jurul tău, numai tu ești întristată.

Și căuta s-o trezească la viață îmbrățișându-o, dar ea își întorcea capul și fugea tremurând s-o caute pe maică-sa. Biata copilă se simțea turburată de mângâierile fratelui ei. Paul nu pricepea de loc aceste toane pe cât de neașteptate, pe atât de curioase. Dar o nenorocire nu vine niciodată singură.

Vara, una din acele veri ce se abat când și când ca o urgie asupra ținuturilor tropicale, sosi și pe aceste meleaguri spre a le pustii. Era către sfârșitul lui decembrie, când soarele, aflat în zodia Capricornului, încinge timp de trei săptămâni Ile-de-France cu razele-i năpustite din înaltul cerului. Vântul dinspre sud-est, care prin partea locului suflă aproape tot anul, nici nu adia măcar. Nori groși de praf se stârneau pe drumuri, stăruind multă vreme în văzduh. Pământul era crăpat peste tot, iarba pârjolită, o boare caldă ieșea din coasta munților și mai toate pâraiele secaseră. Dinspre mare nu se ivea niciun crâmpei de nor. Doar în timpul zilei o pâclă roșiatică plutea peste întinsurile ei, părând, în lumina apusului, flăcările unui incendiu. Văzduhul încins nu se răcorea nici chiar noaptea. Talgerul lunii, roșu ca focul, se

ridica uriaș, în zarea încețoșată. Pe clinele dealurilor, vitele toropite de zăduf, cu grumazul întins spre cer, dornice de aer, umpleau văile cu mugetele lor jalnice. Cafrul care le păzea se întindea și el pe pământul gol, căutând un pic de răcoare; pământul însă frigea pretutindeni, iar văzduhul înăbușitor răsună de zumzetul găzelor ce căutau să-și astâmpere setea cu sângele oamenilor și al dobitoacelor.

Într-una din aceste nopți fierbinți, Virginia simți cum toate suferințele bolii sale se întetesc. Se ridica din pat, se așeza în capul oaselor, se culca la loc, dar, oricum ar fi stat, nu-și afla nici liniștea, nici somnul. În cele din urmă, se îndreptă prin noaptea luminată de lună spre fântâna ei; zărește izvorul care, cu toată seceta, nu încetase să curgă, despletindu-și fuiorul de argint pe peretele cafeniu al stâncii. Se cufundă în bazinul de la poalele lui. În primele clipe, răcoarea apei îi trezește simțurile și o mulțime de amintiri plăcute i se perindă prin minte. Își amintește cum, în copilărie, mamei sale și Margaretei le era drag să-i scalde pe copii împreună în locul acela și că mai târziu Paul, păstrând numai pentru ea scăldătoarea, îi adâncise albia, așternuse pe fund un strat de nisip și semănase pe maluri ierburi mirositoare. Zărește oglindindu-se în apă, peste brațele și sânul ei gol, cei doi cocotieri sădiți la nașterea ei și a lui Paul și care acum își îngemănau deasupra capului ei ramurile verzi și fructele tinere. Se gândește la prietenia lui Paul, mai dulce decât orice mireasmă, mai curată decât apa izvoarelor, mai puternică decât cei doi cocotieri îngemănați, și suspină. Se gândește apoi la noapte, la singurătate, și un foc mistuitor o încinge. Iese repede din apă, speriată de primejdiile ce-o pândesc din frunzișuri și de apa mai fierbinte decât soarele clocotitor. Aleargă în brațele mamei sale, s-o păzească de ea însăși. În câteva rânduri, vrând să-i destăinuie tot ce-o frământă, îi cuprinse strâns mâinile într-ale ei, în câteva rânduri e gata să rostească numele lui Paul, dar inima ei e atât de împovărată, încât

cuvintele-i îngheață pe buze și atunci nu-i mai rămâne altceva decât să-și plece capul pe sânul mamei, scaldându-i-l într-un potop de lacrimi.

Doamna de la Tour își dădea foarte bine seama de pricina răului ce o chinuia pe fată, dar nu se încumeta să înceapă ea vorba.

— Copila mea, se mulțumea să-i spună, roagă-te lui Dumnezeu. Sănătatea și viața noastră sunt în mâinile lui. Te încearcă astăzi pentru ca mâine să te răsplătească. Gândește-te că nu ne aflăm pe pământ decât pentru a ne strădui să nu ne abatem de pe calea virtuții.

Între timp, căldurile dogorătoare ridicară de pe întinsul oceanului aburi care acoperiră insula ca o uriașă umbrelă. Vârfurile munților se îmbrobodiră cu ei, iar când și când lungi brazde de foc fulgerau de pe înălțimile încețoșate. Curând, tunete cutremurătoare făcură să clocotească pădurile, dropiile și văile, ploi năprasnice, revărsate ca niște cascade, căzură din țării. Șuvoaie spumegătoare se prăbușeau pe coastele muntelui; fundul căldării era înecat de noianul apelor, tăpșanul pe care se aflau colibele se prefăcuse într-o mică insulă, iar gura văii într-un zăgaz prin care se scurgeau, de-a valma cu apele vuitoare, hălci de pământ, copaci și stânci.

Întreaga familie, înfricoșată, se ruga lui Dumnezeu în coliba doamnei de la Tour, al cărei acoperiș trosnea cumplit sub opintirile vântului. Cu toate că ușa și obloanele erau bine înțepenite, se deslușeau toate lucrurile din încăpere prin rosturile lemnăriei, atât de puternice și dese erau fulgerele. Inimos ca întotdeauna, Paul, însoțit de Domingo, înfruntând furtuna, mergea de la o gospodărie la alta, întărind ici un zid cu o proptea, bătând un par dincolo; nu intra în casă decât să-i liniștească pe ai săi dându-le speranțe că în curând vremea se va însenina. Într-adevăr, spre seară ploaia încetă; alizeul de sud-est începu să sufle iar, ca în celelalte zile, norii de furtună fură alungați spre nord-est și, înainte de a scăpa, soarele se ivi deasupra

orizontului.

Prima dorință a Virginiei fu să revadă locul sorocit răgazurilor ei. Paul se apropie de ea cu sfială și-i dădu brațul ca s-o sprijine în mers. Fata primi surâzând și ieșiră împreună din colibă. Aerul era proaspăt și sonor. Coastele muntelui fumegau, brăzdate ici și colo de spuma șuvoaielor, a căror apă începea să sece pretutindeni. Cât despre grădină, era toată răvășită și numai hârtoape; cei mai mulți pomi roditori erau smulși din rădăcină; mormane de nisip se îngrămădiseră pe marginea livezilor și astupaseră scaldătoarea Virginiei. Totuși, cei doi cocotieri rămăseseră neclintiți și plini de verdeată; jur împrejur, însă, nu se mai vedeau nici pajiști, nici umbrare, nici păsări, în afară de câțiva pietroșei, care, aciuți pe vârful stâncilor din preajmă, își plângeau prin tânguioase cânturi puii răpuși.

În fața acestei jalnice priveliști, Virginia îi spuse lui Paul:

— Ai adus păsări și vijelia le-a nimicit. Ai sădit o grădină minunată, și acum e părăginită. Totul e sortit pieirii pe pământ. Numai cerul e veșnic neschimbător.

— De ce nu pot să-ți dau o fărâmă de cer! răspunse Paul. Din păcate nu am niciun bun al meu, nici măcar aici, pe pământ.

Virginia zise roșind:

— Ai totuși ceva: iconița sfântului Paul.

Abia sfârși de vorbit că băiatul se și repezi s-o caute la el, în colibă. Iconița cu pricina era o miniatură care-l înfățișa pe sfântul Paul sihastrul. Margareta o păstra cu cea mai mare cucernicie; acasă la părinți o purtase multă vreme la gât; mai apoi, când îl născuse pe Paul, o atârname la gâtul copilului. Și cum, în timpul sarcinii, când toată lumea o năpăstuise, se uita într-una la icoana preafericitului sihastru, rodul pântecelui său ajunsese să capete oarecare asemănare cu chipul pustnicului, ceea ce o îndemnase să-i dea numele acestuia, punându-l sub ocrotirea unui sfânt care își petrecuse viața departe de

oamenii care înșelaseră buna ei credință, lăsând-o apoi în voia soartei. Primind din partea lui Paul iconița, Virginia îi spuse cu un tremur în voce:

— Frățioare, atâta timp cât îmi va fi dat să trăiesc n-o să încapă în mâinile altcuiva și nu voi uita niciodată că mi-ai dăruit singurul lucru pe care-l aveai pe lume.

Față de glasul ei prietenos, și față de această mărturie neașteptat de caldă și duioasă intimitate, Paul dădu s-o cuprindă în brațe; dar, ușoară ca o pasăre, Virginia îi scăpă din mâini, lăsându-l cu totul descumpănit, fără să poată pricepe ceva din purtarea ei atât de ciudată.

Între timp, Margareta îi spunea doamnei de la Tour:

— Ce-ar fi să-i căsătorim pe copii? Au unul pentru altul o dragoste nețărmurită, de care fiul meu încă nu-și dă seama, dar în ziua când natura își va spune cuvântul, zadarnic vom căuta să veghem asupra lor, căci ne putem aștepta la orice.

— Sunt prea tineri încă și prea săraci, îi răspunse doamna de la Tour, gândește-te ce durere ar fi pentru noi dacă Virginia ar aduce pe lume niște bieți copii amărâți, pe care poate nici n-ar fi în stare să-i crească! Negrul tău, Domingo, deabia își mai ține zilele, Maria este neputincioasă, iar eu, draga mea, de cincisprezece ani încoace mă simt din ce în ce mai slăbită. În țările calde omul îmbătrânește mai repede și parcă și mai repede încă, atunci când e necăjit. Singura noastră nădejde este Paul; să așteptăm până-l vor mai coace anii, ca să poată ține singur toată casa. Deocamdată, după cum știi, avem doar atâta cât să trăim de azi pe mâine. Dar dacă i-am face rost lui Paul să plece în India pentru o bucată de vreme, negoțul i-ar aduce atât cât să poată cumpăra un sclav; iar la întoarcere o să-l însurăm cu Virginia; cred că nimeni pe lume n-ar putea s-o facă mai fericită pe copila mea dragă decât fiul tău, Paul. Să vedem ce zice și vecinul nostru.

Într-adevăr cele două doamne îmi cerură părerea și mă arătai întru totul de acord cu ele.

— Mările Indiei sunt frumoase, le-am spus eu, și, dacă se întâmplă să fie și timpul prielnic, de aici până-n India nu faci mai mult de șase săptămâni, și cam tot atâta la întoarcere. Voi căuta să strâng de la noi, din cartier, ceva mărfuri pentru Paul, căci toți vecinii mei îl îndrăgesc. De-ar fi să-i dăm numai bumbac brut – cu care nimeni n-are ce face pe aici, de vreme ce n-avem mori de decorticat – lemn de abanos – atât de neluat în seamă la noi că-l punem pe foc – și ceva rășini, că și așa se irosesc în zadar prin pădurile noastre – și tot ar fi ceva, că toate astea s-ar vinde cu bani buni în India, pe când aici n-au niciun preț.

Le făgăduii că voi căuta să-i cer domnului de La Bourdonnais un permis de îmbarcare în vederea acestei călătorii, dar mai înainte mă gândii să stau de vorbă cu Paul. Dar care nu-mi fu mirarea când băiatul, înzestrat pe cât se părea cu un bun-simț ce depășea cu mult vârsta lui, îmi spuse:

— De ce vreți să-mi părăsesc familia pentru nu știu ce gânduri de îmbogățire? Poate fi oare pe lume un negoț mai bănos decât un ogor bine lucrat, care poate să-ți aducă uneori un câștig însutit și înmiit? Dacă vrem neapărat să facem negoț, ce ne împiedică să ducem la oraș tot ce ne prisosește în gospodărie, în loc să cutreier India? Mamele noastre spun că Domingo e bătrân și neputincios, dar eu sunt tânăr și din zi în zi puterile mele sporesc. În lipsa mea, s-ar putea să li se întâmple vreun necaz, mai ales Virginiei, care și așa nu se simte prea bine. O, nu, nu! Cu niciun chip nu m-aș putea îndupleca să le părăsesc.

Răspunsul lui mă puse într-o mare încurcătură, pentru că doamna de la Tour nu-mi ascunsese starea în care se afla Virginia și nici dorința ei de a lăsa să treacă vreo câțiva ani până ce copiii aveau să mai crească, îndepărtându-i, pentru o bucată de vreme, unul de altul. Erau motive pe care nici măcar nu îndrăzneam să-l las pe Paul să le întrezărească.

Tocmai atunci, o corabie sosită din Franța îi aduse

doamnei de la Tour o scrisoare din partea mătușii sale. Teama de moarte, fără de care o inimă împietrită n-ar ajunge niciodată să cunoască înduioșarea, o încercase și pe ea. Mătușa abia se întremase după o boală grea, în urma căreia rămăsese cu o slăbiciune fără de leac din pricina vârstei înaintate. Ca atare, îi scria nepoatei sale să se întoarcă degrabă în Franța sau, dacă sănătatea nu-i îngăduia să facă un drum atât de lung, s-o trimită cel puțin pe Virginia, căreia avea de gând să-i ofere o educație aleasă, s-o mărite cu un senior de la Curte și să-i lase moștenire toată averea ei. Dar, pentru ca toate aceste haruri să se reverse asupra lor, ținea neapărat ca poruncile sale să fie cu sfințenie îndeplinite.

Toată familia rămase consternată după citirea acestei scrisori. Domingo și Maria începură să plângă. Încremenit de uimire, Paul părea gata să-și iasă din sărite. Virginia se uita drept în ochii mamei sale, fără a îndrăzni să scoată o vorbă.

— Te-ar lăsa oare inima să ne părăsești acum? o întreabă Margareta pe doamna de la Tour.

— Nu, scumpă prietenă, nu dragii mamei, răspunse doamna de la Tour, n-am să vă părăsesc niciodată. Am trăit o viață întreagă lângă voi, și tot lângă voi vreau să-mi sfârșesc zilele. N-am știut ce înseamnă fericirea decât datorită prieteniei voastre. Dacă sănătatea mea se întâmplă să fie acum zdruncinată, e numai din pricina necazurilor prin care am trecut odinioară. Neîndurarea rudelor mele și pierderea scumpului meu soț mi-au rănit inima. De-atunci însă am avut parte de atâta mângâiere și de atâta fericire în mijlocul vostru, trăind în aceste sărmene colibe, cum niciodată n-aș fi putut nădăjdui să am în patria mea, cu toate bogățiile familiei mele.

La auzul acestor cuvinte, lacrimi de bucurie începură a picura din ochii tuturor. Strângând-o în brațe pe doamna de la Tour, Paul îi spuse:

— Nici eu n-am să te părăsesc, să știi, orice s-ar întâmplă, n-am să plec în Indii. Vom munci cu toții pentru

dumneata, măicuță dragă; cât vei fi cu noi niciodată n-o să duci lipsă de nimic.

Dar dintre toți cei de față, singura care se arăta mai puțin bucuroasă, fiind în același timp și cea mai înduioșată, era Virginia. În tot restul zilei păstră pe chip un zâmbet blajin și toată lumea fu cât se poate de mulțumită văzând că-și redobândise liniștea.

A doua zi, foarte devreme, tocmai isprăviseră rugăciunea de dimineață, pe care de obicei o făceau împreună înainte de a se așeza la masă, când Domingo îi înștiință că un oaspete de soi, urmat de doi sclavi, se îndrepta călare spre locuința lor. Era domnul de La Bourdonnais. Noul-venit intră în casă, unde toată familia se pregătea să prânzească. Virginia tocmai pusese pe masă, după obiceiul pământului, cafea și orez fiert în apă, la care adăugase gulii coapte și banane proaspete. În chip de farfurii, foloseau jumătăți de tidvă, iar drept față de masă, frunze de bananier. La început, guvernatorul se arătă întrucâtva mirat văzând sărăcia ce domnea în casă. Pe urmă, adresându-se doamnei de la Tour, îi spuse că treburile obștești îl împiedicau câteodată să se gândească la cele particulare; dar că se putea bizui într-un tot pe dânsul.

— Doamnă, aveți la Paris, adăugă el, o mătușă de neam mare și foarte bogată, care vrea să vă lase averea ei și abia așteaptă să veniți.

Doamna de la Tour îi răspunse guvernatorului că sănătatea ei șubredă nu-i îngăduia să pornească într-o călătorie atât de lungă.

— Trebuie totuși, urmă domnul de la Bourdonnais, măcar pentru domnișoara, fiica dumneavoastră, care-i atât de tânără și de drăguță; ar fi nedrept s-o lipsiți de o moștenire atât de însemnată. Nu vă ascund că mătușa dumneavoastră a cerut sprijinul autorităților ca s-o aducă lângă dânsa. În privința asta, am fost înștiințat pe cale oficială să fac uz de puterea mea, la nevoie; dar cum nu obișnuiesc să mă folosesc de ea decât spre a-i fericii pe

locuitorii coloniei, aştept din partea dumneavoastră să vă decideţi la acest sacrificiu de câţiva ani, de care depinde soarta fiicei dumneavoastră şi bunăstarea domniei-voastre, ce va fi astfel statornicită pentru toată viaţa. De ce vin oare unii sau alţii în colonii? Nu pentru ca să facă avere? Şi atunci nu e mult mai plăcut să ştii c-o găseşti dinainte agonisită în patrie?

Spunând acestea, guvernatorul puse pe masă un sac plin cu plăsturi, pe care-l purta unul dintre însoţitorii săi negri.

— Din partea mătuşii dumneavoastră, adăugă el, pentru ca domnişoara să poată face toate pregătirile trebuincioase în vederea călătoriei.

În încheiere, o dojeni cu blândeţe pe doamna de la Tour pentru că nu se gândise să-i ceară sprijinul atunci când avusese greutăţi, lăudând-o în acelaşi timp pentru curajul ei plin de nobleţe. Luând atunci cuvântul, Paul îi spuse guvernatorului:

— Mama totuşi a căutat să vorbească cu dumneavoastră, dar n-a fost bine primită.

— Mai aveţi un copil, doamnă? o întrebă domnul de La Bourdonnais pe doamna de la Tour.

— Nu, domnule, răspunse ea, e băiatul prietenei mele, dar şi el şi Virginia sunt copiii amândorura, deopotrivă de dragi.

— Tinere, îi spuse guvernatorul lui Paul, când vei ajunge să cunoşti mai bine lumea, vei putea să-ţi dai seama de necazurile dregătorilor; vei afla ce lesne pot fi înrâuriţi şi cu câtă uşurinţă acordă viciului deprins a umbla cu uneltiri răsplata cuvenită destoiniciei ce înţelege să rămână în umbră.

Poftit la masă de doamna de la Tour, domnul de La Bourdonnais luă loc lângă dânsa. Se ospăta, după datina creolilor, cu orez fiert şi bău cafea. Se arăta încântat de buna rânduială şi curăţenia ce domneau în colibă, şi de legăturile strânse ce uneau cele două fermecătoare familii, ba chiar şi de râvna bătrânilor servitori.

— Aici, nu sunt decât mobile simple de lemn, în schimb ți-e dat să întâlnești numai chipuri senine și inimi de aur, spuse el.

Fericit că guvernatorul era atât de popular, Paul îi mărturisi:

— Aș vrea să fiu prietenul dumneavoastră, pentru că văd că sunteți un om cumsecade.

Domnul de La Bourdonnais primi cu plăcere această mărturie de cordialitate insulară. Îi strânse mâna și-l îmbrățișă pe Paul, încredințându-l că se poate bizui pe prietenia lui.

După masă, ținu să vorbească între patru ochi cu doamna de la Tour pentru a-i spune că în curând avea prilejul să-și trimită fiica în Franța cu o corabie care tocmai se pregătea să ridice ancora; că va avea grijă s-o dea în seama unei doamne, rudă cu dânsul, care urma să plece cu același vas; că nu trebuia să renunțe cu niciun preț la o avere atât de însemnată numai pentru a fi liniștită câțiva ani.

— Mătușa dumneavoastră, adăugă el, la plecare, nu mai are de trăit decât cel mult doi ani, asta o știu chiar de la prietenii săi. Gândiți-vă bine. Un asemenea noroc nu-ți iese în cale în fiecare zi. Mai sfătuiți-vă și cu alții. Orice om cu bun-simț va fi de părerea mea.

La care doamna de la Tour îi răspunse că nu dorea nimic altceva pe lume decât fericirea fiicei sale și de aceea o va lăsa numai pe ea să hotărască dacă vrea sau nu să plece în Franța.

Doamna de la Tour nu era totuși nemulțumită că se ivise prilejul s-o despartă pentru câțva timp pe Virginia de Paul, pentru ca mai târziu să făurească fericirea amândorura. O luă deci pe fiica sa deoparte și-i spuse:

— Copila mea, servitorii noștri sunt bătrâni, Paul e încă prea crud, Margareta are și ea destui ani în spate, iar pe mine, cum vezi, de pe acum au început să mă părăsească puterile; dacă s-ar întâmpla să mor, ce ai să te faci așa, săracă, în mijlocul acestor pustietăți? Ar însemna să

rămâi singură, fără să ai pe nimeni lângă tine care să-ți poată da un ajutor, și vei fi nevoită să muncești din greu, ca un argat, ca să poți trăi de azi pe mâine. Mi se sfâșie inima numai când mă gândesc.

— Așa a lăsat Dumnezeu, îi răspunse Virginia, ca tot omul să muncească. M-ai învățat să muncesc și să binecuvântezi numele Lui în fiecare zi. Până acum nu ne-a părăsit și n-o să ne părăsească nici de aci încolo. În marea sa îndurare, veghează îndeosebi asupra celor năpăstuiți. Așa mi-ai spus doar, mamă, de-atâtea ori! Nu mă simt în stare să mă despart de voi; înduioșată, doamna de la Tour stăruia totuși:

— Singura mea năzuință este să te văd fericită și să te mărit, cândva cu Paul, care nu-ți este frate. Gândește-te însă că soarta lui se află acum în mâinile tale.

Orice tânără fată îndrăgostită este convinsă că nimeni nu-și dă seama de asta. Își așterne singură pe ochi vălul care ascunde taina inimii ei; când însă o mână prietenoasă îl ridică, neliniștile dragostei sale, ferecate cu atâta grijă, năvălesc ca printr-un zăgaz deschis și duioasele destăinuiri pe care încrederea le-a scos la lumină iau locul tăcerii și misterelor de care fata se înconjura mai înainte. Mișcată de aceste noi mărturii de bunătate din partea mamei sale, Virginia îi împărtăși tot ce-i frământase sufletul, singurul ei martor fiind numai Dumnezeu; pronia cerească, spuse ea, îi venise însă într-ajutor prin mijlocirea unei mame duioase, care privea cu ochi buni simțămintele ei și ale cărei sfaturi aveau s-o călăuzească; acum, deci, când se putea bizui pe sprijinul ei, totul o îndemna să rămână lângă dânsa, fără să se mai neliniștească pentru ziua de azi și fără să se mai teamă de viitor.

Văzând că vorbele ei avuseseră cu totul altă urmare decât cea așteptată, doamna de la Tour îi spuse:

— Copila mea, nu vreau câtuși de puțin să te silesc, te las să chibzuiești pe îndelete; dar caută totuși să-i ascunzi lui Paul dragostea pe care i-o porți. Când fata și-a dăruit

inima, iubitul ei nu mai are ce-i cere.

Către seară, cum stăteau așa, numai ele două, intră în casă un om înalt, îmbrăcat într-o sutană albastră. Era preotul misionar de pe insulă, duhovnicul doamnei de la Tour și al Virginiei, care venise din îndemnul guvernatorului.

— Fiicele mele, rosti el întrând, Domnul să fie lăudat! În sfârșit, acum sunteți bogate. Veți putea da ascultare inimii voastre bune, miluindu-i pe săraci. Știu ce v-a spus domnul de La Bourdonnais și cunosc și răspunsul pe care i l-ați dat. Sănătatea dumitale, măicuță, te silește să rămâi aici; dar pentru dumneata, tânără domnișoară, nu văd nicio piedică. Trebuie să ne supunem Celui-de-sus și rudelor voastre mai vârstnice chiar dacă sunt nedrepte cu noi. Este un sacrificiu, dar așa vrea Dumnezeu. Așa cum El s-a jertfit pentru noi, la rândul nostru, fiecare dintre noi trebuie să se jertfească pentru binele familiei sale. Călătoria dumitale în Franța e menită să aibă un sfârșit fericit. De ce nu vrei să pleci, scumpă domnișoară?

Virginia, cu ochii plecați, îi răspunse tremurând toată:

— Dacă așa vrea Dumnezeu, nu pot decât să mă supun. Facă-se voia Lui!

Misionarul plecă să-i dea de știre guvernatorului că misiunea pe care i-o încredințase fusese pe de-a-ntregul împlinită, între timp, doamna de la Tour îmi trimisese vorbă prin Domingo să trec pe la dânsa deoarece voia să se sfătuiască cu mine în legătură cu plecarea Virginiei. N-am fost de loc de părere s-o lase să plece. Convingerea mea este că dacă vrem s-avem parte de o fericire așezată pe temeiuri sigure, trebuie să preferăm bucuriile pe care ți le poate dăruia natura foloaselor pe care ți le poate aduce averea, și că nu trebuie să căutăm aiurea ceea ce putem găsi la noi acasă. În orice împrejurare, fără nicio excepție, m-am călăuzit după aceste principii. Dar ce tărie puteau să aibă sfaturile mele pline de cumpătare față de amăgitoarele ispite ale unei averi uriașe, și argumentele mele firești față de prejudecățile lumii și de

o autoritate ale cărei hotărâri erau sfinte pentru doamna de la Tour? Dacă se gândise totuși să-mi ceară părerea, o făcuse numai din politețe, căci nu mai stătu să chibzuiască nimic din clipa în care duhovnicul său își spusese cuvântul. Chiar Margareta, care la început se împotrivise din răspuțeri la plecarea Virginiei, cu toate înlesnirile pe care le-ar fi putut avea fiul ei de pe urma bogăției dobândite de față, nu mai găsea acum nimic de spus. Paul, neștiind nimic despre întorsătura pe care o luaseră lucrurile, mirat de faptul că doamna de la Tour avea mereu ceva de tănuit cu fiica ei, se întuneca la față, cuprins de tristețe. „Pesemne că se pune ceva la cale împotriva mea, își spuse el, de vreme ce toți caută se să ascundă de mine.”

Cum între timp se răspândise în insulă zvonul că norocul poposise pe aceste coclauri stâncoase, fel și fel de neguțători porniră a lua în piept urcușul. Din mâinile lor se revărsară în mijlocul colibelor cele mai scumpe țesături de India, croaze de Gudeluri, gevrele de Paliacat și de Mazulipatan, sangulii de Dacca, într-o singură culoare, în dungi, brodate, străvezii ca lumina zilei, pânzeturi de Surat de o albeață atât de îmbietoare, cituri de toate culorile și din cele mai rare, dintre care unele cu ramuri verzi pe un fond nisipiu. Neguțătorii desfășurară sub privirile lor cele mai somptuoase mătăsuri de China, lampasuri brodate cu găurele, damascuri de un alb satinat, unele verzi ca o pajiște, altele de un roșu atât de aprins că-ți luau ochii; taftale roz, satinuri îmbelșugate, mătăsuri de Pekin, moi ca niște pânzeturi, nanchinuri albe și galbene, și chiar șorțuri din Madagascar.

Doamna de la Tour ținea ca fiica ei să-și cumpere tot ce i-ar fi poftit inima, luând seama numai la prețuri și la calitatea mărfurilor, ca nu cumva neguțătorii s-o tragă pe sfoară. Virginia alese tot ce crezu c-ar putea să facă plăcere mamei sale, Margaretei și lui Paul.

— Asta, spunea ea, e bună pentru mobile, iar asta le-ar prinde bine Mariei și lui Domingo.

Până la urmă, sacul cu piaștri se deșertase și ea încă nu se gândise la nevoile sale. Din darurile făcute celor din jur trebui deci să primească înapoi partea ei.

Copleșit de durere la vederea acestor răsfățuri ale soartei care-i aminteau de plecarea Virginiei, Paul trecu pe la mine câteva zile mai târziu.

— Surioara mea pleacă, îmi spuse el abătut, a și început să se pregătească de drum. Veniți, vă rog, pe la noi. Folosind trecerea de care vă bucurați în ochii mamelor noastre, poate că veți reuși s-o opriți în mijlocul nostru.

Mă lasai înduplecat de stăruințele băiatului, deși în sinea mea eram pe deplin încredințat că întâmpinările mele nu vor trage câtuși de puțin în cumpănă.

Dacă Virginia mi se păruse încântătoare îmbrăcată în pânda albastră de Bengal și legată la cap cu un batic roșu, mi se păru cu atât mai frumoasă, când o văzui gătită aidoma cuconetului de la noi. Purta o rochie de muselină albă, dublată cu tafta trandafirie. Subțirimea trupului ei zvelt și înalt, strâns într-un corset, ieșea pe deplin în vileag, iar părul bălai, împletit în două cosițe, era cea mai minunată podoabă pentru chipu-i feciorelnic. Ochii ei albaștri, atât de frumoși, erau plini de melancolie, iar inima involburată de patima pe care se străduia să și-o înfrâneze îi îmbujora obrazul și-i strecura o înfiorare în glas. Prin contrast cu îmbrăcămintea elegantă, pe care s-ar fi zis c-o poartă împotriva voinței sale, expresia ei melancolică părea și mai înduioșătoare. Oricine ar fi privit-o sau ar fi ascultat-o nu putea să nu fie mișcat. Paul se întristă și mai mult. Mâhnită de impasul în care vedea că se află fiul ei, Margareta îl luă deoparte și-i spuse:

— Ce rost are, dragul mamei, să te legeni cu speranțe deșarte, care nu fac decât să sporească amărăciunea necazurilor noastre? E timpul să-ți dezvălui taina pe care o ascunde viața ta și a mea. Domnișoara de la Tour are, din partea mamei sale, o rubedenie bogată și de neam mare, în vreme ce tu nu ești decât feciorul unei țărănci

sărace și, pe deasupra, și copil din flori.

Paul, care nu mai auzise până atunci cuvântul „copil din flori” rămase cât se poate de nedumerit și o întrebă pe mama lui ce înseamnă.

— Tu n-ai avut un tată legiuit, îi răspunse ea. Când eram fată, iubirea m-a făcut să cad în păcat și rodul slăbiciunii mele ai fost tu. Greșeala mea te-a înstrăinat de familia tatălui tău, iar remușcările, de familia mamei tale. În afară de mine, sărmame, nu mai ai nicio altă legătură de sânge pe lumea asta!

Și izbucni în plâns. Strângând-o în brațe, Paul îi spuse:

— O, mamă! pentru că în afară de tine nu mai am nicio altă ființă apropiată pe lume, am să te iubesc și mai mult. Dar ce cumplită e taina pe care mi-ai dezvăluit-o! Abia acum îmi dau seama pentru ce, de două luni încoace, domnișoara de la Tour se ferește de mine și de ce s-a hotărât să plece. A! fără-ndoială, mă disprețuiește!

Cum tocmai sosise ceasul mesei, se așezară să cineze, dar fiecare dintre meseni, frământat de alte simțăminte, se mulțumea să tacă și abia ciugulea din mâncare. Virginia ieși cea dintâi din colibă și se duse să șadă în locul unde ne aflăm noi acum. Puțin după aceea se ridică și Paul de la masă și veni lângă dânsa. O bucată de vreme rămaseră amândoi cufundați într-o adâncă tăcere. Era una din acele nopți pline de vrajă, așa cum sunt de obicei nopțile la tropice, a căror frumusețe nici cel mai iscusit penel n-ar putea s-o zugrăvească. Luna mizea în înaltul cerului, acoperită de o perdea de nori, pe care razele sale o destrămau încetul cu încetul. Lumina se cernea pe nesimțite asupra munților de pe insulă și asupra piscurilor ce luceau în ape verzi-argintii. Vânturile își opriseră suflarea. În inima pădurilor, în adâncul văilor, pe crestele stâncilor se auzea dulcele gungurit al păsărilor care se giugiuleau în cuiburile lor; toate vietățile, chiar și gâzele ce foșneau prin iarbă, se bucurau de seninul nopții și de liniștea ce domnea în văzduh. Stelele scânteiau pe cer, oglindindu-se în sânul mării care

le răsfrângea luminițele licăritoare. Cu gândul aiurea, Virginia își lăsa privirea să se plimbe peste vastele și întunecatele întinsuri, pe care numai văpaia focurilor aprinse de pescari le despărțea de uscat. La intrarea în port zări o lumină îngemănată cu o umbră: erau fanalul și corpul vasului pe care urma să se îmbarce pentru Europa și care, gata de plecare, aștepta numai un vânt prielnic ca să ridice ancora. Priveliștea aceasta avu darul s-o turbure și își întoarse capul pentru ca Paul să n-o vadă plângând.

Doamna de la Tour, Margareta și cu mine stăteam ceva mai încolo, la o depărtare de câțiva pași, sub bananieri, și, în tăcerea nopții, am auzit deslușit vorbele lor, pe care nici până azi nu le-am uitat.

— Domnișoară, a rostit Paul, pare-se c-o să pleci peste trei zile. Nu ți-e teamă oare să înfrunți primejdiile ce te pândesc pe marea... pe marea de care ești atât de înfricoșată?

— Trebuie, răspunse Virginia, să-mi ascult părinții; e datoria mea și trebuie să mi-o împlinesc.

— Ne părăsești, spuse din nou Paul, pentru o rudă îndepărtată, pe care nici măcar n-ai văzut-o la față până acum!

— Vai, suspină Virginia, aș fi vrut să rămân aici toată viața; dar mama nu m-a lăsat. Duhovnicul meu mi-a spus că voința lui Dumnezeu este să plec; că viața e o încercare... Într-adevăr, grea încercare!

— Cum, se miră Paul, au fost atâtea motive care te-au îndemnat să pleci și niciunul ca să rămâi!? A, nu! cred că sunt și altele pe care nu vrei să mi le mărturisești. Bogăția este atât de ispititoare. Vei găsi curând, într-o lume nouă, pe cineva căruia să-i spui „frățioare”, așa cum mie n-o să-mi mai spui niciodată. Și vei căuta să-ți alegi un frate vrednic de dumneata prin obârșia și averea pe care eu nu ți le pot pune la picioare. Dar unde vrei să te duci ca să poți avea parte de mai multă fericire? Pe ce țărături vei coborî ca să-ți fie mai dragi decât pământul pe care te-ai născut? Unde ai să găsești oameni în

mijlocul cărora să te simți atât de bine ca în sânul celor ce te iubesc? Cum ai să trăiești fără mângâierile mamei tale, de care nu te poți lipsi? Și apoi, gândește-te, ce-o să se facă ea, acum, în pragul bătrâneții, când n-o să te mai vadă în preajma ei, la masă, în casă, și n-o să se mai poată sprijini de brațul tău când va ieși să se plimbe? Ce o să se facă mama mea, care te iubește tot atât de mult ca și dânsa? Ce-am să le spun eu, și uneia și celeilalte, când am să le văd plângând că ești atât de departe? Poți fi atât de crudă? Nu-ți mai vorbesc de mine: te-ai gândit, oare, ce-o să mă fac de aci încolo, când n-am să te mai văd dimineața în mijlocul nostru, și când noaptea va coborî fără să ne găsească strânși laolaltă ca de obicei, ce-o să mă fac atunci când voi privi acești doi cocotieri sădiți la nașterea noastră, care au fost atâta vreme martorii prieteniei ce ne-a legat? Dar fiindcă inima ta râvnește o altă soartă, fiindcă tânjești după alte meleaguri decât acelea pe care te-ai născut, după alte bunuri decât acelea dobândite prin truda mea, lasă-mă să viu cu tine pe corabia cu care pleci. Te voi liniști, atunci când vor băntui furtunile care și aici pe uscat te înspăimântă. Îți voi odihni capul pe pieptul meu și-ți voi încălzi inima lângă inima mea, iar, în Franța, unde vrei să te duci, ademenită de bogăție și de mărire, te voi sluji ca un rob. Fericit numai văzându-te pe tine fericită, în palatele acelea unde te voi vedea slăvită de toți, și unde toată lumea va căuta să-ți împlinească dorințele, voi fi încă destul de bogat și de nobil ca să-ți jertfesc tot ce am mai de preț, murind la picioarele tale.

Un hohot de plâns îi curmă glasul și în clipa aceea o auzirăm pe Virginia spunându-i aceste cuvinte întretăiate de suspine:

— Pentru tine plec... pentru tine, pe care te-am văzut zi de zi muncind îndoit de spate ca să hrănești două familii nevolnice. Și dacă m-am învoit să nu scap prilejul de a deveni bogată, a fost numai ca să-ți întorc înmiiit binele pe care ni l-ai făcut. Există oare o avuție în măsură să

răsplătească prietenia ta? Ce-mi vorbești de obârșia ta? Ah! dacă mi-ar fi dat acum să-mi aleg singură fratele, crezi că mi-aș dori altul decât tine? O, Paul, Paul, tu-mi ești mai drag ca un frate! De-ai ști ce greu mi-a venit să te îndepărtez de mine! Voiam să mă fi ajutat chiar tu să mă rup de mine însămi, până când cerul se va fi înduplecat să binecuvânteze legătura noastră. Acum rămân, plec, trăiesc, mor, fac tot ce vrei tu. Ființă slabă ce sunt! Am putut rămâne împietrită la mângâierile tale și nu mă simt în stare să înfrunt durerea ta!

La aceste vorbe, Paul o cuprinse în brațe și, ținând-o strâns înlănțuită, strigă cu o voce sălbatecă:

— Plec cu ea: nimic nu ne poate despărți.

Alergarăm cu toții la el.

— Dragul mării, dacă ne părăsești, ce-o să se întâmple cu noi? Întrebă doamna de la Tour.

— Dragul mării, dragul mării... o îngână el tremurând. Dumneata, mama mea! Dumneata care vrei să desparți pe frate de soră! Amândoi ți-am supt laptele; amândoi am crescut pe genunchii dumitale și am învățat de la dumneata să ne iubim; amândoi ne-am spus-o de mii de ori. Și-acum o alungi de lângă mine! O trimiți în Europa, în țara aceea barbară, care nu s-a îndurat să-ți dea un adăpost, la niște rude vrăjmașe, care și pe dumneata te-au năpăstuit. Ai să-mi spui: N-ai niciun drept asupra ei de vreme ce nu e sora ta. Dar ea este totul pentru mine, averea mea, familia mea, rangul meu, tot ce am mai scump pe lume. Alte bunuri nu știu să am. Amândoi am împărțit același acoperiș, același leagăn, și vom împărți același mormânt. Dacă pleacă, trebuie s-o urmez. O să mă împiedice guvernatorul? Mă poate el opri să mă arunc în mare? Mă voi ține pe urmele ei înotând. Marea nu poate să fie mai haină cu mine decât pământul. Dacă nu mi-a fost dat să trăiesc aici, lângă ea, cel puțin voi muri sub ochii ei, departe de voi. Mamă vitregă! Sufler împietrit! Fie ca oceanul pe care-o trimiți să-l înfrunte să-ți-o răpească de-a pururi! Fie ca valurile să-ți aducă înapoi

trupul meu neînsuflețit și, rostogolindu-l împreună cu al ei printre pietrele de pe țărm, să-ți pricinuiască prin pierderea celor doi copii ai tăi o veșnic nemângâiată durere!

Auzind cuvintele lui, îl cuprinsei în brațe, căci disperarea îl scosese din minți. Ochii îi scânteiau, broboane mari de sudoare i se prelingeau pe obrazul dogoritor, genunchii îi tremurau și simțeam în pieptu-i învăpăiat inima bătându-i să se spargă.

— O, dragul meu! spuse Virginia speriată. Îți făgăduiesc în numele bucuriilor pe care le-am împărtășit în copilărie, în numele suferințelor tale și alor mele și în numele a tot ceea ce trebuie să lege pe veci două ființe oropsite, că, dacă va fi să rămân, să nu trăiesc decât pentru tine; iar dacă va fi să plec, să mă întorc într-o bună zi pentru a fi ă ta. Voi toți care m-ați crescut de mică, voi, în mâinile cărora se află soarta mea și care acum mă vedeți cu lacrimile pe obraz, îmi sunteți martori. Jur pe cerul care îmi aude cuvintele, pe marea ale cărei întinsuri va trebui să le străbat, pe aerul ce-l sorb în piept și pe care niciodată nu l-am prihănit cu minciuni, întocmai cum sub razele soarelui o stană de gheață începe a se topi prăvălindu-se de pe culmile Apeninilor, așa se istovi dintr-o dată mânia năprasnică a tânărului nostru, în clipa când auzi glasul iubitei sale. Fruntea-i semeată rămase plecată, în timp ce lacrimile îi curgeau șiroaie pe obraji. Amestecându-și lacrimile cu ale sale, Margareta îl ținea îmbrățișat, fără să poată scoate un cuvânt. Doamna de la Tour, care nu mai știa pe ce lume se află, îmi spuse:

— Nu mai pot; mi se sfâșie inima. Călătoria asta blestemată nu trebuie să se facă. Vecine, fii bun și încearcă să-l iei la dumneata pe băiat. De opt zile încoace nimeni n-a mai închis ochii, aici, în casă.

— Prietene, i-am spus atunci lui Paul, sora dumitale rămâne cu noi. Mâine vom căuta să vorbim cu guvernatorul; lasă familia dumitale să se odihnească în pace și vino să dormi noaptea asta la mine. E târziu,

suntem în toiul nopții. Crucea Sudului se înalță dreaptă în zare.

Băiatul se lăsă condus fără să spună nimic și, după o noapte foarte zbuciumată, se sculă în zori zilei și se întoarce acasă.

Dar ce rost are să lungesc atâta povestea acestor întâmplări? În viața oamenilor nu există, îndeobște, decât o parte pe care îți face plăcere s-o cunoști. Aidoma globului pământesc care se rotește cu noi, ciclul vieții noastre se încheie grabnic într-o singură zi, iar dacă o parte din ziua aceasta se bucură de lumină, cealaltă este hărăzită să rămână în întuneric.

— Moșule, i-am spus, te rog din suflet spune-mi până la capăt povestea pe care ai început-o atât de duios. Icoanele fericirii sunt făcute să ne încânte, dar cele ale nefericirii sunt la rândul lor pline de învățăminte. Ce s-a întâmplat, rogu-te, cu bietul Paul?

Primul om pe care l-a văzut Paul, înapoindu-se acasă, a fost negresa Maria care, urcată pe o stâncă, privea în largul mării.

— Unde-i Virginia? strigă el de departe, de cum o zări.

Maria își întoarce fața către tânărul ei stăpân și începu să plângă. Paul, năucit, se înturnă din drum și o rupse la fugă spre port. Acolo află că Virginia se îmbarcase în faptul zilei, că vasul ridicase pânzele numaidecât și că în momentul acela era atât de departe încât nici nu se mai zărea. Își îndreptă atunci pașii spre așezarea lor, pe care o străbătu fără să spună un cuvânt nimănui.

Cu toate că brâul acesta de stânci pare, mai ales acolo, în spatele nostru, aproape drept ca un zid, tăpșanele verzi ce se înșiră de-a lungul coastelor sunt tot atâtea prispe cu ajutorul cărora poți să ajungi pe niște drumeaguri pieptișe până la temelia acelei piramide stâncoase, aplecată într-o rână și pe care niciun picior omenesc n-a putut urca vreodată, numită Policarul. La poalele acestui pisc, se află o terasă umbrită de copaci

mari, însă atât de înaltă și de prăpăstioasă, că pare o falnică pădure suspendată în aer și înconjurată de genuni înfricoșătoare. Norii ce se adună neconținut în jurul Policarului îndestulează câteva șipote care se prăvălesc de la o asemenea înălțime în adâncul văii, pe versantul celălalt al muntelui, încât de acolo, de sus, nici nu se mai aude măcar vuietul cascadei. Din locul acela poți cuprinde cu ochiul o bună parte din insulă, cu munții ei încununați de piscuri, printre care Piterboth și Cele Trei-Gurguie, și cu văile-i împădurite; apoi întinsul mării și insula Bourbon, care se află la vreo patruzeci de leghe spre apus. Din vârful acestei înălțimi, Paul apucă să zărească nava care i-o răpise pe Virginia. Era la mai bine de zece leghe în larg, ca un punct negru în mijlocul oceanului. O bună parte din zi și-o petrecu astfel cu ochii ațintiți în zare; dispăruse de mult și lui tot i se părea c-o mai vede încă, iar când se topi în pâclele depărtărilor, se așeză jos în mijlocul acelei sălbăticiuni, în bătaia vânturilor ce clatină neîncetat creștetele palmierilor și ale tatamacilor. Freamătul lor înăbușit și unduios aduce cu un vuiet îndepărtat de orgă și învăluie sufletul într-o profundă melancolie. Acolo îl găsi pe Paul, cu capul sprijinit de stâncă și ochii pironiți în pământ. De când răsărise soarele plecasem în căutarea lui; cu mare greutate îl înduplecai să coboare și să dea ochi cu ai săi. L-am adus totuși acasă și de îndată ce o văzu pe doamna de la *Tour* se grăbi să-i reproșeze cu amărăciune că-l înșelase. Doamna de la *Tour* ne povesti cum pe la orele trei dimineața, când se stârnise vântul și corabia se pregătea de plecare, guvernatorul, însoțit de o parte din statul său major și de preotul misionar, venise cu un palanchin s-o ia pe Virginia și cum, fără să țină seamă de stăruințele și lacrimile ei și ale Margaretei, o porniseră cu de-a sila de acasă pe față, mai mult moartă decât vie, strigând cu toții că e spre binele lor.

— Cel puțin, spuse Paul, dacă mi-aș fi luat rămas bun de la ea, acum aș fi cu sufletul împăcat. I-aș fi spus:

„Virginia, dacă în timpul cât am fost împreună mi-a scăpat cumva vreun cuvânt care te-a supărat, înainte de a mă părăsi pentru totdeauna, spune-mi că mă ierți”. I-aș mai fi spus apoi: „Pentru că nu mi-e dat să te mai văd niciodată, adio, Virginia mea dragă! adio! Nu-ți doresc decât să trăiești mulțumită și fericită departe de mine!” Și văzând că doamna de la Tour și mama sa plâneau: Căutați, le spuse el, pe altcineva să vă zvânte lacrimile! și se depărtă de ele gemând.

O bucată de vreme rătăci de colo până colo în jurul casei. Se ducea prin toate locurile care știa că-i fuseseră dragi Virginiei. Spunea caprelor și iezilor care se țineau după el behăind:

— Ce vrei? Niciodată n-o veți mai zări venind aici împreună cu mine să vă dea de mâncare din palmă.

Se îndreptă spre RĂGAZUL VIRGINIEI și, văzând păsările ce se roteau în jurul lui, se tângui:

— Sărmane păsărele! De aci încolo nu veți mai ieși în întâmpinarea celei care vă hrănea cu-atâta drag.

Dând apoi cu ochii de Fidel, care mergea înaintea lui adulmecând pe jos, ca și cum ar fi căutat pe cineva, suspină și-i spuse:

— O! n-ai s-o mai găsești niciodată.

În cele din urmă, se așeză pe o stâncă, în locul în care stătuse de vorbă cu ea în ajun, și privind în largul mării, unde văzuse pierind corabia ce i-o răpise pe Virginia, începu să plângă amarnic.

În timp, noi îl urmam pas cu pas, temându-ne ca nu cumva furtuna ce-i bântuia cugetul să-l împingă la cine știe ce faptă nesăbuită. Mamă-sa și doamna de la Tour îl rugau cu cele mai duioase cuvinte să nu le sfâșie și mai mult inima, lăsându-se pradă deznădejdi. În sfârșit, doamna de la Tour izbuti să-l liniștească, îmbunându-l cu tot felul de alintări menite să-i trezească speranțele. Îl numea odorul ei scump, fiul ei, ginerele ei, căruia i-o hărăzise pe fiica sa. Stăruia să intre în casă și să ia ceva în gură. Paul se așeză cu noi la masă, păstrând gol lângă el

locul pe care ședea de obicei tovarășa copilăriei lui; îi vorbea ca și cum ar fi fost acolo, îmbiind-o cu mâncărurile care știa ca-î plac ei mai mult; dar îndată ce își dădea seama ca se-nșală, începea să plângă. În zilele următoare, adună toate lucrurile de care se folosisese Virginia, ultimele buchete de flori cu care se împodobise, o ceașcă făcută dintr-o nucă-dc-cocos, din care obișnuia să bea, și, ca și cum aceste amintiri lăsate în urmă de prietenia lui ar fi fost cele mai prețioase odoare din lume, le săruta și le strângea la piept. Nici ambra nu împrăstie o mireasmă atât de suavă ca lucrurile atinse de ființa iubită. În cele din urmă, văzând că regretele lui măreau măhnirea mamei sale și a doamnei de la Tour, și că nevoile familiei îi cereau să muncească fără de preget, se apucă, împreună cu Domingo, să dreagă stricăciunile pe care le suferise grădina.

Curând, tânărul acesta, indiferent ca un creol față de tot ce se petrece în lume, mă ruga să-l învăț să scrie și să citească pentru ca să poată purta un schimb de scrisori cu Virginia. Mai apoi, ținu să învețe geografia, ca să-și poată face o idee despre țara în care avea să debarce Virginia, și istoria, ca să cunoască obiceiurile oamenilor în mijlocul cărora îi era hărăzit să trăiască. Tot așa cum mai înainte, mânat de simțurile lui de iubire, ajunsese să se desăvârșească în munca câmpului și să preschimbe într-o grădină încântătoare un pământ plin de hârtoape. Fără îndoială, majoritatea științelor și artelor de care se bucură omenirea se datorează plăcerilor spre care năzuiește această pasiune arzătoare și involburată, după cum din lipsa acestor plăceri s-a zămislit filosofia, care ne învață să ne mângâiem de orice neajuns. Astfel, natura, făcând din dragoste legătura cea mai temeinică a tuturor ființelor, a sorocit-o să fie cel dintâi scop al societății umane și imboldul din care s-au născut atât conștiințele cât și plăcerile noastre.

Paul nu prea avea cine știe ce tragere de inimă pentru geografie, care, în loc să descrie natura fiecărei țări, se

mulțumește să arate doar împărțirea ei politică. Istoria, și mai ales istoria modernă, nu reuși nici ca să-i trezească interesul. Nu descoperea în paginile ei decât o seamă de nenorociri ce se abăteau când și când asupra omenirii și ale căror cauze nu le putea desluși; războaie fără motiv și fără scop; uneltiri ascunse; popoare lipsite de caracter și cârmuitori lipsiți de omenie. Cu mult mai mult drag citea romanele care, cercetând mai stăruitor sentimentele și năzuințele omeniești, îi înfățișau unele împrejurări asemănătoare cu cele din viața lui. Așa, bunăoară, nicio carte nu-i făcu atâta plăcere ca *Télémaque*, datorită imaginilor vieții la țară și felului în care erau zugrăvite pasiunile firești ale sufletului omenesc. Episoadele care-i plăceau în mod deosebit le citea cu glas tare mamei sale și doamnei de la Tour; și atunci, năpădit de amintiri răscolitoare, glasul i se frângea și lacrimile-i curgeau pe obraz. I se părea că descoperă în Virginia demnitatea și înțelepciunea Antiopiei, îngemănate cu suferințele și dragostea nimfei Eucharis. Pe de altă parte, lectura romanelor la modă, împănate cu moravuri și cugetări deșuchate, avu darul să-l neliniștească; iar când află că aceste romane înfățișau imaginea adevărată a lumii europene se temu, și nu fără unele temeiuri, ca nu cumva Virginia să se lase înrâurită de această lume și să-l dea în cele din urmă uitării.

Trecuse, într-adevăr, mai mult de un an și jumătate fără ca doamna de la Tour să aibă vreo știre de la mătușa sau de la fiica ei: aflase numai, pe cale lăaturalnică, că Virginia ajunsese cu bine în Franța. În cele din urmă primi, aduse de o corabie în drum spre India, un pachet și o scrisoare scrisă chiar de Virginia. Cu toată cumpătarea pe care o punea în cuvinte blânda și îngăduitoarea ei fiică, doamna de la Tour își dădu scama că era tare nefericită. Scrisoarea oglindea atât de bine situația în care se afla, și firea ei, încât mi s-a întipărit în minte aproape cuvânt cu cuvânt:

„Preascumpă și multiubită mamă,

Ți-am scris, chiar eu cu mâna mea, câteva scrisori, dar cum n-am primit niciun răspuns, am toate motivele să cred că n-au ajuns la dumneata. Nădăduiesc însă că scrisoarea de față va avea o soartă mai buna, datorită măsurilor pe care le-am luat ca să ai vești de la mine și ca să le primesc, la rândul meu, pe ale dumitale.

Am vărsat multe lacrimi de când ne-am despărțit, eu, care nu țin minte să fi plâns vreodată decât pentru necazurile altora! Mătușa mea a rămas foarte mirată când, întrebându-mă, la sosire, la ce mă pricep, i-am spus că nu știu nici să citesc, nici să scriu. M-a întrebat ce-am învățat, atunci, de când sunt pe lume; iar când i-am răspuns că învățasem să port grija unei gospodării și să nu ies din cuvântul dumitale, mi-a spus că educația pe care am primit-o e potrivită pentru o slujnică. Chiar de-a doua zi m-a dat la pension, la o mânăstire mare din preajma Parisului, unde am tot felul de profesori care mă învață, printre altele, istoria, geografia, gramatica, matematica și călăria; dar am atât de puține înclinații pentru aceste științe, încât nu cred c-am să mă aleg cu mare lucru de pe urma învățăturilor acestor domni. Îmi dau seama că sunt o biată făptură cam sărăcuță cu duhul, așa cum lasă ei să se înțeleagă. Totuși, râvna cu care mătușa se ocupă de mine nu pare să se fi istovit. Cu fiecă schimbare de anotimp îmi dăruiește rochii noi. A tocmit două cameriste care să mă slujească și care umblă atât de gătite, încât ai zice că sunt cine știe ce cucoane mari. A ținut apoi să iau titlul de contesă, în schimb m-a silit să părăsesc numele de la Tour, care mi-era tot atât de drag ca și dumitale, cunoscind, din câte mi-ai povestit, toate necazurile pe care le-a avut de întâmpinat tata ca să se însoare cu dumneata. A înlocuit numele pe care l-ai dobândit prin căsătorie cu acela al familiei dumitale, care de asemenea mi-e drag, fiind numele dumitale de fată. Văzând huzurul în care mă lăfăiesc, am rugat-o să-ți

trimită cât de cât un ajutor. Cum să-ți împărtășesc răspunsul ei? Dumneata însă m-ai povățuit să-ți spun întotdeauna cinstit adevărul. Mi-a răspuns, așadar, că dacă ți-ar trimite câte ceva, din când în când, nu ți-ar fi de niciun folos, iar dacă ți-ar trimite mai mult, obișnuită fiind să trăiești modest, te-ai simți stingherită. Am încercat la început să-ți dau vești despre mine, rugând pe alții să-ți scrie, deoarece eu nu cunoșteam încă slovele. Dar neavând, la sosirea mea aici, nicio ființă pe care să mă pot bizui, m-am străduit zi și noapte să-nvăț să citesc și să scriu: Dumnezeu m-a ajutat s-o scot la capăt în scurtă vreme. Am încredințat primele mele scrisori cucoanelor din preajma mea; am toate motivele să cred însă c-au încăput în mâinile mătușii. De astă dată, am cerut ajutorul unei prietene de la pension, așa că te rog să-mi trimiți răspunsul pe adresa alăturată, adică pe numele ei. Mătușa mi-a interzis cu desăvârșire orice corespondență cu lumea dinafară, sub cuvânt că lucrul acesta ar putea încurca planurile-i mărețe în legătură cu mine. Este singura persoană cu care mă pot vedea la vorbitor, în afară de un domn bătrân, prieten de-al dumneaei, care, spune dânsa, are o înclinație pentru mine. Drept să-ți spun, însă, eu n-am niciuna petru el, dacă totuși aș putea avea vreo înclinație pentru cineva.

Trăiesc în mijlocul celei mai strălucite bogății și cu toate astea n-am niciun ban de cheltuială. Se zice că, dacă aș avea bani pe mână, asta mi-ar strica. Nici chiar rochiile pe care le port nu sunt ale mele; cameristele se ceartă pentru ele încă înainte de a le fi lepădat.

În sânul belșugului, sunt mult mai săracă decât eram acasă, la noi, căci n-am nimic de dat. Când am văzut că iscusitele îndeletniciri pe care le învățam nu-mi dădeau înlesnirea să fac nici cel mai mic bine, m-am folosit de iglița pe care, din fericire, m-ai învățat s-o mânuiesc. Vă trimit deci câteva perechi de ciorapi, făcuți de mine, așa cum m-am priceput, pentru dumneata și pentru măicuța Margareta, o bonetă pentru Domingo și unul dintre

baticurile mele roșii pentru Maria. Am mai pus în pachet niște semințe și sâmburi de fructe, din cele care ni s-au servit la masă, împreună cu diferite semințe de copaci, culese din parcul mănăstirii în ceasurile mele de răgaz. O să găsești înăuntru și niște semințe de flori – violete, margarete, piciorul-cocoșului, maci, albăstrele, sipică – pe care le-am cules de pe câmp. În livezile din împrejurimi sunt o mulțime de flori mai frumoase decât pe la noi, dar nimeni nu se uită la ele. Sunt sigură că și dumneata și măicuța Margareta veți fi mai mulțumite de săculețul acesta cu grăunțe, decât de sacul cu piaștri, din pricina căruia a trebuit să ne despărțim, iar eu am vărsat atâtea lacrimi. Nu vă puteți închipui cât aș fi de fericită să știu că, într-o bună zi, veți avea parte să vedeți crescând niște meri alături de bananierii noștri și niște fagi amestecându-și frunzișul cu acela al cocotierilor. Ai să te crezi atunci în Normandia, care știu cât ți-e de dragă.

Mi-ai cerut să-ți împărtășesc bucuriile și necazurile mele. Departe de voi, nu mă mai pot bucura de nimic; cât despre necazuri, caut să le îndulcesc gândindu-mă că mă aflu într-un loc unde m-ai trimis pentru a împlini voința lui Dumnezeu. Dar cea mai mare suferință pentru mine este că nimeni nu-mi vorbește aici despre voi. Și nici eu n-am cui să-mi deschid inima. Cameristele mele, sau, mai bine zis cameristele mătușii – pentru că sunt mai mult ale ei decât ale mele – de câte ori încerc să aduc vorba despre tot ce mi-e mai drag pe lume, îmi spun: «Domnișoară, amintiți-vă că sunteți franceză și că nu trebuie să vă mai gândiți la țara aceea sălbatică!» O mai ușor mi-ar fi să uit că trăiesc decât să șterg din minte locul unde m-am născut și-n care trăiți voi. Mai curând aș zice că țara asta este o țară sălbatică pentru mine, căci trăiesc singură, fără să am un suflet de om lângă mine căruia, să-i împărtășesc dragostea pe care ți-o va purta până la mormânt,

Preascumpă și multiubită mamă,

*A ta duioasă și ascultătoare fică
Virginia de la Tour*

„Ai grijă, te rog, de Maria și de Domingo, care m-au alintat în copilărie, mângâie-l în locul meu pe Fidel, care m-a găsit atunci când mă rătăcisem în pădure

Paul fu nespus de mirat văzând că Virginia nu amintea nimic de el, deși pomenise de toată lumea din casă, fără să uite nici câinele; băiatul nu știa însă că, oricât de lungă ar fi scrisoarea unei femei, gândul ei cel mai scump nu este dat în vileag decât la sfârșit.

Într-un post-scriptum, Virginia îi recomanda stăruitor lui Paul două feluri de semințe; cele de violete și cele de sipică. Urmau câteva lămuriri asupra însușirilor acestor plante precum și asupra locurilor celor mai prielnice în care ar putea fi semănatate.

„Violeta, îi spunea ea, face o floare mov închis, căreia-i place să stea pitită la umbra tufișurilor, dar mireasma ei încântătoare o dă numaidecât de gol.

Îl ruga s-o asemene pe marginea fântânii, la picioarele cocotierului ei.

„Sipica, adăuga ea, face o floare frumoasă de un albastru stins cu un chenar negru, stropit cu alb. Ai zice că-i în doliu. De aceea i se mai spune și floarea-văduvei. Îi merge bine în locurile secetoase, bătute de vânturi”.

Îl ruga s-o semene în jurul stâncii pe care stătuseră amândoi în noaptea când îi vorbise pentru ultima oară și pe care îi cerea s-o numească, în amintirea ei, STÂNCA DESPĂRȚIRII.

Pusese aceste semințe într-o punguliță făcută dintr-o bucată de pânză ieftină, dar care lui Paul i se păru de neprețuit când văzu pe ea două litere înlănțuite, un P și un V, brodate cu fire de păr, care, judecînd după frumusețea lor, nu puteau fi decât ale Virginiei.

Scrisoarea gingașei domnișoare, înzestrată cu cele mai alese virtuți, aduse lacrimi în ochii întregii familii. Maică-

sa îi răspunse în numele tuturor, îndemnând-o să facă așa cum poftea, fie că va voi să se întoarcă, fie că va hotărî să rămână; și îi mărturisea că o dată cu plecarea ei pierduseră cu toții tot ceea ce fericirea lor avea mai luminos; cât despre dânsa, rămăsese, cu drept cuvânt, nemângâiată.

Paul așternu pe hârtie o scrisoare foarte lungă, în care o încredința că avea de gând să întocmească o grădină vrednică de ea, semănând laolaltă plantele europene cu cele de pe meleagurile Africii, așa cum ea îngemănase numele amândorura prin iscusința mâinilor sale. Îi trimitea totodată niște fructe din recolta cocotierilor de la fântâna ei, numai bine pârguite. Nu voia să-i trimită însă, scria el mai departe, nicio altă sămânță de pe insulă, pentru ca, mânată de dorul de a vedea iar belșugul acestor meleaguri, să se-ntoarcă mai repede acasă. O ruga din tot sufletul să împlinească cât mai curând năzuințele arzătoare ale întregii familii, și mai ales pe ale lui, pentru că fără ea nu putea să-i tihnească nicio bucurie.

Paul semănă cu cea mai mare grijă semințele primite din Europa, îndeosebi pe cele de violete și de sipică, ale căror flori păreau să aibă oarecare asemănare cu starea sufletească și cu împrejurările în care se afla Virginia, și pe care ea i le recomandase cu atâta căldură; dar, fie că secaseră pe drum, fie că nu le pria climatul acestor ținuturi africane, nu încolțiră decât prea puține dintre ele și nici acelea nu ajunseră să se înfiripe.

Între timp, invidia care caută totdeauna să se pună curmeziș în calea fericirii oamenilor, mai ales în coloniile franceze, răspândi pe insulă unele zvonuri menite să-l neliniștească peste măsură pe Paul. Oamenii de pe vasul cu care sosise scrisoarea Virginiei susțineau că fata se afla în pragul căsătoriei; cunoșteau până și numele seniorului de la curte care trebuia s-o ia de nevastă; mai mult, unii dintre ei pretindeau că se măritase și că fuseseră chiar de față la cununie. La început, Paul nu luă

În seamă asemenea vești aduse de un vas de comerț, care obișnuia să împrăștie, așa cum se mai întâmplase și altă dată, prin locurile pe unde trecea, tot felul de știri mincinoase. Dar, cum mai mulți locuitori de pe insulă, mânați de o fățarnică milă, se grăbise să-l compătimească pentru această încercare, începu să aibă unele îndoieli. De altfel, după cum își putuse da seama din cele câteva romane pe care le citise, infidelitatea era îndeobște luată în glumă; și cum știa că aceste cărți înfățișau cu destulă exactitate deprinderile lumii europene, se temu ca fiica doamnei de la Tour să nu se fi molipsit și ea și să fi uitat vechile legăminte. Cunoștințele dobândite începură, așadar, să-l chinuiască. Neliniștea lui spori cu atât mai mult cu cât, în răstimp de șase luni, sosiră rând pe rând câteva corăbii, fără ca vreuna dintre ele să aducă vești din partea Virginiei.

Bietul băiat, hărțuit de frământările lui sufletești venea deseori pe la mine ca să-i întăresc sau să-i împrăștii temerile, ca unul ce cunoșteam mai bine lumea.

Locuiesc, după cum v-am spus, la o leghe și jumătate depărtare de aici, pe malul unei gârle ce curge la poalele Muntelui-Lung. Acolo îmi petrec viața în singurătate, fără nevastă, fără copii și fără sclavi.

După ce ai avut neasemuita fericire să găsești o tovarășă de viață cu care să te înțelegi de minune, tot ce-ți mai rămâne de făcut, ca să nu suferi prea mult, este, fără îndoială, să trăiești singur. Orice om care a pătimit din pricina semenilor săi caută singurătatea. Este, într-adevăr, vrednic de luat în seamă faptul că în mijlocul tuturor popoarelor care au avut de suferit de pe urma părerilor, moravurilor sau ocârmuirii lor, au apărut numeroase categorii de cetățeni care au trăit toată viața în cea mai deplină singurătate și cel mai strict celibat. Așa au fost egiptenii în timpul decadenței lor, grecii din Bizanț; și tot așa sunt acum indienii, chinezii, grecii din zilele noastre, italienii și majoritatea popoarelor orientale și meridionale de pe continentul european. Singurătatea îi

dă din nou prilej omului să cunoască, într-o oarecare măsură, fericirea naturală, îndepărtând de el nedreptățile sociale. În mijlocul societăților noastre dezbinată de o sumedenie de prejudecăți, sufletul este într-o necurmată frământare, bântuit neîncetat de mii și mii de păreri aprige și contradictorii, cu ajutorul cărora membrii unei societăți ambițioase și ticăloșite caută să se subjuge unii pe alții. Dar, în singurătate, sufletul lasă să se depună aceste năluciri străine care-i turbură seninătatea, redobândind sentimentul nemijlocit al propriei sale existențe, sentimentul naturii și al creatorului ei. Așa cum apele nămolose ale unui torent care răvășește câmpiile, revărsându-se în câte o adâncitură îndepărtată de iureșul lor, lasă să se depună mărul pe fund și, recăpătând limpezimea de la început, devin din nou străvezii pentru a oglindi, o dată cu propriile țărături, verdeța pământului și lumina cerului. Singurătatea restabilește deopotrivă armonia trupului ca și pe aceea a sufletului. Din tagma singuraticilor fac parte oamenii care se străduiesc să împingă cât pot mai departe hotarele vieții, așa cum sunt bunăoară brahmanii din India. În sfârșit, după mine este atât de necesară pentru dobândirea fericirii, chiar atunci când trăiești în mijlocul lumii, încât mi se pare cu neputință să cunoști o mulțumire trainică, oricare ar fi sentimentul ce a prilejuit-o, sau să te călăuzești în viață după un principiu statornic, dacă nu reușești să-ți creezi o singurătate lăuntrică, din care păreriile noastre să iasă rareori la iveală și-n care opiniile celorlalți să nu pătrundă niciodată. Asta nu înseamnă însă că omul trebuie să trăiască neapărat singur; cu atât mai mult cu cât este legat de întregul neam omenesc prin nevoile sale; e dator, deci, să-și închine munca lui omenerii; cum, de asemenea, are îndatoriri față de întreaga fire. Dar, cum Dumnezeu ne-a înzestrat pe fiecare dintre noi cu organe perfect adaptate elementelor planetei pe care trăim, picioare pentru a pași pe pământ, plămâni pentru a respira aerul, ochi pentru a vedea lumina, fără să putem

schimba cumva folosința acestor simțuri, a păstrat numai pentru El, făuritorul vieții, inima, care este organul cel mai însemnat.

Îmi petrec, așadar zilele departe de oamenii cărora am vrut să le fiu de folos și care m-au năpăstuit. După ce am cutreierat o bună parte din Europa și câteva țări din America și din Africa m-am statornicit pe această insulă cu prea puțini locuitori, atras de clima dulce și de pustietățile ei. O colibă pe care am înjghebat-o în pădure, la picioarele unui copac, o bucată de pământ destelenită cu mâinile mele, râul care curge prin fața casei îmi îndestulează nevoile și plăcerile. Pe lângă aceste bucurii, mai am parte de câteva cărți alese, care mă învață să fiu mai bun. Însăși lumea pe care am părăsit-o ajunge, prin mijlocirea lor, să-mi sporească fericirea, căci, înfățișându-mi icoana. Unor pasiuni, din pricina cărora oamenii sunt atât de nenorociți, și făcându-mă să pun în cumpănă soarta lor cu a mea, îmi dau prilejul să cunosc o mulțumire negativă. Aidoma unui naufragiat care și-ar fi aflat scăparea pe o stâncă, privesc din singurătatea mea vijeliile care se-nvoldurează în restul lumii; chiar și liniștea. Pare mai adâncă atunci când ascult în depărtare vuietul furtunii. De când oamenii nu mai stau în calea mea și nici eu într-a lor, nu-i mai urăsc, îi plâng. Dacă se întâmplă să întâlnesc vreun biet amărât, caut să-i vin în ajutor povățuindu-l, așa cum, de pe malul unei ape dezlănțuite, un drumeț întinde mâna nefericitului care este gata să se înece. Nevinovăția însă a fost singura care și-a plecat urechea la vorbele mele. Natura cheamă în zadar la ea restul muritorilor; fiecare își face despre ea o imagine căreia îi împrumută propriile sale pasiuni. Aleargă toată viața pe urmele acestor înșelătoare năluci, care-l poartă pe drumuri greșite, pentru ca mai apoi să se plângă cerului de amăgirea pe care singur și-a urzit-o. Printre atâția dezmoșteniți, pe care am încercat uneori să-i întorc la natură, n-am întâlnit nici măcar unul care să nu fie îmbătat de propria lui ticăloșie. La început, mă

ascultau cu luare-aminte, crezând că-i voi ajuta să dobândească cine știe ce faimă sau bogății; dar, văzând că nu voiam decât să-i povățuiesc să se lipsească de ele, mă socoteau la rândul lor un biet nepricopsit, fiindcă nu alergam după nevrednica lor fericire; osândeau viața mea singuratică, zicând că numai ei erau într-adevăr de folos omenirii, și căutau să mă târască în vârtejul vieții lor. Eu însă, chiar dacă stau de vorbă cu toată lumea, nu mă dăruiesc nimănui. Și, adesea, cea ce am agonisit în sinea mea este un izvor de învățăminte pentru mine însumi. În liniștea de care am parte acum, depăn în amintire frământările vieții mele pe care odinioară am pus atât preț: protecțiile, avere, renumele, desfătărilor și opiniile care se bat cap în cap pe toată fața pământului. Mi-aduc aminte de atâția oameni pe care i-am văzut luptându-se cu înverșunarea pentru aceste himere și care acum nu mai sunt, și mă gândesc la valurile râului meu care se sfărâmă spumegând de stâncile întâlnite în cale și pier ca să nu se mai întoarcă niciodată. Cât despre mine, mă las purtat în tihnă de fluviul vremii către oceanul viitorului, care este nețărmurit; și, având înaintea ochilor priveliștea armonioasă pe care o desfășoară natura, îmi înalț gândul spre făuritorul ei, nădăjduind că într-o altă lume destinele vor fi mai fericite.

Cu toate că din inima pădurii, unde se află schivnicia mea, privirea nu poate cuprinde atâtea lucruri câte se văd de pe înălțimea pe care ne aflăm, găsești și acolo unele priveliști interesante, mai ales pentru un om în felul meu, căruia îi place mai mult să se închidă în sine, decât să trăiască în afară. Râul care curge prin fața casei mele străbate în linie dreaptă pădurea, astfel că pare un lung canal umbrit de cei mai feluriți arbori; tatamaci, abanoși, sau unii cărora prin partea locului li se spune lemn-de-păr, lemn-de-măslin ori lemn-de-scorțișor; pâlcuri de palmieri își ridică ici și colo coloanele lor golașe, înalte de mai bine de o sută de picioare și împodobite în creștet cu un buchet de frunze, întrecându-i cu mult pe ceilalți

copaci ca o pădure plantată deasupra alteia. Mai sunt apoi liane cu fel și fel de frunze care se împletesc printre trunchiuri, alcătuind ici o arcadă înflorită, dincolo, lungi perdele de verdeață. Majoritatea acestor arbori împrăstie miresme aromate, și parfumul lor este atât de puternic, încât e de ajuns ca un om de prin partea locului să treacă printr-o astfel de pădure pentru ca hainele lui să păstreze mirosul ei încă vreo câteva ore după ce a ieșit la lumină. În anotimpul când înfloresc, ai crede că sunt troienele de zăpadă. Spre sfârșitul verii, mai multe soiuri de păsări călătoare, mânate de un instinct misterios, vin de pe cine știe ce meleaguri necunoscute, de peste nesfârșitele întinderi ale mărilor, să ciugulească semințele plantelor de pe insula noastră, împestrițând cu penele lor viu colorate verdeața copacilor pârjolită de arșița soarelui. Printre altele vin, bunăoară, diferite specii de papagali pitici și de porumbei albaștri, cărora pe aici li se spune porumbei olandezi. Maimuțele, locuitoarele statornice ale acestor păduri, se zbenguiesc prin rămurișul mohorât, de care se deosebesc prin blana cenușiu-verzuie și fața lor neagră; unele se atârnă cu coada de câte o creangă și se lasă așa să spânzure în aer, legănându-se încolo și încioace; altele sar din crcangă în creangă, purtându-și puii în brațe. Niciodată pușca ucigașă nu a înspăimântat pe acești pașnici copii ai naturii. Prin părțile astea nu se aud decât glasuri de bucurie ciripelile și gunguritul necunoscut al cine știe căror păsări din ținuturile australe, pe care ecourile pădurii le îngâna în depărtare. Râul care curge clocotind pe un pat de stâncă, printre copaci, răsfârâge, din loc în loc, în apele lui limpezi, bătrânul noian de verdeață și umbră și zburdălniciile fericitelor săi locuitori; la o mie de pași mai încolo, se prăvălește din stâncă-n stâncă formând în cădere o perdea de apă lucie ca un cristal care se destramă joc în bulbuci de spumă. Din freământul acestor ape învolburate se desprind mii de zgomote învălmășite, care, purtate prin pădure de adierea vântului, când se îndepărtează, când se apropie

toate laolaltă, asurzitoare ca dangătele clopotelor unei catedrale. Aerul, mereu primenit prin forfota apelor, întreține pe malurile râului, cu toată arșița verii, o verdeață și o răcoare cum rar ți-e dat să întâlnești în cuprinsul acestei insule, chiar și pe culmile munților.

Ceva mai încolo se află o stâncă, destul de îndepărtată de cascadă pentru ca vuietul apelor să nu te asurzească, și, în același timp, destul de apropiată ca să te poți bucura de priveliștea, de răcoarea și de murmurul lor. Uneori, în toiul căldurilor, doamna de la Tour, Margareta, Virginia, Paul și cu mine ne așezam să prânzim la umbra acestei stânci. Cum Virginia avea întotdeauna grijă ca orice lucru, cât de neînsemnat, pe care-l făcea să fie spre folosul altora, de câte ori ne ospătam la iarbă verde nu mânca un fruct fără să pună apoi în pământ semințele sau sâmburele lui. „Din roadele pomilor care au să crească aici, spunea ea, se va putea înfrupta cândva vreun călător, sau cel puțin o pasăre.” Într-o zi, după ce mâncase un fruct de papaier, a îngropat, ca de obicei, semințele la poalele acestei stânci. Curând, răsăriră câțiva papaieri, printre care și unul de parte femeiască, adică dintr-aceia care leagă rod. La plecarea Virginiei, pomișorul îi venea doar până la genunchi, dar, cum creștea repede, după doi ani era înalt de vreo douăzeci de picioare, iar spre vârf era încununat de câteva rânduri de fructe coapte. Trecând din întâmplare pe acolo, Paul se bucură văzând ce falnic pom ieșise din sămânța pe care ținea minte c-o pusese în pământ prietena lui; dar în același timp fu năpădit de o adâncă tristețe în fața acestei mărturii a îndelungatei sale absențe. Lucrările pe care le avem tot timpul sub ochi nu ne fac să simțim cât de grabnic trece viața noastră; îmbătrânesc o dată cu noi, fără să prindem de veste; sunt altele, în schimb, care, după ce câțiva ani le-am pierdut din vedere, se ivesc în fața noastră pe negândite, vestindu-ne cât de repede se scurge fluviul zilelor noastre. Văzând mândrețea aceea de pom încărcat cu roade, Paul se simți la fel de uimit și de

turburat ca un călător care, după o lipsă îndelungată din țară, nu mai găsește pe nimeni dintre cei de-o vârstă cu el, în timp ce copii acestora, pe care-i lăsase la sânul mamei, au ajuns la rândul lor, capi de familie. Uneori îi venea să-l doboare, pentru că prea mult îl făcea să simtă amarul de vreme ce trecuse de la plecarea Virginiei: alteori privindu-l ca pe un monument închinat faptelor ei bune, îi săruta trunchiul, alintându-l cu vorbe înfiorate de dragoste și de păreri de rău. O, tu, arbore, ce ai vlăstare care mai dăinuie încă în pădurea noastră, eu însumi te-am privit cu mai mult interes și cu mai adâncă venerație decât arcurile de triumf ale romanilor! Fie ca natura, care în fiecare zi năruie monumentele ridicate de trufia monarhilor, să sporească în pădurile noastre numărul celor înălțate în amintirea faptelor bune ale unei biete copile sărmâne!

Când Paul se abătea prin locurile astea, eram sigur, deci, că-l voi întâlni la picioarele acestui papaier. Într-o zi, l-am găsit acolo copleșit de tristețe, și am avut cu el o convorbire pe care am să v-o împărtășesc, dacă nu v-am plictisit din cale-afară cu nesfârșitele mele abateri, dar, având în vedere vârsta mea și fiind vorba de ultimele prietenii ale mele, sper că-mi vor fi trecute cu vederea. Am s-o înfățișez, așadar, în chip de dialog, ca să vă puteți da seama de bunul-simț înnăscut al băiatului; veți putea foarte ușor să înțelegeți când vorbește unul și când vorbește altul, după cuprinsul întrebărilor lui și al răspunsurilor mele.

Mi-a spus:

— Sunt tare amărât. Domnișoara de la Tour e plecată de doi ani și două luni, și de opt luni și jumătate nu avem nicio știre de la ea. E bogată, iar eu sunt sărac; m-a uitat, pesemne. Mă bate gândul să plec și eu; mă duc în Franța, intru în slujba regelui și mă îmbogățesc, iar mătușa domnișoarei de la Tour, când o să vadă c-am ajuns un mare senior, n-o să mai stea la îndoială să mi-o dea pe nepoata ei de soție.

Bătrânul

— Dar bine, prietene, nu mi-ai spus chiar dumneata că nu ești de neam mare?

Paul

— Așa spunea mama, pentru că eu habar n-am ce-nseamnă să fii de neam mare. Niciodată nu mi-am dat seama c-aș fi mai puțin nobil decât oricare alt om, nici că alții ar fi mai mult decât mine.

Batrânul

— În Franța, dacă nu faci parte din nobilime, toate drumurile ce duc spre slujbele înalte îți sunt închise; mai mult decât atât: nu ești primit în nicio tagmă aleasă.

Paul

— Mi-ai spus de atâtea ori că unul din temeiurile măreției la care s-a ridicat Franța este acela că orice supus, cât de mărunț, putea să ajungă oricât de departe, și mi-ai pomenit chiar de atâția oameni vestiți care, ieșiți din pătura de jos, au făcut cinste patriei lor. Vrei acum să-mi spulberi curajul?

Batrânul

— Fiul meu, nici nu-mi trece prin gând să ți-l spulber. Ți-am spus adevărul, așa cum era în trecut; dar între timp lucrurile s-au schimbat mult: astăzi în Franța totul se cumpără cu bani; acolo acum toate sunt bunurile unui număr restrâns de familii sau se împart între diferitele tagme. Regele este un soare pe care cei de rang și tagmele îl învăluie ca niște nori; ar fi de mirare deci ca vreuna din razele sale să cadă asupra dumatile. Odinioară, când administrația nu era chiar atât de complicată, s-au întâmplat și minuni dintr-astea. Atunci talentele și destoinicia au înflorit pretutindeni, ca niște pământuri noi, proaspăt deșțelenite, a căror vlagă se

revarsă în belșug de bucate. Dar regii mari, care cunosc oamenii și știu să și-i aleagă, sunt rari. În timp ce cârmuitorii de rând se lasă mânați de fețele înalte și de tagmele ce-i înconjoară.

Paul

— Poate voi găsi și eu vreuna din aceste fețe înalte care să mă ia sub aripa ei?

Batrâmul

— Pentru ca vreuna din fețe să binevoiască să te ia sub aripa-i ocrotitoare, trebuie să lingusești ambiția sau plăcerile ei. N-ai să izbutești niciodată; întâi pentru că nu te tragi dintr-un neam mare și pe urmă pentru că ești cinstit.

Paul

— Dar am să fac asemenea fapte de vitejie, am să-mi respect cu atâta credință cuvântul, și să-mi îndeplinesc cu sfințenie îndatoririle, am să fiu atât de inimos și de statornic în prietenie, încât mă voi dovedi vrednic să fiu adoptat de vreuna dintre aceste fețe, așa cum am văzut că se întâmplă în acele povestiri din trecut pe care mi le-ai dat să le citesc.

Batrâmul

— O, dragul meu, la greci și la romani; chiar și în timpul decadenței lor, cei de rang mare știu să respecte virtutea: noi am avut atâția oameni vestiți, pe toate tărâmurile, ridicați din popor, dar nu cunosc niciunul care să fi fost adoptat de vreo casă mare. Dacă n-ar fi regii noștri, virtutea ar fi condamnată în Franța să rămână pururea plebeiană. După cum ți-am spus, uneori, când li se pare c-au descoperit-o, îi dau cinstea cuvenită; dar onorurile care-i erau hărăzite se cumpără cu bani, astăzi.

Paul

— În lipsa unei fețe alese, voi căuta să fiu pe placul unei tagme. Mi-aș însuși în întregime deprinderile și părerile sale și aș face în așa fel ca toți să mă îndrăgească.

Batrâmul

— Vrei, așadar, să faci ca și ceilalți oameni, să-ți calci în picioare conștiința ca să te pricopsești?

Paul

— O, nu! Voi căuta întotdeauna să respect adevărul.

Batrâmul

— Atunci, în loc să le fii drag, s-ar putea întâmpla sa te privească toți cu ochi răi. De altfel, tagmele nu prea se sinchiesc să descopere adevărul. Cei dorinici să se ridice nu pun preț pe o părere sau alta, numai ei să ajungă la cârmă.

Paul

— Vai de sufletul meu! Totul îmi stă împotrivă. Sunt osândit să-mi petrec viața îndeletnicindu-mă cu o muncă lipsită de strălucire, departe de Virginia!

Și suspină adânc.

Batrâmul

— Dumnezeu să-ți fie singurul stăpân, iar neamul omenesc tagma dumitale! Caută, să fii pururea credincios și unuia și celuilalt. Familiile, tagmele, popoarele, regii au prejudecățile și patimile lor; adesea, nu poți să le fii pe plac, decât prin vicii. Dumnezeu și neamul omenesc nu-ți cer decât virtuți...

Dar de ce vrei să te deosebești de restul oamenilor? E un sentiment nefiresc, căci dacă fiecare dintre noi l-ar avea, ar însemna să fim veșnic în război cu vecinii noștri. Mulțumește-te să-ți împlinești datoria în împrejurările pe care ți le-a hărăzit pronia cerească; binecuvântează-ți

soarta care-ți îngăduie să ai o conștiință a dumitale și care nu te silește, ca pe cei mari, să-ți întemeiezi fericirea pe părerea celor mici, sau, ca pe cei umili, să te târăști la picioarele mărimilor, ca să ai cu ce să-ți ții zilele. Te afli într-o țară și într-o situație în care, ca să trăiești, nu ai nevoie nici să înșeli, nici să umbli cu lingușiri, nici să te înjosești, așa cum fac mai toți cei care vor să se pricopsească în Europa; aici, situația dumitale nu-ți interzice nicio virtute, nimeni nu te oprește să fii bun, cinstit, sincer, învățat, răbdător, cumpătat, cast, îngăduitor, credincios, nimeni nu-ți vestejește înțelepciunea dumitale abia înflorită, punând-o într-o lumină ridicolă. Cerul ți-a dăruit libertate, sănătate, o conștiință limpede și prieteni; regii, a căror ocrotire o râvnești, nu sunt atât de fericiți ca dumneata.

Paul

— Ah, din păcate îmi lipsește Virginia! Fără ea e ea și cum n-aș avea nimic, în timp ce cu ea aș avea totul. Ea este noblețea, faima și bogăția mea. Dar, în sfârșit, pentru că mătușa ei vrea ca bărbatul cu care se va mărita să poarte un nume strălucit, după câte știu, cu ajutorul învățăturii și cărților poți ajunge un savant vestit; vreau, așadar, să mă apuc temeinic de învățătură. Am să fiu tobă de carte și atunci, prin cunoștințele dobândite, voi căuta să-mi slujesc patria în chipul cel mai folositor, fără să fac vreun rău cuiva și fără să fiu la cheremul nimănui; voi ajunge un om renumit, și gloria pe care voi câștiga-o va fi numai a mea.

Batrâmul

— Fătul meu, talentele sunt și mai rare decât noblețea și bogățiile. Și sunt, fără îndoială, bunuri mai de preț, deoarece nimeni nu ni le poate răpi și pretutindeni sunt înconjurate de stima tuturor; dar se plătesc scump. Nu le poți dobândi decât îndurând tot felul de lipsuri, și numai dacă ești înzestrat cu o simțire aleasă, din pricina căreia

suntem nefericiți atât înlăuntrul nostru, cât și în afară, datorită asupririlor pe care le avem de îndurat din partea contemporanilor noștri. În Franța, magistratul nu râvnește câtuși de puțin faima militarului și nici militarul pe aceea a magistratului; toată lumea însă va căuta să-ți pună bețe-n roate pentru că toată lumea acolo își închipuie că are talent. Vei fi de folos oamenilor, spui dumneata? Dar cel care scoate de pe un ogor un snop de grâu mai mult le este de mai mult ajutor decât acela care le dă o carte.

Paul

— Într-adevăr, mâna care a sădit papaierul acesta le-a făcut un dar mai folositor și mai plăcut locuitorilor din inima acestor păduri decât dacă le-ar fi dăruit o bibliotecă întreagă.

Și, zicând acestea, cuprinse în brațe copacul, și-l sărută cu foc.

Batrâmul

— Cea mai bună carte, care nu propovăduiește decât egalitatea, prietenia, bunăînțelegerea și iubirea de oameni, *Evanghelia*, a slujit veacuri de-a rândul europenilor drept pretext pentru dezvăluirile lor furioase. Câte tiranii nu dăinuie încă pe fața pământului în numele ei, fie că apasă pe umerii unei obști întregi, fie pe ai unui singur om! Așa stând lucrurile, cine s-ar mai putea lăuda că a reușit să fie de folos oamenilor printr-o carte? Adu-ți aminte ce soartă au avut mai toți filosofi care le-au propovăduit înțelepciunea. Homer, care a înveșmântat-o în versuri atât de frumoase, cerea de pomană. Socrate, care le-a împărtășit-o atenienilor dându-le atât de minunate pilde prin cuvântările sale și prin felul său de viață, a fost judecat și osândit de ei să se otrăvească. Sublimul său discipol, Platon, a fost zălogit ca sclav chiar din porunca suveranului care-l ocrotea; iar înaintea lor, Pitagora, care înzestra cu însușiri omenești chiar și

animalele, a fost ars de viu de către crotoniați²⁸. Dar ce spun eu? Majoritatea acestor nume ilustre au ajuns la noi desfigurate de unele trăsături satirice menite să-i caracterizeze, ingratitudea oamenilor fiind mai curând înclinată să-i recunoască sub această înfățișare; și dacă, spre deosebire de atâția alții, faima unora a rămas neștirbită și neîntinată până la noi, e pentru că cei care au purtat-o au trăit departe de societatea contemporanilor: întocmai ca acele statui la lumină intrate din câmpiile Greciei și ale Italiei, și care au scăpat de furia barbarilor numai pentru că au stat îngropate în pământ.

Vezi deci că, pentru a cuceri faima vijelioasă a oamenilor de litere, trebuie să ai o virtute nestrămutată și să fii gata să-ți jertfești propria-ți viață. De altfel, crezi oare că în Franța asemenea faimă are vreo trecere în ochii bogătaşilor? Nici nu se sinchisesc ei de literați, cărora învățătura agonisită nu le aduce în patrie nici vază, nici dregătorii, nici mijlocul de a pătrunde la Curte. În secolul nostru, nepăsător la orice, afară de plăceri și de bogăție, nu mai este chiar atâta asuprire; în schimb, cunoștințele și virtutea nu-ți aduc nicio situație mai deosebită, pentru că totul în stat se plătește cu bani. Odinioară, se puteau bizui că vor fi răsplătite cu diferite ranguri bisericești, cu diferite slujbe în magistratură sau în administrație; astăzi, ele nu folosesc decât pentru a scrie cărți. Dar, rodul acesta, atât de puțin căutat de oamenii de lume, este pururi vrednic de obârșia lui cerească. Căci numai cărților le este hărăzit să dea strălucire virtuții ascunse, să mângâie pe dezmoșteniți, să lumineze națiunile și să spună adevărul chiar și capetelor încoronate. Este, fără doar și poate, menirea cea mai măreață cu care cerul poate cinsti un muritor pe pământ. Cine-i acela care să nu se simtă mângâtat pentru

²⁸ E o legendă pe care Bernardin de Saint-Pierre o acceptă fără discuție. După toate probabilitățile Pitagora a murit la Metaponte, între 510 și 480 î.e.n. (n. ed. fr.).

disprețul sau nedreptățile îndurate din partea celor cu dare de mână la gândul că opera sa va răzbate din veac în veac, de la un popor la altul, pentru a pune stavilă strâmbătății și tiranilor; și că din întunericul în care a trăit va izbucni o glorie atât de strălucitoare, încât va întuneca fala celor mai mulți monarhi, ale căror monumente pier înecate în uitare, în pofida lingușitorilor care le înalță și le preamăresc?

Paul

— O, nu mi-aș dori să cuceresc faima decât pentru a o revărsa asupra Virginiei, pentru ca numele ei să fie îndrăgit de întregul univers. Dar dumneata, care știi atâtea lucruri, spune-mi dacă ne va fi dat să ne căsătorim vreodată? Aș vrea să fiu tobă de carte, măcar pentru a cunoaște viitorul.

Bătrânul

— Cine ar mai dori să trăiască, fiule, dacă și-ar cunoaște viitorul? O singură nenorocire întrezărită ne pricinuieste atâtea frământări fără rost! Dacă-am avea mai dinainte siguranța că ne paște o nenorocire, ar însemna ca toate zilele care ne mai rămân până atunci să ne fie otrăvite de gândul acesta. De fapt nici nu trebuie să cercetăm prea amănunțit ceea ce ne înconjoară; cerul, care ne-a înzestrat cu gândire ca să putem face față necazurilor noastre, ne-a lăsat pe de altă parte necazurile pentru a pune o stavilă gândurilor.

Paul

— Cu bani, spui dumneata, poți cumpăra în Europa ranguri înalte și dregătorii. Plec atunci în Bengal, și după ce am să strâng acolo destule bogății, mă duc la Paris și mă însor cu Virginia. Mă îmbarc cât de curând.

Bătrânul

— Cum? Te lasă inima s-o părăsești pe mama dumitale și pe doamna de la Tour?

Paul

— Chiar dumneata m-ai sfătuit să plec în Indii.

Batrânul

— Pe-atunci Virginia era încă aici. Acum însă dumneata ai rămas singurul sprijin al celor două mame.

Paul

— Virginia o s-o roage pe mătușa ei, care-i atât de bogată, să le ajute.

Batrânul

— Bogații nu se învrednicesc să-i ajute decât pe aceia cu care se pot lăuda în lume. Printre rubedeniile lor sunt unele și mai de plâns decât doamna de la Tour, oameni care, neprimind niciun ajutor de la ei, își jertfesc libertatea pentru o bucată de pâine și-și petrec toată viața ferecați în mânăstiri.

Paul

— Ce țară mai e și Europa asta! O! Virginia trebuie să se întoarcă neapărat acasă. Ce nevoie are de rubedenii bogate? Era atât de fericită aici în colibele noastre, și atât de frumoasă, și-i ședea atât de bine gătită cu baticul ei roșu, sau cu acele cununițe de flori în jurul capului! Vino înapoi, Virginia! Părăsește palatele și măririle tale.

Întoarce-te pe aceste meleaguri stâncoase, la umbra pădurilor și a cocotierilor noștri. Vai, când mă gândesc că poate suferi, acum!... Și începea să plângă. Unchiule, te rog, nu-mi ascunde nimic; și fiindcă nu poți să-mi spui dacă mă voi însura sau nu cu Virginia, spune-mi măcar dacă, trăind în mijlocul acelor mari seniori, care stau de vorbă cu regele, și care roiesc în jurul ei, mă mai iubește încă.

Bătrânul

— O, dragul meu, sunt sigur că te iubește, din mai multe motive, dar mai ales pentru că e virtuoasă.

La aceste cuvinte, Paul îmi sări de gât, nebun de fericire.

Paul

— Dar crezi într-adevăr că în Europa femeile sunt chiar atât de fățarnice precum le înfățișează comediile și cărțile pe care mi le-ai împrumutat?

Batrânul

— Femeile sunt fățarnice în țările în care bărbații sunt tirani. Unde există silnicie, înflorește vicleșugul

Paul

— Cum poate fi cineva tiran cu femeile?

Batrânul

— Căsătorindu-se împotriva voinței lor: o fată tânără cu un bătrân, o femeie plină de gingăsie, cu un bărbat nesimțitor.

Paul

— De ce să nu se poată căsători între ei cei ce se potrivesc: tinerele cu tinerii și îndrăgostiții cu iubitele lor?

Batrânul

— Pentru că, în Franța, majoritatea tinerilor nu sunt destul de bogați ca să se însoare, și nu reușesc să agonisească avere decât spre bătrânețe. Fiind tineri, ademenesc nevestele celor din preajmă, iar bătrâni, nu reușesc să se facă iubiți de soțiile lor. Au înșelat pe alții în tinerețe, pentru ca, la rândul lor, să fie înșelați la bătrânețe. Este una din compensațiile justiției universale care cârmuiește lumea; o samavolnicie este cumpănită întotdeauna de o altă samavolnicie. Astfel, majoritatea europenilor trăiesc o viață de îndoit dezmăț, iar dezmățul sporește într-o societate pe măsură ce bogățiile se îngrămădesc în mâinile unui număr mai mic de oameni. Satul este aidoma unei grădini în care copăceii nu pot să crească dacă în jurul lor sunt prea mulți copaci care-i umbresc; cu singura deosebire că o grădină poate fi frumoasă având numai câțiva copaci mari, în timp ce propășirea unui stat se întemeiază îndeobște pe mulțimea supușilor și pe egalitatea ce există între ei, și nicidecum pe câțiva oameni bogați.

Paul

— Dar de ce trebuie să fii bogat ca să te însori?

Bătrânul

— Ca să poți trăi în huzur toată viața, fără să faci nimic.

Paul

— Și de ce să nu muncești? Eu cum muncesc?

Bătrânul

— Pentru că, în Europa, a munci cu brațele este un lucru rușinos. I se spune muncă manuală. Mai mult încă, plugăritul este cel mai disprețuit dintre toate. Un meșteșugar, bunăoară, este privit cu alți ochi decât un țăran.

Paul

— Cum! Îndeletnicirea care-i hrănește pe oameni poate fi oare disprețuită în Europa? Nu te-nțeleg.

Bătrânul

— Firește! Un om crescut în mijlocul naturii nu poate înțelege stricăciunile societății. Ne putem da seama, de pildă, cum poate să arate ordinea, dar nu și dezordinea. Frumusețea, virtutea, fericirea păstrează anumite proporții; în schimb, urâtenia, viciul și nenorocirea nu mai păstrează niciuna.

Paul

— Ce fericiți trebuie să fie oamenii bogați! Nimic nu le stă în cale; și în același timp pot să răsfete ființele pe care le iubesc, dăruindu-le nenumărate plăceri.

Bătrânul

— Cei mai mulți sunt sătui de plăceri, fiindcă nu trebuie să-și dea nicio osteneală ca să se poată înfrupta din ele. N-ai simțit că plăcerea odihnei e cumpărată cu prețul oboselii; aceea a mâncării cu prețul foamei, iar a băuturii, cu prețul setei? Ei bine! plăcerea de a iubi și de a fi iubit nu se dobândește decât cu prețul a nenumărate lipsuri și

jertfe. Bogățiile le răpesc celor bogați gustul acestor plăceri, preîntâmpinându-le nevoile. Și nu e vorba numai de plictiseala ce însoțește sațietatea; gândește-te la trufia ce se naște din belșugul în care trăiesc, la faptul că cel mai mic neajuns este făcut să-i rănească, pe când cele mai mari bucurii nu mai reușesc să le măgulească vanitatea. Mireasma a mii de trandafiri te desfată doar o singură clipă; în timp ce durerea pricinuită numai de unul din spinii lor o simți încă mult timp după ce te-ai înțepat. O suferință în mijlocul plăcerilor este, pentru cei bogați, ca un spin printre flori. Pentru cei săraci, dimpotrivă, o plăcere în mijlocul necazurilor este ca o floare printre spini: se bucură din plin de ea. Orice efect este mai puternic prin contrast. Natura a cumpănit bine toate lucrurile. Care soartă crezi c-ar fi mai fericită: să nu ai aproape nimic de nădăjduit de la viață și toate motivele să te temi, sau aproape nicio pricină de teamă și totul de nădăjduit? Prima este soarta celor bogați, cea de-a doua, a săracilor. Dar, deși atât de deosebite una de alta, sunt atât de anevoioase pentru oamenii a căror fericire constă într-o existență fără strălucire în virtute.

Paul

— Ce înțelegi dumneata prin virtute?

Bătrânul

— Fătul meu! Dumitalc, care porți de grijă unei familii întregi muncind ca s-o hrănești, nu mai e nevoie să-ți spun. Virtutea este o strădanie la care ne supunem noi înșine, spre binele aproapelui, numai în dorința de a place lui Dumnezeu.

Paul

— Acum îmi dau seama cât e de virtuoasă Virginia!

Virtutea a făcut-o să dorească bogăția, ca să-i poată ajuta pe alții. Virtutea a îndemnat-o să plece de acasă și tot ea o s-o aducă înapoi,

Gândul întoarcerii ei apropiate înfierbânta închipuirea băiatului, risipindu-i toate temerile. Virginia nu le scrisese tocmai pentru că urma să sosească în curând. Dacă vântul era prielnic, puteai să vii destul de repede din Europa. Făcea socoteala navelor care străbătuseră distanța aceasta de patru mii cinci sute de leghe în mai puțin de trei luni. Vasul pe care se îmbarcase ea nu putea să facă mai mult de două luni pe drum; constructorii din ziua de azi erau atât de iscușiți, iar marinarii atât de îndemânatici! Vorbea de pregătirile pe care voia să le facă în cinstea sosirii ei, de noua locuință pe care plănuia s-o ridice, de bucuriile și surprizele pe care avea să i le prilejuiască, în fiecare zi, atunci când va fi soția lui. Soția lui! Gândul acesta îl umplea de fericire.

— Cel puțin atunci, unchiule, îmi spunea el, dumneata n-o să mai ai nimic altceva de făcut decât ce-ți dorește inima. Virginia fiind bogată, vom avea o mulțime de negri, care vor munci în locul dumatăle. Vei sta tot timpul cu noi, fără să ai altă grijă decât să petreci și să te veselești.

Și o rupea la fugă, ca scos din minți, grăbindu-se să împărtășească familiei lui bucuria de care era îmbătat.

Marile nădejdi sunt însă urmate în scurtă vreme de cumplite îndoieli. Pasiunile clocotitoare cuprind îndeobște sufletul hărțuit de simțăminte potrivnice. Uneori, Paul se abătea iar pe la mine chiar a doua zi, copleșit de tristețe,

— Virginia nu-mi scrie nimic, mi se plângea el. Dacă ar fi părăsit Europa, m-ar fi înștiințat la plecare. A! zvonurile care au umblat pe seama ei sunt fără doar și poate îndreptățite! Nu mai încape nicio îndoială, mătușa ei a măritat-o cu cine știe ce mare senior. Râvna bogăției a dus-o la pierzanie ca pe atâtea alte femei. În cărțile astea, care zugrăvesc atât de bine femeile, virtutea, pe cât se pare, nu există decât în romane. Dacă Virginia ar fi fost

Într-adevăr virtuoasă, nu s-ar fi îndurat s-o părăsească pe mama ei și pe mine. În timp ce eu mă gândesc în fiecare clipă la dansa, poate că ea m-a și uitat. Eu îmi fac sânge rău, iar ea petrece. A! gândul ăsta mă înnebunește. Nu-mi mai arde de nimic. Oamenii mă plictisesc. Unde dă Dumnezeu să izbucnească războiul în India! M-aș duce să mor acolo.

— Fiule, îi vorbii eu, curajul care ne aruncă în brațele morții nu este decât un curaj de o singură clipă și de multe ori este stârnit de aplauzele fără rost ale oamenilor. Există însă un curaj mai rar și mai folositor, care ne dă putința să îndurăm zi de zi, fără martori și fără laude, restriștile vieții; răbdarea. Ea nu se sprijină nici pe părerea altora și nici pe imboldurile pasiunilor noastre, ci pe voința lui Dumnezeu. Răbdarea este curajul virtuții.

— A! strigă el, înseamnă, deci, că eu nu sunt câtuși de puțin virtuos. Totul este făcut să-mi taie curajul și să-mi spulbere orice nădejde.

— Virtutea hărăzită omului, îi spusei eu, nu este pururea egală cu sine, nici chiar atât de stăruitoare și nici nestrămutată.

Prinsa în vârtejul patimilor ce ne frământă, judecata noastră se turbură și se întunecă; există însă faruri la care putem aprinde din nou făclia ei: cărțile.

Cărțile, fiul meu, sunt un ajutor ceresc. Sunt raze ale înțelepciunii ce cârmuiește universul, raze pe care omul inspirat de un har divin a învățat să le agonisească, statornicindu-le pe pământ. Aidoma razelor de soare, ele luminează, bucură, încălzesc; sunt un foc rupt din cer. Ca și focul, ele pun toate darurile firii la îndemâna noastră. Prin mijlocirea lor, strângem în jurul nostru lucrurile, locurile, oamenii și vremurile. Ele ne sunt un îndreptar în viață. Cărțile potolesc patimile, înăbușă viciile, însuflețesc virtuțile prin mărețele exemple ale oamenilor vrednici pe care-i sărbătoresc, înfățișându-ne chipurile lor pururea cinstite. Sunt fiice ale cerului pogorâte pe pământ ca să aline suferințele neamului omenesc. Marii scriitori, pe

care ele îi inspiră, au apărut întotdeauna în timpurile cele mai apăsătoare pentru omenire, timpurile de barbarie și de ticăloșie. Cărțile, fiule, au fost o mângâiere pentru atâția oameni mai nefericiți decât dumneata: Xenofon, surghiunit din patria lui după ce adusese înapoi în țară zece mii de greci; Scipio Africanul, scârbit de calomniile romanilor; Lucullus, de uneltirile lor; Catinat, de ingratitudea curții. Grecii, care sunt atât de isteți, încredințează fiecareia dintre Muzele sub a căror oblăduire se află literele o parte din înțelegerea noastră, pentru a o călăuzi; s-ar cuveni deci să încredințăm la rândul nostru cărților menirea de a veghea pasiunile noastre, punându-le în jug și înfrânându-le. Ele au de împlinit, față de puterile noastre sufletești, aceeași misiune ca și Orele care prindeau în hamuri și mânau telegarii Soarelui.

Așadar, citește, fiule. Înțelepții care și-au așternut pe hârtie gândurile până în zilele noastre sunt ca niște drumeți ce au străbătut înaintea noastră căile suferințelor și care ne întind mâna, chemându-ne lângă dânșii atunci când ne simțim în restriște. O carte bună e un prieten de nădejde.

— Ah! suspină Paul, pe vremea când Virginia era printre noi nu simțeam nevoia să știu carte. Nici ea nu învățase mai mult ca mine; dar în clipa când mă privea, numindu-mă prietenul ei, îmi alunga orice întristare.

— Fără-ndoială, îi spusei, nu există un prieten mai încântător decât o femeie care ne iubește. Pe urmă, femeia este înzestrată cu o sprințară voioșie, care are darul de a risipi negurile adunate în sufletul bărbatului. Gingășiile ei reușesc să spulbere întunecatele năluciri ale cugetării sale. Pe chipul ei flutură dulci îmbieri și este întipărită încrederea. Ce bucurie nu devine mai vie, când îi citești în ochi bucuria? Ce frunte nu se descrețește în fața zâmbetului ei? Ce mânie nu se stinge în fața lacrimilor ei? Virginia se va întoarce mult mai înțeleaptă decât ești dumneata. Și va fi tare mirată când nu va afla

grădina întocmită așa cum a fost, pe când ea, acolo, departe de dumneata și de mama ei, cu toate neajunsurile pe care i le pricinuiește mătușa, nu se gândește decât cum s-o înfrumusețeze.

Gândul întoarcerii apropiate a Virginiei înprospătă curajul lui Paul, îndemnându-l să se întoarcă la îndeletnicirile lui câmpenești, fericit, în mijlocul amărăciunilor sale, că munca pe care o făcea avea, în fine, un țel prielnic dragostei lui.

Într-o dimineață, în zori (asta se întâmpla în ziua de 24 decembrie 1744), trezindu-se din somn, Paul zări un drapel alb înălțat pe Măgura Descoperirii. Rostul acestui drapel era să dea de știre atunci când se zărea o corabie în largul mării. Paul se grăbi să cobore în oraș, ca să afle dacă nu cumva sosise vreo veste de la Virginia. Rămase acolo să aștepte întoarcerea pilotului din port, care plecase în recunoaștere, pentru împlinirea formalităților. Omul se întoarse însă abia pe înserat și se înfățișă guvernatorului, pentru a-i raporta că vasul semnalat era „Saint-Géran”, cu o încărcătură de șapte sute de butoaie, sub comanda unui căpitan care se numea domnul Aubin; că se afla cam la vreo patru leghe în larg că nu va ancora în Port-Louis decât a doua zi, după masă, dacă vântul va fi prielnic. Deocamdată, nu se simțea nicio adiere. Totodată, pilotul înmână guvernatorului scrisorile pe care nava le adusese din Franța. Printre ele era una destinată doamnei de la Tour și care, după scris, părea să fie din partea Virginiei. Paul o luă numaidecât, o sărută cu înfocare, o puse în sân și porni în goană spre casă. Încă de departe, de cum îi zări pe ai săi, care-i pândeau calea de pe Stânca Despărțirii, flutură în mână scrisoarea fără să poată rosti un cuvânt; o clipă mai apoi se adunară cu toții acasă, la doamna de la Tour, să afle ce curpindca. Virginia îi aducea la cunoștință maică-si că avusese o mulțime de pățimit din pricina mătușii, care încercase s-o mărite fără voia ei și care, mai apoi, o dezmoștenise, pentru ca în cele din urmă s-o izgonească, fără să-i pese

că, plecând în momentul acela, ar fi însemnat să ajungă în Ile-de-France tocmai în toiul furtunilor; că încercase în zadar s-o înduplece, arătându-i că avea anumite îndatoriri față de mama sa și față de obiceiurile deprinse în copilărie, fiindcă mătușa îi spusese că nu-i decât o descreierată și că romanele care le citise îi suciseră mințile; că acum nu-și mai dorea altă fericire decât să-și revadă și să-și îmbrățișeze familia ei iubită și că și-ar fi împlinit această arzătoare dorință chiar în aceeași zi, dacă i-ar fi dat voie căpitanul să vină cu șalupa pilotului; dar că acesta n-o lăsase să plece, din cauza depărtării la care se aflau de țărm și a mării care, deși nu bătea vântul, era agitată în larg. În clipa în care doamna de la Tour sfârși de citit scrisoarea, toată familia, înnebunită de fericire, strigă într-un glas:

— A sosit Virginia!

Stăpâni și slugi se îmbrățișară cu toții.

— Dragul mamei, îi spuse doamna de la Tour lui Paul, du-te de-l înștiințează și pe vecinul nostru c-a sosit Virginia.

Domingo se grăbi să aprindă o făclie din lemn de priveghi și împreună cu Paul porni spre locuința mea.

Să fi tot fost 10 seara. Tocmai stinsesem lampa și mă culcasem, când zării prin rosturile pereților de bârne ai colibei mele o lumină în pădure. Curând, auzii glasul lui Paul chemându-mă. Mă sculai din așternut și de-abia apucasem să mă îmbrac, când Paul, gâfâind, îmi sări de gât ca scos din minți spunându-mi:

— Vino repede c-a sosit Virginia; să mergem în port, corabia trebuie să ancoreze mâine în zori.

Ne așternurăm îndată la drum. Străbateam pădurea Muntelui-Lung, și tocmai ne pregăteam să apucăm pe drumul ce duce de la Pamplémousse în port, când auzirăm pe cineva alergând în urma noastră. Era un negru, care se apropia de noi cu pași mari. Ajuns în dreptul nostru, îl întrebai de unde venea și încotro se ducea atât de grăbit.

— Vin din cartierul Pulberea-de-aur, îmi spuse el. M-au trimis în port să-i dau de știre guvernatorului că o corabie din Franța a coborât ancora lângă insula *Chihlimbarului*. Trage mereu cu tunul, cerând ajutor, pentru că marea e tare închrâncenată.

Zicând acestea, omul își văzu mai departe de drum, fără să mai piardă vreo clipă.

— Să mergem la Pulberea-de-aur, îi spusei atunci lui Paul, ca să-i ieșim înaintea Virginiei; nu cred să fie mai mult de trei leghe până acolo.

Ne îndreptară deci pașii către nordul insulei. Era o zăpușeală cumplită. Luna răsărise, înconjurată de trei cearcăne mari, întunecoase. Cerul era negru ca tuciul. La lumina întărită a fulgerelor, se zăreau, lunecând cu repeziciune dinspre mare, cu toate că pe uscat nu se simțea nicio adiere de vânt, nori greoi, mohorâți și joși, care se îmbulzeau spre mijlocul insulei. Pe drum ni se păru că începuse să tune; dar ciulind urechea, ne dumirirăm că erau niște lovituri de tun, pe care ecoul le purta prin văzduh. Bubuiturile acelea îndepărtate, priveliștea cerului furtunos mă făceau să mă cutremur. Nu mai încăpea nicio îndoială că erau semnalele de alarmă ale unui vas care se afla în mare primejdie. După o jumătate de oră, loviturile de tun încetară; liniștea care se așternu mi se păru însă și mai înfricoșătoare decât răbufniturele sinistre de mai înainte.

Întindeam pasul fără să scoatem o vorbă și fără să îndrăznim să ne dăm în vileag îngrijorarea. Spre miezul nopții, ajunserăm, lac de apă, pe malul mării, în cartierul Pulberea-de-aur. Valurile se spărgeau de țărm cu un vuiet cumplit, împrôșcând stâncile și nisipurile cu o spumă orbitor de albă și cu licăriri de foc. Cu toată întunecimea, deslușirăm, la lumina aceea fosforescentă, pirogele pescarilor trase cât mai departe de apă, pe plajă. Ceva mai încolo, sub poala pădurii, văzurăm un foc în preajma căruia stăteau strânși roată mai mulți locuitori. Ne-am dus lângă ei să ne odihnim până se va lumina de ziuă.

Cum ședeam așa în jurul focului, cineva dintre cei de față ne povesti că, după masă, zărise un vas în largul mării, împins de curenți spre insulă; că mai apoi, lăsându-se noaptea, îl pierduse din vedere; că la vreo două ceasuri după apusul soarelui, îl auzise trăgând cu tunul spre a cere ajutor, dar că marea era atât de învolburată încât nimeni nu fusese în stare să iasă cu barca în larg ca să se ducă într-acolo; că nu trecuse mult după asta și i se păruse c-ar fi aprins fanarele, ceea ce îi dădea de bănuț că, apropiindu-se de uscat, corabia trecuse pesemne între țărm și mica insulă a Chihlimbarului, luând-o drept Stânca Țelului, prin dreptul căreia trec de obicei vasele înainte de a intra în Port-Louis; că, dacă într-adevăr era așa, lucru pentru care el totuși n-ar fi pus mâna în foc, vasul cu pricina se afla într-o mare cumpănă. Luând cuvântul, un altul ne spuse că străbătuse de câteva ori canalul care desparte insula Ambre de coastă; că-l sondase și că era destul de adânc și de larg pentru ca vasul să poată manevra sau ancora acolo, și că, prin urmare, se afla în deplină siguranță, ca în cel mai adăpostit port.

— N-aș avea nicio grijă chiar dacă aș ști că toată averea mea se află pe bord, adăugă el, ba aș dormi pe corabie tot atât de liniștit ca și pe uscat.

Un al treilea spuse că în orice caz vasul nu putea pătrunde în canalul acela prin care abia dacă se putea strecura o șalupă. Și ne încredința că-l văzuse ancorat dincolo de insula Chihlimbarului, așa încât, dacă vântul ar fi început să bată în zori, corabia putea foarte bine să navigheze în larg sau să între în port. Se amestecară și alții în vorba, fiecare cu părerea lui. În timp ce ei se ciorovăiau, după obiceiul creolilor, cărora le place să-și piardă vremea fără rost, Paul și cu mine păstrăm o adâncă tăcere. Am rămas acolo până când a început să mijească de ziuă; dar cerul nu se luminase încă de ajuns ca să putem desluși ceva pe întinsul mării, care de altfel era acoperită de ceață. Doar undeva, în larg, se întrezărea o umbră întunecată care, după câte ni s-a

spus, era insula Chihlimbarului, situată la un sfert de leghe de coastă. În lumina încenușată a zilei, abia dacă puteam deosebi capătul limbii de pământ pe care ne aflam și câteva piscuri de pe insulă ieșind când și când la iveală din vălmășagul norilor ce forfoteau în jurul lor.

Pe la orele 7 dimineața, auzirăm darabanele bătând în pădure: era guvernatorul, domnul de La Bourdonnais, care sosea călare, urmat de un detașament de soldați înarmați cu puști și de o ceată întreagă de locuitori albi și negri. Guvernatorul porunci ostașilor să se desfășoare de-a lungul coastei și să slobozească o salvă de puști. Abia se auziră detunăturile armelor că se și zări o lumină în larg, urmată, la o clipă, de-o bubuitură de tun. Socotind că vasul era la o mică distanță de țărm, pornirăm cu toții buluc în direcția în care văzusem semnalul. Atunci, în sfârșit, deslușirăm prin ceață coca și catargele unei corăbii mari. Eram atât de aproape de ea, încât, cu tot clocotul valurilor, am auzit fluierul șefului de echipaj care conducea manevra și glasurile mateloților strigând de trei ori în șir: Trăiască regele! după cum este datina la francezi, fie că se află într-o primejdie de moarte, fie în toiul unei bucurii, ca și cum, fiind la ananghie, și-ar chema în ajutor monarhul sau ar vrea să-i dovedească în momentul acela că sunt gata să piară pentru el.

Din clipa în care „Saint-Géran” își dădu seama că am fi putut să-i venim în ajutor, tunurile lui nu mai conteniră, se auzeau din trei în trei minute. Domnul de La Bourdonnais porunci să se aprindă pe plajă, din loc în loc, focuri mari, și trimise oamenii să caute prin gospodăriile din vecinătate merinde, scânduri, odgoane și butoaie goale. Curând, dinspre cartierul Pulberea-de-aur, dinspre cel al Rovinelor, dinspre râul Meterezului, sosi o droaie de locuitori împreună cu sclavii lor încărcăți cu merinde și frânghii. Un bătrân din partea locului se apropie atunci de guvernator și-i spuse:

— Domnule, toată noaptea s-au auzit niște huruituri înfundate în munți; în pădure frunzele copacilor freamătă,

deși nu se simte nicio suflare de vânt; păsările mării fug spre uscat; toate semnele astea arăta în chip neîndoielnic că vine un uragan.

— N-are decât să vină, prieteni, spuse guvernatorul, suntem pregătiți, și cred că și vasul e pregătit să-l întâmpine.

Într-adevăr, totul părea să vestească dezlănțuirea unui uragan. Norii ce stăruiau în înaltul cerului erau arămii pe margini și-n mijloc negri ca smoala. Văzduhul răsună de țipetele faetonilor, fregatelor, pescărușilor cu cioc-foarfecă și alte păsări de mare ce veneau cu duiumul, cu toată întunecimea văzduhului, din cele patru zări, să se adăpostească pe insulă.

Pe la orele 9 dimineața, se auzi dinspre mare un vuiet înspăimântător, ca și cum puhoaie de apă însoțite de tunete s-ar fi rostogolit din vârful munților. Toți strigară:

— Vine uraganul!

Și în aceeași clipă un vârtej năprasnic de vânt risipi ceața care acoperea insula Chihlimbarului și canalul de lângă ea. Corabia „Saint-Géran” ieși atunci la iveală, cu puntea înțesată de lume, cu vergile și cu arborele gabier înclinate spre teugă și cu pavilionul în bernă, priponită cu patru parâme la prova și unul la pupa. Ancorase între insula Chihlimbarului și coastă, dincoace de brâul recifelor ce înconjoară Ile-de-France, și pe care-l străbătuse printr-un loc pe unde nicio corăbie nu trecuse până atunci. Prova se afla în bătaia valurilor ce veneau dinspre larg și, la fiecare talaz ce pătrundea în canal, era atât de puternic săltată în sus, încât carena ieșea la suprafață; dar, în același timp, pupa, lăsându-se în jos, pierdea din vedere până în dreptul balustradei ca și cum s-ar fi scufundat. În această situație – cum vântul și marea o împingeau spre uscat – nava nu putea nici să se-ntoarcă pe unde venise, nici, tăindu-și odgoanele, să naufragieze pe țărm, de care era despărțită printr-o porțiune de mare prea puțin adâncă și presărată cu recife. Fiecare talaz ce se spărgea de coastă înainta mugind până în fundul golfurilor și

Împroșca uscatul cu pietriș pe o distanță de mai bine de cincizeci de picioare; apoi, trăgându-se înapoi, dezgolea o mare parte din plajă, rostogolind pietrele cu un huruit îngrozitor. Învolverată de vânt, marea se înfoia cu fiecare clipă și tot canalul cuprins între țărm și insula Chihlimbarului era ca o albă și întinsă velință de spume, brăzdată de uriașe valuri întunecate. Spumele se îngrămădeau în adâncul golfurilor, ridicând movile de clăbuci, înalte de peste șase picioare, pe care vântul le spulbera, aruncându-le peste muchea malului râpos și purtându-le pe uscat până la o depărtare de peste o jumătate de leghe. Văzând puzderia aceea de fulgi albi ce zburau pe deasupra pământului până la poalele munților; ai fi zis că sunt niște omături vânturate de pe întinsul mării. După toate semnele ce se arătau în zare, furtună părea să fie de lungă durată. Marea se îngemăna cu cerul. Nori firoși se desprindeau neconținut din adâncul zării și străbateau văzduhul, săgetându-l ca niște păsări, în timp ce alții rămâneau nestrămutați în văzduh, ca niște stânci uriașe. Nu se zărea niciun crâmpei de cer azuriu, și o lumină palidă, verzuie învăluia tot ce se afla pe fața pământului, a mării și în înaltul văzduhului.

În timp ce corabia era săltată de valuri, se întâmplă ceea ce era de așteptat. Odgoanele din față se rupseră și, cum nu mai era ținută decât de o singură parâmbă, nava fu azvârlită pe stânci la o sută de metri de țărm. Un strigăt de durere izbucni din piepturile noastre. Paul era gata să se arunce în mare, dacă nu l-aș fi apucat de braț:

— Vrei să te prăpădești, fiule? îl mustrai eu.

— Vreau s-o scap, strigă el, sau să mor!

Cum deznădejdea îl scoase din minți, ca nu cumva să se înece, Domingo și cu mine îl legarăm de mijloc cu o frânghie lungă, pe care o țineam amândoi de câte un capăt. Paul porni atunci spre „Saint-Géran”, când înotând, când mergând pe stânci. Erau momente în care nădăjduia să poată ajunge până la vas, fiindcă marea, în frământările ei capricioase, îl lăsa aproape pe uscat, așa

Încât ar fi putut face înconjurul lui cu piciorul; îndată după aceea însă valurile, revenind cu o furie întetită, prvăleau asupra lui uriașe bolți de apă, ce săltau în sus partea de dinainte a carenei, azvârlindu-l cât colo pe mal și pe bietul Paul, cu picioarele însângerate și cu pieptul plin de vânătași, mai mult mort decât viu. Abia apuca să-și vină în simțiri că băiatul se și ridica de jos și pornea înot, cu și mai multă înverșunare, spre vasul care, atât de amarnic bătut de talazuri, începuse să se desfacă din încheieturi. Văzând că nu mai poate fi nicio speranță de scăpare, oamenii din echipaj se aruncară în valuri, care pe scânduri, care pe verge, care pe cotețe de găini, pe mese sau pe butoaie. În momentul acela se petrecu un lucru vrednic de-o nepieritoare milă: o tânără domnișoară apăru pe puntea de la pupa corăbiei „Saint-Géran”, cu brațele întinse spre cel ce se străduia din răputeri să ajungă la ea. Era Virginia, care își recunoscuse iubitul după neasemuitul său curaj. Vederea acelei gingașe făpturi, amenințată de o atât de cumplită primejdie, ne umplu de durere. Virginia însă, plină de demnitate și stăpână pe sine, ne făcea semne cu mâna ca și când și-ar fi luat de-a pururi rămas bun de la noi. Toți mateloții săriseră în apă. Nu mai rămăsese pe punte decât unul singur, gol și vânjos ca Hercule. Omul se apropie plin de respect de Virginia; îl văzurăm aruncându-se la picioarele ei și încercând chiar s-o dezbrace; fata însă îl respinse cu demnitate, întorcând privirile să nu-l vadă. Îndată toți cei ce se aflau pe mal începură să strige care mai de care:

— Salveaz-o, salveaz-o, n-o părăsi!

În aceeași clipă însă un munte de apă, de-o înălțime înfricoșătoare, se afundă în canalul dintre insula Chihlimbarului și coastă și năvăli mugind asupra vasului, antenințând să-l sfărâme sub puhoaietele-i negre și crestele spumegânde. În fața acestei priveriști îngrozitoare, matelotul se aruncă singur în valuri în timp ce Virginia, care vedea că i se apropie sfârșitul, ținându-și cu o mână veșmintele, iar pe cealaltă apăsând-o pe inima, cu ochii

senini înălțați spre cer, părea un înger care s-ar fi pregătit să-și ia zborul spre ceruri.

O, zi blestemată! vai! totul fu mistuit de valuri. Puhoaiele azvârliră departe, pe uscat, pe unii dintre privitorii care, dintr-un sentiment de omenie, căutaseră să fie cât mai aproape de Virginia, precum și pe matelotul care voise s-o salveze ducând-o înot până la mal. Scăpat de la o moarte aproape sigură, omul căzu în genunchi pe nisip, spunând:

— Mulțumescu-ți Ție, Doamne, că mi-ai cruțat viața; cu dragă inimă însă mi-aș fi dat-o pentru această mândră domnișoară, care n-a vrut cu niciun preț să se despoaie ca mine.

Împreună cu Domingo l-am scos din valuri pe bietul Paul în nesimțire, podidit de sânge pe gură și pe urechi. Guvernatorul îl dădu în seama medicilor în timp ce noi, la rândul nostru, cercetam coasta, în nădejdea că poate marea va aduce trupul Virginiei pe țărm; dar cum vântul își schimbase pe neașteptate direcția, așa cum se întâmplă adesea în toiul unui uragan, ne-am zis cu tristețe că biata copilă nu va avea parte nici măcar de o îngropăciune după datină. Ne îndepărtarăm de acel loc copleșiți de mâhnire și adânc zguduți de pierderea unei singure ființe, cu toate că atâția oameni își aflaseră moartea în acel naufragiu; văzând tragicul sfârșit hărăzit unei copile atât de virtuoaase, cei mai mulți dintre noi începurăm să ne îndoim c-ar exista cu adevărat o Providență, fiindcă sunt unele încercări atât de crâncene și-atât de puțin meritate, încât până și speranța înțeleptului ajunge să fie zdruncinată.

Paul, care începuse să-și vină în simțire, fusese adăpostit deocamdată într-o locuință din apropiere, până când avea să poată fi dus acasă. Iar eu plecai cu Domingo, ca s-o pregătim pe mama Virginiei și pe prietena ei pentru a întâmpina această cumplită nenorocire. Când ajunserăm la gura văii străbătută de râul Latamierilor, niște negri ne înștiințară că între timp o

bună parte din sfărâmurile corăbiei fuseseră scoase de valuri pe limanul golfului din față. Coborâram pe plajă și de îndată ce-mi aruncai ochii asupra lucrurilor risipite pe țârm, zării trupul neînsuflețit al Virginiei. Era pe jumătate acoperit de nisip, în atitudinea în care o văzusem pierind. Trăsăturile nu i se schimbaseră prea mult. Avea ochii închiși, dar fruntea ei păstra aceeași seninătate; doar palidele violete ale morții se îngânau, pe obraji ei, cu trandafirii sficiunii. Una din mâini zăcea peste veșminte, iar cealaltă, pe care o ținea apăsată pe inimă, era încleștată și țeapănă. Cu greu reușii să-i scot dintre degete o cutioară: dar nu mică-mi fu mirarea văzând că era iconița lui Paul, de care-i făgăduise să nu se despartă până la sfârșitul vieții! În fața acestei ultime mărturii a statorniciei și dragostei de care fusese însuflețită biata copilă, plânsei cu lacrimi amare; Domingo se lovea cu pumnii în piept și sfâșia văzduhul cu strigătele lui îndurerate. Am dus trupul Virginiei într-o colibă de pescari, lăsându-l în paza unor sărmane femei malabare care se îngrijiră să-l spele.

În timp ce ele îndeplineau această tristă îndeletnicire, urcarăm cu inima strânsă spre casă. Doamna de la Tour și Margareta se rugau, așteptând vești despre soarta corăbiei. De cum dădu cu ochii de mine, doamna de la Tour strigă:

— Unde-i fata mea, draga mamei, odorul meu?

Tăcerea și lacrimile mele o făcură să-și dea seama de nenorocirea care se abătuse asupra ei, simți că se îneacă, gâtuită de un nod dureros ce i se pusese în gât; nu mai avea glas decât pentru suspine și hohote de plâns. Margareta strigă la rândul ei:

— Unde mi-e băiatul? Nu-l văd! și îmi pierdu cunoștința.

Alergarăm să-i dăm ajutor și când se trezi, în sfârșit, din leșin, căutai s-o liniștesc spunându-i că Paul trăia și că guvernatorul luase măsuri să fie îngrijit. De îndată ce își veni în fire, se grăbi să vadă de prietena ei, care uneori își pierdea cunoștința pentru o bună bucată de vreme.

Doamna de la Tour petrecu toată noaptea muncită de aceste cumplite suferințe; văzând-o cum se chinuie, mă gândeam că nu poate fi durere mai cruntă decât durerea mamei care și-a pierdut copilul. De câte ori se trezea din leșin, își ridica privirea mohorâtă spre cer și rămânea așa, cu ochii ațintiți în sus. Zadarnic prietena ei și cu mine îi strângeam mâinile într-ale noastre, zadarnic o chemam cu cele mai duioase cuvinte, părea cu desăvârșire nesimțitoare la mărturiile nestrămutatei noastre iubiri și din pieptul ei strivit de o istovitoare povară nu ieșeau decât gemete înfundate.

Dimineața, Paul fu adus acasă pe un palanchin. Își venise, în sfârșit, în fine, dar nu putea rosti niciun cuvânt. Întâlnirea cu mama lui și doamna de la Tour, împotriva temerilor ce mă stăpâneau, avu o înrâuire mai prielnică decât toate îngrijirile mele de până atunci. O rază de mângâiere miji pe chipurile celor două mame năpăstuite. Statură amândouă lângă el, îl cuprinsesă în brațe, îl sărutară, lăsând să curgă în voie lacrimile zăgăzuite până atunci de o durere copleșitoare. Curând lacrimile lui Paul se amestecară cu ale lor. Zbuciumul lor dureros fu urmat de o lungă toropeală ce le cufundă într-un somn letargic, pe drept cuvânt asemănător cu cel al morții – natura aducând în felul acesta o ușurare celor trei ființe atât de greu încercate.

Domnul de La Bourdonnais trimise pe cineva să mă înștiințeze în taină că rămășițele pământești ale Virginiei fuseseră aduse din ordinul său în oraș, de unde urmau să fie îndreptate spre biserica Pamplémousse. Mă grăbii să cobor la Port-Louis, unde găsii o mulțime de locuitori veniți din toate cartierele spre a lua parte la îngropăciune, ca și cum prin moartea Virginiei insula ar fi pierdut cel mai de preț giuvaer al său. Toate vasele din port aveau vergile încrucișate și pavilioanele în bernă, iar când și când, la răstimpuri mai îndelungate, slobozeau lovituri de tun. Grenadierii mergeau în fruntea convoiului, ținând puștile cu țeava în jos. Darabanele lor acoperite de

lungi zăbrănice aveau un sunet lugubru, iar pe chipurile războinicilor, care de-atâtea ori înfruntaseră moartea pe câmpul de bătălie fără să plătească, se zugrăvea o adâncă mâhnire. Opt tinere domnișoare, din cele mai alese familii de pe insulă, îmbrăcate în alb, și ținând frunze de palmieri în mână, purtau trupul acoperit cu flori al virtuozității lor tovarășe. Un cor de copii îl însoțea, cântând imnuri de slavă. În spatele lor mergeau cele mai de văz persoane din rândurile populației de pe insulă și ale statului său major, apoi guvernatorul urmat de mulțime.

Toate acestea fuseseră puse la cale de oficialități în dorința de a aduce într-un fel oarecare prinosul cuvenit virtuților Virginiei. Când însă trupul neînsuflețit ajunsese la poalele acestui munte, la vederea colibelor în care, mulțumită ei, sălășluise atâtea vreme fericirea și asupra cărora moartea ei făcuse să coboare acum deznădejdea, ceremonia funebră începu a se destrăma: imnurile și cânturile încetară și în tot cuprinsul nu se mai auzeau decât plânsete și suspine. Pălcuri de tinere fete ieșeau alergând de prin casele din vecinătate ca să atingă de sicriul Virginiei batiste, mătănii, cununi de flori, pomenind-o ca pe o sfântă. Mamele cereau lui Dumnezeu odrasle ca ea; tinerii, iubite tot atât de statornice; săracii, o prietenă tot atât de duioasă, iar sclavii, o stăpână tot atât de milostivă.

În momentul în care rămășițele pământești ajunseră la locul de îngropăciune, negrese din Madagascar și cafre din Mozambic așezară în jurul lor panere cu fructe și atârână fâșii de pânză de crengile arborilor din preajmă, după datina țării lor; indiene din Bengal și de pe coasta malabară aduseră colivii pline cu pasări, cărora le dădură drumul în văzduh, deasupra trupului neînsuflețit; atât de adâncă este tristețea de care sunt cuprinse toate semințiile pământului atunci când se întâmplă să moară o ființă vrednică de iubire și atât de mare este prestigiul virtuții nefericite, încât reușește să înfrățească toate

religiile în jurul mormântului ei!

Se văzură nevoiți să înconjoare groapa cu străji ca să îndepărteze câteva fete sărmane care voiau cu orice preț să se arunce înăuntru, spunând că nu mai au nicio mângâiere de așteptat pe lume, și că nu le rămâne decât să moară împreună cu singura ființă care se milostivise de ele.

Virginia fu înmormântată în preajma bisericii Pamplémousse, în partea dinspre apus, la picioarele unui pâlc de bambuși, acolo unde, atunci când venea la liturghie cu mama ei și cu Margareta, îi plăcea să se odihnească alături de cel pe care îl numea odinioară fratele ei.

După ceremonia funebră, domnul de La Bourdonnais urcă până aici, urmat de o parte din cei care formau numeroasa lui suită. Guvernatorul se arătă gata să facă tot ce stătea în puterea lui pentru a veni în ajutorul doamnei de la Tour și al Margaretei. Înfieră în câteva cuvinte pline de indignare vitregia de care dăduse dovadă mătușa sa, și, apropiindu-se de Paul, îi spuse tot ce socotea el că ar putea să-i mângâie suferința.

— N-am dorit decât fericirea dumitale și a familiei dumitale; martor mi-e Dumnezeu. Ar trebui să pleci în Franța, prietene; am să-ți fac eu rost de o slujbă acolo. Cât vei lipsi, voi avea grijă de mama dumitale ca de mama mea, și-i întinse mâna; Paul și-o trase pe a lui și-și întoarse capul să nu-l vadă.

Cât despre mine, rămăsei mai departe în gospodăria nefericitelor mele prietene ca să le dau, atât lor cât și lui Paul, tot ajutorul ce-mi stătea în putere. După trei săptămâni, Paul se dădu jos din pat; dar, pe măsură ce începea să prindă puteri, durerea lui părea că sporește. Era indiferent la orice, privirile îi erau stinse și dacă-l întrebai ceva nu se învrednicea să răspundă. Doamna de la Tour, care era pe moarte, îi spunea adesea:

— Dragul mamei, de câte ori mă uit la tine, mi se pare c-o văd pe scumpa mea Virginia.

La numele Virginiei, Paul tresărea și se grăbea să se îndepărteze de dânsa, cu toate stăruințele Margaretei care-l ruga să vină la căpătâiul prietenei sale. Fugea în grădină căutând singurătatea și se așeza la picioarele cocotierului Virginiei, cu ochii ațintiți asupra izvorului ei. Medicul guvernatorului, care-l îngrijise cu cea mai mare sârguință, și pe el și pe cele două doamne, ne spuse că, pentru a-l smulge din neagra sa melancolie, cel mai bun lucru ar fi să lăsăm slobod să facă tot ce pofteste fără să-l stingherim cu nimic, fiind singurul mijloc de a desfereca tăcerea în care se zăvorâse.

Mă hotărâi să-i dau ascultare. În ziua în care Paul se simți mai întremat, primul său gând fu să plece de acasă. Cum nu-l scăpam o clipă din ochi, o pornii îndată pe urmele lui, spunându-i lui Domingo să ia ceva merinde și să vină după noi. Pe măsură ce tânărul cobora coasta, voioșia și puterile lui păreau că se îmbroscălesc. O apucă mai întâi pe drumul ce ducea spre Pamplémousse și, când ajunse în preajma bisericii, pe aleea de bambuși, se îndreptă spre un loc unde băgase de seamă că pământul era proaspăt răscolit; se așează apoi în genunchi și, ridicând ochii spre cer, se rugă îndelung. Lucrul acesta mi se păru de bun augur pentru însănătoșirea minții sale, pentru că o asemenea mărturie de încredere în Ființa Supremă lăsa să se vadă că sufletul său se întorsese pe făgașul lui firesc. Domingo și cu mine înngenunchiarăm alături de el și ne rugarăm împreună. Într-un târziu, tânărul se ridică de jos și plecă mai departe, îndreptându-se spre partea de nord a insulei, fără să se sinchisească prea mult de noi. Cum știam că habar n-avea, nu numai unde fusese înmormântată Virginia, dar nici chiar dacă trupul său fusese pescuit, îl întrebai de ce se dusesese să se roage la picioarele acelor bambuși.

— Am fost de-atâtea ori acolo împreună! îmi răspunse el.

Merse așa până la marginea pădurii, unde ne prinse și noaptea. Acolo, văzând că ne așezasem să mâncăm,

simți și el nevoia să ia ceva în gură; pe urmă ne culcarăm pe iarbă la rădăcină unui copac. A doua zi crezui că se va îndupleca, poate, să se întoarcă din drum. În adevăr, privi un timp în zarea câmpiei spre biserica Pamplémousse, cu lungile ei alei de bambuși, și făcu câțiva pași ca și cum ar fi voit să pornească într-acolo, apoi se afundă repede în pădure, urmându-și calea spre nord. Bănuiam ce voia, dar toate încercările mele de a-i strămută gândul se dovediră zadarnice. Pe la amiază, ajunserăm în cartierul Pulberea-de-aur. Paul coborî în fugă pe țărmul mării, în dreptul locului unde naufragiase „Saint-Géran”. Văzând insula Chihlimbarului și canalul, care în momentul acela era ca o oglindă, strigă:

— Virginia, o, draga mea Virginia! și căzu numaidecât în nesimțire.

Domingo și cu mine îl purtarăm pe brațe în pădure, unde abia izbutirăm să-l facem să-și vină în fire. Cum se dezmetici, ținu să coboare din nou pe plajă, dar fiindcă îl rugai să nu împrășteze durerea lui și-a noastră zgândărint de niște amintiri atât de chinuitoare, se hotărî să-și schimbe drumul. Și tot așa, timp de opt zile, cutreieră toate locurile pe unde umblase cândva cu prietena lui din copilărie. Străbătu din nou cărarea pe care fusese cu Virginia să ceară îndurare pentru sclava de la Râul-Negru; se duse apoi să vadă râul Celor Trei-Gurguie, pe malul căruia fata se așezase istovită de mers, și pădurea în care rătăcise calea. Toate locurile care aminteau neastâmpărul, jocurile, prânziurile la iarbă verde, faptele bune ale iubitei lui îl făceau să plângă: râul de la poalele Muntelui Lung, coliba mea, cascada din apropiere, papaierul pe care-l sădise ea, pajiștea pe care-i plăcea să zburde, răspântiile din pădure unde-i era drag să cânte; și ecourile, care de-atâtea ori răsunaseră, stârnite de strigătele lor de bucurie, acum nu mai repetau decât aceste dureroase cuvinte: „Virginia! o, scumpa mea Virginia!”

Ducând o astfel de viață sălbatecă și hoinară, ochii i se

adânciră în oribite, fața începu să-i pălească, și sănătatea i se șubrezi tot mai mult. Încredințat că suferințele pe care ni le pricinuiesc necazurile noastre sunt sporite de amintirea plăcerilor de care ne-am bucurat cândva, și că pasiunile se întetesc în singurătate, mă gândii să-l îndepărtiez pe sărmanul meu prieten de locurile menite să-i amintească neconținut de pierderea pe care o suferise și să-l aducă pe alte plaiuri ale insulei, undeva unde era mai multă însuflețire. Îl luai, așadar, cu mine în cartierul Williams, așezat pe un podiș înalt, prin care nu colindase niciodată până atunci. Datorită agriculturii și îndeletnicirilor neguțătorești ale locuitorilor, viața în această parte a insulei era variată și plină de mișcare. Erau acolo numeroase echipe de lemnari, unii ciopleau buștenii, iar alții croiau scândurile; căruțe treceau încooace și încolo; herghelii mari de cai și cirezi de boi pășteau pe imașurile întinse, iar podișul era presărat cu locuințe. Altitudinea acestor pământuri îngăduia pe alocuri cultura diferitelor soiuri de plante europene. Ici și colo, vedeai lanuri de grâu, covoare de căpșuni în luminișurile pădurii și tufișuri de măceși pe marginile drumurilor. Prospețimea aerului, biciuind nervii, era chiar prielnică sănătății albilor. Cum locurile mai înalte, aflate cam pe la mijlocul insulei, erau înconjugate de păduri mari, de pe ele nu se zărea nici marea, nici orașul Port-Louis, nici biserica din Pamplémousse, nici nimic altceva care ar fi putut să-i aducă aminte lui Paul de Virginia. Chiar și munții, care se țin lanț până la Port-Louis, priviți de pe întinsurile cartierului Williams, se înfățișează ca un lung promontoriu desfășurat în linie dreaptă și cu pereții perpendiculari, pe creasta căruia se ridică mai multe piramide înalte de piatră, cu vârfurile pierdute în nori.

Astfel arătau plaiurile spre care am îndreptat pașii tânărului meu prieten. Nu-l lăsam să stea o clipă locului umblam tot timpul împreună, zi și noapte, fie ploaie, fie soare, rătăcind înapoi drumul prin păduri, pe pământurile destelenite, prin câmpii, pentru ca oboseala

trupului să nu-i mai lase răgaz pentru frământările lui lăuntrice și ca să-i amăgesc gândurile, purtându-l prin locuri necunoscute și pe cărări pe care mereu le pierdeam. Suflul îndrăgostitului însă regăsește pretutindeni urmele ființei iubite. Noaptea și ziua, liniștea singurătăților, ca și forfota așezărilor, timpul însuși, care de obicei destramă atâtea amintiri, nimic nu-l poate îndepărta de ele. Ca și acul atins de magnet, care, oricât l-am scutura, de îndată ce revine la starea de repaos se întoarce iarăși către polul ce-l atrage. De câte ori îl întrebam pe Paul, atunci când rățăceam drumul în cutreierările noastre prin cartierul Williams: „Și-acum încotro?” – se îndrepta către miazănoapte, spunându-mi: „Uite munții noștri, să ne întoarcem”.

Abia atunci mă dumirii, în sfârșit, că toate încercările mele de a-i abate gândurile într-altă parte erau de prisos și că nu-mi mai rămânea altceva de făcut decât să dau piept fățiș cu pasiunea lui, folosind toate mijloacele pe care le avea la îndemână slaba mea judecată. Drept care îi spusei:

— Da, iată munții pe ale căror plaiuri locuia scumpa dumitale Virginia și iată și iconița pe care i-ai dat-o cândva și pe care, murind, o purta lipită de inimă, inima ei ce până în ultima clipă a bătut numai pentru dumneata.

Și spunând acestea îi arătai lui Paul iconița pe care i-o dăruise Virginiei, pe marginea fântânii, sub cocotierii lor. Văzând-o, o tristă bucurie îi licări în privire. Apucă lacom iconița în mâinile sale vlăguite și-o duse la gură. Simții că se înăbușă și, din ochii lui sângerăți, lacrimile nu mai apucară să se rostogolească pe obraji.

— la aminte, fiule, îi spusei, și ascultă-mă pe mine, care sunt prietenul dumitale, așa cum am fost al Virginiei și care, martor al năzuinților voastre, m-am străduit adeseori să vă întăresc judecata pentru a putea întâmpina încercările neașteptate ale vieții. Ce te face să plângi cu atâta amărăciune? Nenorocirea ce te-a lovit?

Sau soarta nefericită a Virginiei?

Nenorocirea dumitale? Da, fără-ndoială, este covârșitoare. Ai pierdut pe cea mai desăvârșită dintre fete, care ar fi fost de bună seamă și cea mai vrednică de respect dintre femei. Și-a nesocotit interesele, pentru a le împlini pe ale dumitale și, punându-te mai presus decât orice bogăție, nu și-a dorit altă răsplată pentru virtuțile ei. Dar de unde poți să știi că ființa de la care așteptai o fericire atât de curată n-ar fi fost pentru dumneata un izvor de nesfârșite suferințe? Era săracă, iar mătușa ei o dezmoștenise; nu aveai de împărțit cu ea în viitor decât munca dumitale. Acum, când educația primită o făcuse mai plăpândă, iar încercările prin care trecuse mai curajoasă, ai văzut-o cum zi de zi se istovește, silindu-se să împartă strădaniile cu dumneata. Iar când ar mai fi venit pe lume și copiii, necazurile ei și ale dumitale ar fi sporit și mai mult văzându-vă nevoiți să întrețineți voi singuri două mame bătrâne și o familie abia înfiripată.

Poate că-mi vei spune: ne-ar fi ajutat guvernatorul. Dar într-o colonie care-și schimbă atât de des dregătorii crezi că s-ar mai fi găsit mulți ca domnul de La Bourdonnais? Dacă ar fi venit aici niște ocârmuitori lipsiți de conștiință și rușine? Și dacă, pentru a căpăta vreun ajutor de nimic, soția dumitale ar fi fost silită să le facă ochi dulci? Dacă-ar fi fost ușuratică, ai fi fost vrednic de plâns; dacă ar fi fost înțeleaptă, ați fi rămas săraci; mare noroc, dacă, din pricina frumuseții și a virtuții ei, n-ai fi fost năpăstuit chiar de aceia din partea cărora așteptai un sprijin!

Mi-ar fi rămas, îmi vei spune, fericirea, o fericire care nu se bizuie pe bogăție, aceea de a ocroti femeia iubită, legată de noi tocmai prin slăbiciunea ei; de a o mângâia împărtășindu-i propriile mele frământări, de a-i dărui tristețea mea în locul bucuriilor și de a spori dragostea noastră prin neajunsurile pe care le-am fi îndurat împreună. Fără îndoială că atât virtutea, cât și iubirea au parte de aceste amare plăceri. Dar acum Virginia nu mai este; ți-au rămas, în schimb, ființele pe care le iubea cel

mai mult pe lume după dumneata: mama ei și mamă dumitale care, văzând cum te mistuie durerea asta fără leac, va închide ochii înainte de vreme. Caută să te simți fericit ușurându-le viața, așa cum se simțea și ea odinioară. Faptele bune, fiule, sunt fericirea hărăzită virtuții. Nu există nimic mai temeinic și mai măreț pe pământ. Planurile al căror țel sunt desfătărilor, odihna și petrecerile, bogățiile și gloria nu sunt câtuși de puțin făcute pentru om, care-i atât de plăpând, un călător cu o viață trecătoare. Ai văzut cum un singur pas spre bogăție ne-a aruncat pe toți din prăpastie în prăpastie. E adevărat că dumneata te-ai împotrivit, dar cine ar fi crezut că plecarea Virginiei avea să aibă altă urmare decât fericirea ei și a dumitale? Stăruințele unei rubedenii bogate și vârstnice, sfaturile unui înțelept guvernator, încurajările unei întregi colonii, îndemnurile și autoritatea unei fețe bisericești au pricinuit deopotrivă nenorocirea Virginiei. Adeseori se întâmplă să ne ducem singuri la pierzanie, înșelați chiar de înțeleaptă chibzuință a celor ce ne cârmuiesc. Ar fi fost, fără îndoială, mai bine să nu le dăm crezare, să nu punem niciun temei pe cuvintele și speranțele unei lumi amăgitoare. Dar, în sfârșit, dintre atâția oameni pe care-i vedea muncind din greu pe aceste meleaguri, dintre atâția alții care pleacă în Indii să-și caute norocul sau care, fără să-și părăsească țara, se bucură în tihnă, în Europa, de truda celor de aici, nu este niciunul căruia să nu-i fie ursit ca într-o bună zi să piardă tot ceea ce era mai de preț pentru el – măriri, avere, soție, copii, prieteni. Pentru cei mai mulți dintre ei, la toate aceste pierderi se mai adăugă și amintirea propriei lor nesăbuinte. Dar dumneata, în adâncul dumitale, n-ai să-ți faci niciun fel de muștrări. Ai fost statornic în credința dumitale. Ai avut, în floarea tinereții, chibzuința unui înțelept, căutând să nu te îndepărtezi de sentimentul naturii. Părerile dumitale erau singurele adevărate pentru că erau curate, dezinteresate pentru că aveai asupra Virginiei drepturi sfinte ce nu puteau fi puse în cumpănă

cu nicio bogăție. Ai pierdut-o, dar nici nesăbuița dumitale, nici lăcomia de bani, nicio greșită chibzuință nu i-au adus pierzarea, ci însăși voința lui Dumnezeu, care a fost pasiunile altora ca să-ți răpească ființa iubită; Dumnezeu, de la care ai totul, care știe tot ce-ți trebuie și a cărui înțelepciune te scutește de remușcările și nădejdea ce însoțesc de obicei nenorocirile pricinuite de noi.

S-ar putea, desigur, să-ți spui în restriștea dumitale: N-am meritat-o! Ce te face oare să plângi: destinul nefericit al Virginiei, sfârșitul ei, starea ei de acum? A împărtășit soarta hărăzită deopotrivă mărimilor, frumuseții și chiar și împărățiilor. Viața omului, cu toate planurile urzite de el, se înalță ca un foișor a cărui cheie de boltă este moartea. De când s-a născut, era osândită să moară. Ferice de ea că s-a desprins din legăturile vieții înaintea mamei sale, a mamei dumitale, înaintea dumitale însuși, că nu i-a fost dat, adică, să moară de mai multe ori înainte de a închide ochii pe veci.

Moartea, fiul meu, este o binefacere pentru toți oamenii; e noaptea acestei zile neliniștite pe care o numim viață. În somnul morții își găsesc alinarea pe veci bolile, durerile, întristările de care sunt neîncetat frământați bieții oameni. Privește cu luare aminte oamenii care par cei mai fericiți și ai să vezi că au cumpărat foarte scump așa-zisa lor fericire: vaza de care se bucură în lume – prin necazuri casnice; bogăția – printr-o sănătate șubrezită; plăcerea atât de rară de a fi iubit – prin neconținute sacrificii; și adesea, la capătul unei vieți jertfite pentru binele altora, nu văd în jurul lor decât prieteni fățarnici și rubedenii nerecunoscătoare. Virginia însă a fost fericită până în ultima clipă a vieții. A fost fericită cu noi, prin darurile firii; departe de noi, prin harul virtuții; și chiar în clipa îngrozitoare când am văzut-o pierind, era de asemenea fericită; căci, fie că și-a aruncat privirile asupra întregii colonii, căreia îi pricinuia o adâncă mâhnire, răsfrântă pe toate chipurile, fie asupra dumitale,

care, cu atâta cutezanță, te straduiai să vii într-ajutor, și-a putut da seama cât ne era de dragă tuturor. Și-a întărit sufletul pentru a ține piept încercării ce-o aștepta, amintindu-și de viața neprihănită pe care o dusesse, și atunci a primit răsplata pe care cerul o hărăzește virtuții: un curaj mai puternic decât primejdia. Și a întâmpinat moartea cu o față senină.

Dumnezeu, fiule, dă prilej virtuții să treacă prin toate încercările vieții, ca să ne arate că numai ea poate să tragă foloase de pe urma lor și să găsească în fiecare dintre ele fericire și slavă. Când vrea ca numele ei să se bucure de o cu mai strălucită faimă, o înalță pe o scenă în vârful lumii întregi, punând-o să înfrunte moartea; și atunci curajul ei este menit să rămână drept pildă tuturor, iar amintirea suferințelor îndurate să primească pururea un prinos de lacrimi din partea posterității. Iată momentul nepieritor ce i-a fost sortit pe acest pământ, unde totul este trecător și unde chiar amintirea mai tuturor capetelor încoronate în scurtă vreme este îngropată într-o veșnică uitare.

Dar Virginia dăinuie încă. Gândește-te, fătul meu, că totul se schimbă pe fața pământului, dar nimic nu se pierde. Nicio iscusință omenească n-ar fi în stare a nimici o cât de mică particulă de materie, și, prin urmare, cum s-ar putea să piară ceea ce se cheamă gândire, simțire, dragoste, virtute, credință, când elementele din care era plăsmuită făptura ei sunt indestructibile? O, dacă Virginia a fost fericită cu noi, acum este și mai fericită. Există un Dumnezeu, fiule, întreaga natură îl mărturisește; nu mai e nevoie să ți-o dovedesc. Numai răutatea oamenilor îi face să tăgăduiască o dreptate de care ei se tem. Existența lui o simți în inima dumitale, așa cum înfăptuirile sale se află înaintea ochilor noștri. Crezi dumneata oare că El ar putea să nu-i dea Virginiei răsplata ce i se cuvine? Crezi dumneata că această putere care a îmbrăcat un suflet atât de ales într-un veșmânt atât de furios, urzit cu o măiestrie divină, n-ar fi găsit mijlocul s-o scape din valuri?

Că acela care a orânduit fericirea de acum a oamenilor, în virtutea unor legi pe care dumneata nu le cunoști nu ar fi în măsură să-i făurească o altă fericire Virginiei, în virtutea unor legi care sunt atât de necunoscute pentru dumneata? Când eram în neant, dacă am fi fost în stare să gândim, ne-am fi putut închipui cumva existența noastră actuală? Iar acum, când ne aflăm în miezul acestei misterioase și trecătoare existențe, ne putem oare da seama de ceea ce ne așteaptă dincolo de moartea al cărei prag trebuie să-l trecem cu toții? Dumnezeu are nevoie, asemenea omului, de micul nostru glob pământesc ca de o scenă ca să poată scoate în vileag înțelepciunea și bunătatea sa, și n-a fost El oare în stare să răspândească viața omenească decât pe câmpiile morții? Nu există o singură picătură de apă în ocean care să nu fie împânzită de ființe vii așa, ca noi; să nu fie oare printre atâția aștri ce se rotesc deasupra capetelor noastre niciunul hărăzit nouă? Cum! Să nu existe înțelepciune supremă și bunătate divină decât pe țărâmul pe care ne aflăm noi, iar toate aceste nenumărate globuri strălucitoare, tot acest nemărginit noian de lumină de care sunt înconjurate, și pe care nici furtunile și nici umbra nopților nu-l întunecă vreodată, să nu fie decât un spațiu fără rost și un veșnic neant? Dacă noi, care nu ne-am dăruit nimic, am îndrăzni să punem limite puterii de la care am primit totul, ar fi oare cu putință să ne închipuim că ne aflăm aici la granițele împărăției sale, unde viața se luptă cu moartea și nevinovăția cu tirania?

Există, fără îndoială, undeva un loc unde virtutea își primește răsplata cuvenită. Virginia e fericită acum. A! dacă din lăcașul îngerilor, unde se află, ar putea să-ți vorbească, ți-ar spune, întocmai ca atunci când și-a luat rămas bun: „O, Paul! viața nu-i decât o încercare. S-a socotit că am rămas pururea credincioasă legilor firii, ale dragostei și ale virtuții. Am străbătut mări ca să dau ascultare familiei mele; m-am lepădat de bogății ca să-mi

păstrez credința; și mai curând mi-am pierdut viața decât să trec peste orice rușine dezgolindu-mi trupul. Cerul a găsit că mi-am împlinit rostul. Am scăpat pentru totdeauna de sărăcie, de bârfeli, de vijelii și de priveliștea suferințelor celorlalți. Niciuna din nenorocirile care-i înspăimântă pe oameni nu mă mai poate ajunge de acum înainte; și tu mă plângi! Sunt curată și nepieritoare ca o rază de lumină; și tu mă chemi înapoi, în noaptea vieții! O, Paul! o, dragul meu prieten! amintește-ți de zilele fericite când, dis-de-dimineată, eram dezmiertați de priveliștea fermecată a cerului, în clipa în care soarele răsărea peste vârfurile acestor stânci, revărsându-și lumina până în adâncul pădurilor. Simțeam atunci o încântare a cărei pricină n-o puteam desluși. În dorințele noastre nevinovăte, am fi vrut să fim numai ochi, ca să ne bucurăm de bogăția de culori a zorilor; numai miros, ca să sorbim miresmele florilor noastre; numai urechi, ca să ascultăm concertele păsărilor noastre; numai inimă, ca să ne dăm seama de aceste binefaceri. Acum când mă aflu chiar la izvoarele frumuseții, acolo unde își are obârșia tot ce este desfătător pe pământ, sufletul meu vede, gustă, aude, pipăie nemijlocit ceea ce el nu putea simți pe atunci decât cu slabele mijloace pe care le avea la îndemână. O, cine ar putea zugrăvi aceste meleaguri luminate de un veșnic răsărit, pe care mi-e hărăzit a sălășlui în veci? Tot ceea ce o putere nemărginită și o bunătate divină au putut făuri pentru a mângâia o ființă nefericită; toată armonia pe care prietenia unor ființe fără de număr, împărtășind aceeași fericire, poate s-o izvodească în sânul bucuriei obștești, noi o simțim pe deplin. Primește, așadar, încercarea ce ți-a fost dată ca să sporești fericirea Virginiei tale printr-o dragoste fără de sfârșit și printr-o cununie ale cărei făclii nu se vor stinge niciodată. Atunci îți voi alina toate părerile de rău; atunci îți voi șterge lacrimile. O, dragul meu prieten! tânărul meu soț! Înalță-ți sufletul spre infinit, pentru a putea îndura aceste suferințe de-o clipă.”

Emoția de care eram cuprins curmă firul cuvântării mele. Iar Paul, uitându-se la mine, strigă:

— Nu mai trăiește! S-a dus! și rostind aceste dureroase cuvinte fu biruit din nou de o lungă slăbiciune.

Când, în sfârșit, își veni în fire spuse:

— De vreme ce moartea este o binefacere și Virginia e fericită, vreau să mor și eu ca să fiu împreună cu Virginia.

Astfel toate argumentele mele menite să-i aducă mângâiere nu reușiseră decât să-i întrețină deznădejdea. Eram ca un om care încearcă să-și scape prietenul din valurile unui fluviu, dar el nu vrea să înoate, se lasă tras la fund. Durerea îl covârșise. Vai! necazurile tinereții pregătesc pe om pentru viață, dar Paul nu suferise niciodată.

Mă întorsei cu el acasă. Maică-sa și doamna de la Tour tânjeau amândouă, cuprinse de o lăncezeală ce părea să le fi sleit și mai mult. Margareta era cea mai abătută dintre ele. Firile zglobii, peste care supărările ușoare lunecă fără să lase urme, sunt mai lesne doborâte de marile încercări.

— O, vecine dragă! mă întâmpină dânsa, azi-noapte Virginia mi s-a arătat în vis, îmbrăcată în alb, în mijlocul unor crânguri și grădini de toată frumusețea. „Mă bucur de o fericire pe care oricine ar putea s-o râvnească”, mi-a spus ea. Pe urmă s-a apropiat de Paul zâmbind și l-a luat cu dânsa. Și cum căutam să-l opresc pe băiat să nu plece, am simțit că mă desprind la rândul meu de pământ și că-l urmez cu o neasemuită bucurie. Am vrut atunci să-mi iau rămas bun de la prietena mea și, în aceeași clipă, am văzut-o venind după noi împreună cu Maria și cu Domingo. Dar ceea ce mi se pare și mai ciudat este că tot astă-noapte doamna de la Tour a avut un vis în care i s-au arătat aceleași lucruri.

— Dragă prietenă, îi răspunsei, cred că nimic nu se întâmplă pe lume fără voia lui Dumnezeu. Visurile povestesc uneori adevărul.

Doamna de la Tour îmi împărtăși la rândul ei un vis

Întru totul asemănător, pe care-l avusese în aceeași noapte. De când le cunoșteam pe cele două doamne, niciodată nu observasem că ar fi dat crezare superstițiilor; eram deci surprins de potrivirea dintre visele lor și în sinea mea nu mă mai îndoiam că aveau să se îplinească. Credința că adevărul ni se înfățișează uneori în timpul somnului este răspândit la toate popoarele pământului. Cei mai mari oameni ai antichității au împărtășit-o; printre alții, Alexandru, Cezar, Scipionii, cei doi Caton și Brutus, și despre niciunul dintre ei nu puteam spune c-ar fi fost slab de înger. În Vechiul și în Noul Testament sunt atâtea exemple de visuri care s-au împlinit. Cât despre mine, în privința asta îmi ajunge cât știu din propria mea experiență; și am avut de câteva ori prilejul să-mi dau seama că visele sunt vestiri ale unei inteligențe care ne poartă de grijă. Și că nu ne stă în putință nici să combatem, nici să apărăm cu argumente niște lucruri care depășesc puterile rațiunii omenești. Totuși rațiunea omului nu este decât oglindirea celei divine, și de vreme ce omul este în stare să facă, prin nu știu ce mijloace ascunse și nelămurite, ca năzuințele lui să răzbată până la capătul lumii, de ce inteligența ce cârmuiește lumea n-ar folosi niște mijloace asemănătoare, în același scop? Un prieten caută să-și mângâie prietenul printr-o scrisoare care străbate o mulțime de împărății, se strecoară printre zavistiile unor neamuri ce se dușmănesc, ca să aducă bucurie și speranță unui singur om; de ce atunci atotputernicul ocrotitor al nevinovăției n-ar putea veni, pe cine știe ce cale ascunsă, în ajutorul unui suflet virtuos, care și-a-pus toată nădejdea în el? Are oare nevoie să se slujească de vreo mărturie vădită ca să-și îplinească voința, El, ale cărui fapte sunt săvârșite în adâncul sufletului omenesc? De ce atunci să punem la îndoială visele? Viața, în care urzim atâtea planuri trecătoare și vane, este altceva oare decât un vis?

Oricum ar fi, visul sărmanelor mele prietene se împlini

curând. Paul se stinse din viață după două luni de la moartea scumpei lui Virginia, al cărei nume îl avea tot timpul pe buze. Opt zile mai târziu, Margareta simți că i se apropie sfârșitul cu o bucurie pe care numai virtuții îi este dat s-o cunoască. Își luă rămas bun de la prietena sa cu cele mai duioase cuvinte:

— În nădejdea, îi spuse ea, că ne vom regăsi cândva cu drag, pentru a nu ne mai despărți niciodată. Moartea este cea mai mare binefacere, adăugă apoi, și se cuvine s-o dorim. Dacă viața este o pedeapsă, trebuie să-i așteptăm cu nerăbdare sfârșitul; iar dacă este o încercare, e firesc s-o vrem cât mai scurtă.

Guvernatorul luă sub oblăduirea lui pe Domingo și pe Maria, care nu mai erau în stare să muncească și care nu avură nici ei mai multe zile decât stăpânele lor. Cât despre bietul Fidel, murise de jale, aproape o dată cu stăpânul său.

Doamnei de la Tour, care în mijlocul atâtor grele lovituri dovedise o tărie sufletească cum nimeni n-ar fi crezut, îi dădui găzduire la mine. Până în ultima clipa veghease la capătâiul lui Paul și al Margaretei căutând să-i mângâie, ca și când n-ar fi avut de îndurat decât suferințele lor. După ce se prăpădiră, îmi vorbea în fiecare zi despre ei, ca despre niște prieteni dragi care s-ar fi aflat în vecinătate. Totuși nici ea nu mai trăi decât o lună după ei. Cât privește pe mătușa sa, niciun moment nu se gândise s-o osândească pentru nenorocirile întâmplăte din pricina ei; dimpotrivă, se ruga lui Dumnezeu să i le ierte și să liniștească înspăimântătoarele turburări ale minții de care, după cum auzisem, pătimea de când o alungase pe Virginia cu atâta neomenie.

Mătușa cea dușmănoasă își primi în curând pedeapsa pentru răutatea ei. Prin oamenii din echipajele vaselor, ce soseau din când în când în port, aflai că era bântuită de tot felul de năluciri, care n-o lăsau nici să trăiască, nici să moară. Când se socotea vinovată de sfârșitul pretimpuriu al încântătoarei sale nepoate, ca și de moartea doamnei

de la Tour, care se prăpădise puțin mai apoi, când se arăta mulțumită că se descotorosise de cele două nenorocite, care își făcuseră familia de răs prin pornirile lor vulgare. Uneori, văzând sumedenia de săraci ce împânzește Parisul, izbucnea:

— De ce nu i-or fi ducând în colonii pe toți trântorii ăștia, să le stârpească sămânța!?

Ca să adauge apoi că ideile de umanitate, de virtute, de religie, pe care toate popoarele și le-au însușit, nu sunt decât niște născociri ale politiciii cârmuitorilor. Pe urmă, trecând brusc de la o extremitate la alta, se lăsa copleșită de tot felul de spaime superstițioase, care-i înghețau inima de groază.

Se grăbea atunci să ducă milostenii îmbelșugate unor călugări bogați care se îngrijeau de sufletul ei, rugându-i din răspuțeri să împace mânia lui Dumnezeu prin sacrificiul bogățiilor sale. Ca și cum niște prisosuri pe care ea nu se învrednicise să le dea nevoiașilor puteau să fie pe placul Părintelui omenirii!” Adesea, închipuirea îi înfățișa câmpii cotropite de flăcări, munți de foc prin care rătăceau arătări feroase, chemând-o în gura mare. Se arunca atunci la picioarele duhovnicilor ei, năzărindu-i-se c-o așteaptă cele mai cumplite chinuri și cazne, pentru că cerul, în dreptatea lui, trimite sufletelor haine credințe înfricoșate.

Și trăi astfel încă vreo câțiva ani, rând pe rând necredincioasă sau bătută de superstiții, înspăimântată în aceeași măsură de viață ca și de moarte. Dar tocmai lucrul căruia îi jertfise toate simțămintele firești era sortit să pună capăt unei atât de jalnice existențe. Avu parte să afle cu mâhnire că toată averea ei urma să treacă, după moartea sa, în mâinile unor rubedenii pe care le ura. Încercă atunci să înstrăineze o bună parte din ea; neamurile însă, folosindu-se de toanele ei de nebunie, se îngrijiră s-o închidă într-un ospiciu, sub cuvânt că-și pierduse mințile, punând totodată sub tutelă bunurile de care dispunea. Astfel, înseși bogățiile sale ajunseră în cele

din urmă s-o ducă la pierzare: și după cum împietriseră inima aceleia care le stăpânea, tot așa înveninară și sufletul celor care le jinduiau. Mătușa își sfârși, deci, zilele, păstrând, spre marea ei nenorocire, atâta judecată cât să-și dea seama că era prădată și disprețuită chiar de persoanele de care se lăsase călăuzită în viață.

Alături de Virginia, la rădăcina aceluiași bambuși, a fost înmormântat prietenul ei, Paul, iar în preajmă, cele două măicuțe duioase și credincioșii lor slujitori. Pe umilele lor morminte n-au fost așezate lespezi de marmoră și nici n-au fost săpate inscripții menite să preamărească virtuțile de care erau însuflețiți; dar amintirea lăsată a rămas neștersă în inimile tuturor celor pe care i-au îndatorat. Umbrele lor n-au nevoie de strălucirea pe care au ocolit-o în timpul vieții; dar dacă le mai pasă cumva de ceea ce se petrece pe pământ, fără îndoială că zăbovesc deseori cu drag sub acoperișurile de paie ale colibelor în care se adăpostește harnica virtute, și caută să mângâie sărăcia nemulțumită de soarta ei și să întrețină în inimile tinerilor îndrăgostiți o flacără nestinsă, prețuirea darurilor firii, îndemnul la muncă și teama de bogății.

Glasul poporului, care nu pomenește niciodată despre monumentele ridicate spre slava capetelor încoronate, a pus unor locuri din cuprinsul acestei insule nume sortite să amintească pururea de sfârșitul Virginiei. Lângă insula Chihlimbarului, printre stâncile ale căror vârfuri ies din apă, se vede TRECĂTOAREA SAINT-GÉLAN, așa cum se chema vasul cu care Virginia venise din Europa și care s-a scufundat în locul acela.

Mai departe, la vreo trei leghe de aici, unde se sfârșește limba aceasta de pământ, se zărește CAPUL BLESTEMAT, pe jumătate acoperit de valurile mării, pe care „Saint-Géran” nu l-a putut trece ca să între în port cu o zi înainte de a se dezlănțui uraganul. Iar aici, în fața noastră, la capătul acestei vâlcele, se află GOLFUL MORMÂNTULUI, unde am găsit-o pe Virginia îngropată în nisip; ca și cum marea ar fi vrut să înapoieze familiei

trupul ei neînsuflețit și să aducă ultimul prinos cuvenit virtuții sale pe țărmurile pe care le-a cinstit prin curățenia ei sufletească.

Tineri uniți printr-o dragoste atât de duioasă! Mame nefericite, scumpă familie, pădurile acestea care vă adăposteau la umbra lor, șipotele acestea ce curgeau și acum întristate de ființele pierdute. Nimeni n-a mai îndrăznit să lucreze după voi pământul acesta pustiu, nici să ridice din nou aceste umile colibe. Caprele voastre s-au sălbăticit, grădinile voastre au căzut în paragină, păsările voastre au fugit și nu se mai aude nimic altceva decât țipătul uliilor care se rotesc în văzduh deasupra acestui brâu de stânci. Cât despre mine, de când m-ați părăsit, am rămas ca un om care nu mai are niciun prieten pe lume, ca un părinte care și-a pierdut copiii, ca un călător ce rătăcește pe fața pământului singur, ca-ntr-un deșert.

Spunând aceste cuvinte, bietul om se îndreptă plângând așa cum și eu am lăcrimat deseori în timp ce ascultasem această povestire.

În Colecția
„ROMANUL DE DRAGOSTE”
apar:

1 Liviu Rebreanu	■ Adam și Eva
2 Camil Petrescu	■ Patul lui Procust
3 Mihail Sadoveanu	■ Cazul Eugeniței Costea
4 Guy de Maupassant	■ O viață
5-6 William Thackeray	■ Bîlciul deșertăciunilor, I-II
7 Ionel Teodoreanu	■ Lorelei
8 Prosper Mérimée	■ Carmen
9-10 Stendhal	■ Roșu și negru, I-II
11-13 Octav Dessila	■ Iubim, I-II-III
14 Gib Mihăescu	■ Donna Alba
15 Heinrich Mann	■ Îngerul albastru
16-17 Al. Dumas	■ Regina Margot, I-II
18 Daniel Defoe	■ Moll Flanders
19 Henry James	■ Portretul unei doamne
20 Panait Istrati	■ Neranțula
21 Jane Austen	■ Mîndrie și prejudecată